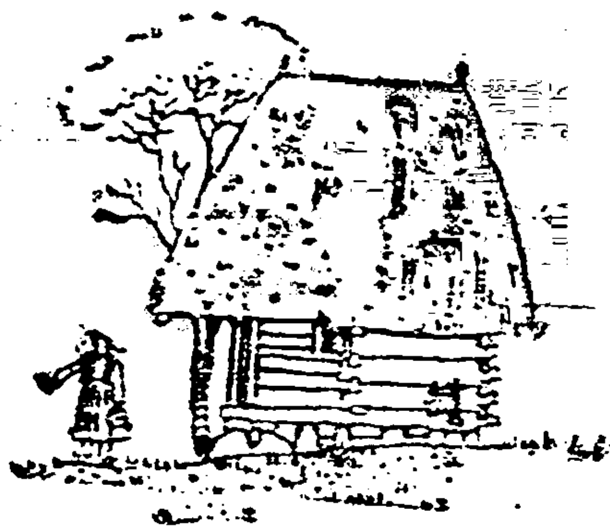

GRIGORE IONESCU

ARHITECTURA POPULARĂ ROMÎNEASCĂ

E D I T U R A T E H N I C Ă
1 9 5 7

« Te-am ridicat pe-o coastă cu izvoare
Şi-mprejmuindu-ţi liniştea cu aştri,
Te las albind prin pomi din depărtare,
Cuib fermecat, ca de cocori albaştri. »

TUDOR ARGHEZI
Inscripţie pe o casă de ţară

FRAGMENT — AZI DISPĂRUT ŞI ACESTA — DIN CASA LUI ION TOMA DIN SATUL FLOREŞTI
ÎN REGIUNEA PLOEŞTI

INTRODUCERE

Operele arhitecturii populare — de la casă şi biserică pînă la cele mai mărunte construcţii trebuincioase gospodăriei şi vieţii ţărăneşti — la fel ca şi mobilierul şi toate obiectele de artă legate de locuinţă şi de port, au fost făurite din materiale fragile şi pieritoare: lemn, pămînt, cărămidă, stuf, pînză etc., avînd astfel, prin forţa lucrurilor, o durată relativ scurtă. Foarte puţine biserici de lemn şi încă şi mai puţine case de locuit din cele care ni s-au păstrat au o vechime mai mare de 200 de ani.

S-ar putea deci pune întrebarea dacă, dată fiind durata atît de limitată a construcţiilor şi a obiectelor, putem vorbi de o continuitate, de o artă populară naţională, care şi-a păstrat de-a lungul veacurilor trăsăturile ei caracteristice, tradiţionale.

Durate din materiale fragile şi pieritoare, capabile deci să servească la adăpostirea şi uzul numai al cîtorva generaţii, operele artei populare se refac. Gîndite şi executate de un număr nesfîrşit de generaţii, refacerile acestea repetate au fost de fapt, în bună parte, restaurări: casa şi biserica nouă nu se pot închipui străine de modelele care le-au precedat. Înrudirea dintre bogatul şi variatul repertoriu de forme constructive şi de elemente decorative, precum şi asemănarea adesea izbitoare dintre operele de artă mai vechi, care ni s-au păstrat din veacurile al XVII-lea şi al XVIII-lea şi cele mai noi, din veacul al XIX-lea, de aceleaşi categorii şi tipuri, ne mărturisesc nu numai această permanentă legătură cu trecutul, dar şi o păstrare a caracterelor autohtone. Născută odată cu poporul pe care-l caracterizează, arta populară romînească are totuşi la bază elemente ale căror origini pot fi urmărite pe temeiul materialului arheologic cunoscut, pînă în vremea Dacilor şi mai departe chiar, pînă în epoca pietrei lustruite. În această privinţă, referindu-ne deocamdată numai la domeniul arhitecturii, un exemplu elocvent ne este furnizat de casa dacă — aşa cum este ea înfăţişată în cîteva basoreliefuri pe columna lui Traian de la Roma (fig. 1). Casa aceasta aminteşte în primul rînd (pe cît ne putem da seama din deducţiile arheologilor) tipul locuinţei neolitice, din care au fost descoperite resturi importante mai cu seamă în săpăturile făcute recent pe Holmul de la Hăbăşeşti în regiunea Iaşi[1]. În al doilea rînd, în ce priveşte forma, materialele şi procedeele de con-

[1] Cf. *Hăbăşeşti, Monografie arheologică*, Edit. Academiei R.P.R., Bucureşti, 1954.

1. Casă dacă, reprezentată în basorelief pe Columna lui Traian de la Roma

strucţie, ea este foarte asemănătoare cu unele colibe care s-au perpetuat în regiunile muntoase ale ţării pînă în ziua de azi.

Dar, aşa cum n-a putut rămîne fără să aibă legături cu trecutul, arta populară, ca şi arta meşterilor instruiţi de altfel, nu s-a născut şi nu şi-a înnoit şi îmbogăţit repertoriul ei de forme şi decoraţii în mod independent faţă de tot ce s-a făcut în acest domeniu în ţinuturile şi, mai departe, chiar în ţările vecine.

Faptele culturale ale poporului, concretizate în atîtea mărturii — construcţii de tot felul, profane sau religioase, obiecte casnice, ţesături, port etc. — ne arată că există o unitate de concepţii, o înrudire vădită între tot ce s-a realizat în trecut pe întregul teritoriu al ţării. Unitatea aceasta de caracter şi de stil în ansamblu, constituie trăsătura fundamentală, particularitatea naţională a artei noastre populare. Dar alături de această particularitate, care este a artei întregului teritoriu romînesc, fiecare mare regiune a ţării, Transilvania, Oltenia, Muntenia, Moldova, îşi are arta ei şi, mai departe, în interiorul acestor regiuni mari, fiecare împărţire geografică naturală, limitată de munţi, de dealuri sau de ape, fiecare vale, îşi are particularităţile ei specifice.

În cadrul studiului de faţă, care are drept scop să contribuie la lămurirea unor probleme legate de frumuseţea şi de aspectele variate ale arhitecturii populare romîneşti, am ţinut seama de toate aceste date. Înfăţişînd prin relevee, desene şi fotografii, cîteva din cele mai originale şi mai reprezentative tipuri de sate şi clădiri culese din toată ţara, am evitat o grupare riguroasă a materialului pe regiuni—metodă de altfel nerecomandabilă pentru o lucrare de sinteză şi de mică întindere ca aceasta. Am căutat însă, printr-o expunere făcută pe cît ne-a fost posibil scurtă şi cuprinzătoare, să punem în evidenţă, pe lîngă trăsăturile caracteristice fiecărui tip în parte, şi particularităţile lui regionale, subliniind totodată, unde a fost cazul, atît legăturile, cît şi schimburile de influenţe şi de experienţe intervenite în decursul timpurilor între regiuni, genuri de clădiri şi meşteri.

Pentru o înţelegere cît mai deplină a expresiilor plastice, a suprafeţelor şi volumelor construite şi a diferitelor elemente constructive şi decorative, releveele şi desenele ortogonale privind părţi sau întreguri asemănătoare sînt prezentate la aceeaşi scară şi în acelaşi fel de grafică. În sfîrşit, documentarea grafică este completată cu un număr de fotografii alese cu scopul de a pune în evidenţă prin ele înşile atît volumele şi formele armonioase ale monumentelor, cît şi modul lor de adaptare la teren şi de încadrare în peisajul înconjurător.

AŞEZĂRILE SĂTEŞTI

Din vremurile îndepărtate ale istoriei şi pînă către jumătatea veacului al XIX-lea, cînd încep să se înmulţească în mod simţitor centrele urbane, romînii, ca şi strămoşii lor, îndeletnicindu-se îndeosebi cu păstoritul şi agricultura, au dus o viaţă precumpănitor ţărănească. Forma principală de aşezare pentru vieţuirea laolaltă a romînilor a fost deci, din cele mai vechi timpuri pînă azi, satul[1].

Expresie fidelă a condiţiilor vieţii materiale a locuitorilor lui, satul romînesc arată dintru început una din cele două ocupaţii principale ale ţăranului: creşterea vitelor şi agricultura[2]. În linii mari, putem deci distinge două categorii de sate: unele cu caracter dominant pastoral, altele agricole.

Fizionomia aşezărilor săteşti a fost determinată în primul rînd de factorul economic. Pe lîngă aceasta însă, factorul geografic a jucat şi el un rol destul de important în precizarea caracterului fiecărui sat. Anume forme de teren — munţii, dealurile, platformele, poienile, văile strîmte sau largi, rîurile etc. — precum şi clima, au impus nu numai o anume orînduire în ce priveşte forma aşezărilor, dar chiar şi anume ocupaţii locuitorilor. Astfel, în regiunile de munte s-a dezvoltat satul cu case răzleţe şi cu caracter pronunţat, dacă nu chiar exclusiv, pastoral; în regiunile deluroase şi de-a lungul văilor largi s-a închegat satul cu case înşiruite, cu caracter pe jumătate pastoral, pe jumătate agricol, iar în regiunile de cîmpie, precum şi în unele poieni înguste sau în funduri strîmte de văi s-a dezvoltat satul cu case şi gospodării adunate, cu caracter aproape exclusiv agricol.

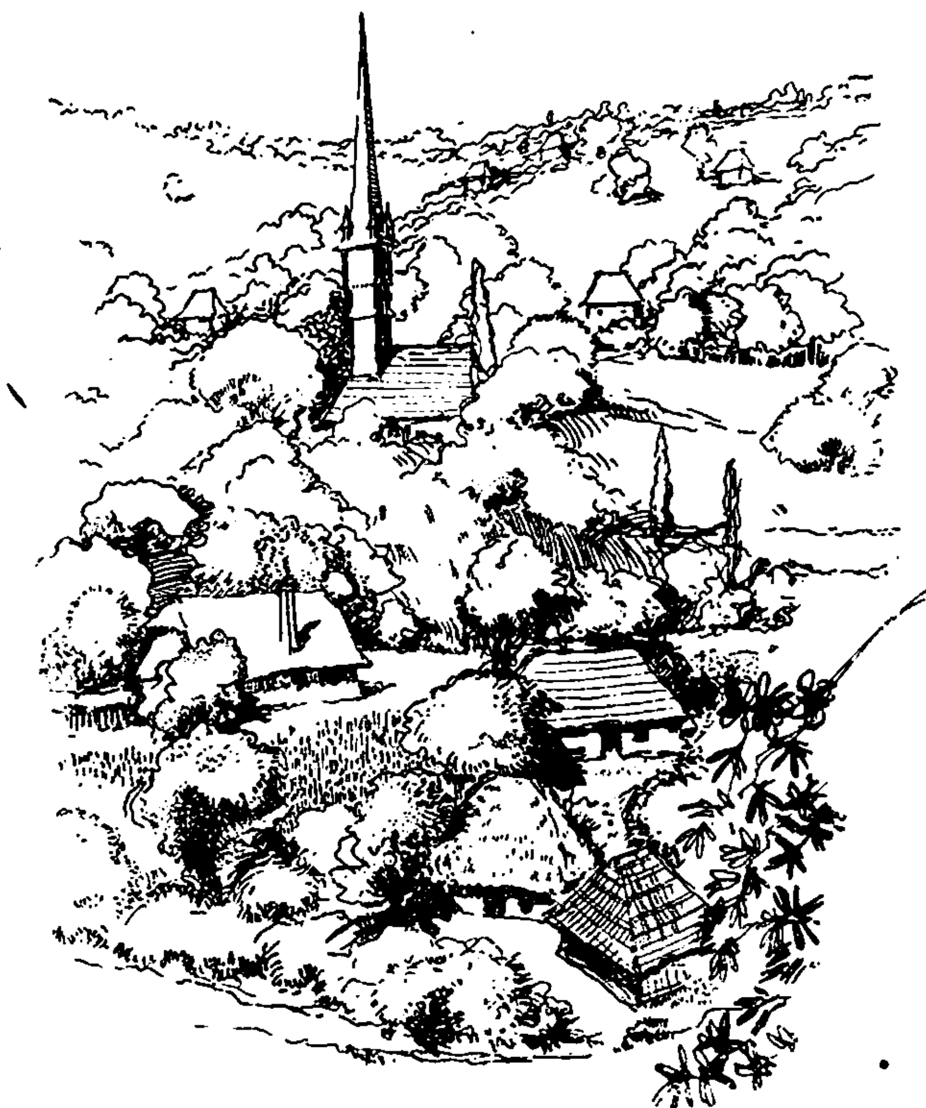
În sfîrşit, o anume îngrămădire a gospodăriilor şi a caselor a fost determinată şi de creşterea şi de gradul de desime a populaţiei.

Sub impulsul acestor trei factori principali: economic, geografic şi demografic, teritoriul ţării noastre a fost împînzit în decursul veacurilor cu trei tipuri esenţiale de aşezări rurale: satul împrăştiat, satul răsfirat şi satul adunat. Alături de aceste tipuri,

---

[1] Statistica din 1930 arăta în Romînia 14 163 de sate faţă de 175 centre urbane, locuitorii satelor reprezentînd 81 % din totalul populaţiei ţării.

[2] Aceste două ocupaţii străvechi sînt ilustrate şi de unele documente arheologice, cum este de pildă monumentul funerar al unui cetăţean, fost primar al oraşului Capidava pe vremea împăratului Hadrian, monument pe una din feţele căruia este înfăţişat un păstor cu plete şi sarică lungă pînă-n pămînt, iar pe cealaltă faţă un ţăran arîndu-şi ogorul cu un plug tras de doi boi.

2. Satul de tip imprăştiat Şurdeşti-Făureşti, în regiunea Baia-Mare

pe care vom încerca mai departe să le caracterizăm, mai putem adăuga unele variante, ţinînd de una sau de alta din cele două din urmă categorii: satul de vale, satul de drum şi satul geometric.

*

Satul de tip împrăştiat, caracteristic regiunilor muntoase, are gospodăriile izolate, semănate la depărtări mari unele de altele, fiecare familie cu gospodăria ei, avînd în proprietate o întindere apreciabilă de pămînt în jur. Satul nu are uliţe. Drumuri întîmplătoare şi poteci particulare leagă casele între ele şi pe acestea

cu calea publică cea mai apropiată. Locuitorii se ocupă cu creşterea vitelor şi cultivarea fînului. În cadrul gospodăriei personale însă, pe porţiunile mai puţin accidentate şi mai însorite din întinderea de pămînt ce aparţine fiecăruia, ţăranul practică şi o agricultură rudimentară.

Satul de tip împrăştiat Şurdeşti, din regiunea Baia Mare (fig. 2), ne înfăţişează unul din exemplele cele mai frumoase de astfel de aşezare. El se întinde pe o colină cu uşoare unduiri, prinsă în triunghiul făcut de şoseaua pietruită Baia-Sprie — Cavnic cu alte două drumuri, care, desprinse din aceasta, se unesc şi coboară spre valea Lăpuşului, legînd între ele cîteva sate de aceeaşi structură.

Gospodăriile sînt răzleţite în mijlocul unei vegetaţii îmbelşugate. Acoperişurile înalte de paie sau de şiţă ale caselor răsar ici-colea din tufişurile înverzite, integrîndu-se pînă la confundare în pitorescul peisaj înconjurător. În mijloc, profilîndu-şi cu semeţie silueta cenuşie pe verdele mereu proaspăt al colinei, doar biserica se înalţă dominant, înfigîndu-şi turnul în nori.

Tipul acesta de aşezare rurală, care are o origine străveche, se mai găseşte la noi pe suprafeţe întinse, numai în munţii Apuseni, între văile Crişului Repede şi Mureşului şi în părţile dinspre miazănoapte-răsărit ale Transilvaniei. În restul ţării, sate de tipul acesta se întîlnesc rar, în cîteva insule restrînse: în bazinul de sus al Bicazului, în bazinul superior al Trotuşului, pe o fîşie îngustă, dar lungă, de teren în bordura septentrională a Carpaţilor, de o parte şi de alta a Oltului şi în partea de miazăzi-răsărit a Banatului [1].

*

Satul de tip răsfirat este caracteristic ţinuturilor deluroase şi constituie forma cea mai răspîndită şi cea mai obişnuită de aşezare rurală romînească. Planul unui astfel de sat ne înfăţişează o reţea de uliţi lungi, de traseu neregulat. Casele sînt aşezate mai totdeauna la drum, formînd grupuri ca nişte cătune, pe alocuri depărtate unele de altele. Pămîntul care aparţine fiecărei gospodării este divizat: o parte se găseşte în jurul casei, formînd curtea gospodăriei şi grădina, cu o mică porţiune rezervată culturii legumelor; o altă parte, teren de cultură agricolă şi fîneaţă, se află în afara satului.

Exemplul înfăţişat în figura 3, satul Răpciuni, pune în evidenţă în mod elocvent calităţile particulare ale unei astfel de aşezări. Pitorescul peisajului înconjurător, cu care opera omului se armonizează şi se întregeşte, îşi păstrează destul de bine specificul lui natural. Grupurile compacte de clădiri, ca nişte cubuşoare albe, încoronate de învelitori cenuşii, înalte şi străjuite de arbori cu coroane bogate, dau un caracter deosebit aşezării. Natura, sub forma ei sălbatecă, nu mai domină însă aci decît ca mediu înconjurător, care învăluie satul.

Satul răsfirat are o variantă care s-ar putea numi, fiindcă are casele dispuse în lungul văii unui rîu, sau pe o zănoagă, sat de vale. Uliţa sa principală, adesea unică,

---

[1] Cf. Vintilă Mihăilescu, *Une Carte de l'habitat rural en Roumanie*, Bucarest, 1935, extras din Buletinul S.R.R. de Geografie, LIII, 1934.

3. Satul de tip răsfirat Răpciuni-Ceahlău, în regiunea Bacău

şi gospodăriile răsfirate de-a lungul ei urmăresc de aproape traseul văii sau cursul capricios al rîului, ale cărui maluri, plantate, sînt adesea legate din loc în loc cu podeţe şi punţi.

Iată unul — Căciulata, înfăţişat în figura 4 — cu case ceva mai pretenţioase, ridicate în vremea din urmă, situat în lungul încîntătoarei şi sălbaticei văi a Oltului, între Călimăneşti şi mănăstirea Cozia.

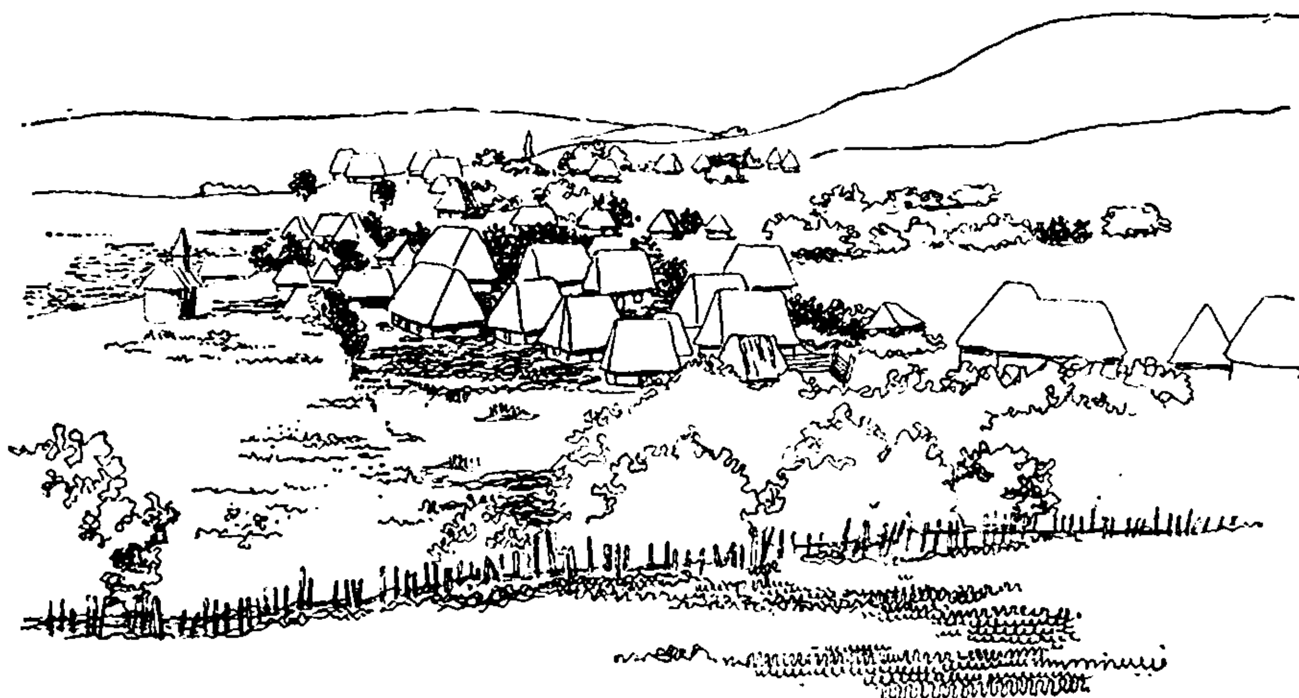
*

Satul adunat, formă evoluată în comparaţie cu satul de tip răsfirat, este o aşezare în general de caracter agricol, caracteristică ţinuturilor de cîmpie, dar care se găseşte tot atît de bine şi în regiunile deluroase sau chiar muntoase ale ţării. Satul acesta ne înfăţişează o aglomeraţie compactă şi bine delimitată de gospodării, cu casele dispuse de-a lungul unei reţele de uliţi cu trasee adesea foarte neregulate. Exemplu, în figura 5, satul Meria, în regiunea Hunedoara.

Forma aceasta de aşezare, destul de veche în ţara noastră, are la bază două concepţii arhitectonice cu totul diferite: una de origine romînească, alta caracteristică minorităţilor naţionale de viţă germanică. Mai întîi, pentru romîni, forma aceasta

4. Sat răsfirat pe defileul Oltului, între Călimănești și mănăstirea Cozia

5. Satul de tip adunat Meria, în regiunea Hunedoara

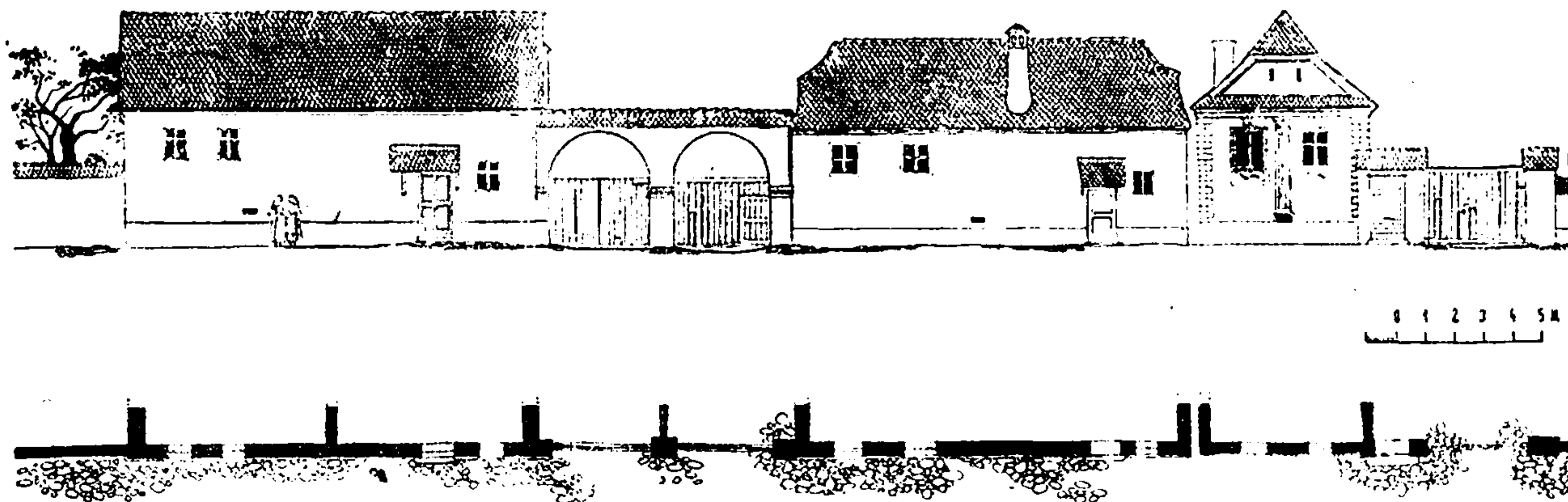
de așezare a fost mai totdeauna rezultatul unor condiții restrictive: întinderea limitată a terenului afectat așezării. În cîmpie, limitarea s-a datorat opreliștei impusă de proprietarii moșiilor (mănăstiri sau boieri), care au ținut totdeauna să-și păstreze cît mai mult pămînt pentru cultură. În regiunile deluroase sau muntoase — cum este cazul în părțile dinspre sud-est ale Transilvaniei, unde se găsesc multe sate de acest fel[1] — aglomerarea gospodăriilor și a caselor în cadrul acestora, a fost o consecință a nevoii de adaptare la terenul disponibil, propice așezării: poieni înguste între dealuri sau funduri aproape circulare de văi, în care satele au fost clădite ca niște cuiburi. Dar cu toate aceste condiții restrictive, satul romînesc adunat — cum este de pildă cel înfățișat în figura 6 — prezintă multe din particularitățile tipului răsfirat, tradițional: dispoziția neregulată a gospodăriilor, uliți sinuoase, curți și grădini destul de spațioase în jurul caselor și arbori; ne înfățișează adică toate acele trăsături particulare, care pun în evidență simțul deosebit și aplecarea firească a țăranului romîn pentru înfrumusețarea vieții, chiar cînd aceasta era îngrădită de nevoi aprige sau învăluită în mizerie. De aci decurge și caracterul specific, prețios, al satului romînesc, de orice categorie ar fi el, anume: așezarea lui în mijlocul naturii, adaptarea la teren și legătura lui organică cu peisajul înconjurător. De aci decurge de asemenea și acea neorînduială atrăgătoare a așezării, în care simți « prezența unei imaginații

---

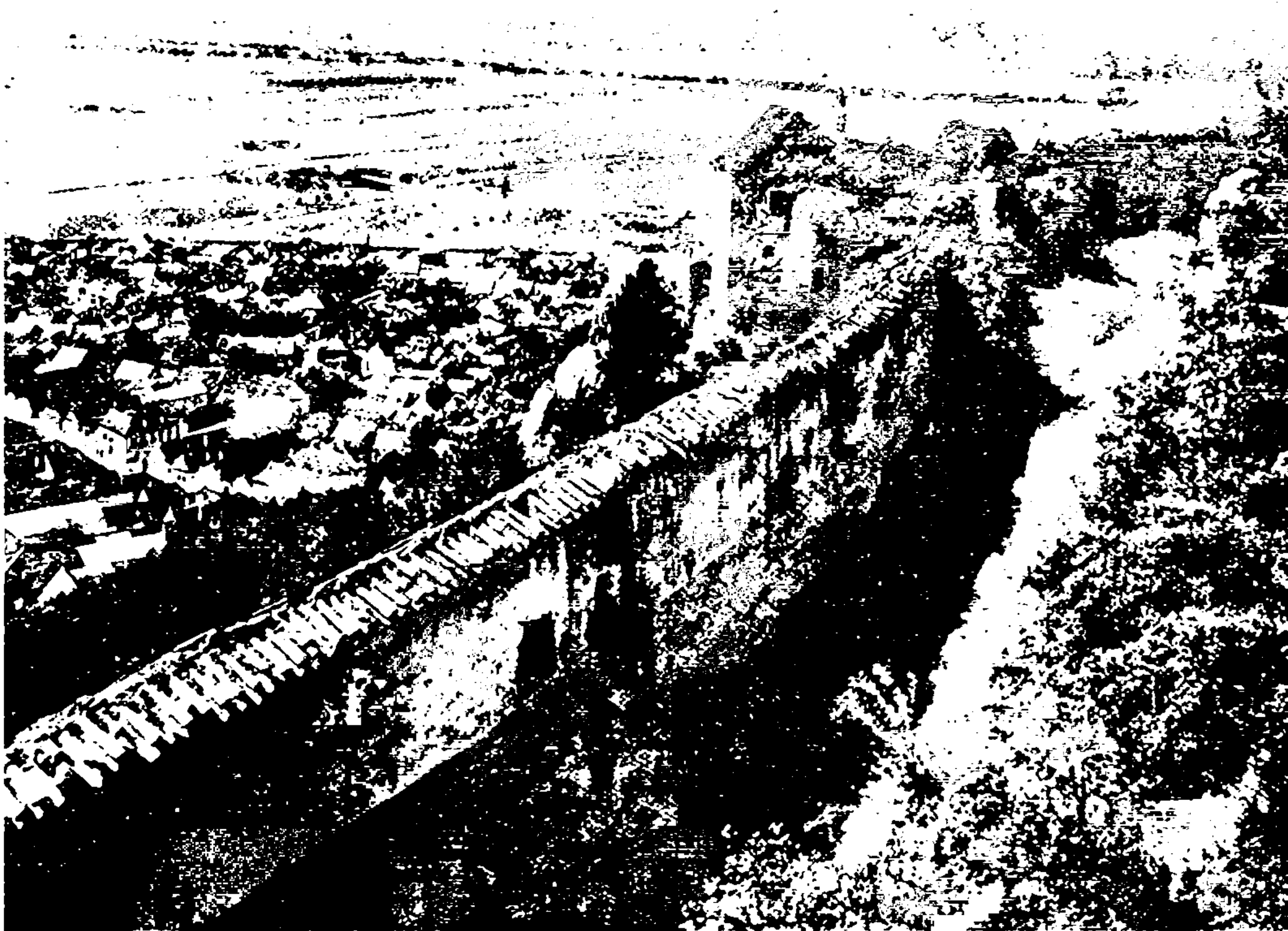
[1] Cf. Romulus Vuia, *Le village roumain de Transylvanie et du Banat*, Bucarest, 1937, pag. 12—14 și Vintilă Mihăilescu, *op. cit.*, p. 4.

6. Uliță din satul de tip adunat Lelești, în regiunea Craiova

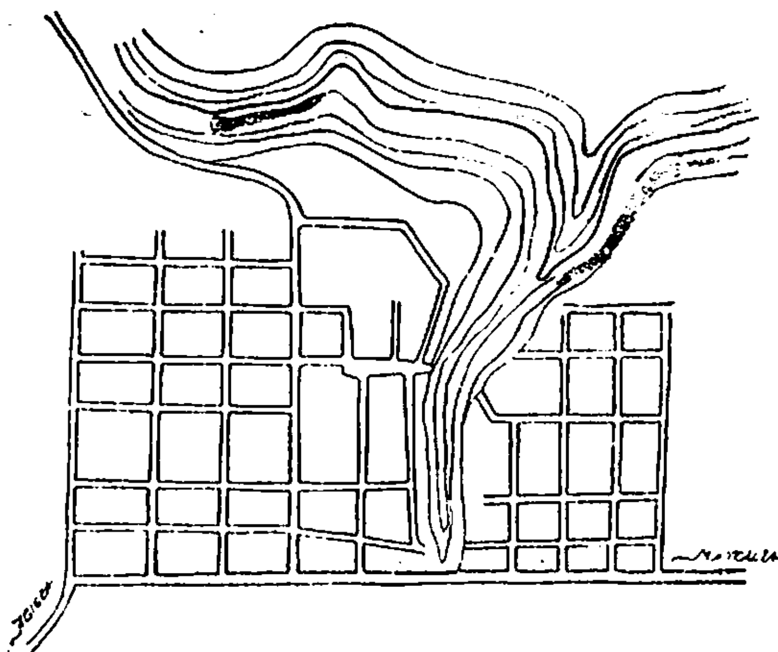
7. Fragment de uliță din satul de tip adunat Hărman, în regiunea Stalin

8. Satul de tip adunat Rişnov, în regiunea Stalin

umane, care prelungește natura pînă dincolo de ea, pînă în zone de miracol și de poveste» [1].

Cu totul alta este înfățișarea satului adunat, creație a coloniștilor sași din Transilvania. În acest tip de așezare, adînc chibzuită, gospodăriile au un aspect mult mai ordonat. Terenul este folosit cu parcimonie, curțile sînt mici și pavate, iar casele așezate toate în linie — așa cum se vede în figura 7, în care arătăm o porțiune de uliță

9. Schema stradală a satului de tip geometric Limanul-Mangalia, în regiunea Constanța

din satul Hărman, în regiunea Stalin — sînt legate între ele cu porți înalte de zid, formînd un front unic, masiv, către uliță. Natura, cu peisajele ei încîntătoare, se regăsește aci numai dincolo de satul compact, perfect conturat, care pare adus de aiurea și așezat pe meleagurile romînești.

Un exemplu grăitor de astfel de așezare, pitorească desigur, în felul ei, dar care urmărește, înainte de toate, împlinirea unor necesități economice și practice, este satul Rișnov, înfățișat în figura 8.

Un caracter asemănător, deosebit de concepția autohtonă, au și unele sate compacte de drum — creații, la origine, tot ale coloniștilor sași [2] — cît și toate aşe-

[1] Lucian Blaga, *Trilogia Culturii*, București, 1944, p. 254.

[2] Cf. Romulus Vuia, *op. cit.*, p. 23.

zările croite şi dezvoltate pe baza unui plan prestabilit, geometric, cum sînt satele mai noi, întemeiate mai ales în veacul al XIX-lea în vederea colonizărilor, în partea de apus a Transilvaniei, în cîmpia Dunării şi în Dobrogea.

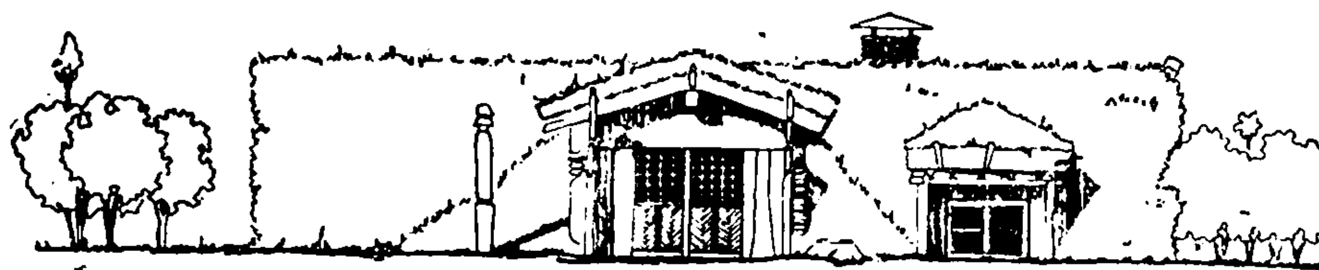
Superioare aşezărilor crescute în mod natural, în ce priveşte claritatea planului, prin uşurinţa circulaţiei şi ordinea lor interioară, satele de tip geometric sînt croite fie după un traseu circular (exemplu satul Charlottenburg, în regiunea Timişoara), fie după forma unui dreptunghi, aşa cum se vede în figura 9, în care este înfăţişat, schematic, planul satului Limanul-Mangalia, în regiunea Constanţa.

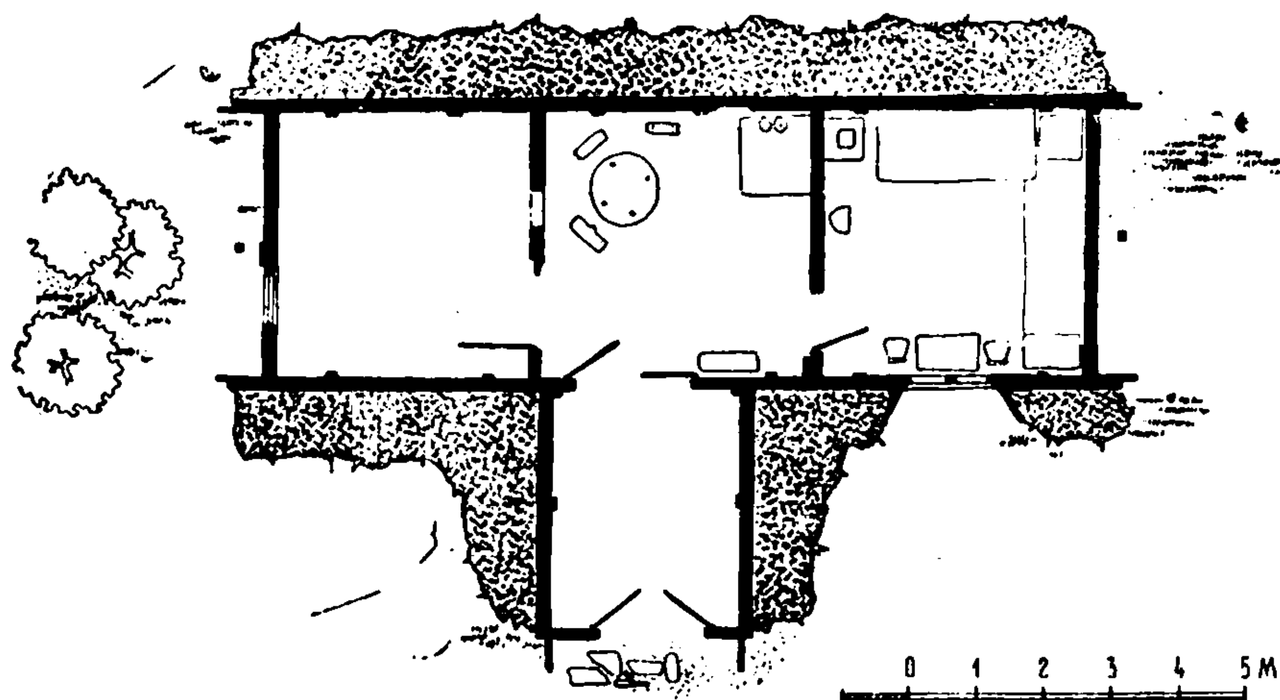
LOCUINȚA ȘI ANEXELE EI

Forma cea mai veche de locuință clădită pe teritoriul Romîniei este bordeiul. Din exemplarele care se mai păstrează și se folosesc încă și azi, în special în Dobrogea, unele comportă o singură încăpere de locuit precedată de o tindă prevăzută cu plită de gătit și cuptor de pîine. Altele cuprind trei încăperi, intrarea făcîndu-se pe latura lungă prin încăperea din mijloc, care este tindă și bucătărie totodată. Față de modelele străvechi de același gen, locuința aceasta săpată în pămînt, rudimentară și mizeră, nu prezintă nici un progres vădit. Viața se duce aci în condiții primitive și adesea neigienice. Există însă în cîmpia Dunării, în partea de miazăzi a Olteniei, unele bordeie, numite de localnici « case în pămînt », care nu denotă numaidecît sărăcie sau un mod de viață primitiv. Unele au chiar un plan foarte dezvoltat, cuprinzînd patru pînă la cinci încăperi dispuse în forma unui T sau a unei cruci cu brațele egale. Brațul cu intrarea adăpostește *tinda*, numită și *gîrlici*; cel opus acestuia, cînd există, este o cămară de păstrat provizii, numită *chițiboaică*; celelalte două brațe cuprind camerele de dormit.

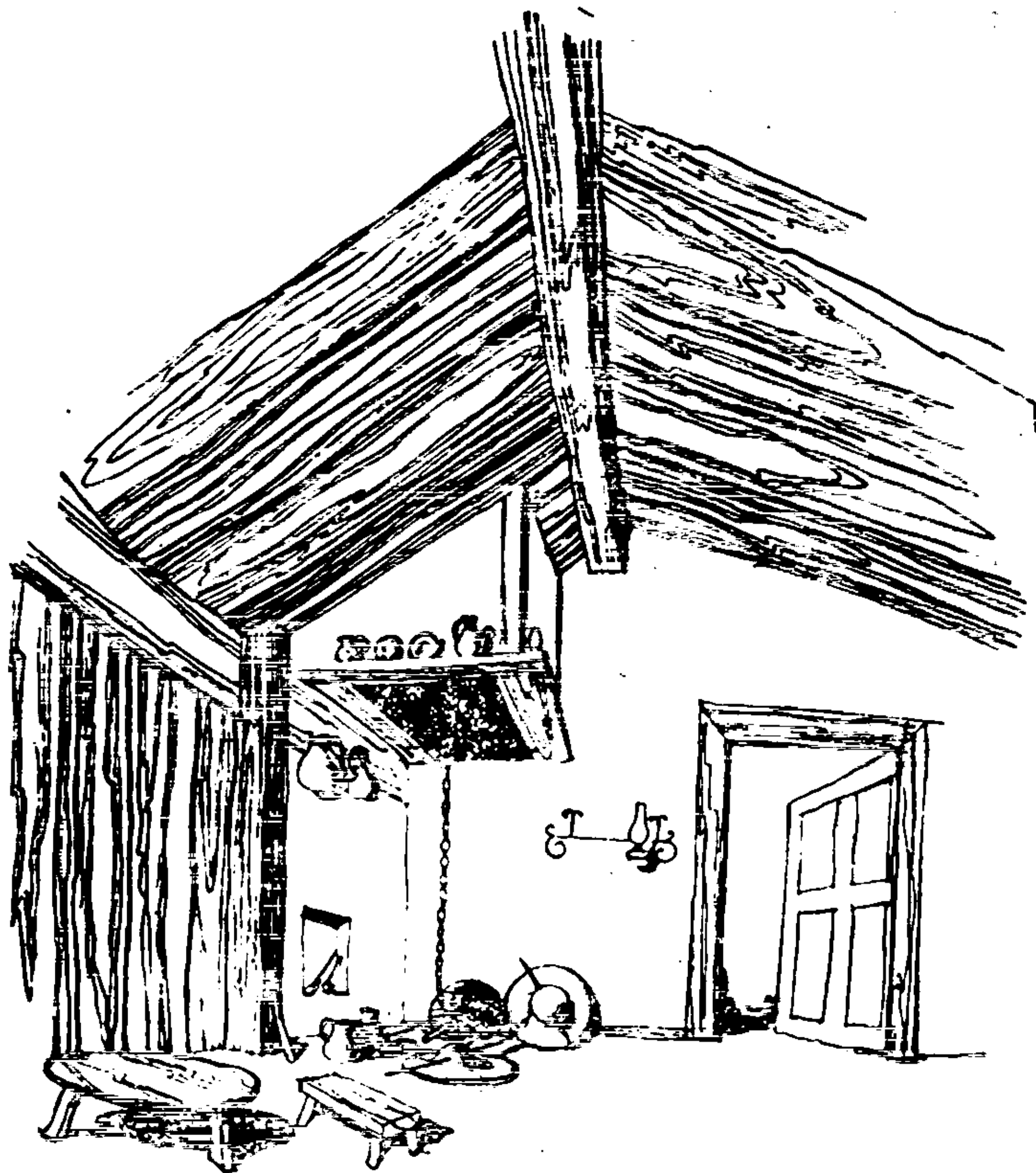
Un exemplu tipic de astfel de « casă în pămînt » este bordeiul din satul Castranova (fig. 10), adus de acolo și montat în Muzeul satului din București. Construcția, băgată în pămînt pînă la învelitoare, cuprinde patru încăperi dispuse în plan după forma unui T. Pereții despărțitori sînt construcții din paiantă și tencuială; cei mărginași, de pămînt, sînt căptușiți cu blăni groase de lemn așezate vertical, una lîngă alta. Alte blăni asemănătoare, sprijinite la mijloc pe o coamă puternică, formează cele două ape ale acoperișului care, în exterior, este protejat de un strat gros de pămînt bătut. Sînt de remarcat dimensiunile largi, primitoare, ale încăperilor, mai cu seamă ale camerei centrale, care are într-un colț o frumoasă vatră cu corlan (fig. 11). În exterior, nota particulară a arhitecturii întregului edificiu este dată de motivul intrării, tratat ca un fronton, cu colțurile acuzate de ieșitura aproape agresivă a grinzilor de lemn, tăiate sub forma unor capete de cai stilizate, ornamente de veche semnificație magică.

Forma evoluată de locuință, cea folosită în mod aproape exclusiv de țăranul romîn, este însă casa construită la suprafața solului.

10. Bordeiul din satul Castranova, în regiunea Craiova — azi in Muzeul Satului din București. Fațada principală și planul

11. Camera de zi cu vatră şi corlan a bordeiului din satul Castranova, în regiunea Craiova — azi în Muzeul Satului din Bucureşti

Adaptată la teren, la condiţiile mediului geografic (climă, materiale de construcţii) şi la modul de viaţă al ţăranului, locuinţa populară prezintă în hotarul fiecărei împărţiri geografice naturale, mărginită de dealuri, văi şi ape, numeroase înfăţişări şi tipuri cu caractere specifice, adesea foarte bine marcate. Dar în afara acestor diferenţieri (asupra cărora vom avea ocazia să revenim de nenumărate ori in cursul expunerii noastre), ca dispoziţie generală de plan şi volum, casele tuturor regiunilor se inscriu într-o formă unitară, regulată, care este aceea a unei prizme drepte, sau cel mult a două asemenea prizme juxtapuse, de secţiune deptunghiulară.

12. Stînă pe muntele Şiglăul Mare, regiunea Hunedoara

În regiunea muntoasă, forma cea mai elementară de locuință este aceea a colibei ciobanilor, construită în cadrul gospodăriei pastorale numită stînă, care cuprinde de asemenea un țarc pentru oi, o *strungă* [1], un *celar* [2], un *comarnic* [3].

Din punct de vedere constructiv, coliba aceasta este tot ce poate fi mai simplu: patru pereți construiți din bîrne sau din împletitură de nuiele pe un schelet de pari și, deasupra, un acoperiș, de obicei în două ape, care apare din față cu un fronton, făcut dintr-o rețea de căpriori cu lați și stuf sau șindrilă. Încăperile — două sau trei, dar adesea și una singură — nu au tavan, nici vatră, nici cuptor. Cind nu se face afară, focul se face pe o vatră improvizată în mijlocul uneia din încăperi. Laptele, fiertura și mămăliga se fierb într-o căldare care se agață cu un lanț sau cu un cîrlig de lemn de o grindă a colibei. Uneltele casnice sînt simple și puține.

Tip rudimentar de locuință, concepută și realizată numai ca adăpost temporar menit să împlinească în perioada de timp cit turma este oprită într-o anume regiune nevoile cerute de viață și de economia pastorală, coliba ciobănească nu prezintă nici un interes deosebit arhitectonic. Am înfățișat-o însă în cadrul acestui studiu pentru valoarea ei documentară: în primul rînd, ca mod și materiale de construcție; în al doilea rînd, ca formă străveche de locuință caracteristică păstorilor migratori, transhumanți [4]. Prin aceasta nu trebuie însă să se înțeleagă că tipul de locuință-colibă, ca și păstorii care-l folosesc, ar fi mai vechi în țara noastră decît țăranul stabil și casa acestuia. Cum, în timpurile istorice, există o înrudire între păstor și țăranul agricultor sau crescător de vite [5], tot așa există și o asemănare, în linii generale, între locuințele lor. Dar casa țărănească, în compoziția căreia intră un număr mare de elemente străine colibei ciobănești, are un caracter cu totul deosebit. Adaptată la nevoile vieții stabile, oricit de redusă la necesarul adăpostirii, ea depășește aproape totdeauna limitele stricte ale utilului și reflectă un puternic sentiment artistic popular, din imboldul căruia țăranul a căutat s-o facă frumoasă prin formă, prin culoare, prin decorație.

Tipul cel mai vechi de locuință populară construită la suprafața solului ne este înfățișat de casa cu o ~~singură încăpere~~, caracteristică de regulă satelor pastorale de tip împrăștiat, ~~în care toate~~ clădirile gospodăriei — locuința, șura, cămara de provizii, bucătăria ~~etc. — sînt~~ izolate.

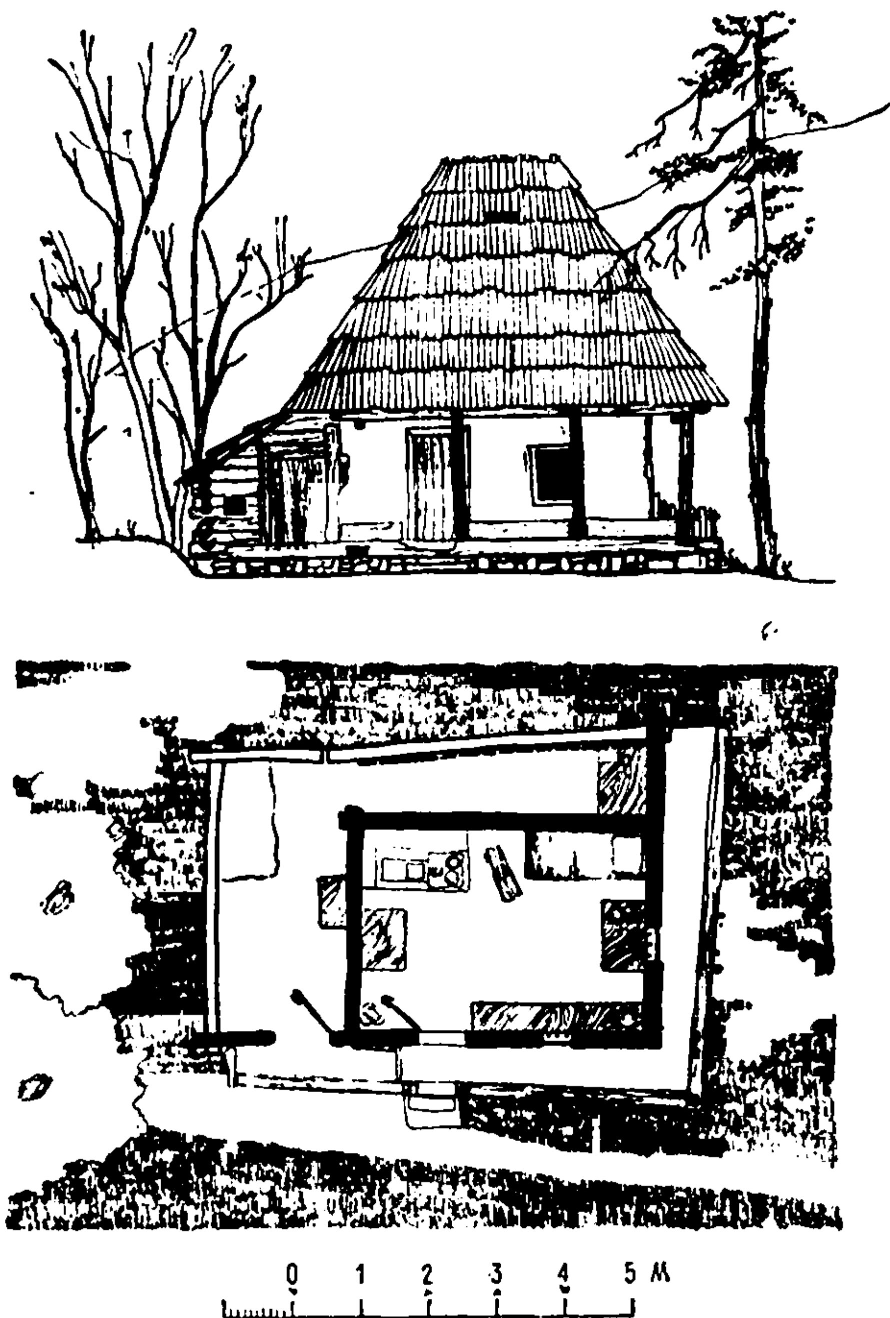
[1] Îngrăditură în formă de semielipsă, în care sînt băgate, treptat, pe o portiță, oile la muls.

[2] Adăpost pentru păstrarea laptelui, a brînzeturilor și a vaselor.

[3] Leasă de nuiele sprijinită pe patru pari; pe ea se svîntă cașii. Același nume îl poartă și acoperămîntul de scînduri sau de stuf susținut de patru pari și alipit laturii drepte a strungii. Servește drept adăpost contra soarelui sau a ploii pentru păstorii care mulg oile.

[4] Forme asemănătoare de colibe se întîlnesc nu numai pe teritoriul țării noastre, ci și în alte părți, cum sînt de pildă regiunile munților Pind, în peninsula Balcanică, unde au existat și există și azi păstori vlahi transhumanți.

[5] « Primul se desprinde în anumite momente din mediul celui de al doilea, pentru a se urca spre înălțimile munților sau spre a cobori în cîmpia largă ». N. Iorga, *L'arte popolare in Romania*, Roma, 1930, p. 37.

13. Casa Grumăzescu din satul Răpciuni-Ceahlău, în regiunea Bacău. Fațada principală și planul

Casa Grumăzescu din satul Răpciuni-Ceahlău, regiunea Bacău (fig. 13), construită din lemn și lipitură de lut, cu invelitoare de șindrilă, întruchipează forma tipică a locuinței arhaice cu o singură încăpere. Deși lipsită de decorație, ea se impune totuși atenției noastre prin dispoziția ingenioasă a prispei, prin linia înaltă a acoperișului și, în totul, prin echilibrul și armonia proporțiilor.

În ordine evolutivă cronologică, casei cu o singură încăpere îi urmează casa cu două camere, acestea fiind însă independente, cu intrări separate și servind, una drept locuință și alta exclusiv păstrării proviziilor. — Exemplu în figura 14, casă din satul Buzdular, în regiunea Hunedoara. — Camera de locuit a acestui tip de casă este totodată bucătărie, sală de mîncare și dormitor. Pentru pregătitul mîncării, ca și pentru încălzit, focul se face pe o vatră deschisă numită *căloin* sau *călonin*, care constă dintr-un fel de podium scund, amenajat în colțul format de peretele din fund și peretele dintre cele două camere (fig. 15) și care are deasupra, agățat de tavan, un larg coș piramidal, construit din împletitură de nuiele și lut, prin care fumul este condus și răspîndit în pod, de unde iese apoi pe încetul, prin interstițiile materialului folosit ca invelitoare.

Casa cu două încăperi independente și *călonin* se mai păstrează azi, sub forma ei arhaică, numai în Transilvania. Exemplarele cele mai interesante se găsesc în regiunea Hunedoara (în țara Hațegului și în țara Moților), ținuturi în care, în general, tradițiile străvechi ale artei populare romînești s-au păstrat mai bine ca oriunde.

Forma cea mai evoluată și cea mai răspîndită de locuință folosită de țăranul romîn este azi casa cu tindă. Tipul acesta comportă două variante, după cum planul cuprinde două sau trei încăperi. Una din încăperi, cea mai mică în varianta cu două camere, sau cea centrală în varianta cu trei, prin care se intră în casă, se numește *cindă* sau *tindă*. Încăperea a doua, cea mai mare, se numește *casa mare*[1]. În Transilvania — pe alocuri și în Muntenia, casa mare se mai numește și *soba mare*[2]. Cea de a treia încăpere, cînd există și este folosită ca locuință, se numește *casa mică*, *soba mică* sau *sobița*.

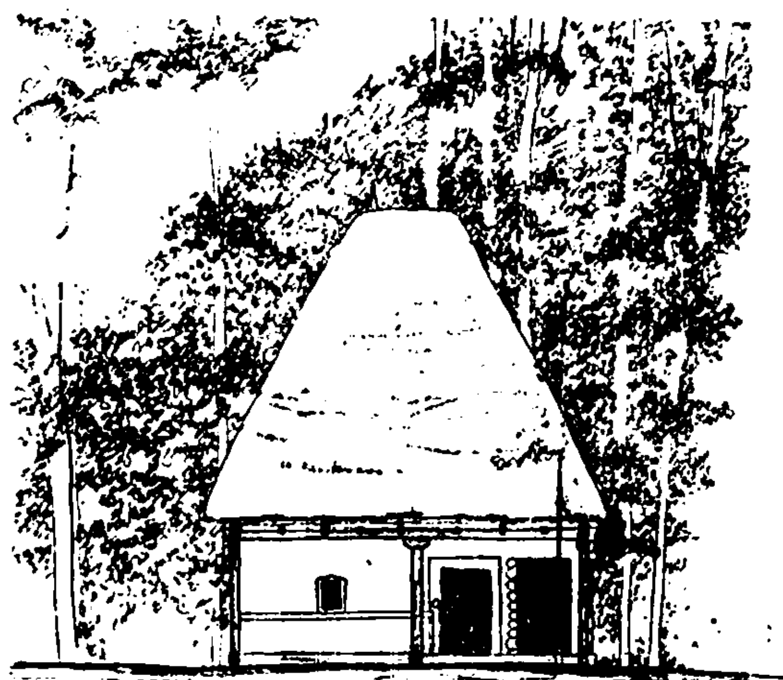
Afară de rare excepții, casele țărănești de toate tipurile au în față, de multe ori și pe lături, o galerie deschisă, căreia în Moldova și Muntenia i se spune *prispă*, în Oltenia *sală*, în sudul Transilvaniei *fruntariu* și *tîrnaț*, iar în Maramureș *șatră*.

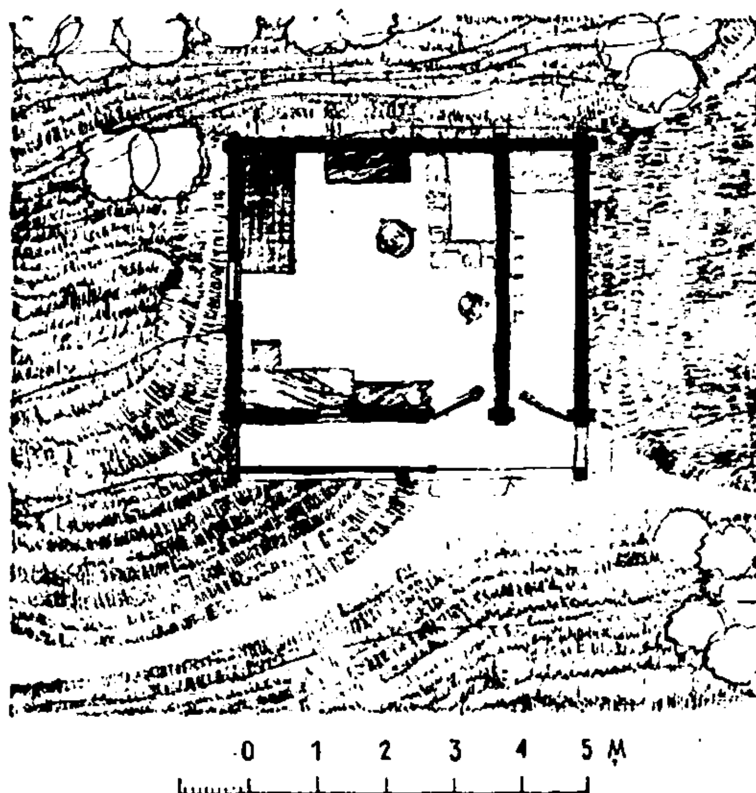
Adesea, prispa aceasta constă dintr-un simplu soclu lat ca o bancă, făcut din lut bătut între capetele petrecute ale grinzilor care formează temelia casei.

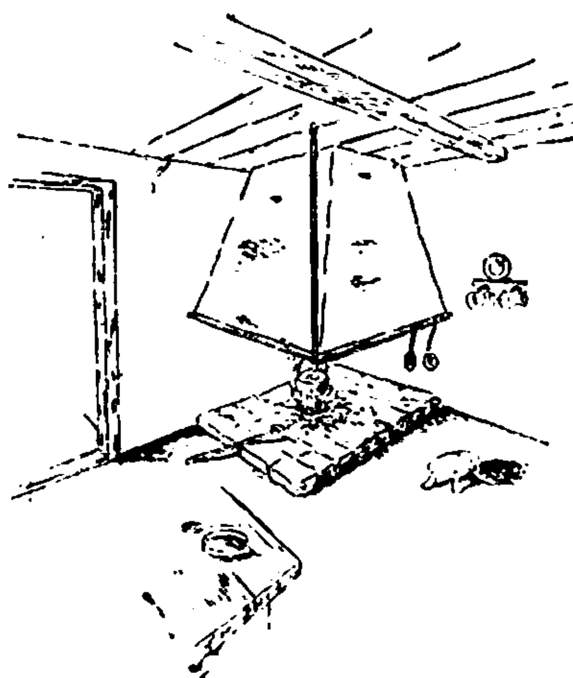
[1] Noțiunea de « casă » se confundă la început cu noțiunea de « cameră », fiindcă locuința cea mai veche, cea de tip primitiv, cuprindea, cum s-a arătat, o singură încăpere. De aci și expresia populară « o casă cu două căși », în Transilvania sau « o pereche de case », în Muntenia, pentru casa care are două încăperi de locuit.

[2] Numele de *sobă* poate fi împrumutat, cu accepțiunea de cameră, din limba maghiară — szoba — sau din limba slavă — soba — unde cuvintul are acest sens. Este posibil însă ca în urma suprimării vechei vetre, cînd camera de locuit a început a fi încălzită cu o sobă, numele acesta să fi fost dat, prin extensiune, insăși încăperii pe care o încălzea.

14. Casă de tip arhaic din satul Buzdular, în regiunea Hunedoara. Faţada principală şi planul

15. Căloiul unei case de tip arhaic din satul Vălioara-Hunedoara

Intrarea în casă se face de pe prispă prin tindă. Vatra din camera de locuit a tipului arhaic a fost transferată în tindă. Prin aceasta, tinda a căpătat, pe lîngă funcția de încăpere de intrare, și pe aceea de bucătărie, lăsînd camerei în care își petrece viața familia numai funcția de locuință, ceea ce a însemnat un real progres și în sensul îmbunătățirii condițiilor de igienă.

În varianta cu două încăperi, vatra, ridicată de regulă la 40—50 cm deasupra nivelului pardoselii, este lipită de peretele dinspre camera de locuit. O sobă oarbă, ca un cuptor, este situată în camera mare, în dreptul vetrei. Focul în această sobă, atunci cînd camera trebuie încălzită, se face prin tindă.

În Banat, în Muntenia și mai cu seamă în părțile deluroase ale Olteniei, unde varianta cu două camere este dominantă, vatra are deasupra un coș larg de fum numit *corlan*, care trece prin tavan și pod înălțîndu-se deasupra acoperișului.

Casa « Bădanei » din Cornești, în regiunea Craiova, înfățișată ca exemplu în figurile 16—17, reprezintă, ca plan, un tip intermediar între locuința arhaică cu două încăperi independente și casa cu tindă și o cameră de locuit[1]. Astfel, deși

[1] Că este vorba de un tip intermediar ne-o dovedește și numele de *celar*, cu care este desemnată încăperea a doua, folosită azi ca locuință. Numele de *celar*, păstrat, ne arată funcția străveche: casa avea, într-o etapă anterioară a evoluției, pe lîngă camera mare de locuit, cu vatră, și o cămară independentă pentru păstrat proviziile, o « cella », așa cum se vede în tipul arhaic, înfățișat în figura 14, caracteristic regiunii Hunedoara. Cf. și cercetările pe teren, consemnate într-un caiet multiplicat de C.S.A.C., ale etnografilor Paul Stahl și Paul Petrescu.

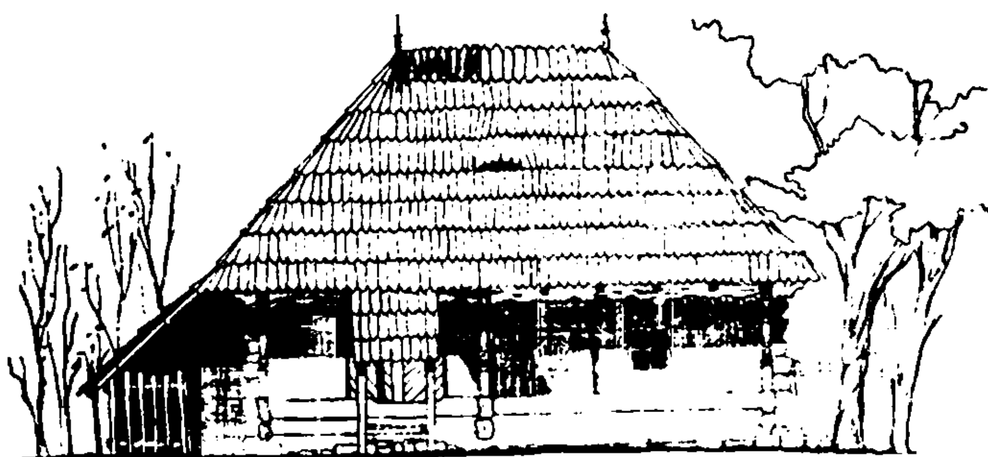

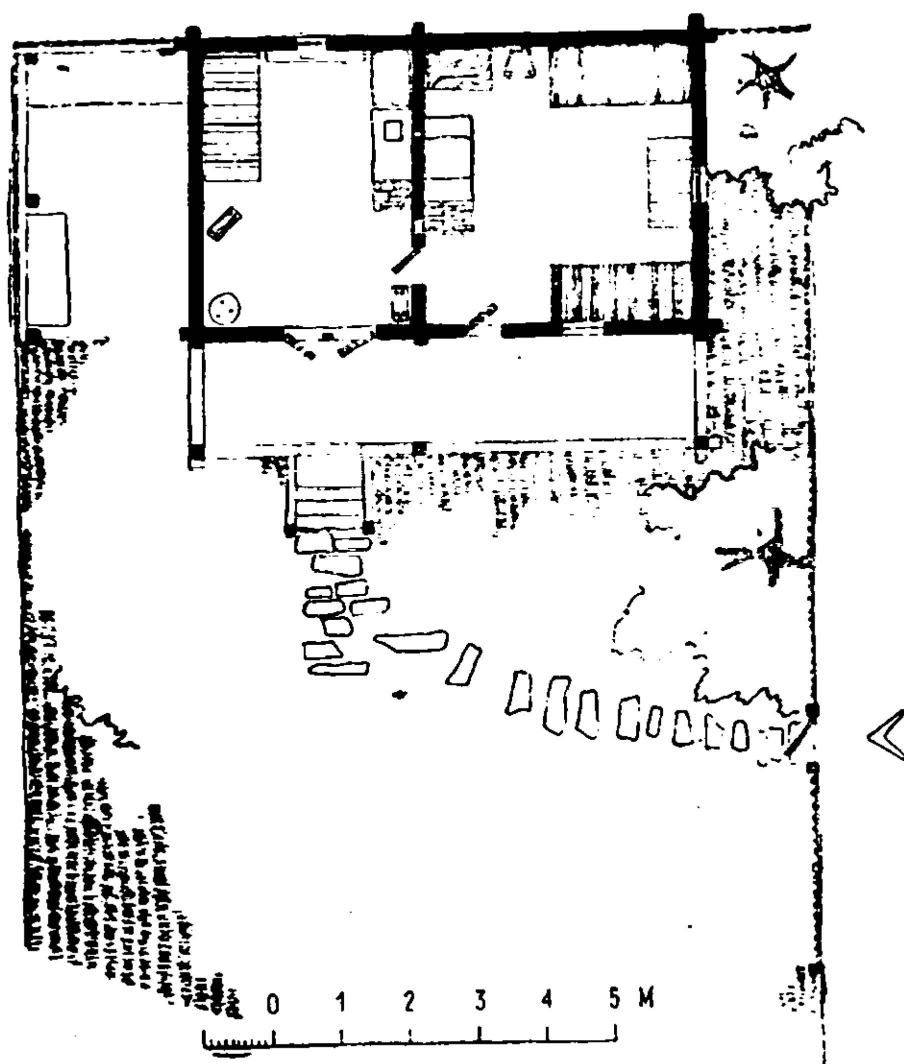
16. Casa « Bădanei » din satul Cornești, în regiunea Craiova

comunică între ele prin interior, cele două încăperi ale casei au totuşi accese separate din prispă. Tinda este foarte spațioasă. Pusă în comunicație directă cu prispa printr-o uşă largă, cu două aripi şi « limbă » demontabilă, la mijloc, ea îndeplinește în parte şi funcție de cămară, dar are şi vatră cu corlan. Fațada, foarte bine proporționată, prezintă, grație prispei cu grinzi aparente de lemn şi stîlpi frumos fasonați, o înfățișare pitorească şi atrăgătoare.

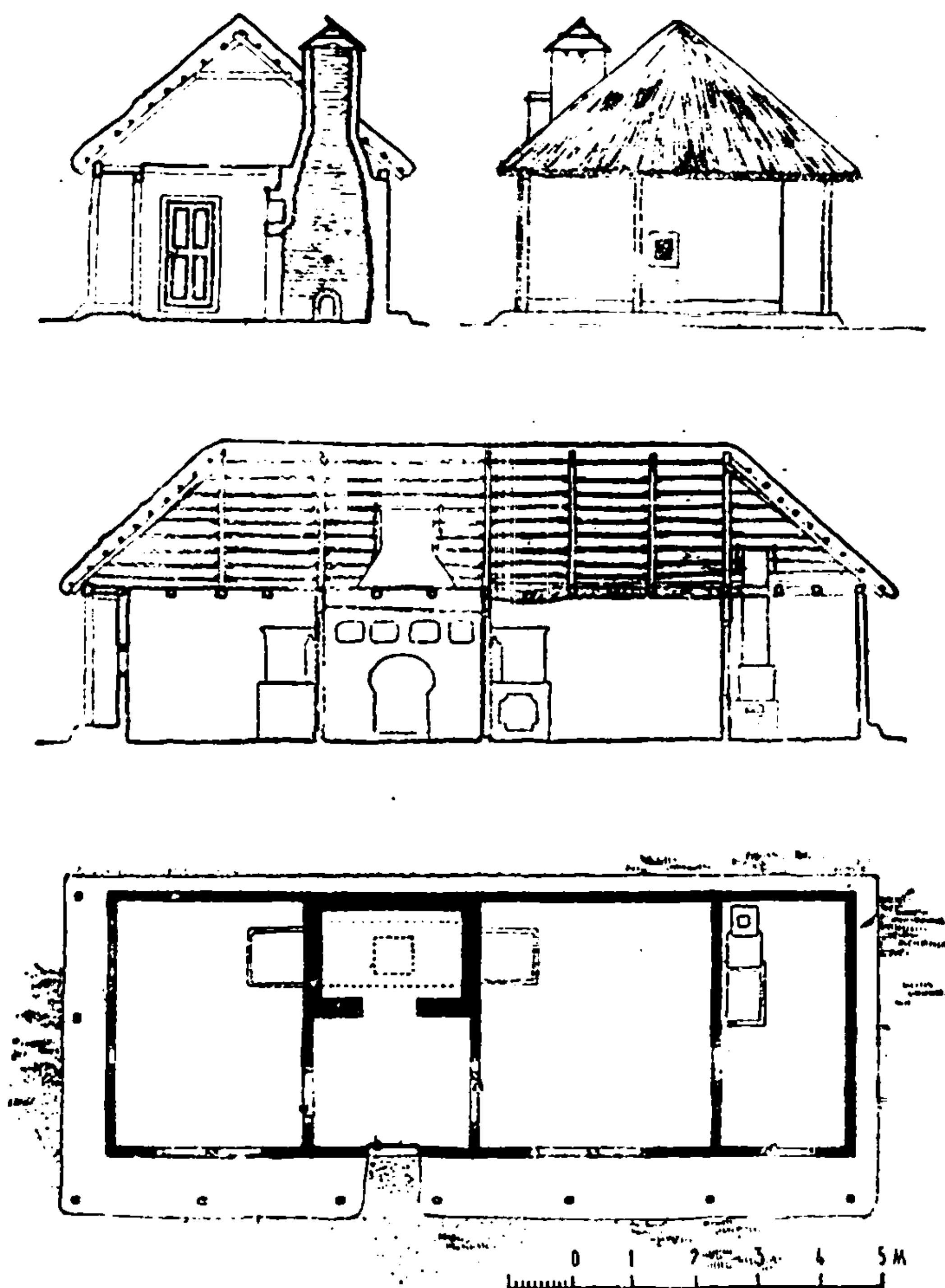
În regiunile de cîmpie ale Țării Romîneşti domină casa joasă, cu tindă şi două încăperi. În această variantă, jumătatea din fund a tindei este ocupată în întregime de vatră, al cărei coş de fum construit la bază ca o boltă, se sprijină pe cei doi pereți laterali şi pe peretele din fund. În față, deasupra gurii, marcînd începutul coşului, o poliță de lemn numită *[illegible]rlăni* serveşte ca loc de păstrare a vaselor şi a celorlalte obiecte necesare pregătirii mîncării. (fig. 18 şi 19).

În Moldova, tipul vechi al casei joase cu tindă, care este dominant, se diferențiază prin aceea că vatra, însoțită mai totdeauna de *cuptor* se găsește în camera de

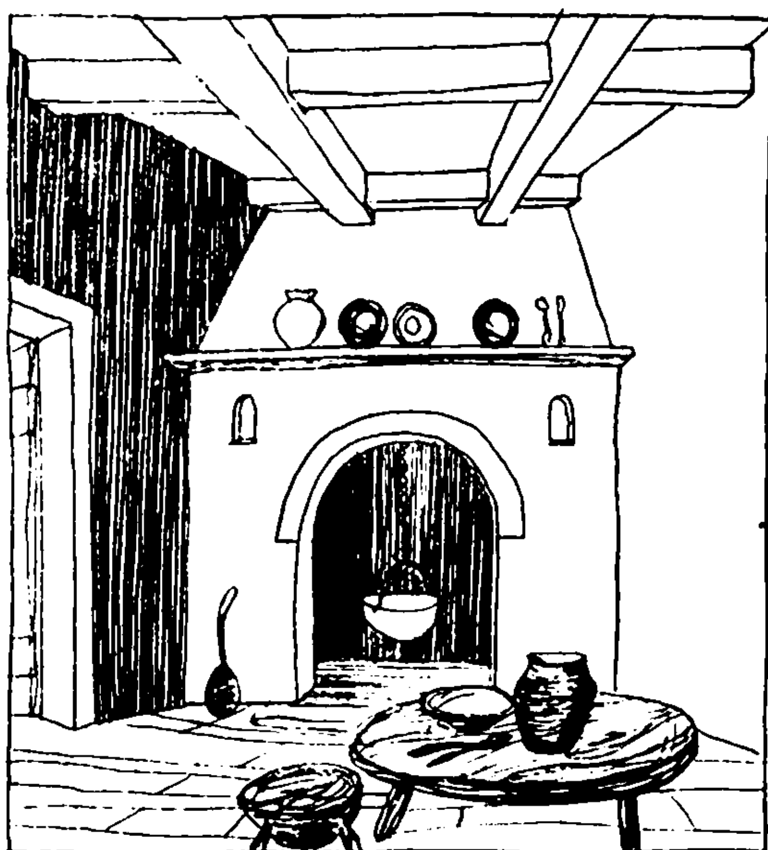

17. Casa «Bădanci» din satul Cornești, în regiunea Craiova. Fațada principală și planul

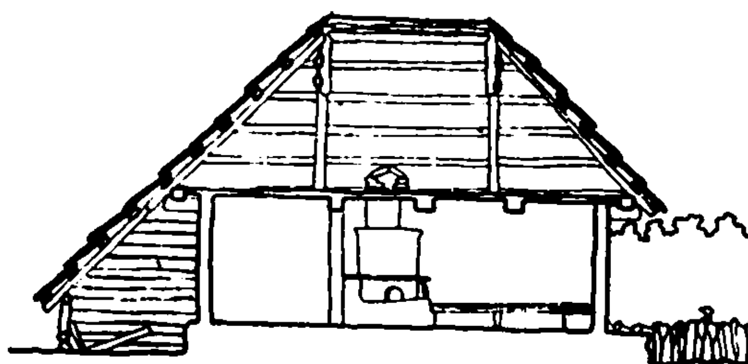
18. Casa Albu din Fierbinții de Jos, în regiunea București

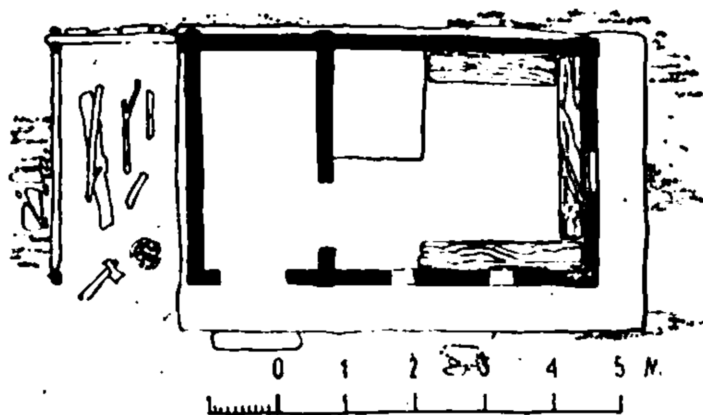

19. Tinda cu vatră, corlan şi corlată a unei case din satul Drăgănescu, în regiunea Bucureşti

locuit, nu în tindă. Casa Paraschivei Cocoş din satul Vinători (fig. 20) şi casa din satul Humuleşti (fig. 21) a părinţilor povestitorului Ion Creangă (aceasta, între timp, uşor modificată) sînt de acest tip.

În Dobrogea, unde meşterii populari au contopit în creaţiile lor arhitectonice formule adesea foarte diferite — rezultat al influenţelor modului de viaţă al feluritelor naţionalităţi conlocuitoare: romîni, turci, tătari, lipoveni etc. — casa cu tindă şi două camere formează totuşi nucleul mai tuturor variantelor pe care le întîlnim în regiune. Prispa joasă, mărginită de stîlpi de lemn, de cele mai multe ori fără parapet, se întinde de regulă, ca şi în modelele de acest gen din cîmpia Munteniei, în tot lungul faţadei principale. (Planşa II). Se întîlneşte însă în mod curent o variantă în care acest element de podoabă şi adăpostire a casei se reduce la un fel de « loggia » aşezată numai în faţa tindei, al cărei perete exterior este, în acest caz, împins înlăuntru. Prispa aceasta intrîndă este pusă în evidenţă fie de o grindă-cosoroabă de lemn cu crestături, fie de o largă arcadă de zidărie, fie — aşa cum se vede în graţiosul

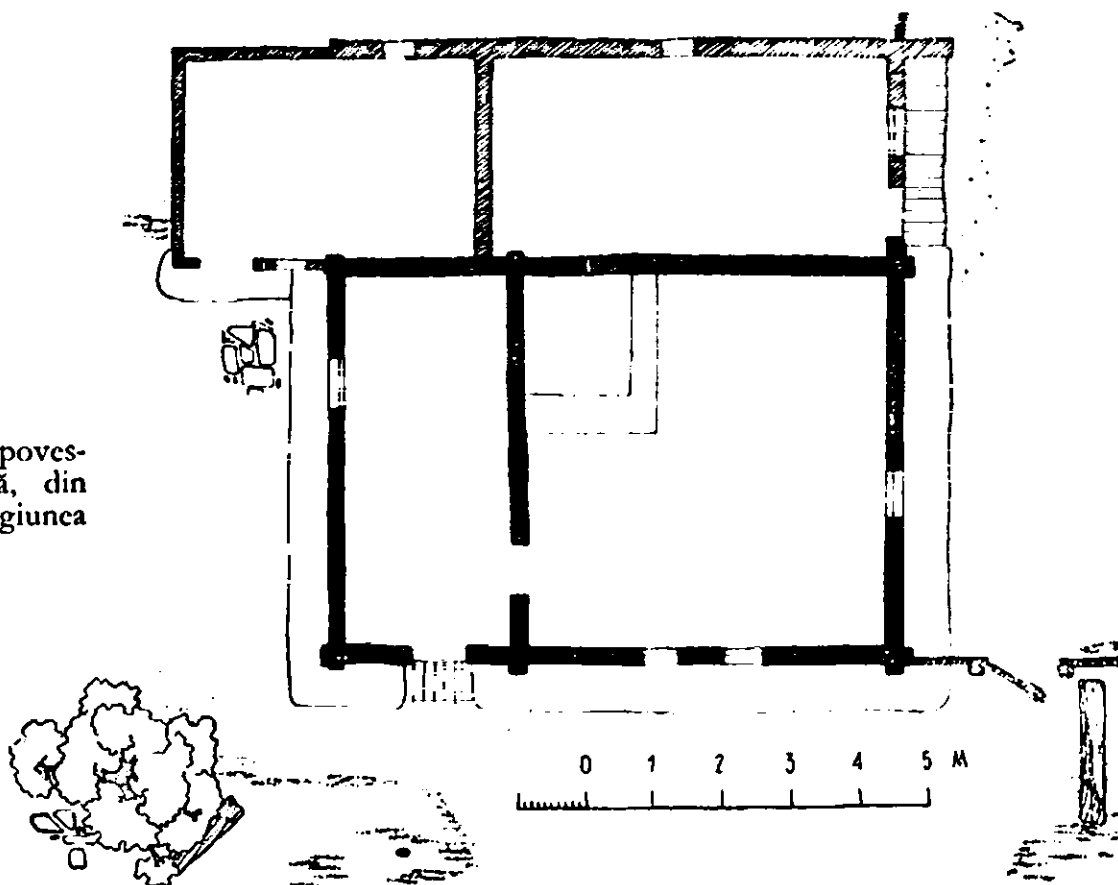

20. Casa Paraschiva Cocoş din satul Vînători, în regiunea Bacău. Secţiune transversală şi plan

exemplu înfăţişat în figura 22: o casă din Istria — de o grindă-cosoroabă şi de doi stîlpi de lemn.

Ca regulă generală, prispa intrîndă aşezată în faţa tindei însoţeşte tipul specific dobrogean de casă dublă, care, cîteodată — cum este cazul locuinţei de acest gen aflătoare pe strada Vînători din oraşul Mangalia, înfăţişată în figura 23 — este construită din blocuri mici de piatră. De remarcat în acest din urmă exemplu dimensionarea largă a tindelor şi poziţia judicioasă a căminelor care îngăduie, la nevoie, încălzirea, prin utilizarea unui singur fum, a celor trei încăperi din care se compune fiecare locuinţă. Simetria riguroasă a faţadei este aci în concordanţă perfectă atît cu structura planului, cît şi cu funcţia clădirii care, divizată în părţi egale, destinate vieţii independente a două familii, formează totuşi o unitate arhitectonică.

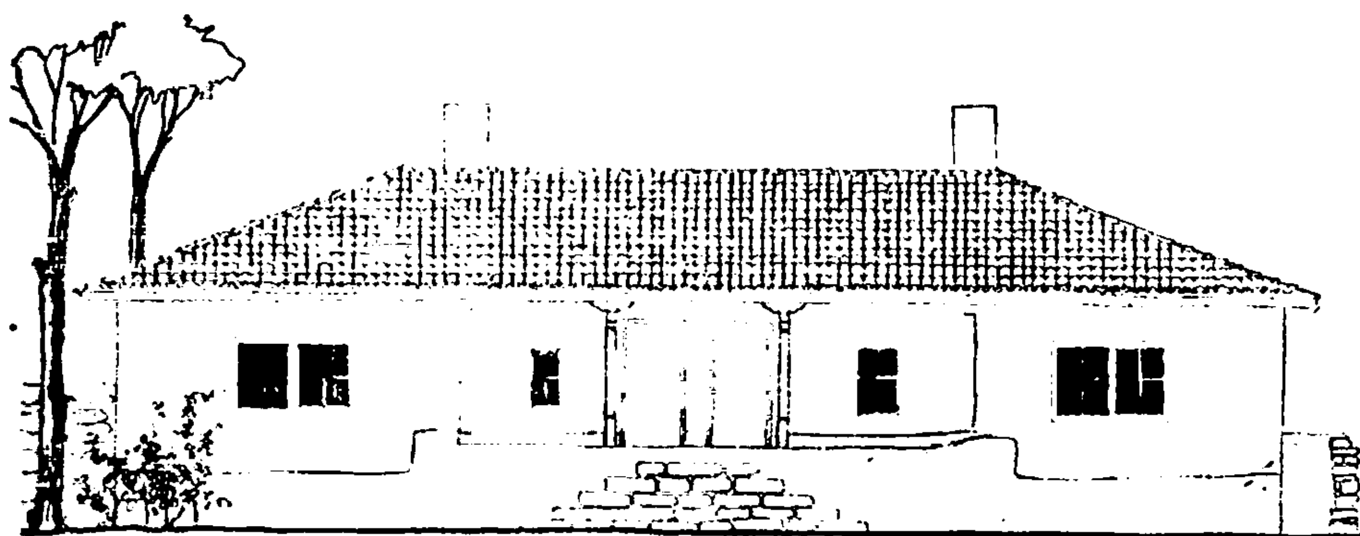
În Transilvania, ocupînd un domeniu foarte vast, care se întinde din Banat pînă în Carpaţii orientali, tipul casei cu tindă, cu două sau trei încăperi, care este aproape

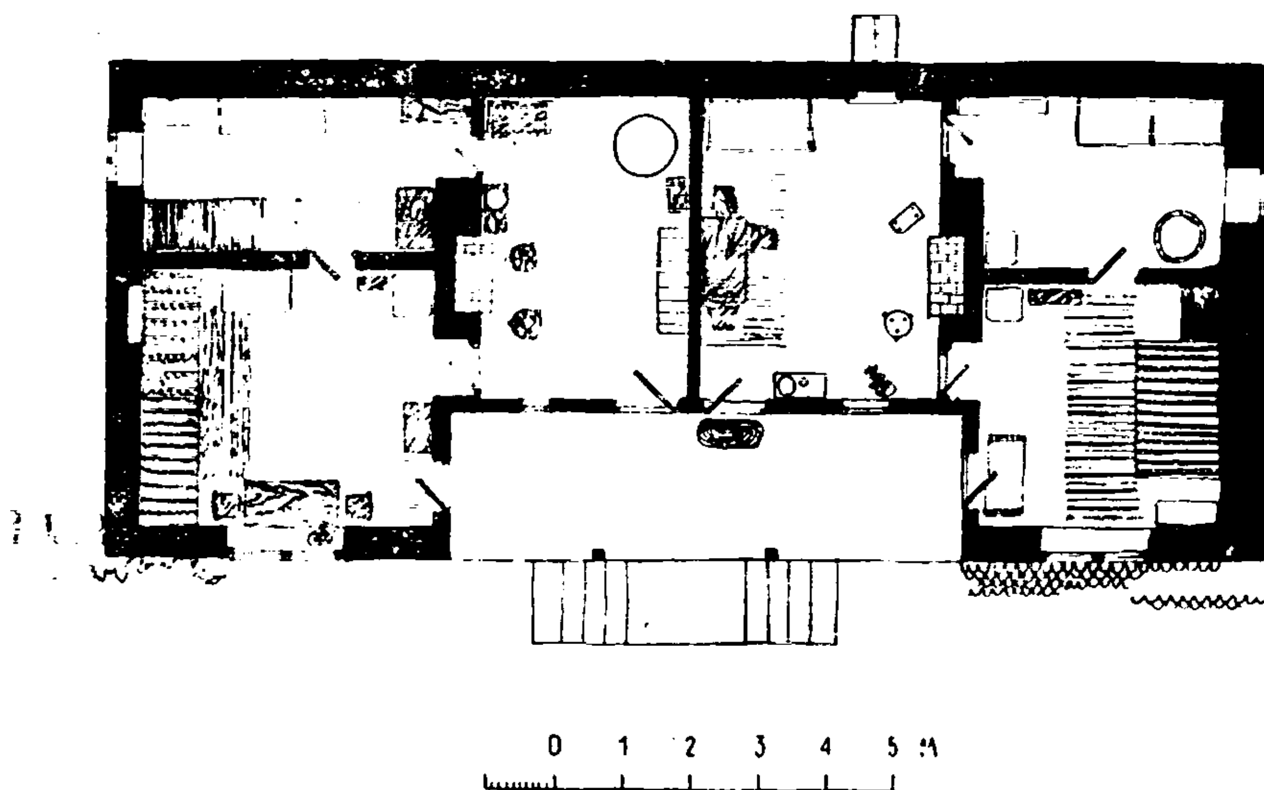

21. Casa părintească a povestitorului Ion Creangă, din satul Humulești, în regiunea Bacău

22. Casă din satul Istria, in regiunea Constanţa

23. Casă pe strada Vinători, in orașul Mangalia. Fațada principală și planul

exclusiv, prezintă particularităti in ce priveşte formele vetrei şi modul de incălzire a camerelor.

În primul rînd, trebuie notată mutarea vetrei joase, a *căloniului* casei de tip arhaic, din camera de locuit in tindă şi inlocuirea acestuia nu cu o sobă oarbă (aşa cum s-a făcut in mod obişnuit in Banat), nici cu o sobă obişnuită, al cărei coş este trecut sub bolta căminului din tindă (aşa cum este cazul frecvent in Muntenia), ci cu un organism ceva mai complicat, compus dintr-un soclu inalt de 40—50 cm, ca o vatră, peste care se ridică un cuptor. Acesta are în faţa gurii o construcţie mică, prismatică, un fel de sobă, ridicată pe buza cuptorului şi pe două coloniţe. Scopul acestei sobe este acela de a trage fumul din cuptor sau de pe vatră şi de a-l conduce printr-un coş oblic, numit *horn* sau *horneţ*, în tindă, de unde trece liber în pod. Acestei construcţii speciale, pe care ţăranul, cu un singur nume, o numeşte *cuptor* (în Moldova *cuptior*) şi care ocupă de regulă un sfert din suprafaţa incăperii, — vatra din jurul cuptorului formează un fel de pat cald pe care iarna se doarme — i s-a adăugat în vremea din urmă o sobă cu plită de bucătărie. În vechime bucatele se pregăteau pe vatră, în faţa cuptorului.

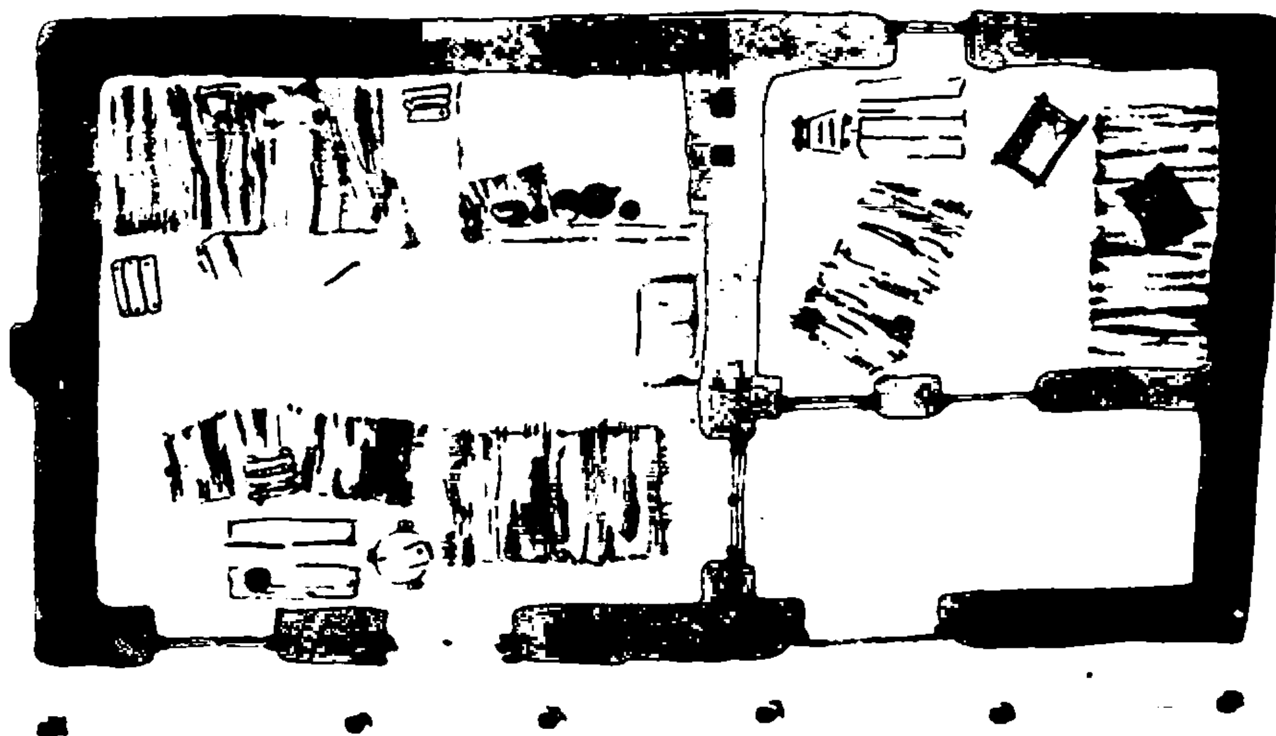
Dezvoltată şi sub inrîurirea modelelor izbei ucrainiene, in care de asemenea cuptorul în camera de locuit este nelipsit, tinda acestui tip de casă caracteristic părţii de nord-est a Transilvaniei nu are plafon, are o uşă de comunicaţie cu ograda din spatele casei, aşezată în partea opusă intrării principale, iar vatra este redusă la un rudiment: de regulă un bloc prismatic de piatră, înalt de 40—50 cm, in colţul tindei şi lipit de peretele camerei mari, în dreptul cuptorului. Planul şi secţia unei case din Prundul Bîrgăului - Bistriţa, împrumutate din cartea «*Le village roumain de Transylvanie*» a lui Romulus Vuia, pe care le infăţişăm în figura 24, ne arată in amănunte toate particularităţile tipului.

Tot in Transilvania, in unele case de tipul cu două încăperi, vatra din tindă, căreia i se spune *camniţă* sau *căminiţă*, are deasupra, sprijinit pe două coloniţe, dar mai adesea agăţat de tavan, un coş piramidal, construit din lemn lipit cu lut sau din plăci subţiri de piatră, care conduce fumul numai în pod, ca şi în casele de tip arhaic (fig. 25).

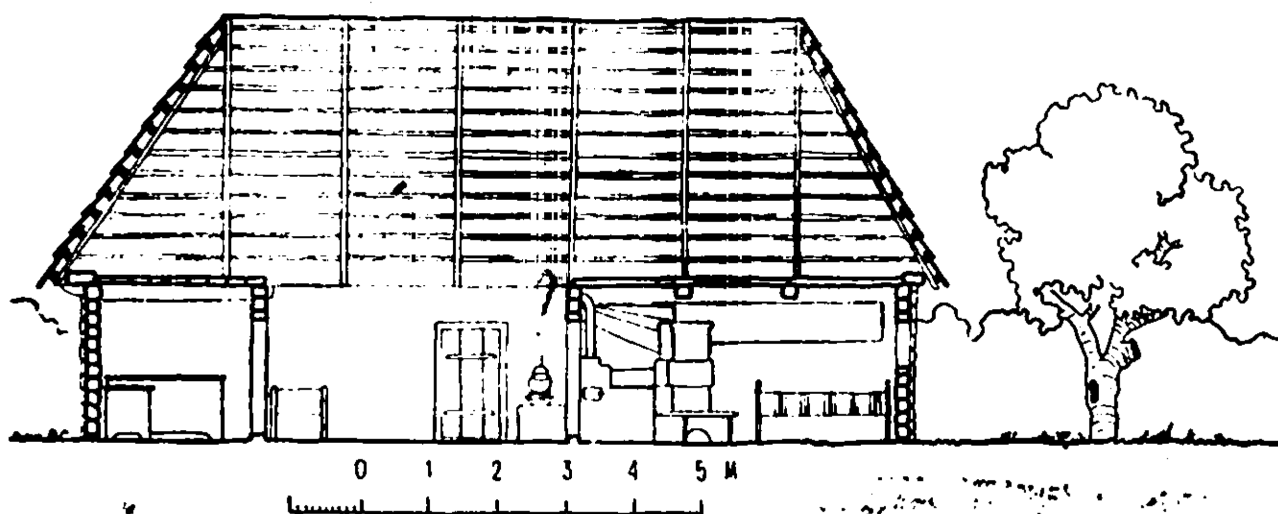
Locuinţa Adrian Indrei din Intregalde-Alba, regiunea Hunedoara (fig. 26), ne înfăţişează un exemplu interesant de astfel de casă cu tindă îngustă şi o cameră. În mod excepţional, *camniţa* este lipită de peretele exterior, fiind legată, ingenios, cu un cuptor de copt piine construit în afara casei, dar lipit de acelaşi perete. Deşi nu este prea veche — datează din a doua jumătate a veacului al XIX-lea — casa, construită din lemn, cu prispă în faţă şi acoperiş inalt, întruneşte şi păstrează, variate dar nealterate, toate trăsăturile planimetrice şi structurale, caracteristice tipului tradiţional.

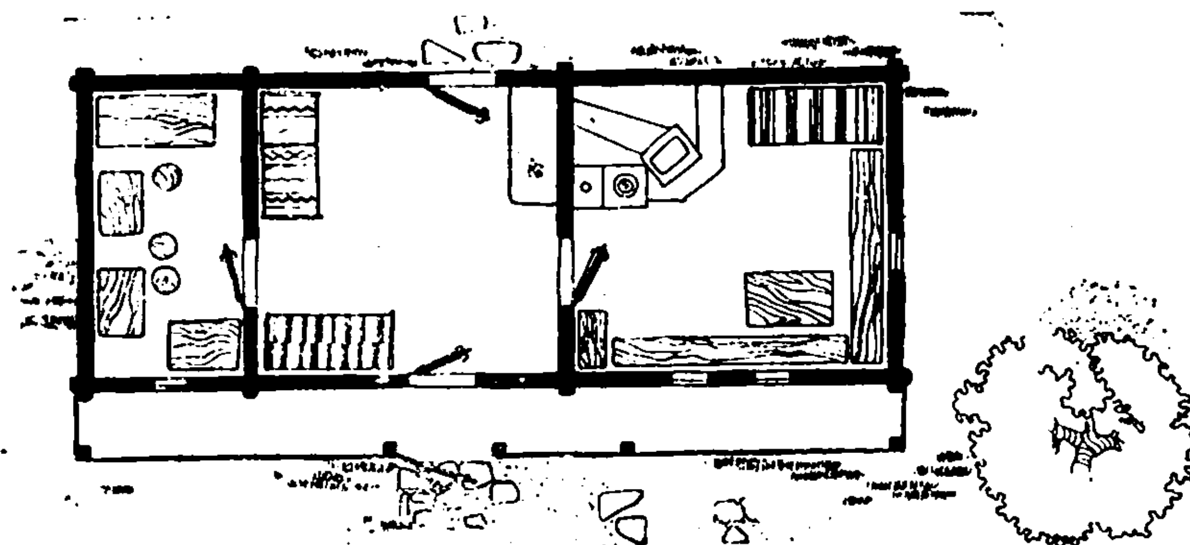
În casele mai evoluate, mai noi, de acelaşi tip, vatra din tindă, numită *pomnol*, poartă pe ea, construit din cărămidă şi lut, un cuptor de formă sferoidală, servind exclusiv la coptul pîinii. Bucatele se pregătesc pe aceeaşi vatră, în faţa gurii cuptorului sau pe lături. Încăperea nu are plafon, dar deasupra, pe porţiunea din dreptul vetrei şi a cuptorului, la înălţimea tavanului camerelor vecine, se găseşte totdeauna,

FAŢADA PRINCIPALĂ ŞI PLANUL CASEI ION STAICU DIN SATUL IELGANI — TULCEA

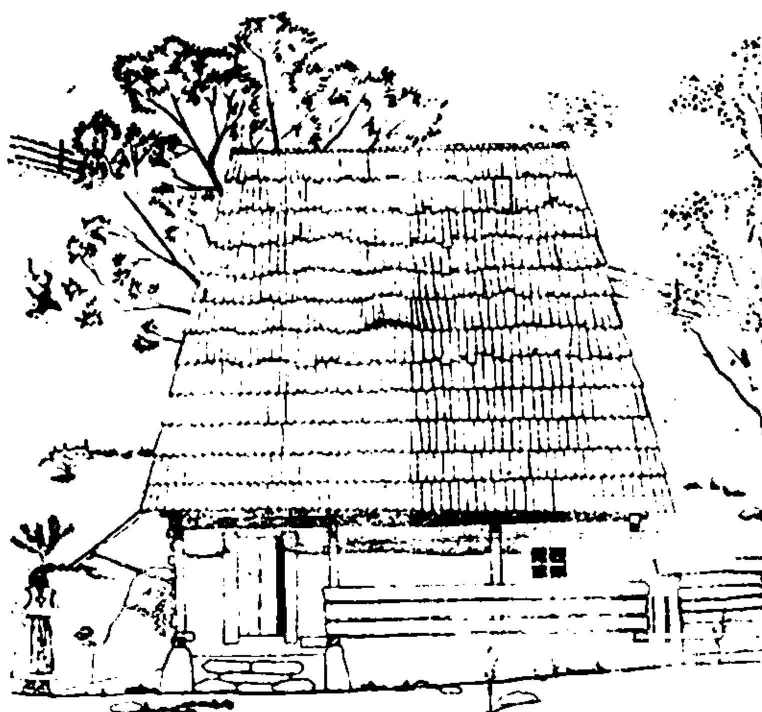

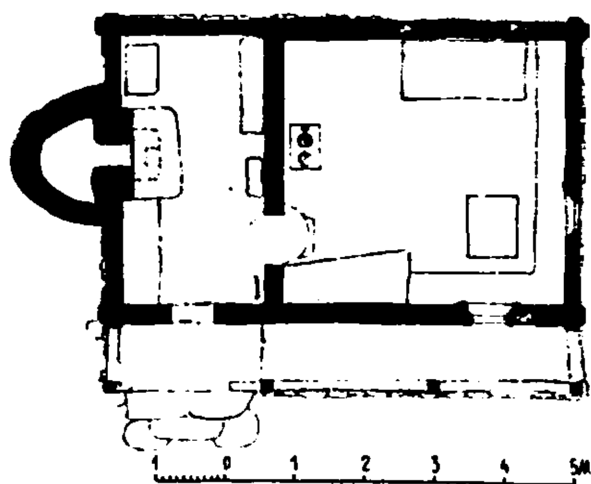

24. Casă din satul Prundu-Birgăului — Bistrița, in regiunea Cluj. Secțiune și plan

25. Căminița casei Iosif Clamba din satul Intregalde, în regiunea Hunedoara

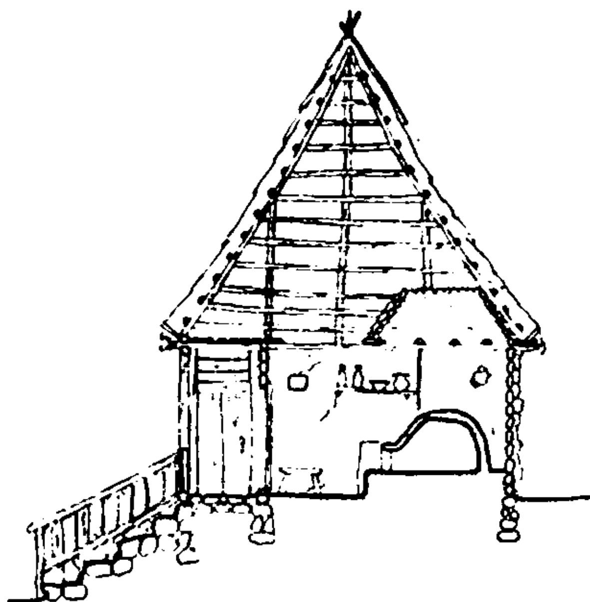

26. Casa Adrian Indrei din satul Intregalde, în regiunea Hunedoara. Fațada principală și planul

construită din împletitură de nuiele sau din scînduri şi lipitură de lut, o cupolă sferoidală sau piramidală numită *băbură* (fig. 27), menită să primească şi să îndrepte fumul către pod, dar mai ales să oprească şi să stingă scînteile, care ar putea da foc acoperişului.

În camera de locuit, o sobă (cîteodată oarbă), construită din cărămidă sau din plăci de teracotă, este aşezată pe o vatră îngustă, lipită de peretele dinspre tindă. Adesea in faţa sobei, pe vatra prelungită, o plită sprijinită pe doi pereţi scunzi, verticali, serveşte în timpul iernii la pregătirea mîncării. Fumul este condus prin partea de sus a sobei sub băbura din tindă.

Două case de acest tip, una din Bulz-Aleşd, regiunea Oradea (fig. 28), datînd din prima jumătate a veacului al XIX-lea, alta din Izvoare-Aiud, regiunea Cluj

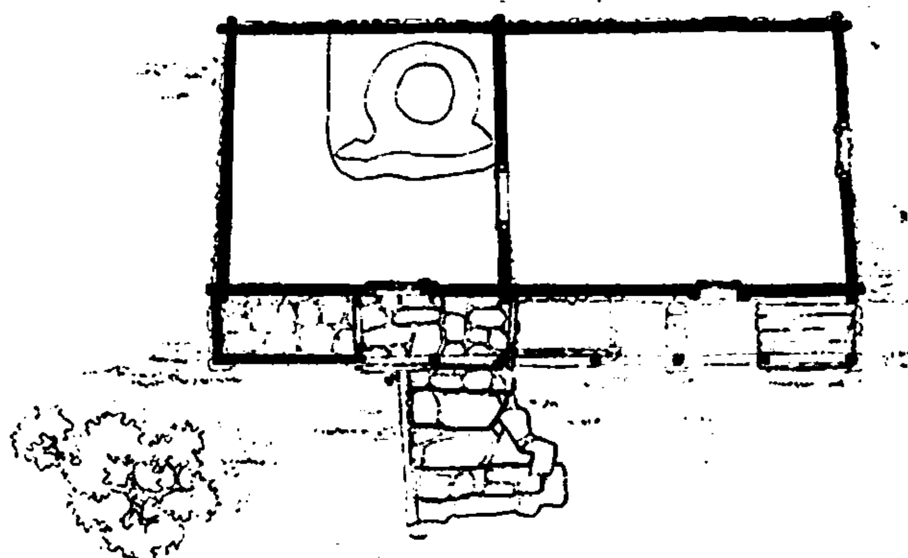
27. Secţiune prin tinda cu pomnol, cuptor şi băbură a unei case din satul Bulz-Aleşd, în regiunea Oradea

(fig. 29), dina doua jumătate a aceluiaşi veac, pot fi citate ca exemplare din cele mai interesante ale genului.

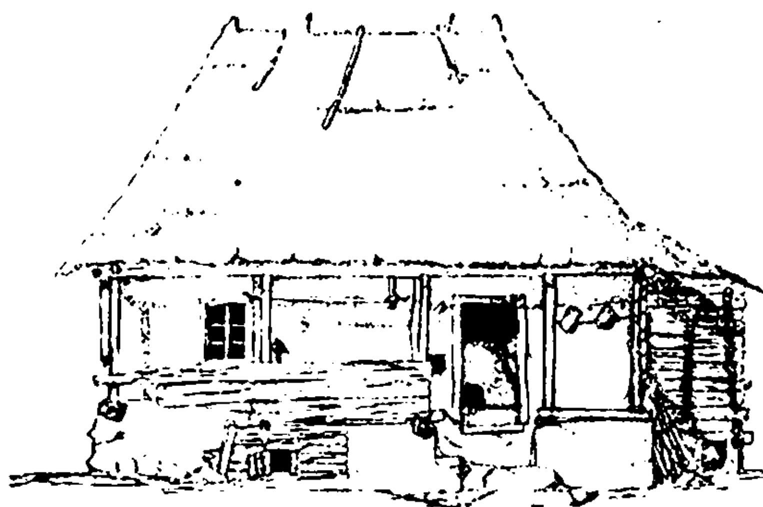
Construită pe un soclu înalt de zidărie de piatră, casa amintită din Bulz-Aleşd are sub tindă, rezultată din adaptarea pricepută la panta terenului, o pivniţă cu intrare din curte. Ambele case au şi cămări de provizii; cea din Bulz în capătul dinspre tindă al prispei, cea din Izvoare pe faţada laterală, într-o polată lipită de tindă şi în comunicaţie directă cu aceasta. Pereţii sînt construiţi din lemn. La casa din Bulz bîrnele sînt în exterior lăsate aparente; la cea din Izvoare sînt tencuite. Acoperişurile, înalte, sînt de paie.

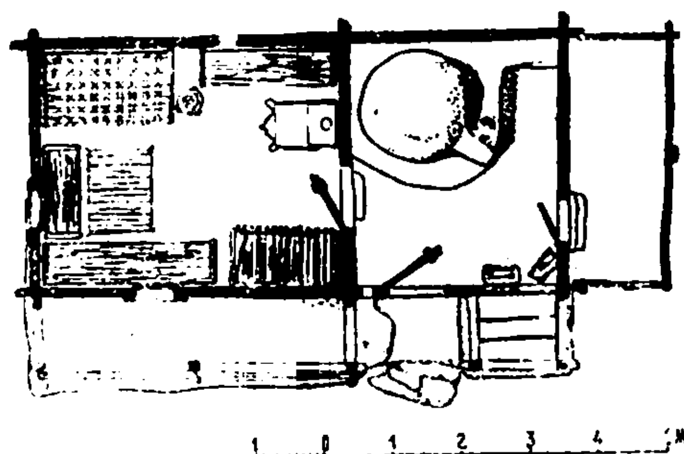
Casa maramureşeană cu tindă şi unasau două încăperi de locuit se diferenţiază de variantele tipului asemănător din restul ţării, în primul rînd, prin aceea că tinda

28. Casa Simion Goarnă din satul Bulz-Aleşd, în regiunea Oradea. Faţada principală şi planul

29. Casa Mihacea Badea din satul Izvoare-Aiud, în regiunea Hunedoara. Fațada principală și planul

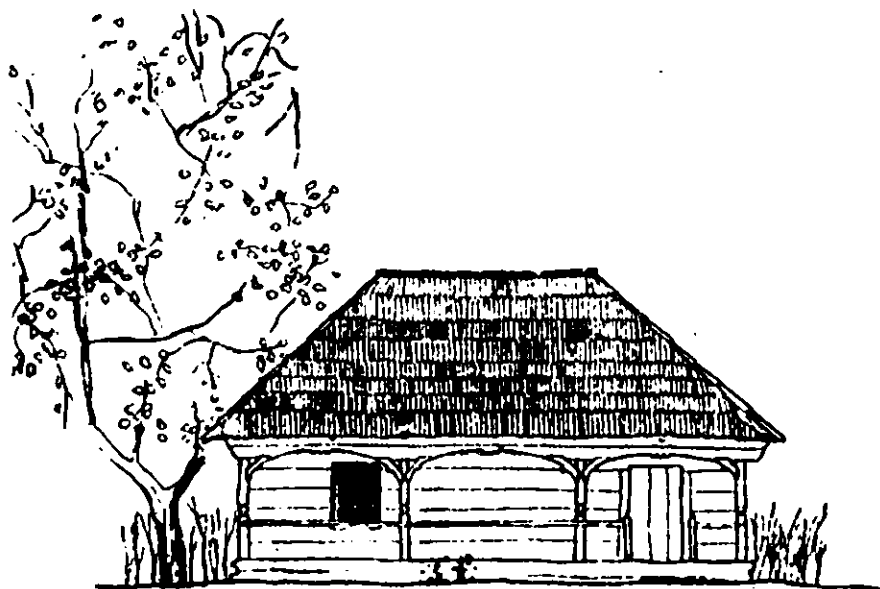
ci este totdeauna neîncălzită; nu are vatră și de cele mai multe ori nici plafon; în al doilea rînd, prin forma specială, îngustă și joasă, a prispei (numită de localnici *șatră*), mărginită totdeauna de stîlpi de lemn și balustrade cu străvăzături și care, prinsă sub acoperișul de șindrilă cu pante repezi și streșini proeminente, înconjură casa adesea pe trei laturi.

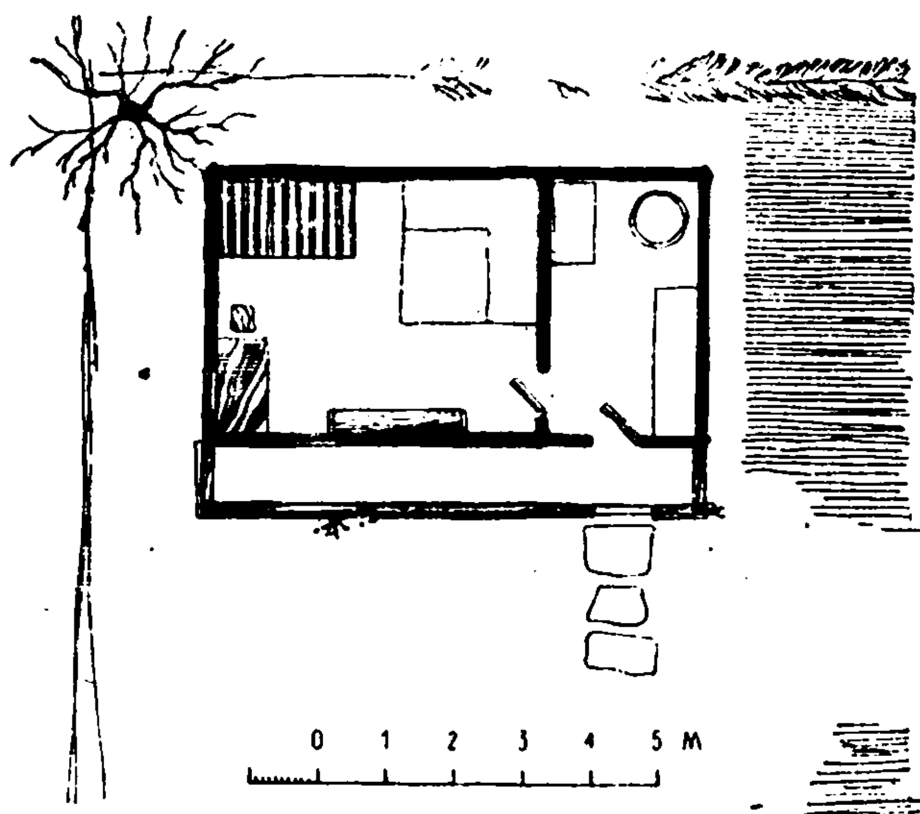
Exemplul prezentat în figura 30, casa cristnicului Fătu din Cuhea, ne arată un model grațios de locuință modestă cu două camere, avînd șatră numai spre fațada principală. Casa Peleș din Satul Ieud (fig. 31), adusă și montată azi în Muzeul Satului din București, ne înfățișează în schimb formele aproape monumentale ale tipului maramureșean dezvoltat, cu tindă, două camere, cămară și cu șatră în jurul a trei fațade.

Dar alături de tipurile străvechi de locuință caracteristic romînească, meșterii populari din această regiune au contopit adesea în creațiile lor proprii, forme și

FAŢADA PRINCIPALĂ A CASEI HUNIADE TREJA DIN SATUL ZEICANI — HUNEDOARA

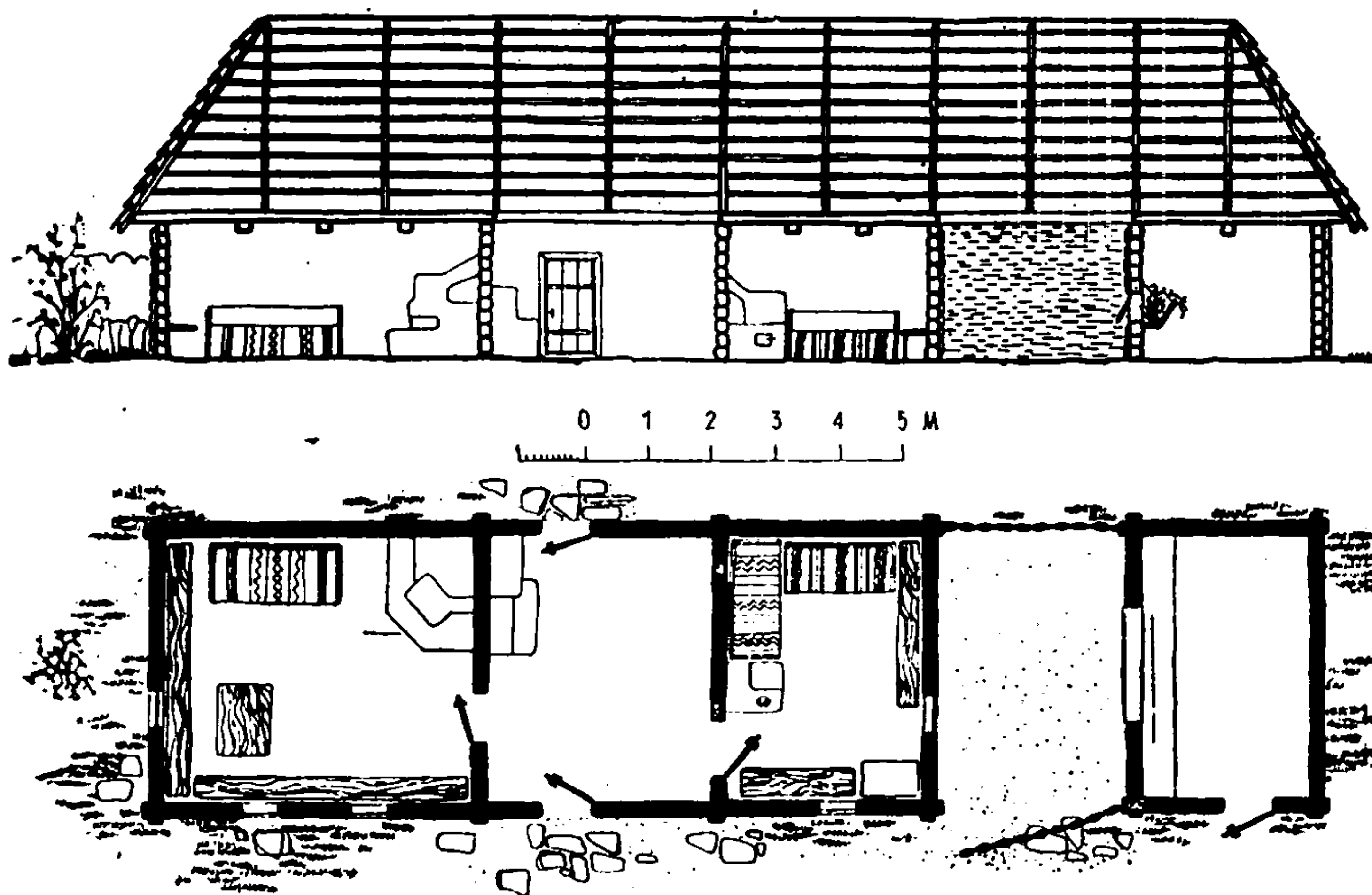

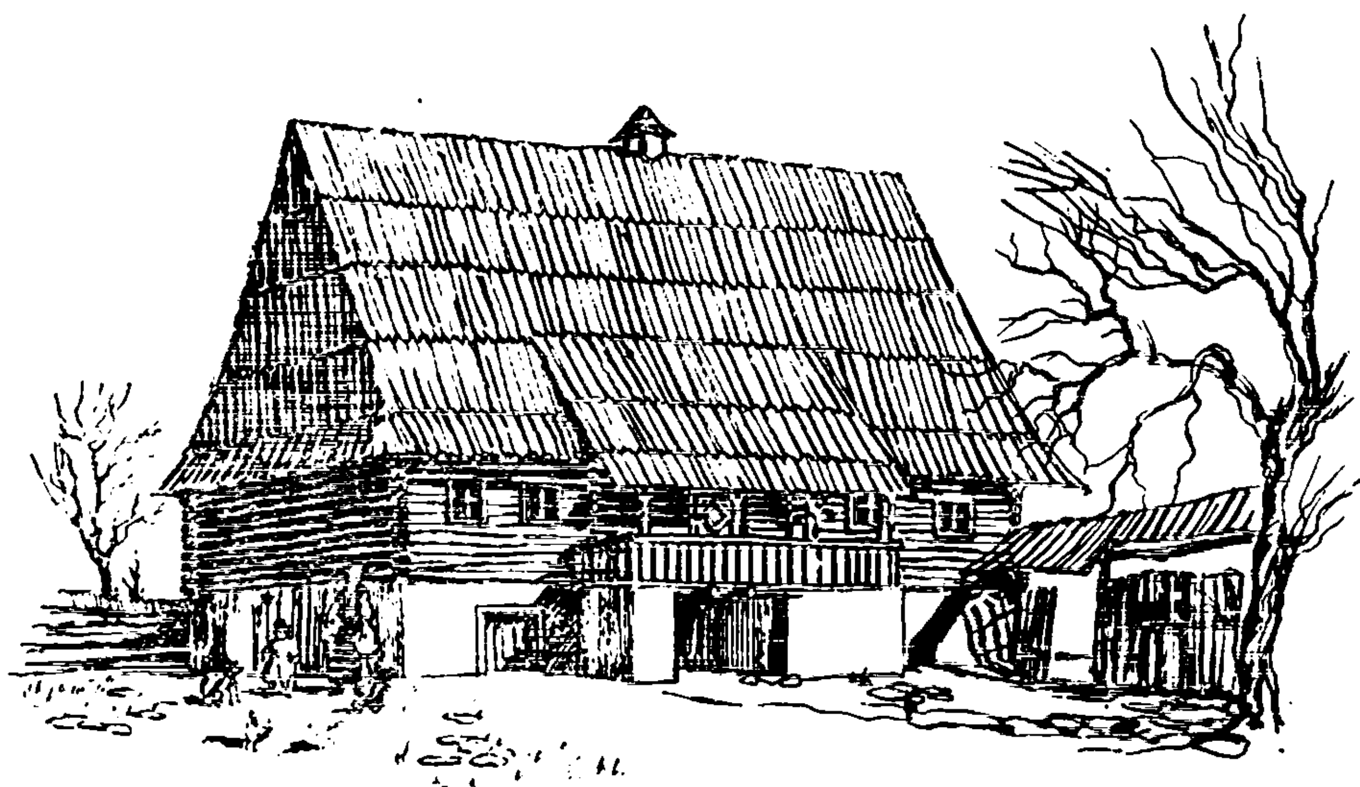
30. Casa Cristnicului Fătu din satul Cuhea in Maramureş. Faţada principală şi planul

31. Casa Peleş din satul Ieud, în Maramureş — azi în Muzeul Satului din Bucureşti. Faţada şi planul

0 1 2 3 4 5 M

32. Casă din satul Ilva Mică-Bistrița, în Regiunea Cluj. Secțiune și plan

33. Casă din satul Tilişca-Sibiu — azi în Muzeul Satului din Bucureşti

elemente constructive şi decorative împrumutate din arhitectura locală, concepută şi realizată după moduri de viaţă diferite, de meşterii minorităţilor naţionale: saşi, maghiari, secui.

Astfel, clădirea înfăţişată în figura 32, din satul Ilva Mică-Bistriţa în regiunea Cluj, întruneşte sub acelaşi acoperiş, după moda gospodăriilor săseşti, casa cu şura şi cu grajdul [1].

Alteori, în locul tradiţionalului acoperiş romînesc «în patru ape», apare o învelitoare foarte înaltă numai cu două pante, locul apelor înguste fiind luat, ca în casele săseşti, de timpane drepte, triunghiulare sau cu colţurile teşite. Înrîurirea arhitecturii săseşti se vădeşte în unele sate şi în modul de aşezare şi de tratare al frontului caselor către uliţă: aliniate şi legate între ele cu porţi înalte, pline.

Un exemplu tipic de astfel de arhitectură ne este înfăţişat de casa din satul Tilişca-Sibiu — aflătoare acum în Muzeul Satului din Bucureşti (fig. 33) — deosebită de modelele tradiţionale romîneşti şi prin aceea că în locul prispei are pe faţada principală doar un simplu balcon, un «privariu», care pune în evidenţă, adăpostind totodată, intrarea şi scara.

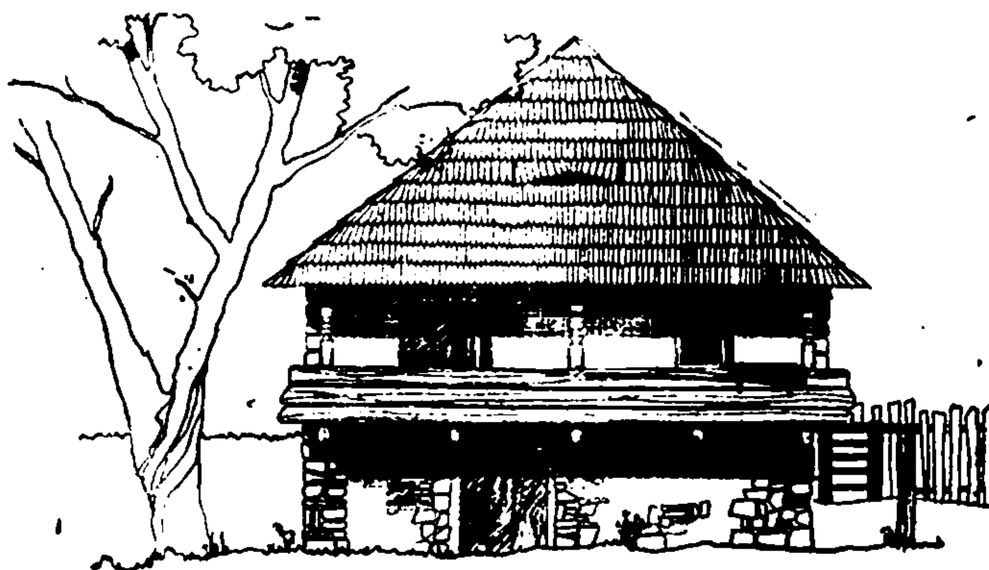
[1] Cf. Romulus Vuia, *Le village roumain de Transylvanie*, p. 62.

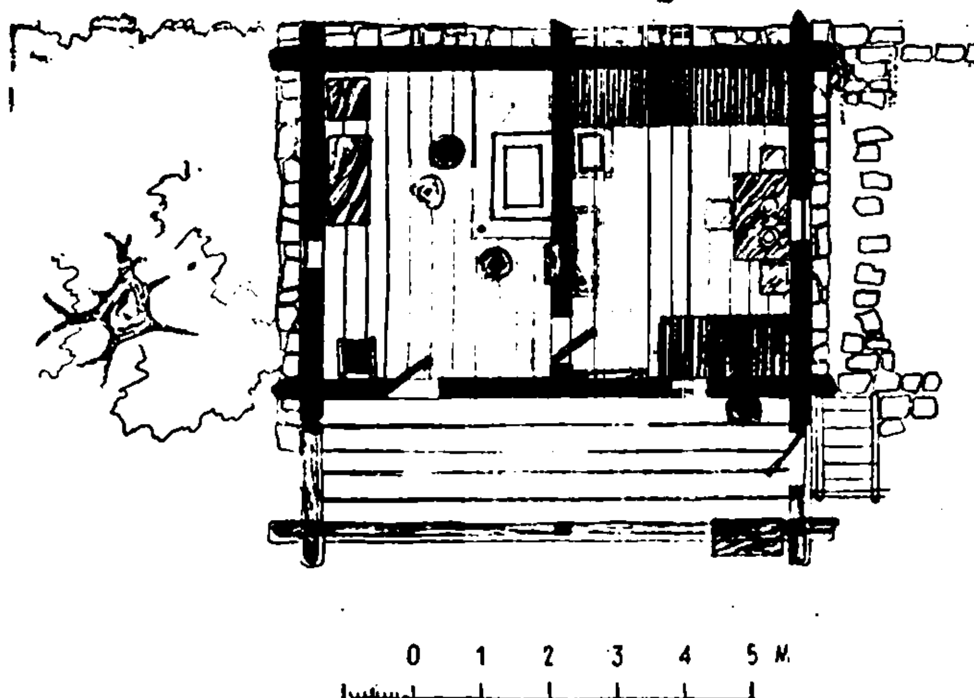
Ca şi în centrul Transilvaniei, în regiunile deluroase de pe versantul meridional al Carpaţilor, casa ţărănească are un caracter pronunţat autohton şi o înfăţişare elegantă şi deosebit de pitorească. Ea pune în evidenţă, pe de o parte simţul practic, realist şi concepţiile artistice ale ţăranului, impregnate de un profund optimism, iar pe de altă parte reflectă condiţiile mediului natural înconjurător. Mai ample şi mai bogat ornamentate în regiunile unde natura oferă din belşug condiţii prielnice dezvoltării aşezărilor omeneşti şi vieţii — adăpost, izvoare de apă, terenuri bune pentru agricultură, materiale de construcţii, accese lesnicioase la drumurile publice importante etc., cum este cazul de pildă al pămînturilor din bordura meridională a Carpaţilor Olteniei — tipurile caracteristice şi numeroasele lor variante sînt mai sărăcăcioase, dar nu mai lipsite de interes arhitectonic prin aceasta, în satele unde, din lipsa unor atari condiţii, locuitorii mai neajutoraţi s-au specializat, pentru a-şi putea agonisi mijloacele de trai, în felurite meşteşuguri, cum se întîmplă (sau se întîmpla cel puţin în trecutul nu prea îndepărtat), la fel ca în unele aşezări din Munţii Apuseni, în părţile înalte ale regiunii Piteşti.

Adaptată cu multă pricepere şi gust atît formei terenului, cît şi peisajului, casa acestor regiuni deluroase, cuprinzînd de regulă numai două încăperi, are în faţă fie o prispă dreaptă, fie un foişor, fie, adesea, şi una şi altul.

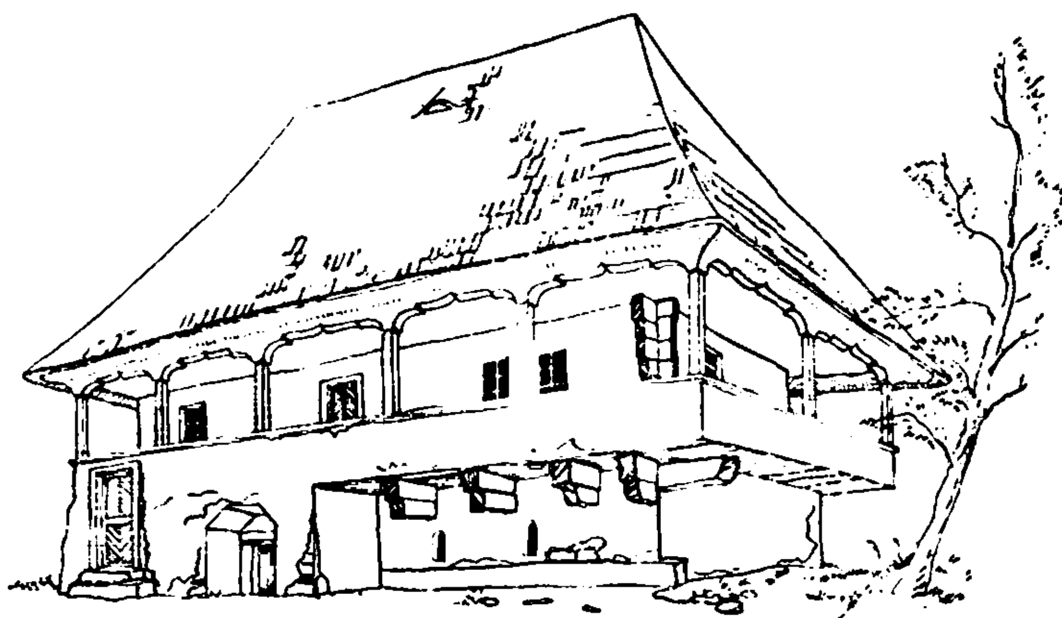
Casa Ciolofan din satul Brădiceni, regiunea Craiova (fig. 34), ne înfăţişează unul din tipurile vechi de locuinţă caracteristice văii Jiului. Construită în întregime din lemn şi înălţată cu 1,00 m deasupra nivelului solului, casa cuprinde trei încăperi: două mari, independente, de locuit şi una îngustă, destinată exclusiv păstrării proviziilor şi obiectelor casnice. Pe toată faţada se întinde, primitoare, o prispă mărginită de un pălimar de bîrne, acum tencuit, şi de stîlpi de stejar împodobiţi cu crestături. O scară largă, construită din trunchiuri de gorun cioplite, conduce din curte pe prispă în faţa celor două intrări ale camerelor de locuit. Portiţele de lemn, care închideau prispa în dreptul scării, au dispărut; urmele balamalelor şi ale încuietorilor lor sînt însă vizibile pe stîlpi. Compoziţia faţadei principale, simplă, rezultată din forma tipică a planului, reflectă preocuparea pentru obţinerea simetriei caracteristice tuturor caselor a căror latură lungă este precedată de o prispă. Nu este vorba însă de o simetrie rigidă, cu care de altfel aplecarea firească a ţăranului către pitoresc nici nu s-ar împăca, ci de respectarea numai în linii mari a principiului. Astfel, elementul «intrare», pus în evidenţă de scara largă şi de stîlpii care o încadrează (altădată şi de portiţele ajurate, acum pierdute), imprimă faţadei, prin poziţia lui faţă de axa principală a volumului construit, un uşor accent disimetric care este totodată şi pitoresc.

Prin efectul adaptării la un teren accidentat, casele de tipul celei înfăţişate mai sus au un soclu mult mai înalt, cîteodată construit din zidărie de piatră, sub care sînt amenajate încăperi servind ca depozite de unelte şi provizii. În această variantă, prispa din faţa casei este cîteodată construită în consolă. Casa Ioanei Şincai din Cătunul Popii (Planşa IV şi fig. 35), ne arată înfăţişarea deosebită, plăcută, pe care o capătă clădirea graţie acestei formule, pe care o găsim aplicată

35. Casa Ioanei Şincai din Cătunul Popii, în regiunea Piteşti.
Faţada şi planul

36. Casă din satul Rucăr în regiunea Stalin

cu mult succes şi pe o scară mai întinsă, la casele ceva mai noi din ţinuturile deluroase ale Munteniei. — Exemplu, o casă din Rucăr (fig. 36).

Şi mai caracteristice ţinuturilor olteneşti din jurul văii Jiului sînt casele care au parter şi etaj, cu cîte două camere — cîteodată chiar cu una singură, cum este Casa Leoargă din Ţicleni, în regiunea Craiova, înfăţişată în figura 37 — şi prispă în faţă. Deşi locuibile, camerele de la parter, care de regulă sînt ridicate cu cîteva trepte deasupra terenului, servesc mai mult ca depozite de unelte şi provizii, locuinţa propriu-zisă găsindu-se la etaj.

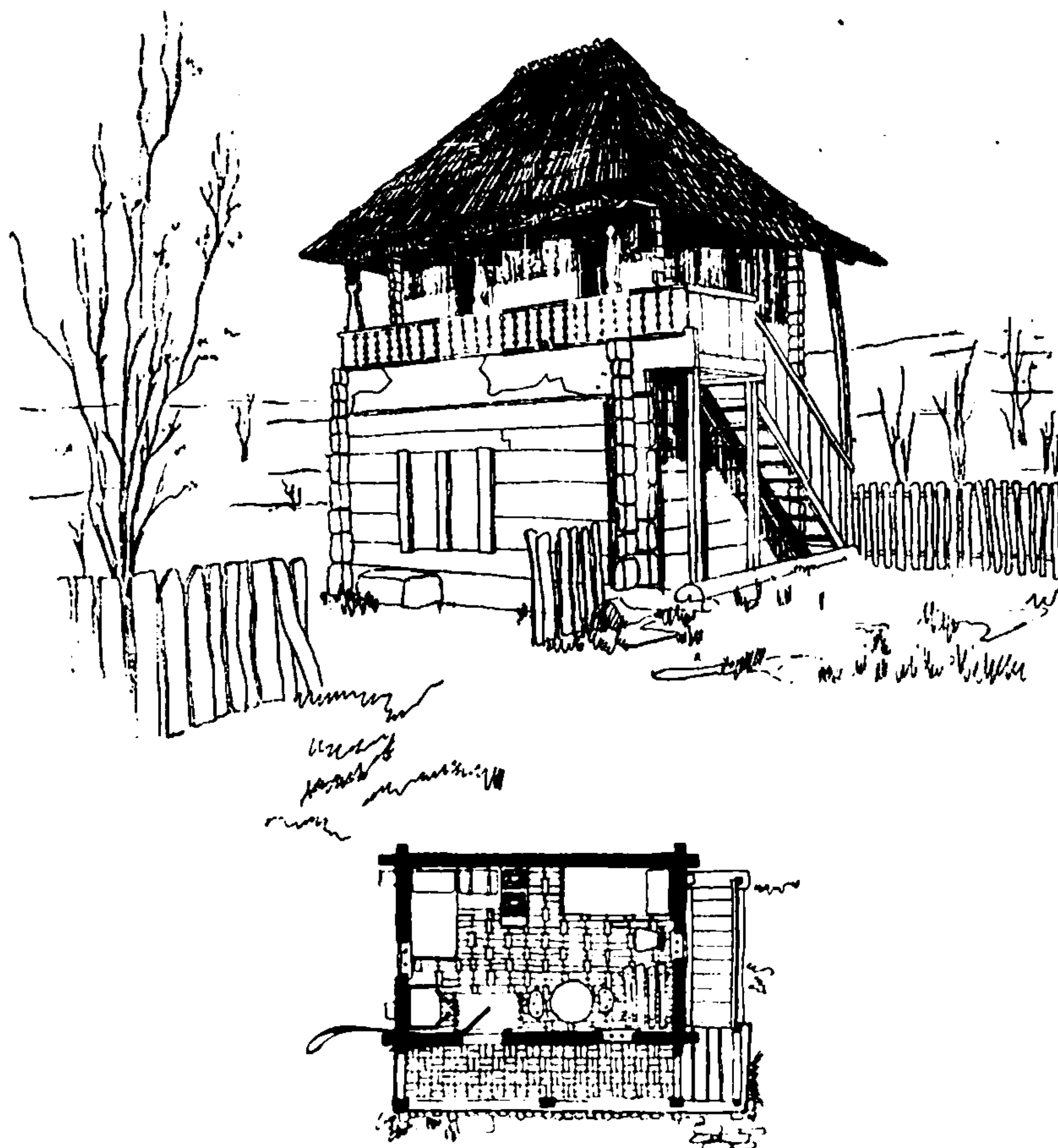
Variantele tipului sînt foarte numeroase. Înfăţişăm în imaginile care urmează, prin relevee, desene şi fotografii, citeva din cele mai interesante şi mai instructive.

Formele cele mai variate şi mai răspîndite ale tipului sînt redate îndeobşte de clădiri construite în întregime din lemn. Casa Cumpănaşu din satul Bărbăteşti-Tirgu-Jiu (fig. 38—39), datînd din anul 1832, este un exemplu din cele mai izbutite ale genului, in care măiestria construcţiei se îmbină cu un deosebit simţ al proporţiei şi cu o foarte ponderată şi caracteristică ornamentaţie a lemnului. Faţada principală este luminoasă şi atrăgătoare. Scara de acces la prispa etajului, alipită laturii înguste a casei şi adăpostită contra ploilor de streaşina prelungită ca o aripă întinsă a acoperişului, sporeşte şi mai mult pitorescul clădirii, atît de potrivit cu mediul înconjurător.

Casa Beuran din Curtişoara (fig. 40—41), adusă şi montată în Muzeul Satului din Bucureşti, ne înfăţişează o altă variantă a tipului de locuinţă oltenească cu parter şi etaj. Casa aceasta, care datează din primul sfert al veacului al XIX-lea, pune în evidenţă nu numai arta deosebită cu care meşterul popular se pricepea să lucreze

PLANUL CASEI IOANA ŞINCAI DIN CĂTUNUL POPII ÎN REGIUNEA PITEŞTI

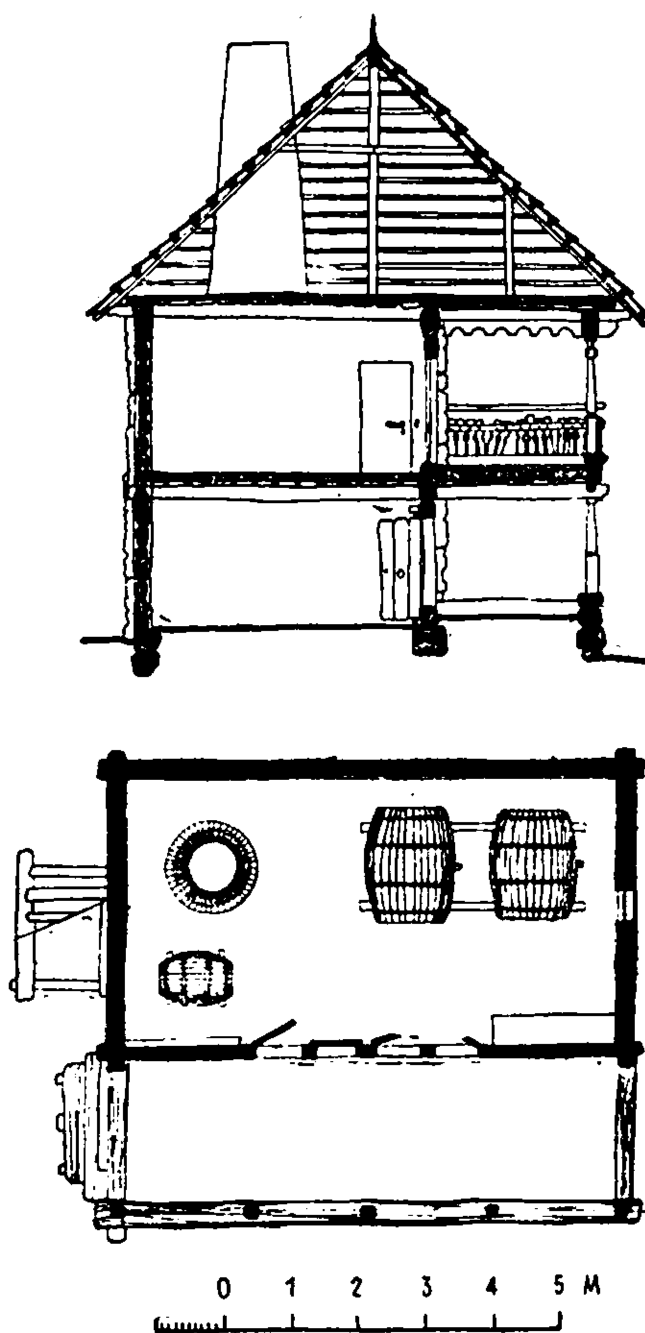
37. Casa Leoargă din Ţicleni, în regiunea Craiova. Perspectivă şi plan

38. Casa Ion Cumpănaşu din satul Bărbăteşti, în regiunea Craiova. Faţada principală şi planul etajului

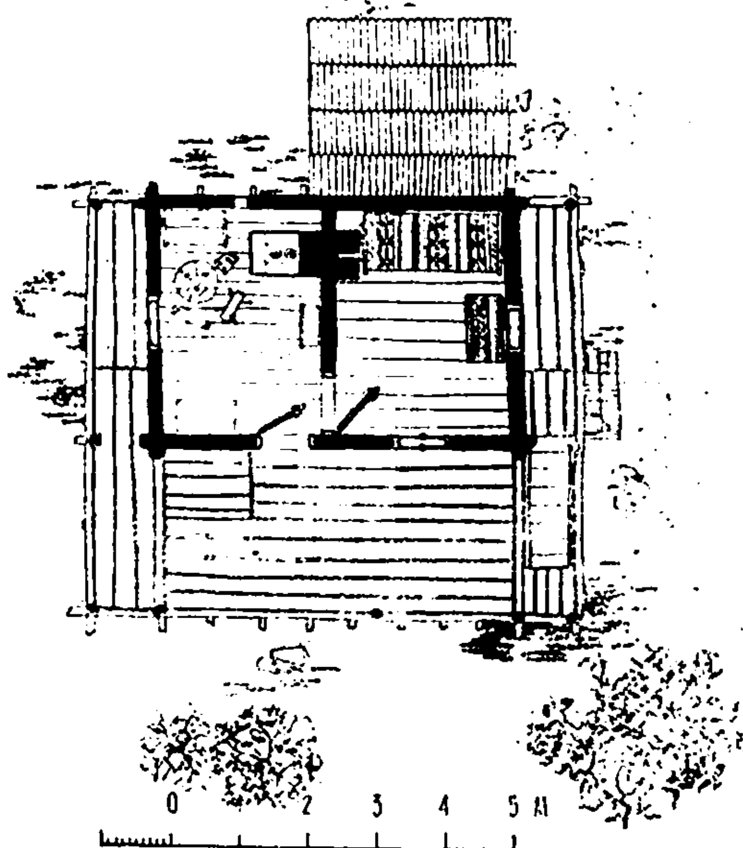
lemnul (remarcabile sînt în special formele variate şi decoraţia colonetelor prispei de la etaj), dar şi marea lui măiestrie atît în compunerea şi dimensionarea planului, cît şi în potrivirea şi armonizarea formelor şi a proporţiilor diferitelor părţi componente ale clădirii. Aci scara de acces la etaj este prinsă cu dibăcie în compoziţia generală a prispelor, care învăluie casa pe trei faţade (fig. 42).

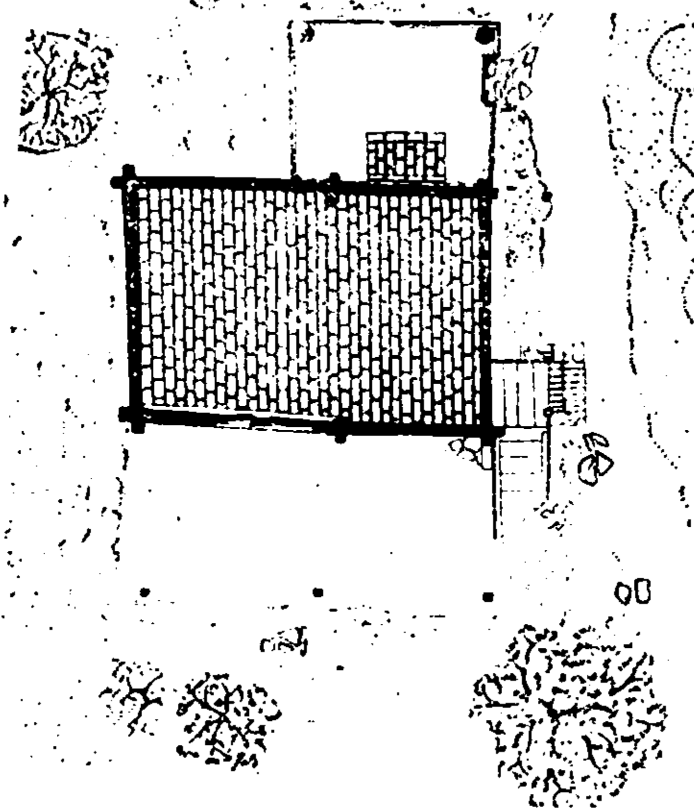
În alte variante, ceva mai noi, ale aceluiaşi tip — cum sînt exemplele înfăţişate în figura 43 şi figura 44, case, cea dintîi din satul Turcenii de Sus, cea de a doua din satul Brădiceni, în regiunea Craiova — pereţii etajului sînt tencuiţi, iar scara de acces la etaj se găseşte pe faţada principală, alipită prispei şi dînd într-un palier, ca un balconaş, aşezat în prelungirea acesteia. Scară şi palier, mărginite de parapete pline, spre deosebire de prispa etajului al cărei parapet este ajurat, formează un element distinct, adăpostit de streaşina proeminentă a casei, prelungită şi sprijinită pe o ramă specială de lemn.

În sfîrşit, o formă foarte interesantă, dar totodată şi ciudată, de locuinţă oltenească (acum pe cale de dispariţie), este aceea in care două perechi de case, de regulă cu parter şi etaj — una mică, cu două camere sau o bucătărie cu cămară, şi una mare, cu tindă şi două camere sau chiar cu trei camere spaţioase, independente — sînt legate între ele cu un fel de punte aşezată în prelungire şi avînd formele identice, cu acelea ale prispelor celor două

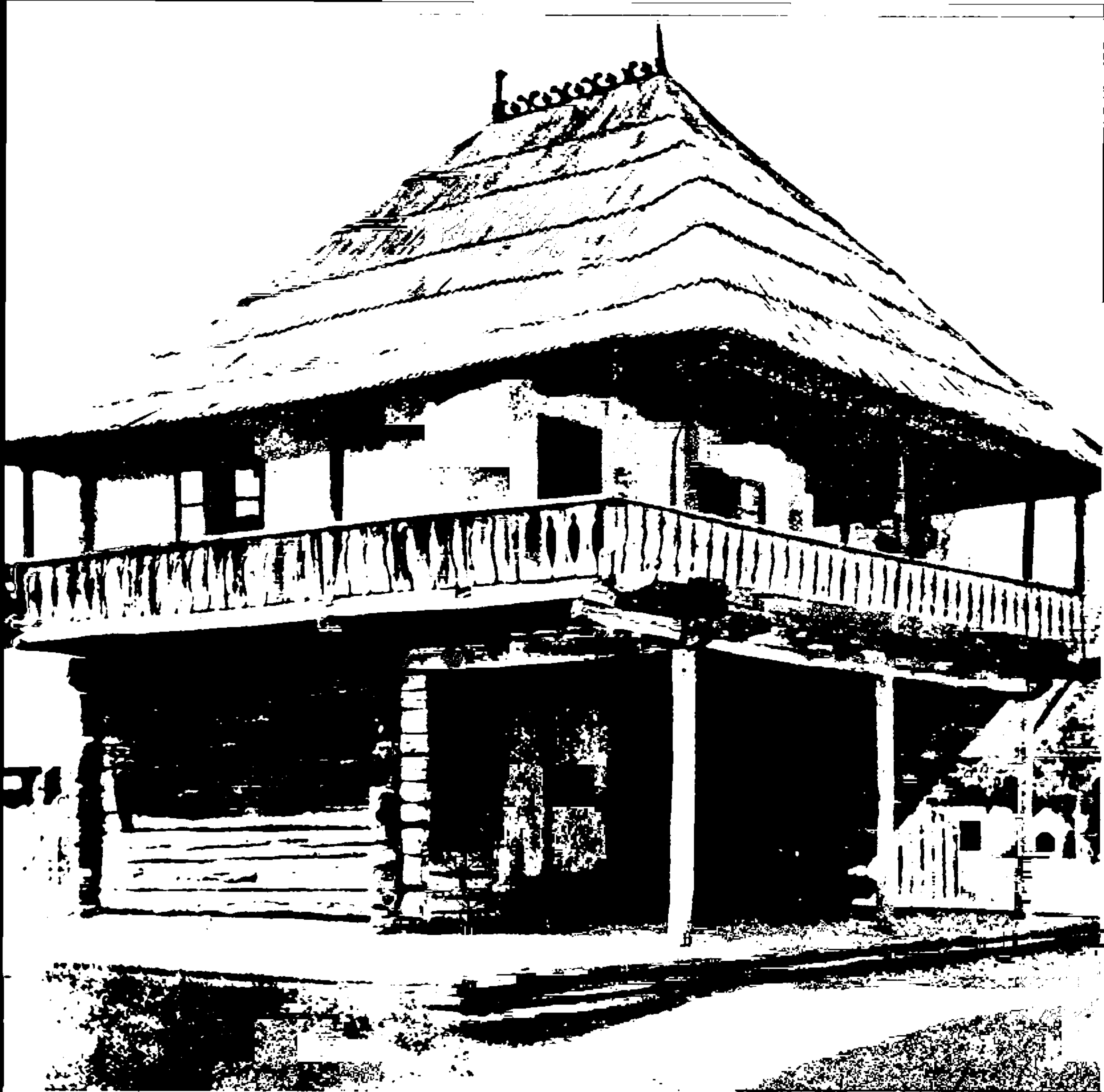

39. Casa Ion Cumpănaşu din Satul Bărbăteşti, în regiunea Craiova. Secţiune transversală şi planul parterului

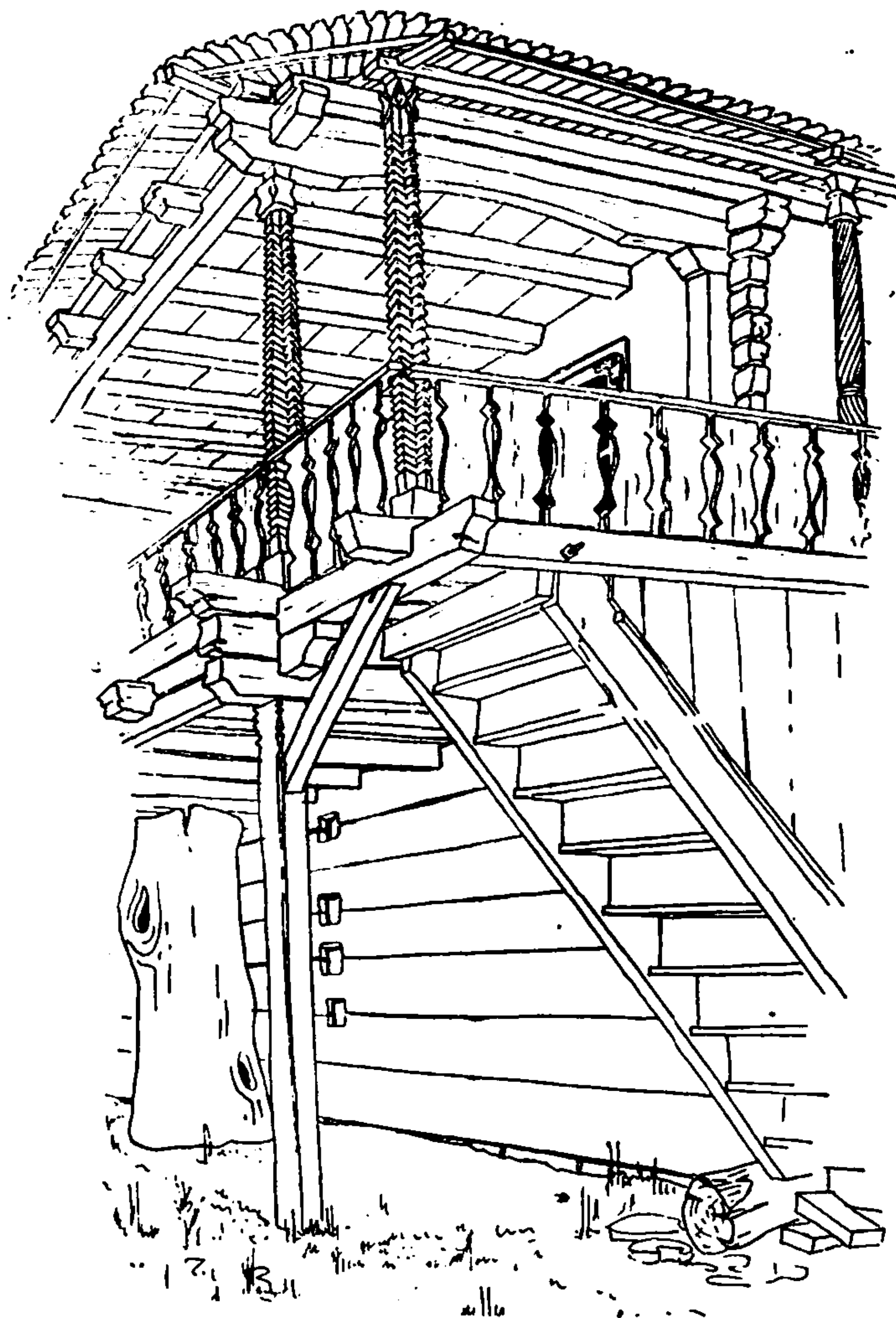

40. Casa Gheorghe Beuran din Curtişoara — azi în Muzeul Satului din Bucureşti. Planurile celor două caturi

41. Casa Gheorghe Beuran din Curtişoara — azi în Muzeul Satului din Bucureşti

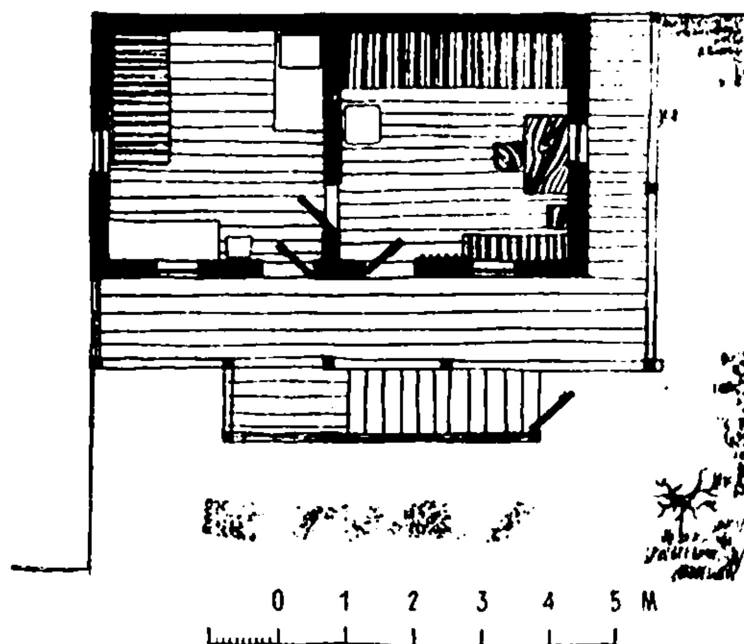

42. Casa Gheorghe Beuran din Curtişoara—azi în Muzeul Satului din Bucureşti. Colţul cu scara la etaj .

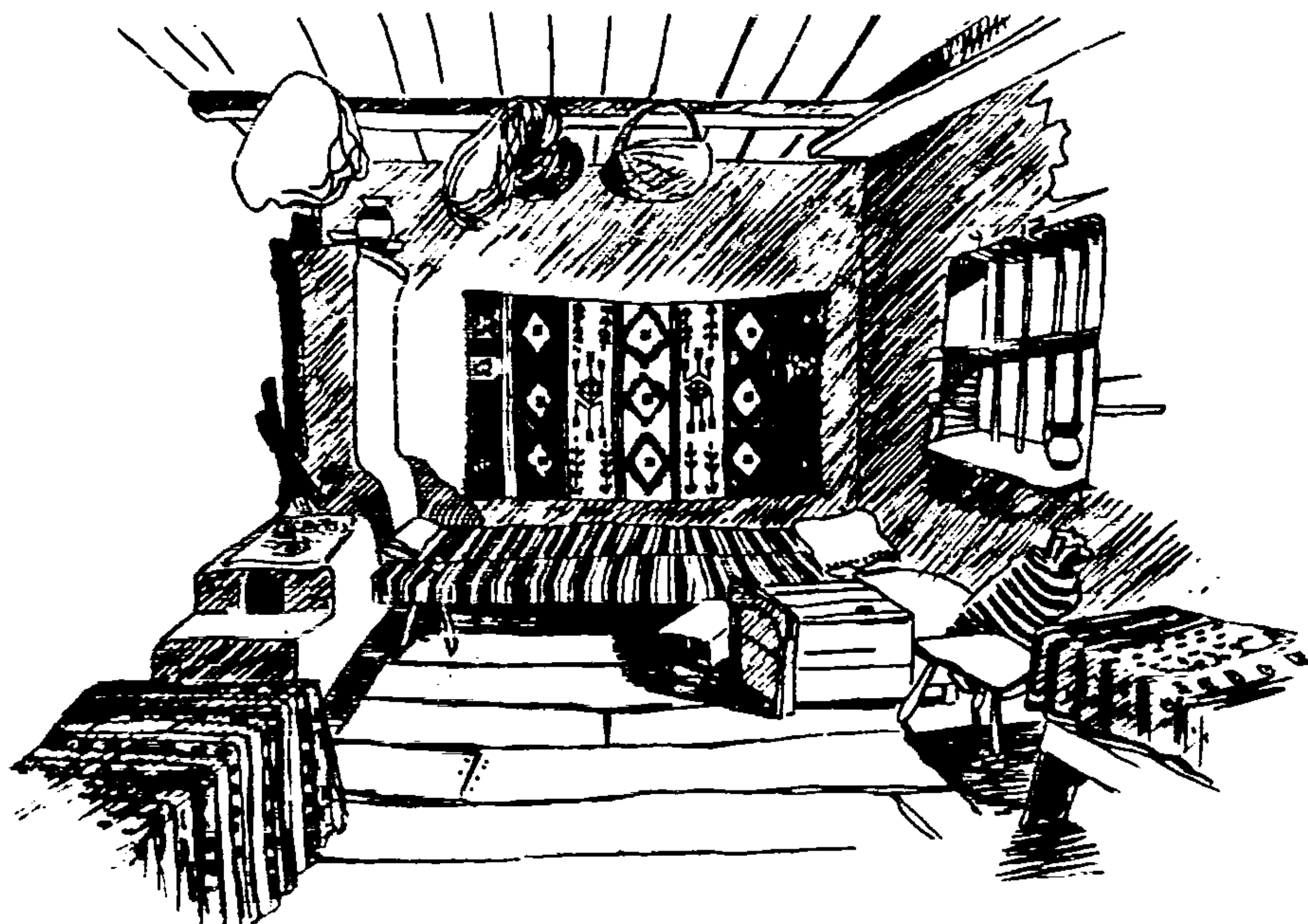

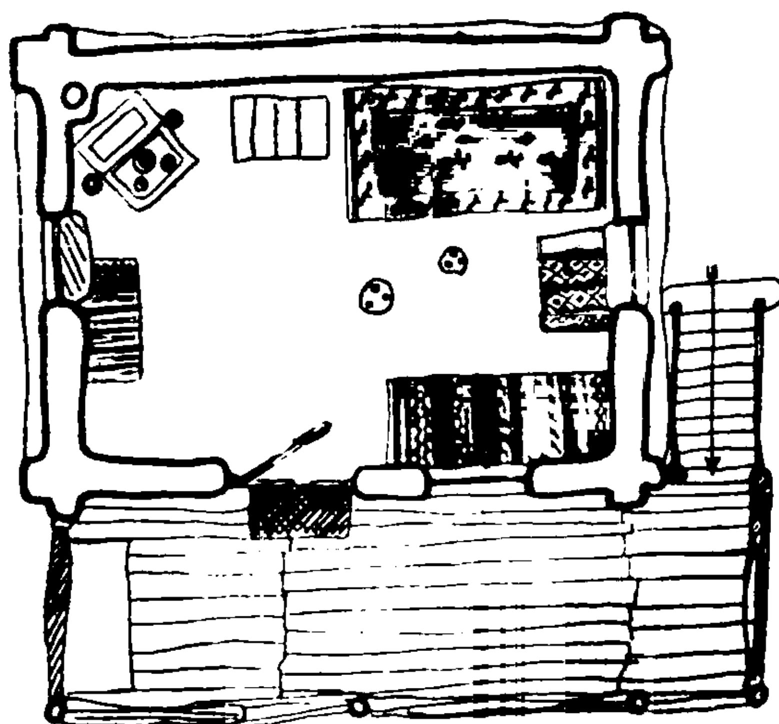
43. Casă din satul Turcenii de Sus, în regiunea Craiova

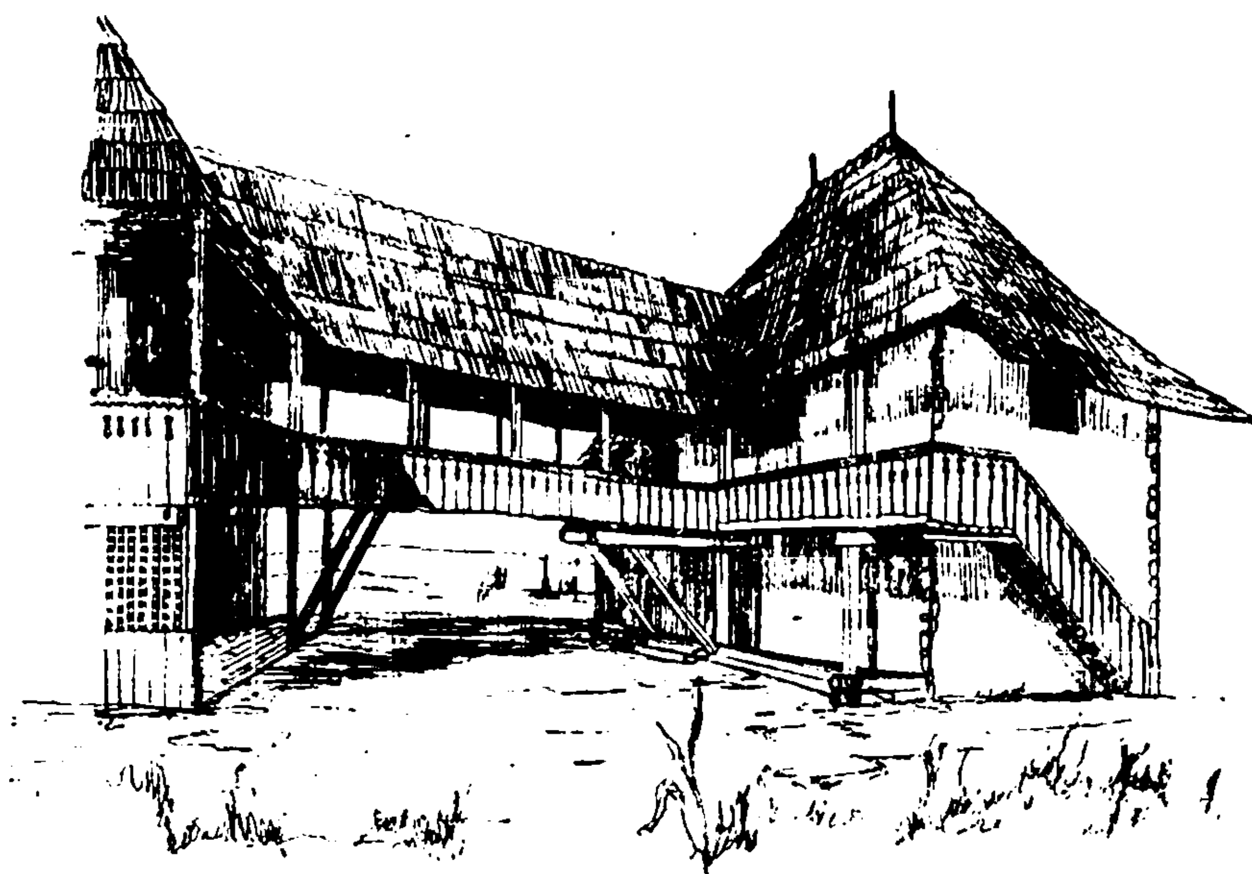

44. Casa Ion Popescu din satul Brădiceni, în regiunea Craiova. Faţada şi planul

CAMERA MARE A CASEI FRINGHIERULUI ION POPESCU ŞI PLANUL CASEI MARIA COSMA DIN SATUL SLĂTIOARA ÎN REGIUNEA PITEŞTI

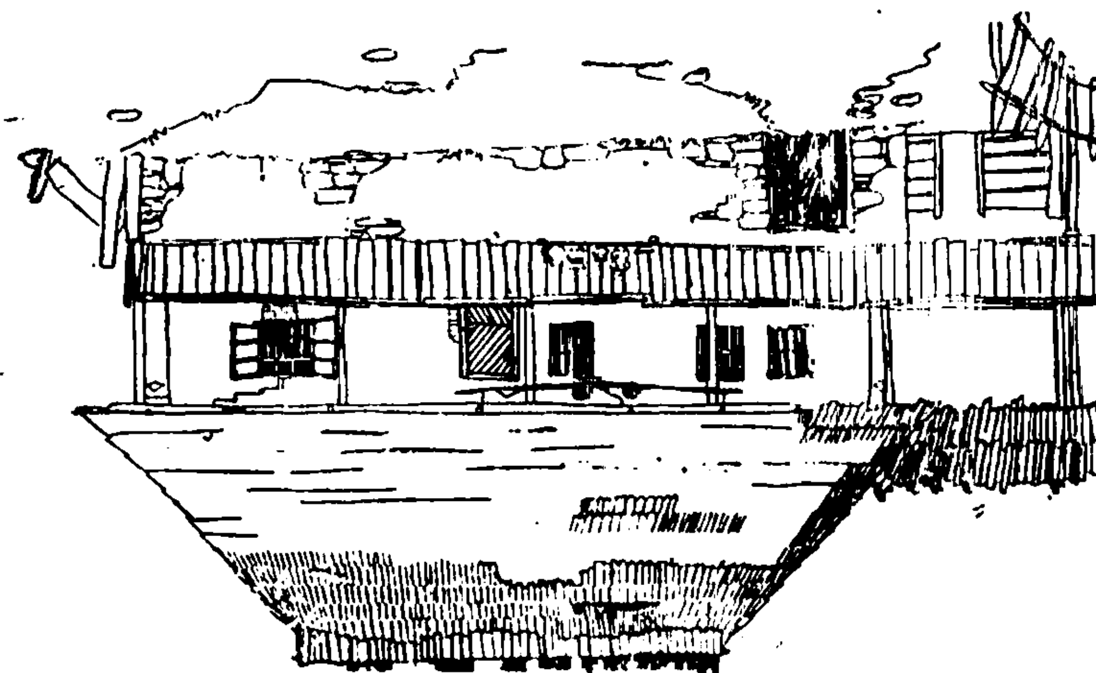

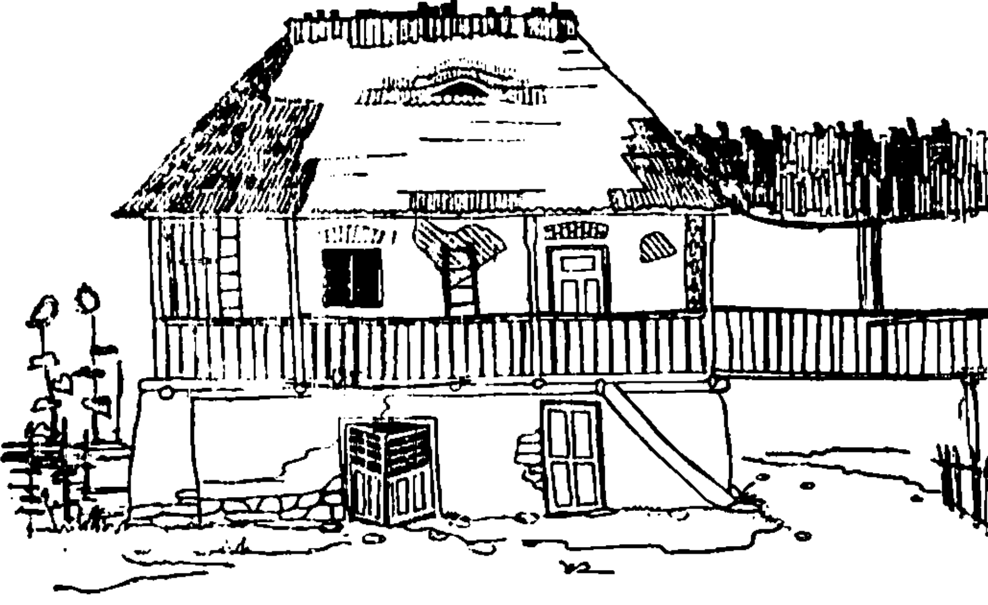
45. Casa lui Popa Sburlea din satul Bărbătești, în regiunea Craiova

case cu care face corp comun. Exemplare interesante aparținînd acestui gen de locuințe se găsesc în cîteva sate din preajma văilor Jiului și Oltului.

Unele case de acest fel, cum este de pildă cea a lui Popa Sburlea din Bărbăteștii Gorjului (fig. 45), își justifică puntea de legătură prin aceea că stabilește o circulație lesnicioasă, adăpostită, între locuință și unele anexe ale acesteia. Aceeași explicație poate avea și legătura dintre două case de locuit, atunci cînd una este ocupată de părinți și alta de copiii lor. Originea punții stă însă în ocupația principală a proprietarului: confecționarea de frînghii, meserie care cere un spațiu adăpostit, foarte lung, pentru innădirea, întinderea și împletirea firelor de cînepă. Exemplul înfățișat în figura 46 este locuința chiar a unui astfel de meseriaș: casa frînghierului Ion Popescu din satul Slătioara-Horez.

În regiunile deluroase ale Munteniei, casa cu prispă în față are, ca și modelele oltenești de acest gen, înfățișarea unei clădiri cu parter și etaj, locuința propriu-zisă fiind ridicată pe un soclu înalt de zid, construit din piatră sau din amestec de piatră și cărămidă. În soclu, casa are la parter, dar adesea cu pardoseala coborîtă

0 1 2 3 4 5 M

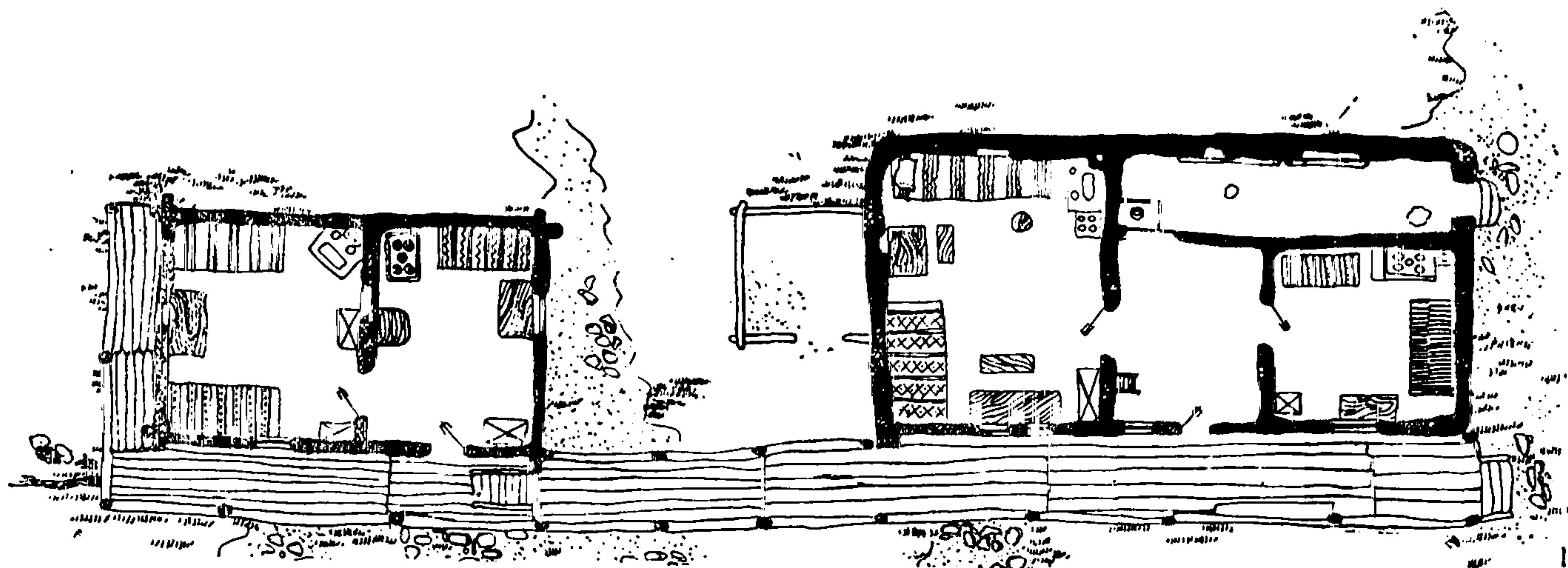
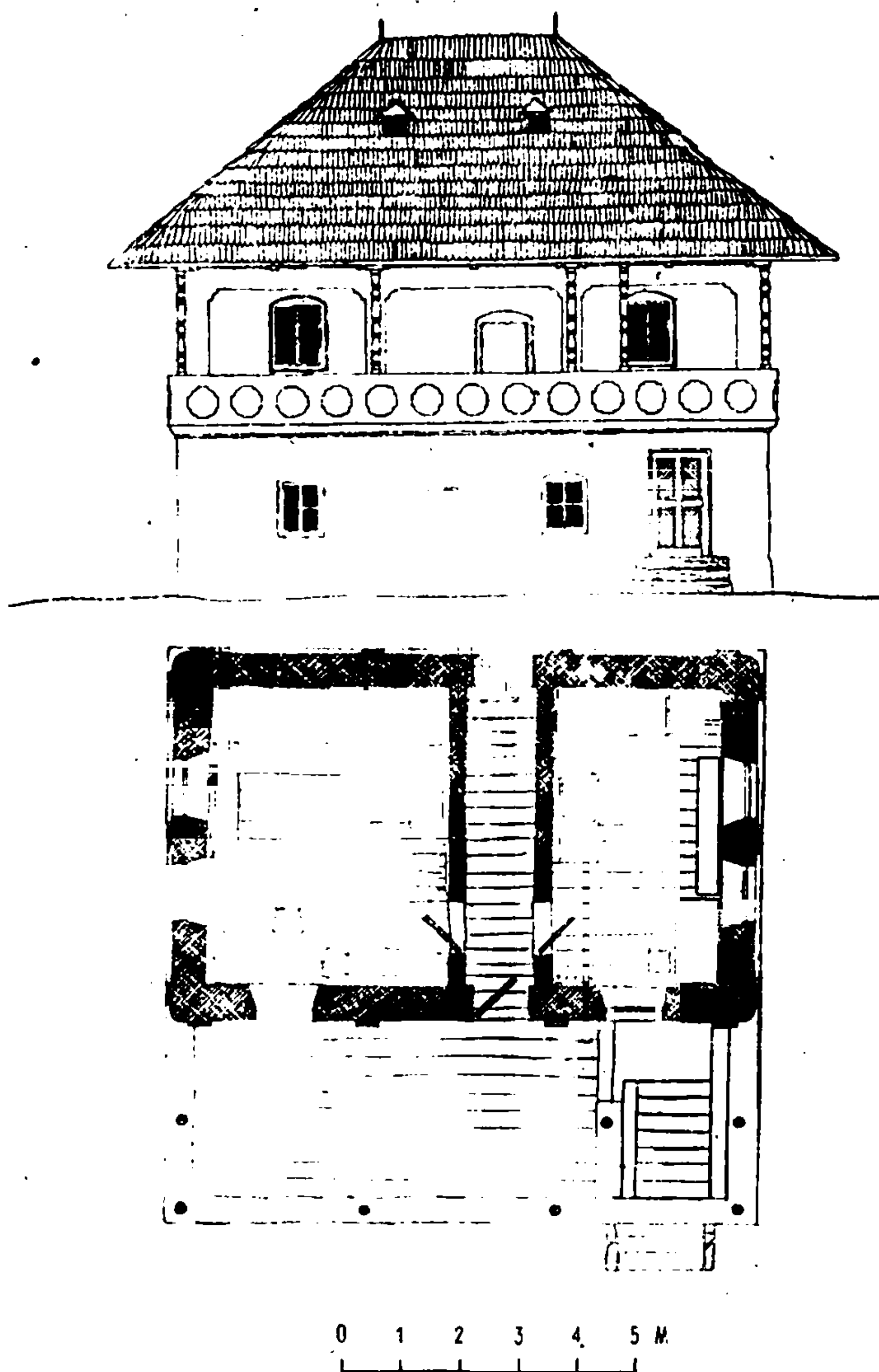
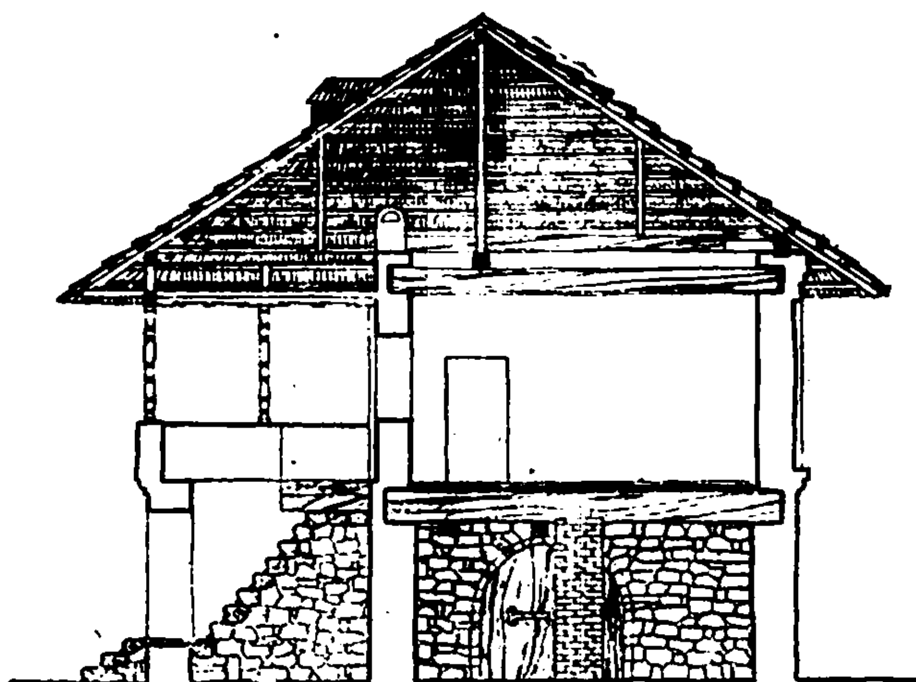
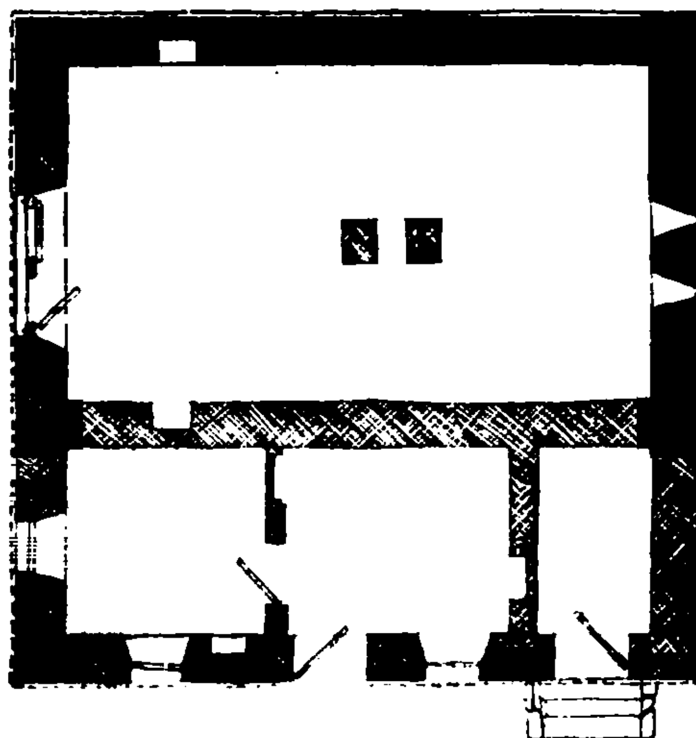

Fig. 46. Casa frînghierului Ion Popescu din satul Slătioara-Horez, regiunea Pitești. Fațada principală și planul etajului

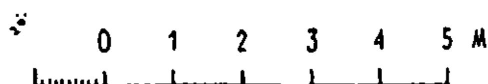

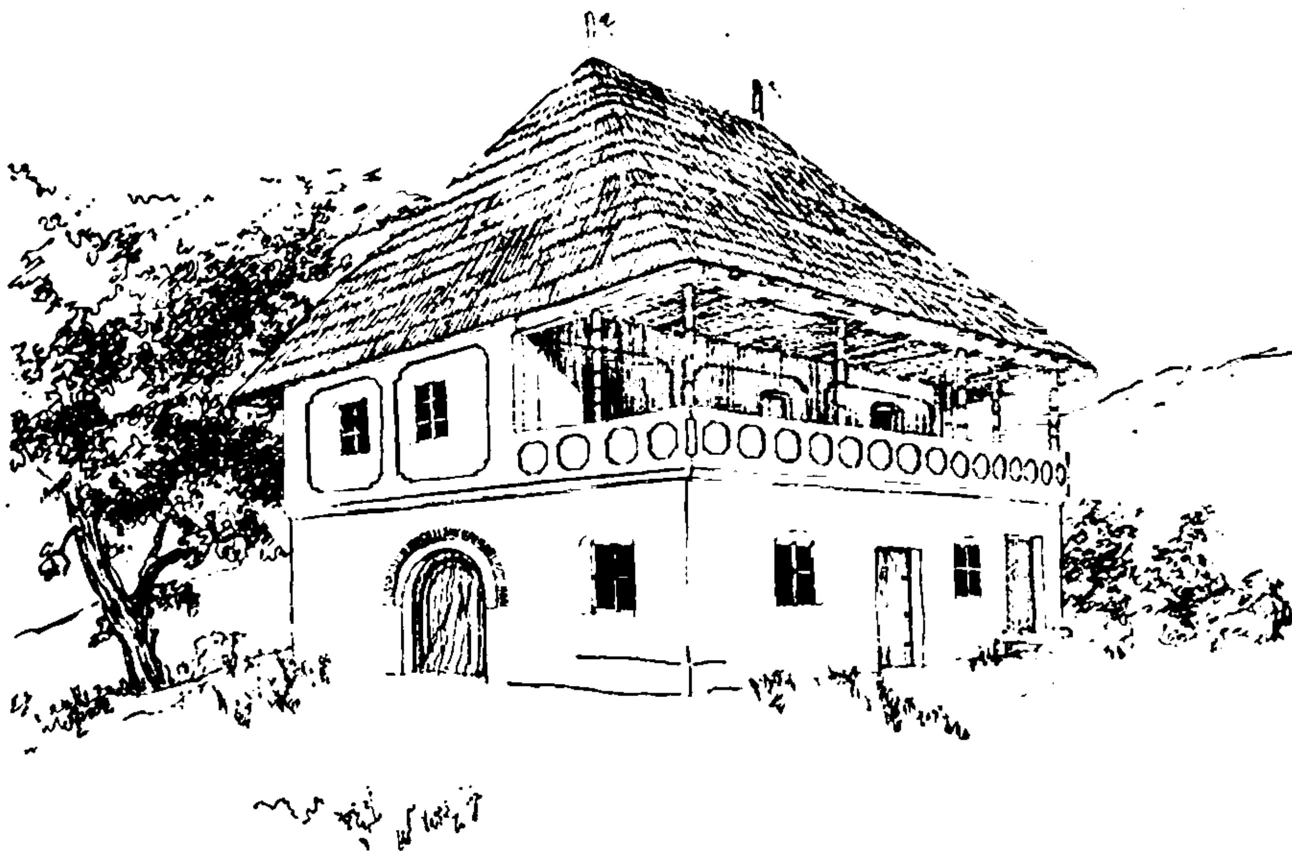
47. Casa «Tircă» din Olănești, în regiunea Pitești. Fațada principală și planul

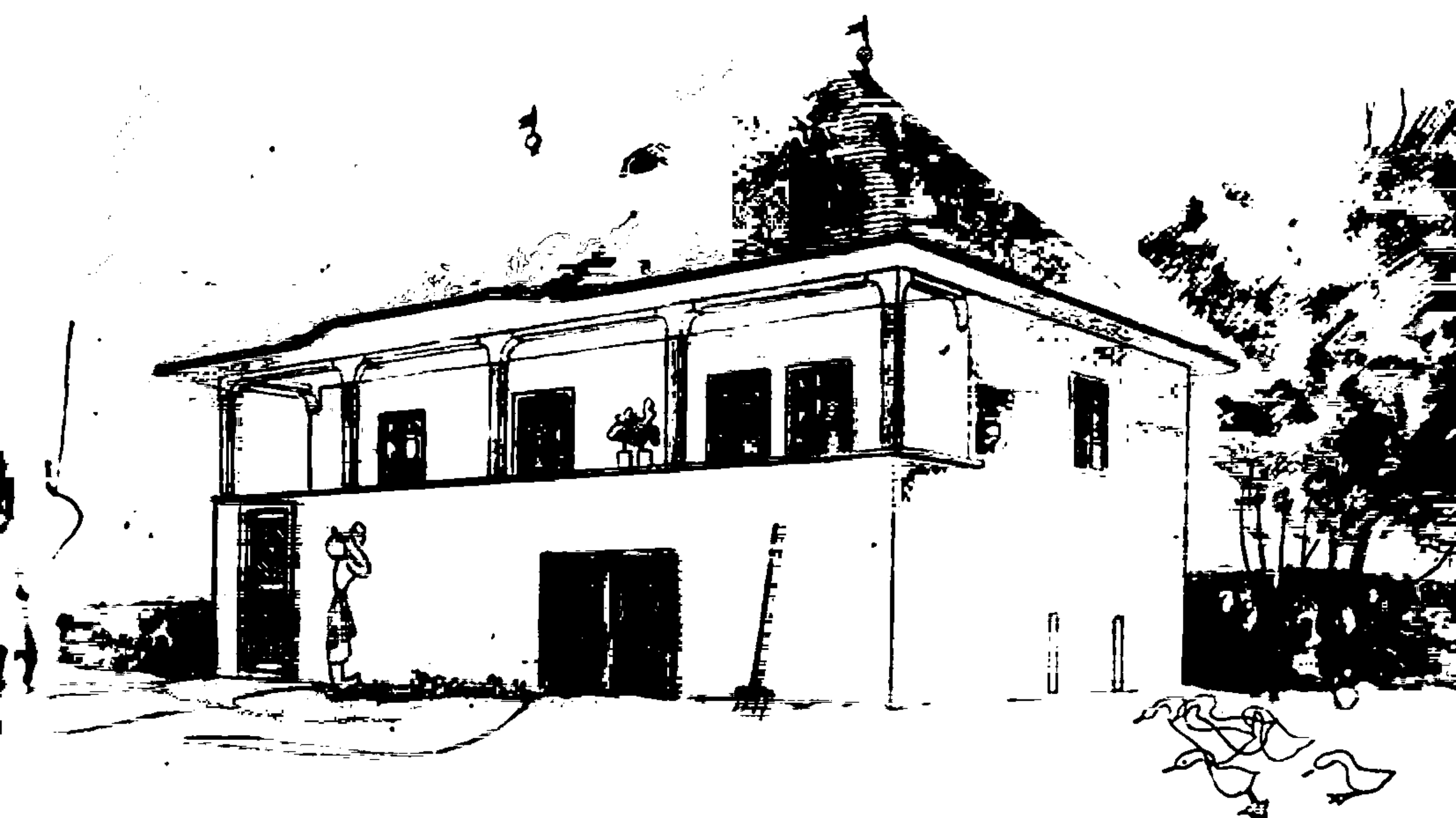

48. Casa «Tircă» din Olănești, in regiunea Pitești. Secțiune transversală și planul parterului

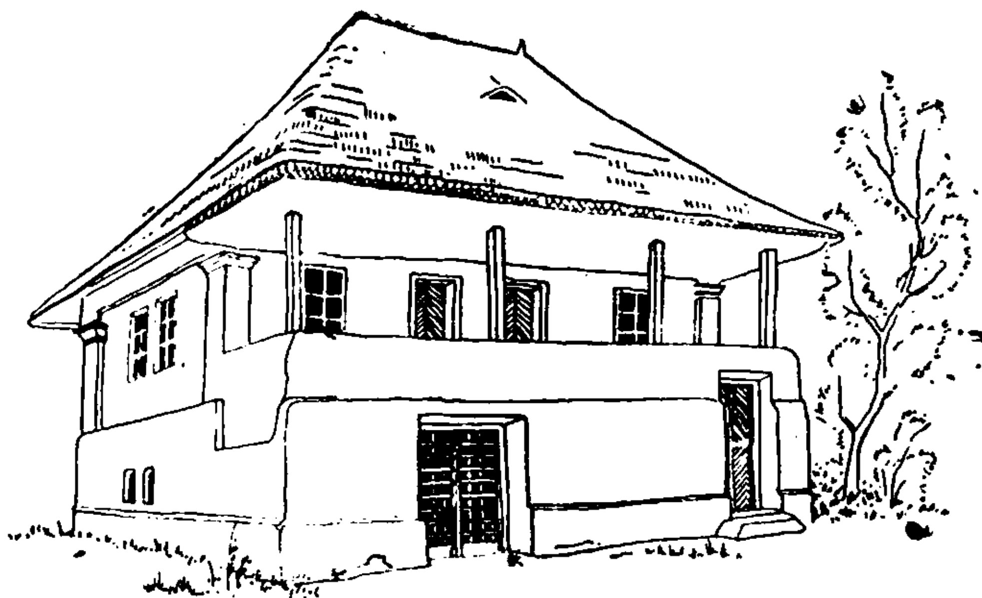
49. Casa « Tircă » din Olănești, în regiunea Pitești

CASĂ DIN SATUL STĂNEŞTI ÎN REGIUNEA PITEŞTI

sub nivelul solului, încăperi spaţioase: pivniţe şi depozite. Pereţii locuinţei de la etaj sînt construiţi de obicei din «paiante» (schelet de lemn şi umplutură de zidărie uşoară) sau cîteodată şi din cărămidă. Planul obişnuit este cel al casei cu două încăperi, ambele locuibile, cu intrări separate din prispă, dar se întîlnesc şi exemple cu trei camere, cea din mijloc, mai îngustă, fiind o tindă. Stîlpii de lemn ai prispei, fasonaţi de mînă sau daţi la strung, sînt legaţi între ei cu grinzi sau cu arcade de paiantă şi se sprijină de cele mai multe ori pe o balustradă groasă, construită din zidărie plină în continuarea peretelui faţadei. Formula aceasta, foarte simplă, creează un efect plăcut de contrast între parterul robust şi formele delicate, adesea aeriene, ale faţadei etajului. În această variantă, scara de acces la nivelul locuinţei este de regulă, ca în casele boiereşti întărite, ascunsă vederii. Ea se găseşte sub prispă, accesul din curte făcîndu-se printr-o uşă tăiată în soclu, fie pe faţada principală — aşa cum se vede în graţiosul exemplu înfăţişat în figurile 47-49, casa Tîrcă din Olăneşti — fie pe lături.

În unele sate din fostul judeţ al Muscelului, plinul zidurilor în casele de acest tip este dominant. Stîlpii prispei, de regulă nelucraţi, sprijiniţi pe balustrada masivă de zid, se înfig direct în streaşina înfundată şi coborîtă astfel ca să ascundă, sub tencuiala care o acoperă, şi grinzile tavanului şi chiar cosoroaba de legătură dintre stîlpi. Suprafeţele mari, albe, ale zidurilor pe care se detaşează net golurile puţine ale soclului, stîlpii prispei, uşile şi ferestrele etajului, precum şi simplitatea formelor, imprimă acestor case — din care dăm, ca exemplu, în figura 50, o locuinţă din satul Coseşti, pe Valea Doamnei — un caracter specific « muscelean ».

50. Casă din satul Coseşti, pe Valea Doamnei, în regiunea Piteşti

51. Casă din satul Jiblea, pe malul Oltului, în regiunea Pitești

Dar forma cea mai interesantă şi originală de locuinţă, caracteristică regiunilor deluroase ale ţării, este casa cu foişor.

În exemplele olteneşti de acest fel — de pildă casa din Jiblea prezentată in figura 51, sau casa Puşoiu din Hurez, înfăţişată in figura 52 — foişorul, care se găseşte de regulă in capătul din dreapta al faţadei (stînga pentru cel ce priveşte din faţă), lăsat singur (cum este la Jiblea, fig. 51), sau legat şi cu o prispă (cum este la Hurez, fig. 52), este tratat larg, ieşind pe faţadă cu o lăţime aproape egală cu lăţimea casei însăşi.

Element de podoabă a faţadei, născut din nevoia de a adăposti gîrliciul care dă acces la pivniţă, foişorul este în acelaşi timp o piesă extrem de folositoare casei. În el îşi găseşte loc un pat pentru dormit vara, o laviţă, urzoiul (războiul) de ţesut. El măreşte şi completează astfel spaţiul de locuit, stabilind totodată o legătură permanentă, firească, între casă şi curte, între om şi natură. (Planşa I).

În Muntenia, Moldova şi Dobrogea, tipul casei cu foişor este prezent mai peste tot. Locuinţa este însă mai dezvoltată decît în Oltenia; planul cuprinde trei sau chiar mai multe încăperi. În schimb foişorul are dimensiuni mult mai reduse.

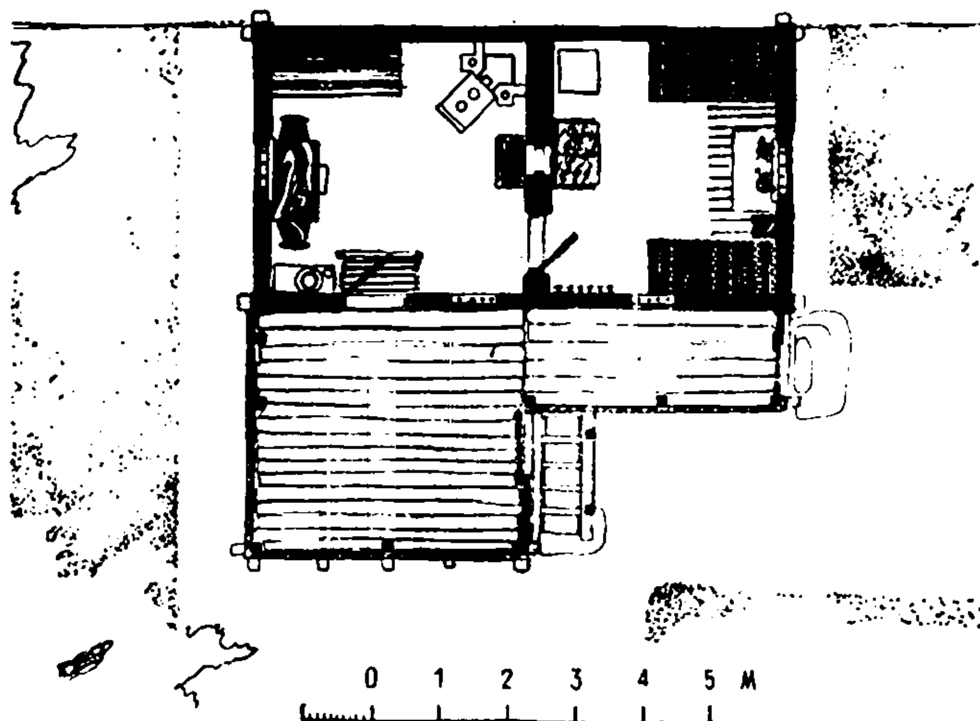
Iată cîteva exemple:

Mai întîi, în figura 53, casa muntenească din Trăisteni-Cricov, in regiunea Ploieşti (adusă şi reconstruită acum in Muzeul Satului din Bucureşti). Ridicată pe un soclu înalt de zid, casa cuprinde trei încăperi: o tindă centrală, îngustă, şi două camere de locuit: soba mare şi sobiţa. Tinda — caz rar pentru Muntenia — nu are vatră; o uşă, tăiată în peretele opus intrării din prispă, face legătura între casă şi partea din spate a curţii. În locul tindei, camera mică, sobiţa, îndeplineşte în timpul iernii şi funcţia de bucătărie. În faţă, ieşit din linia prispei, foişorul proeminent, ridicat deasupra gîrliciului pivniţei, este sprijinit pe 5 colonete de lemn, frumos fasonate. Alte trei asemenea colonete, legate la bază, ca şi cele ale foişorului, cu un pălimar de scînduri cu străvăzători, mărginesc prispa.

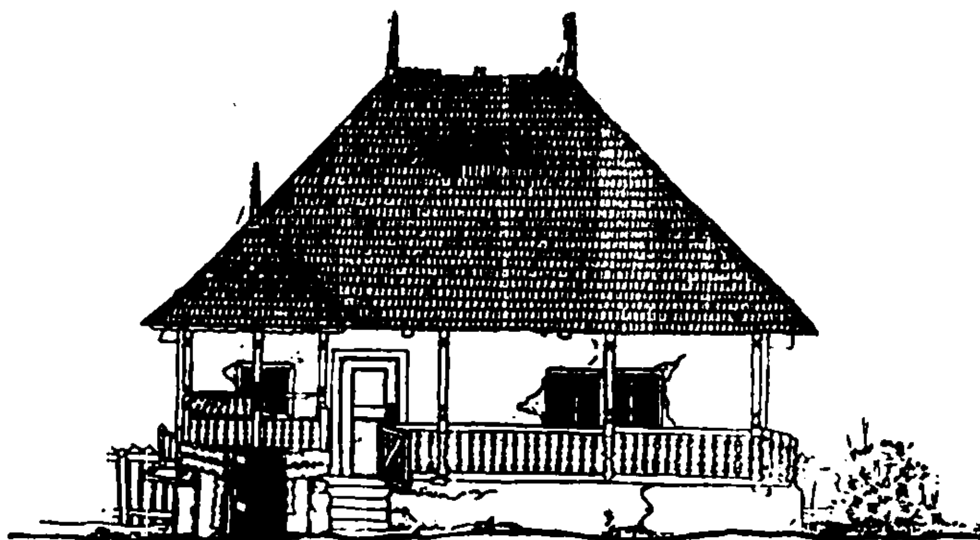
Casa Mătase din Răpciuni-Ceahlău, prezentată în figura 54, ne înfăţişează o locuinţă dezvoltată de acest tip, caracteristică Moldovei. Planul, de formă aproape pătrată, cuprinde o tindă şi patru încăperi de locuit. Ca înfăţişare generală, casa aceasta prezintă particularitatea de a avea prispă continuă pe toate părţile. Foişorul lăturalnic, care pune un accent deosebit de pitoresc pe faţada dinspre curte, adăposteşte intrarea la pivniţă (gîrliciul) şi are pardoseala mai sus decît prispa. Forma foarte aerată a faţadelor, coloritul discret, gălbui, al pereţilor, pe care se profilează cenuşiul pieselor de lemn lăsate aparent în construcţie, precum şi proporţiile diferitelor părţi componente, tratate pe orizontală, conferă acestei case, atît de bine legată de natură şi de peisajul înconjurător, o valoare deosebită.

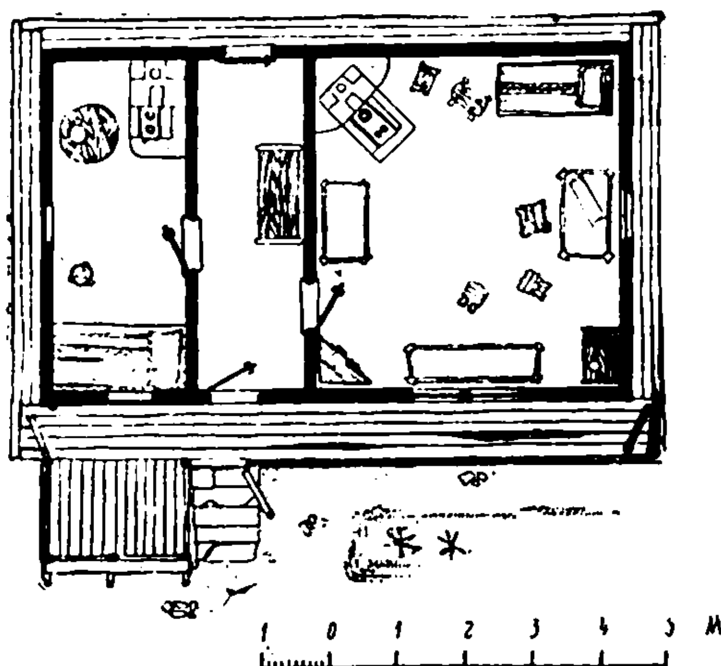
Casa de pe str. Mihai Viteazul din Babadag, înfăţişată în figura 55, al cărei foişor spaţios este aşezat in prelungirea prispei întrînde de tip dobrogean din faţa tindei, este ridicată pe un soclu înalt şi cuprinde patru încăperi: o sală centrală, largă,

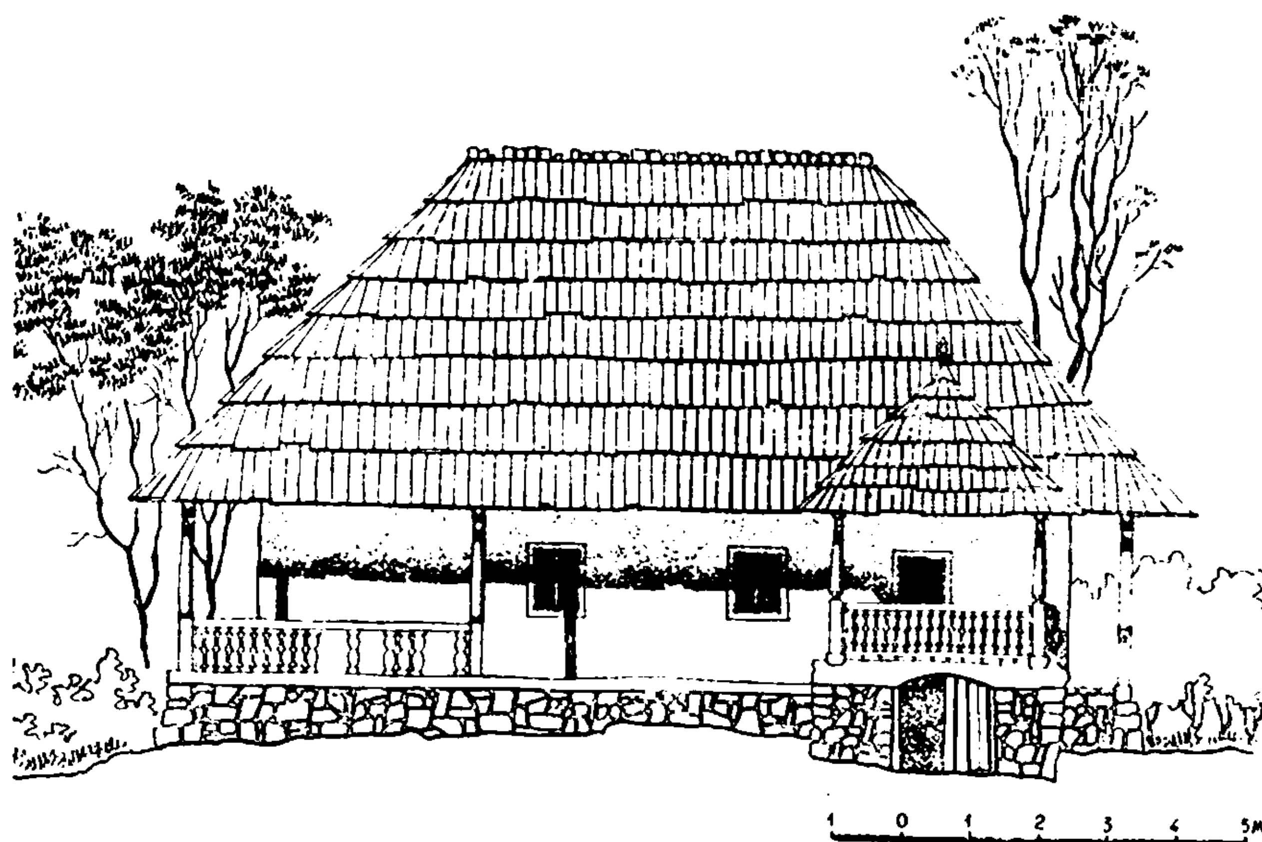

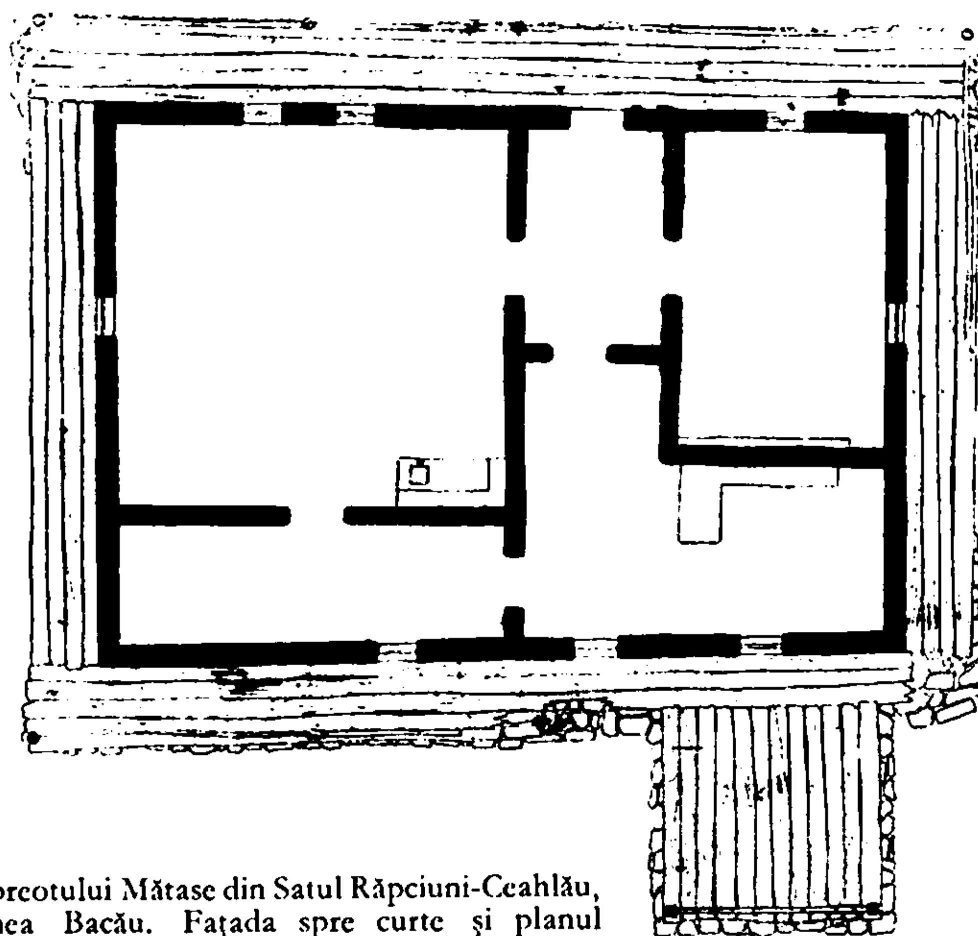
52. Casa C. Puşoiu din satul Hurez, în regiunea Piteşti. Faţada principală şi planul

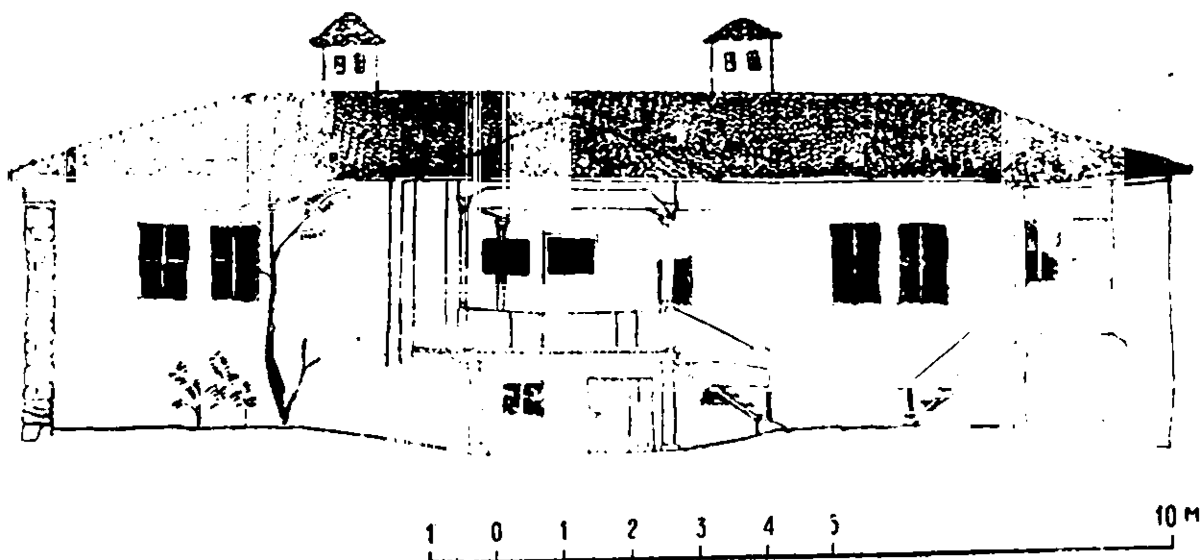

53. Casa Dinu Costea din satul Trăisteni-Cricov, în regiunea Ploiești — acum în Muzeul Satului din București. Fațada principală și planul

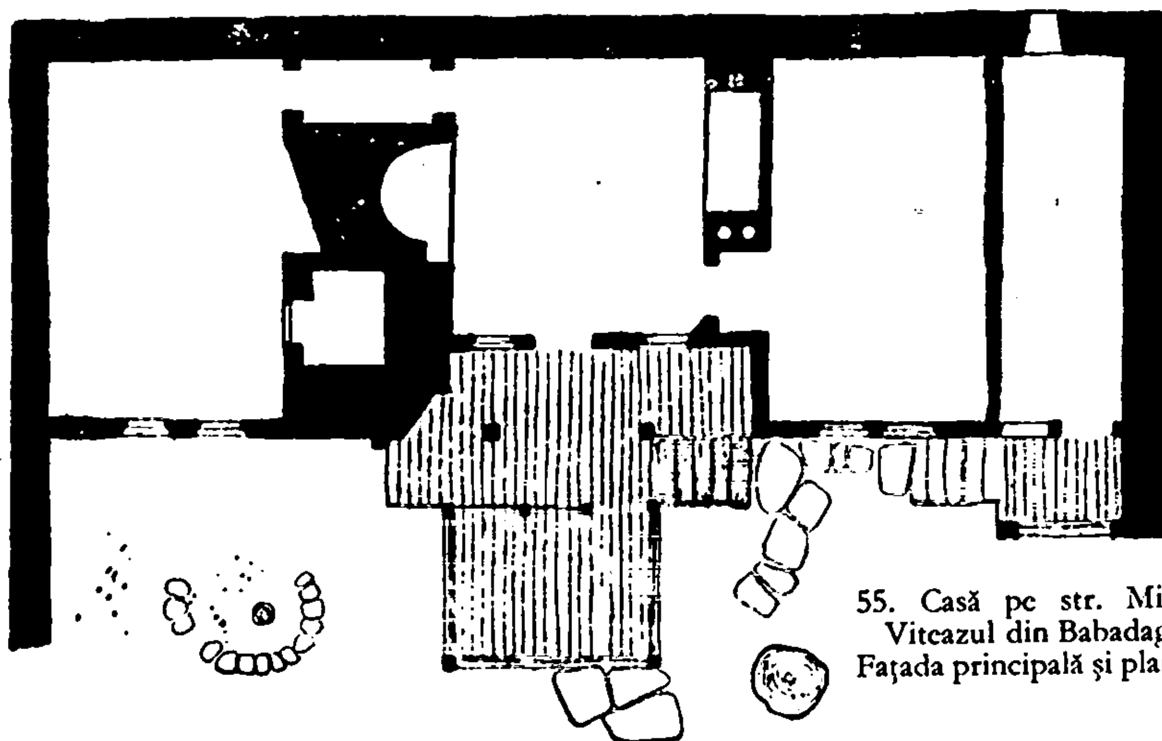

54. Casa preotului Mătase din Satul Răpciuni-Ceahlău, în regiunea Bacău. Faţada spre curte şi planul

55. Casă pe str. Mihai Viteazul din Babadag. Fațada principală și planul

cu vatră (tindă), două camere de locuit şi o cămară. În plus, adaptată la nevoile şi obiceiurile locale, casa este înzestrată şi cu o mică baie turcească. La nivelul solului, sub tindă, avînd acces din curte pe sub foişor, se găseşte bucătăria. Toţi pereţii părţii de jos a casei, zidul din fund şi pereţii laterali de la etaj, precum şi blocul bucătărie-vatră-baie turcească, sînt construiţi din zidărie de piatră cu mortar; restul, din paiantă. Scările, prispa şi foişorul sînt însă de lemn.

În exemplarele mai noi de case cu tindă şi două sau mai multe încăperi, pe care le găsim în aceleaşi regiuni deluroase ale ţării, foişorul îşi pierde adesea funcţia şi locul lui vechi în compoziţia planului. Plasat în faţa tindei, deci în mijlocul faţadei şi acoperit cu o învelitoare în două ape cu fronton, el este chemat să adăpostească intrarea şi scara. Cînd casa este joasă, foişorul este îngust şi are spre faţadă numai doi stîlpi (fig. 56, casa Ilincăi Mircioiu din Izvoarele-Ploieşti). Cînd casa are soclul înalt, el se lărgeşte, îşi înmulţeşte numărul stîlpilor şi prinde sub acelaşi acoperiş şi scara de acces la prispă şi gîrliciul pivniţei (fig 57, casa Minca Panait din Izvoarele-Ploieşti).

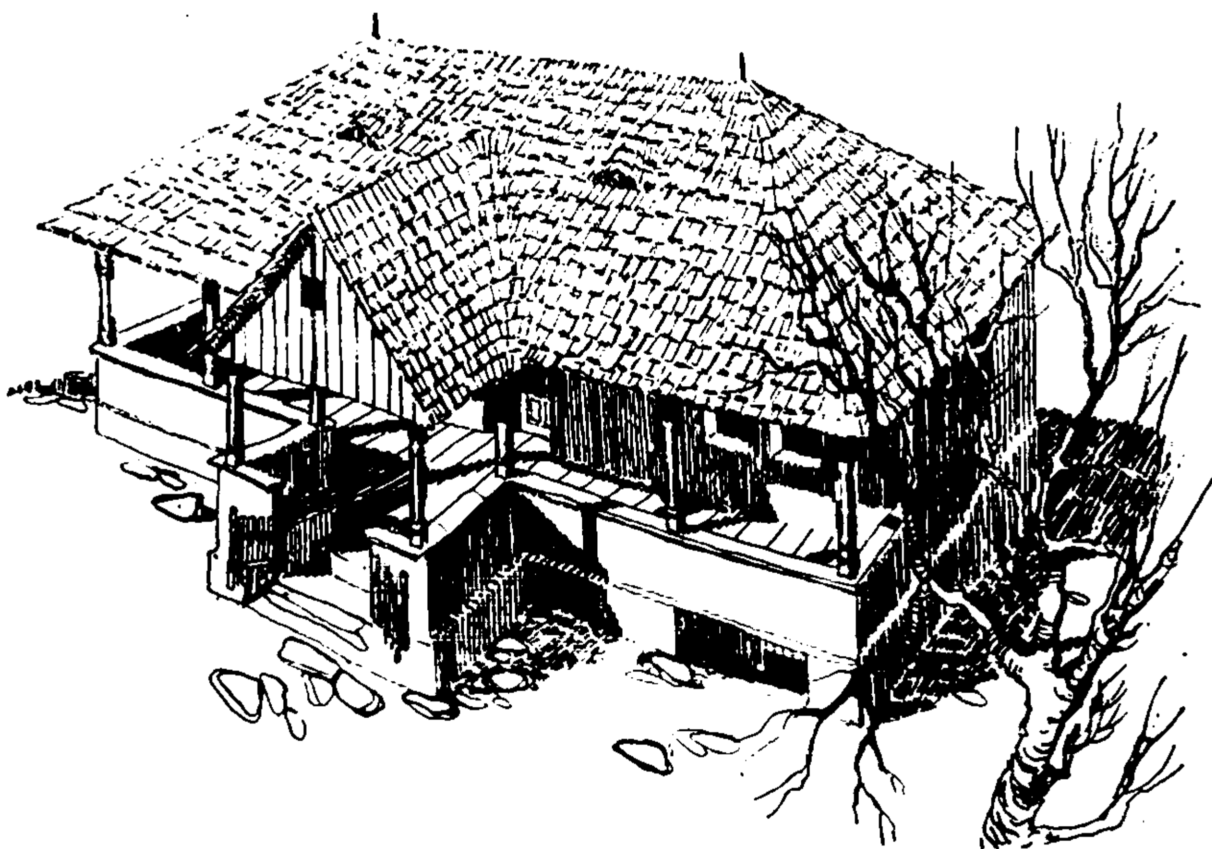
Grija şi dorinţa meşterului popular şi a ţăranului în general, de a da construcţiei o formă frumoasă, un plan chibzuit şi o înfăţişare plăcută, atrăgătoare, nu s-a îndreptat numai asupra locuinţei, ci a îmbrăţişat deopotrivă şi celelalte clădiri anexe, necesare organizării şi ducerii în bune condiţii a vieţii unei familii: şura, bucătăria de vară şi chiar coteţul şi pătulul.

Şura, care, după casă, este clădirea cea mai importantă a gospodăriei, fiind adesea, ca suprafaţă şi volum construit, chiar mai mare decît casa însăşi, cuprinde de regulă trei încăperi: una centrală, rezervată păstrării tuturor ustensilelor gospodăriei şi două laterale, destinate adăpostirii vitelor mari.

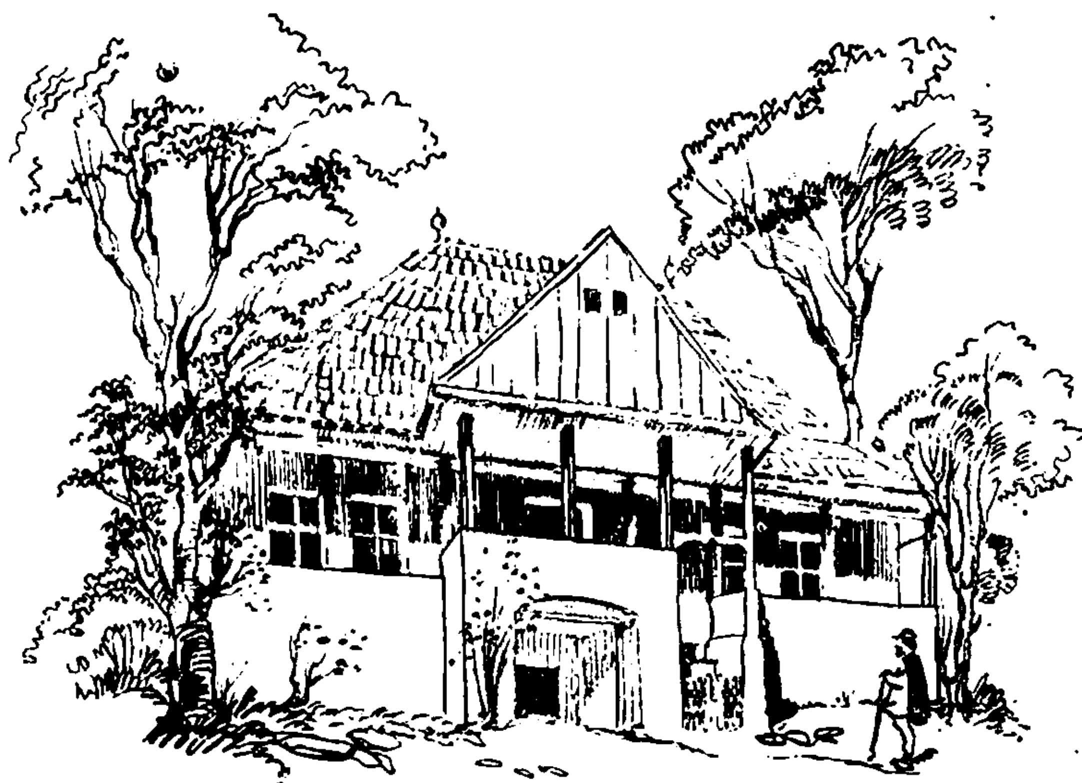
Şura gospodăriei Ciolofan din satul Brădiceni-Tîrgu-Jiu, prezentată în figura 58, este un exemplu tipic de astfel de clădire, concepută şi lucrată cu deosebită îngrijire în spiritul formelor şi al ornamentaţiei casei în faţa căreia se găseşte aşezată. Ca la mai toate exemplarele asemănătoare, legate de gospodării cu caracter dominant agricol, încăperea din mijloc, în care se păstrează şi plugul şi carul, are latura dinspre curte în întregime deschisă.

Şura înfăţişată în figura 59, caracteristică gospodăriilor pastorale din satele de tip împrăştiat sau răsfirate de munte, are, ca şi casele aceloraşi regiuni, acoperişul foarte înalt. Podul, spaţios, este amenajat pentru păstrarea fînului, iar încăperile toate — grajduri şi depozite — sînt închise. Şura aparţine gospodăriei Adrian Indrei din satul Intregalde-Hunedoara, din care am desprins şi pitorescul coteţ de păsări şi de porci prezentat în figura 60, care este un exemplu tipic, semnificativ, al sensibilităţii populare, prezentă şi în cele mai neînsemnate lucrări.

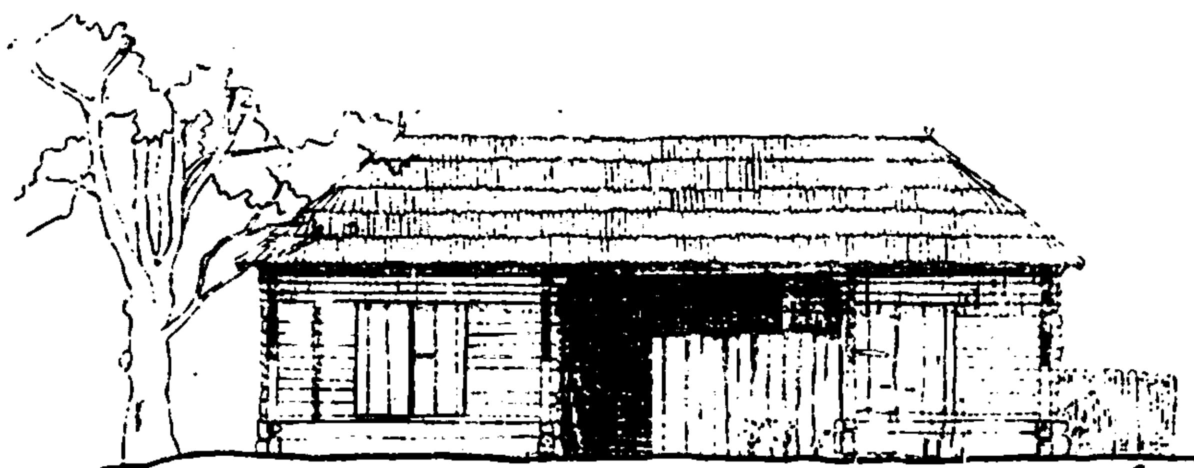
Casa şi toate clădirile anexe care o însoţesc sînt grupate la un loc, într-una sau două curţi alăturate, de regulă îngrădite, formînd ceea ce în limbaj comun se

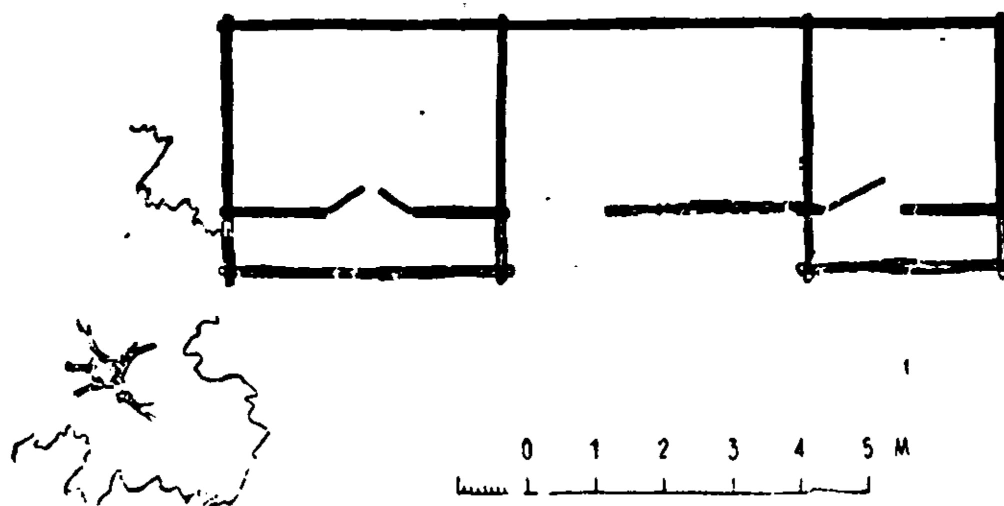

56. Casa Ilincăi Mircioiu din satul Izvoarele, în regiunea Ploești

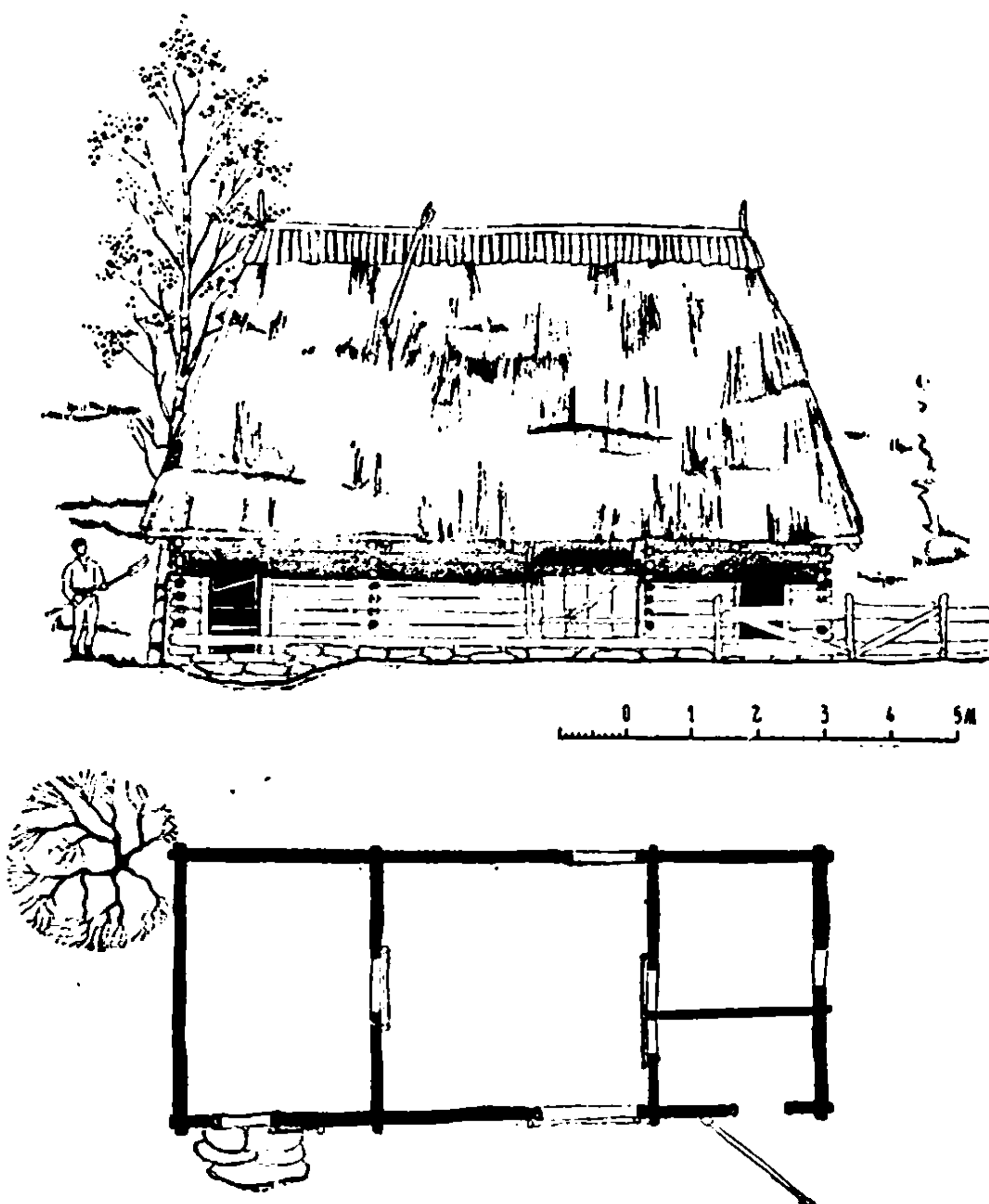

57. Casa Minca Panait din satul Izvoarele, în regiunea Ploiești

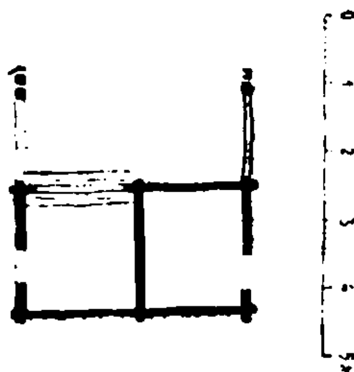

58. Șura gospodăriei Constantin Ciolofan din satul Brădiceni, în regiunea Craiova. Fațada principală și planul

59. Șura gospodăriei Adrian Indrei din satul Intregalde, în regiunea Hunedoara. Fațada principală și planul

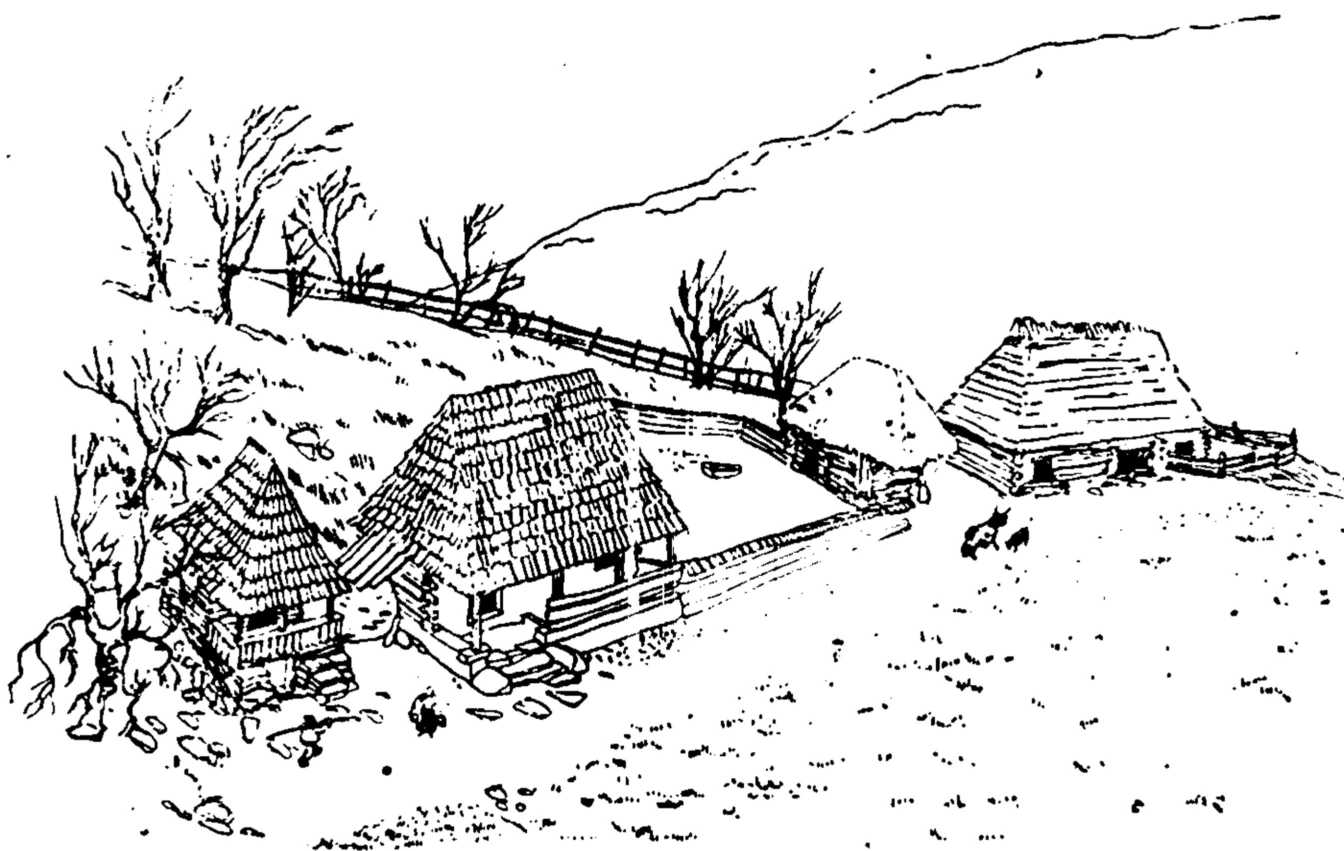

60. Coteţ de păsări şi porci din gospodăria Adrian Indrei din satul Intregalde, în regiunea Hunedoara. Faţadă şi plan

numeşte o gospodărie. Compoziţia generală a planului unei gospodăriii este, în mare parte, determinată de tipul satului căruia-i aparţine, de ocupaţia principală a ţăranului şi de tradiţiile naţiei din care face parte acesta.

În satele de tip împrăştiat, cu caracter pastoral dominant, gospodăria — în cadrul căreia diferitele clădiri componente sînt dispuse în jurul casei fără altă preocupare decît aceea de a le adapta la teren şi, instinctiv, la peisajul înconjurător — nu are o curte propriu-zisă; cel mult — aşa cum se vede în exemplul înfăţişat în figura 61: gospodăria Adrian Indrei, din satul Intregalde-Hunedoara — o îngrădire sumară şi parţială, înlăuntrul căreia se găsesc adăposturile pentru vitele mici.

În satele romîneşti răsfirate sau adunate, gospodăria comportă totdeauna o curte îngrădită, iar în fundul acesteia o grădină de zarzavat şi o livadă. Dispoziţia diferitelor clădiri ale gospodăriei în curte, care are în mod obişnuit o formă regulată,

61. Gospodăria Adrian Indrei din satul Intregalde, în regiunea Hunedoara

dreptunghiulară, este mai de grabă întîmplătoare.—Exemplu, în figura 62, gospodăria Mihacea Badea din satul Izvoare-Aiud, în regiunea Hunedoara. Se disting totuși două tendințe nete. În unele ținuturi este dispusă către uliță șura, iar casa de locuit și grădina de flori din juru-i se găsesc în partea din fund, departe de drum. În alte regiuni — în Țara Romînească și Moldova mai cu seamă — casa de locuit și grădina sînt acelea care iau loc către uliță, în timp ce anexele sînt împinse către fund.

Modul acesta de așezare a celor două corpuri de clădiri — casa și șura, nelipsite din nici o gospodărie bine închegată din satele cu o economie mixtă, agricolo-pastorală — a dus la despărțirea terenului afectat gospodăriei, în două curți: una pentru vite, in jurul grajdurilor, căreia țăranii îi dau îndeobște numele de *ocol*; alta pentru oameni, în jurul casei și al grădinii, desemnată de obiçei cu numele de *curte*. Consecință a economiei mixte agricolo-pastorale a gospodăriei, obiceiul despărțirii curții in două părți distincte datează numai din epoca prefeudală, de cînd străvechii locuitori ai ținuturilor noastre, agricultori prin excelență, au început să se ocupe in mod intens și cu creșterea vitelor, împrumutînd o bună parte din terminologia care se leagă de această îndeletnicire, de la slavii conlocuitori, care erau specialiști în această materie. În adevăr, partea din gospodărie referitoare la locuință și la depozitele și ustensilele agricole are o terminologie străveche de origine latină; de exemplu: *casă*, *poartă*, *curte*, *arie* (la început cuvîntul desemna curtea intreagă a gospodăriei, acum el este folosit pentru a arăta numai locul unde se bate griul), pe cînd partea referitoare la creșterea vitelor și la clădirile folosite în acest scop are o terminologie dominantă slavă; de exemplu: *ocol* (cuvînt care la început desemna spațiul închis pentru animale, sau partea din curte unde se găseau grajdurile), *ogradă*, *grajd*, *poiată*, *colnă*[1].

Cu totul altul este aspectul gospodăriei în satele de tip geometric. Aici, forma și toate construcțiile gospodăriei sînt ordonate și dispuse după un plan a cărui regularitate se armonizează și se încadrează în planul dinainte trasat al satului. Fișiile de teren, de o parte și de alta a drumului, sînt împărțite în parcele înguste dreptunghiulare, fiecare parcelă fiind atribuită unei gospodării. Porțiunea din față, către drum, este rezervată curții propriu zise, căreia îi urmează, spre fund, grădina și livada.

În mod obișnuit, casa este așezată către drum, cu fațada îngustă pe alinierea uliței sau foarte puțin retrasă din aliniere. Clădirea șurii cu grajdurile sînt dispuse paralel cu ulița pe latura din fund a curții. În spatele șurii, izolată de curtea din față, se găsește curtea a doua a gospodăriei, cu aria și depozitele de fîn, iar în continuarea acesteia, livada.

Cînd parcelele sînt înguste, pentru a se lăsa suficient loc de acces și manevră in curte, casa de locuit și construcțiile anexe sînt dispuse pe una din laturi, perpendicular pe uliță, unele în continuarea altora, formînd o singură clădire sub un singur acoperiș. Adesea în fața acestei clădiri, către curte, o prispă continuă îngăduie o circulație lesnicioasă, adăpostită, de la casă la toate anexele gospodăriei.

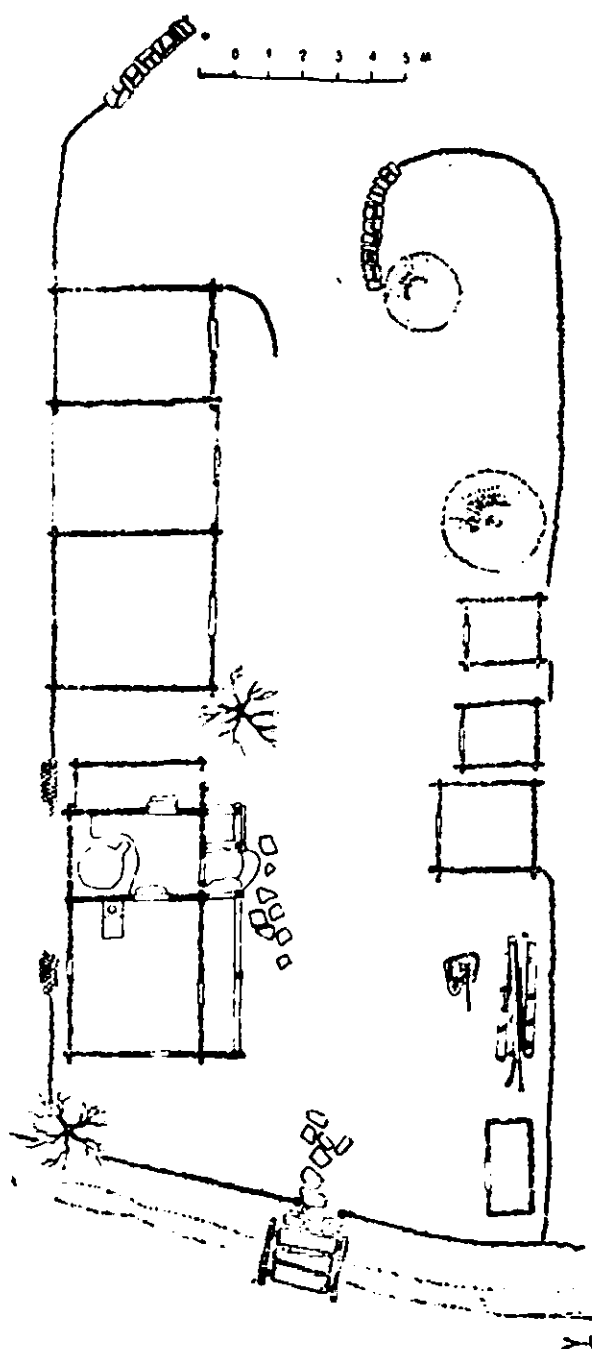
[1] Cf. Romulus Vuia, *op. cit.*, p. 41.

Tipul acesta de grupare, într-o clădire unitară, a casei şi a tuturor anexelor gospodăriei, caracteristic aşezărilor săseşti şi şvăbeşti din Transilvania, se găseşte adoptat şi în unele sate romîneşti din jurul Bistriţei şi în Banat [1].

În sfîrşit, unul din cele mai interesante ansambluri de arhitectură populară ce se găsesc pe teritoriul ţării noastre îl constituie tipul de gospodărie numit *ocolnic*: compoziţie ingenioasă, unitară, în care casa de locuit şi clădirile anexe ale întregii gospodării sînt grupate în jurul unei curţi mici, dreptunghiulare, închisă de toate părţile ca o cetate. Variantele acestui tip de gospodărie, care se găseşte numai în cîteva locuri din sudul şi răsăritul Transilvaniei, sînt numeroase, ele rezultînd din dispoziţia şi din modul de legare între ele a diferitelor corpuri de clădiri. În general, se pot distinge însă două categorii.

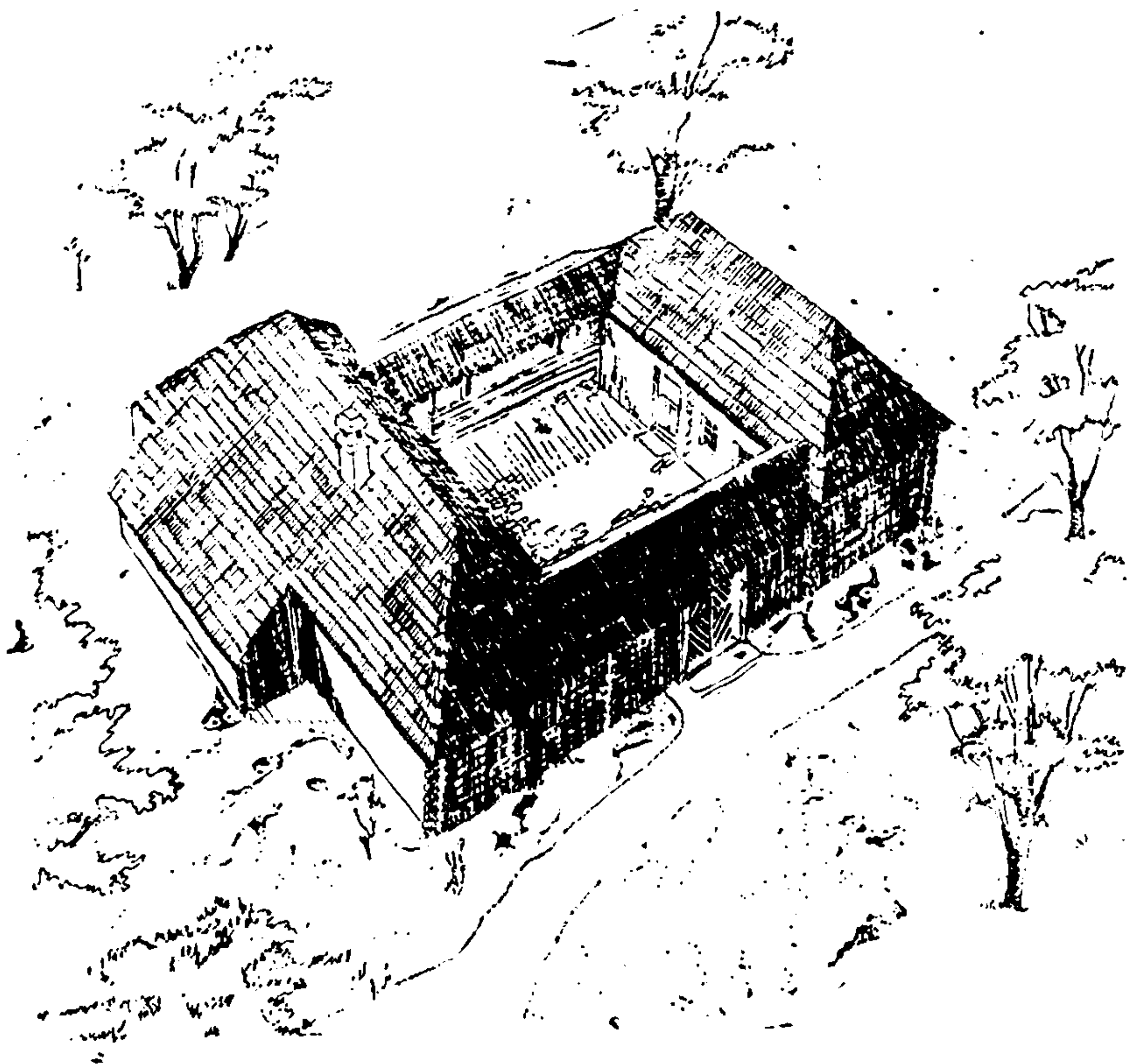
O primă categorie o formează gospodăriile-ocolnic în care două corpuri distincte de construcţii îşi stau faţă în faţă: de o parte casa de locuit, de cealaltă anexele strînse în clădirea unitară a şurei. Amîndouă aceste corpuri sînt legate între ele, la capete, cu două remize, ca două portice, care au spre exterior pereţi plini, iar spre curte stîlpi de lemn. Clădirile acestea toate — casă, şură, portice, ca şi alte anexe aşezate adesea fie în spatele casei, fie în spatele şurei, sub formă de polate — sînt prinse sub un singur acoperiş. Intrarea în curte se face pe sub unul din portice, printr-o poartă cu două foi.

Gospodăria Gheorghe Andraş din satul Mocciul de Sus-Făgăraş, prezentată în figurile 63 65, pune în evidenţă suficient

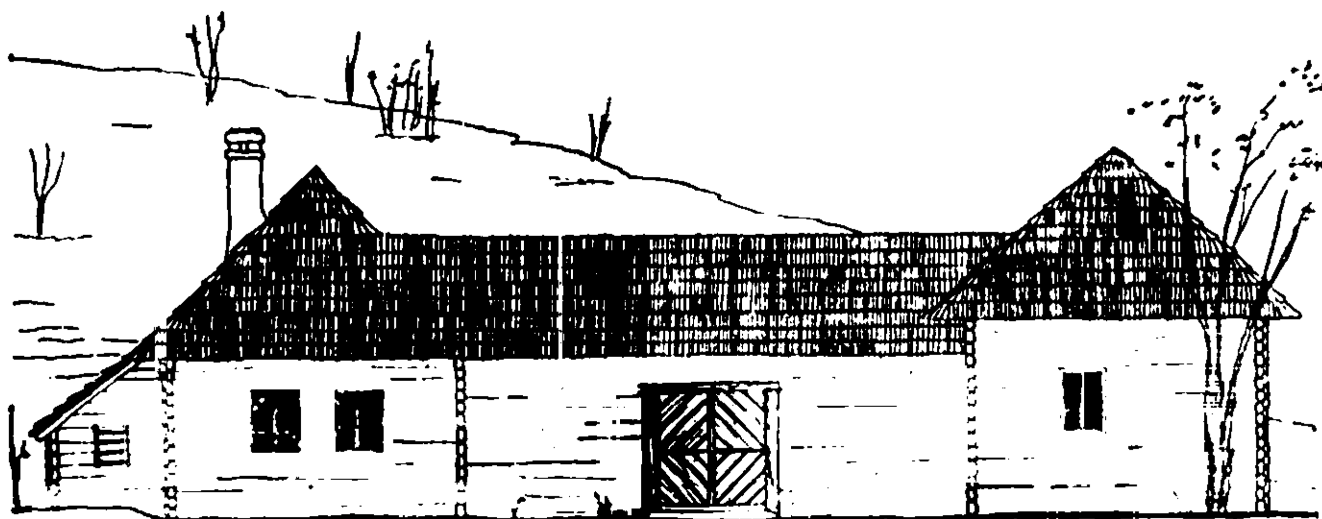

62. Gospodăria Mihacea Badea din satul Izvoare-Aiud, în regiunea Hunedoara

[1] Cfr. Romulus Vuia, *op. cit.*, p. 30.

63. Casa-ocolnic Gheorghe Andraş din satul Moeciul de sus-Făgăraş. Vedere perspectivă

0 1 2 3 4 5 M

64. Casa-ocolnic Gheorghe Andraş din satul Moeciul de Sus-Făgăraş. Faţada principală şi planul

de clar, dispensîndu-ne de prea multe comentarii, toate trăsăturile particulare ale ocolnicelor aparţinînd acestei prime categorii. De remarcat simplitatea şi claritatea compoziţiei planului, care respectă în linii generale o simetrie a cărei axă, trecînd prin intrarea în curte, este perpendiculară pe pereţii plini ai celor două portice. Importanţa aproape egală atribuită celor două corpuri de clădiri, ale căror volume se echilibrează în mod perfect, contribuie la precizarea şi în elevaţie a acestei simetrii care a stat la baza întregii compoziţii arhitecturale. Faţada principală capătă totuşi şi unele accente pitoreşti, atît prin dispoziţia nesimetrică a golurilor cît şi, mai ales, prin prelungirea pînă aproape de pămînt a poalei învelitorii unei singure aripi a clădirii, care prinde sub ea încăperile joase, destinate adăpostirii animalelor mici.

A doua categorie de gospodărie-ocolnic cuprinde toate acele exemplare în care casa de locuit şi clădirile anexe ocupă poziţii diferite, mai mult întîmplătoare, şi sînt dispuse pe trei sau chiar pe toate patru laturile curţii interioare, fiind cîteodată juxtapuse, dar de cele mai multe ori legate între ele cu portice. Aspectul general de cetăţuie închisă de toate părţile caracteristic acestui gen de gospodărie se menţine în totul, dar preocuparea unei grupări ordonate a tuturor părţilor sale componente în raport cu anume axe de simetrie, este cu bună ştire neglijată.

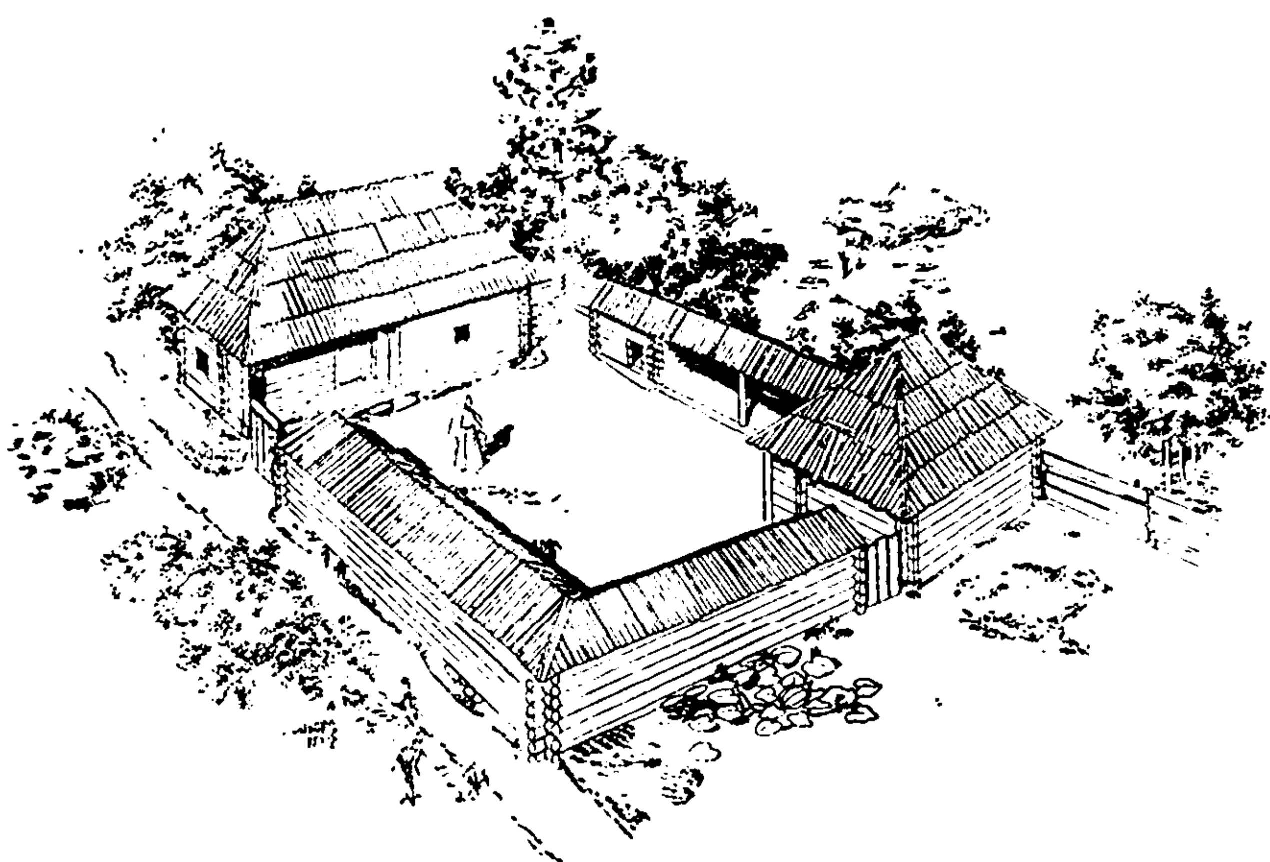
Cîteodată — cum este cazul ocolnicului Sanci Breben din satul Cîmpu-lui-Neag, regiunea Hunedoara, înfăţişat în figurile 66-67, — curtea interioară ca şi conturul exterior al întregului complex de clădiri se înscriu în forme dreptunghiulare aproape perfecte, porţiunile neconstruite pe laturile curţii fiind completate cu adăposturi sau portice acoperite.

Alteori — şi unul din exemplarele cele mai frumoase şi mai interesante de acest fel ne este înfăţişat în figurile 68-69 de ocolnicul lui Hamz Ion Tănase, din acelaşi pitoresc şi vechi sat Cîmpu-lui-Neag — compoziţia planului, bazată pe aceeaşi idee de izolare şi închidere de toate părţile, spre exterior, a curţii, afectează o formă neregulată. Neorînduiala clădirilor, aparentă mai mult în plan decît în elevaţie, imprimă însă întregului complex al gospodăriei acel caracter particular operelor arhitecturii populare, care îşi are obîrşia în înclinarea firească a romînului către formele pitoreşti. Dragostea aceasta de pitoresc a dus aci la atenuarea aspectului general de cetăţuie al ocolnicului, care, integrat în natură, îşi are părţile sale componente mai firesc şi mai liber legate şi între ele şi, toate împreună, de mediul lor înconjurător. Lucrul acesta este pus în evidenţă mai ales de poarta de pătrundere în curte, largă şi cu străvăzături, care izolează spaţiul intern al gospodăriei de lumea din afară, în aceeaşi măsură în care îl şi uneşte. Alături de poartă, cumpăna înaltă a fîntînii, aplecată peste ghizdurile care fac corp comun cu gardul, integrîndu-se în arhitectura întregului complex, pare să anunţe şi să întărească totodată existenţa, dincolo de poartă, în curtea cu prispe şi portice, a unei atmosfere liniştite, primitoare şi odihnitoare.

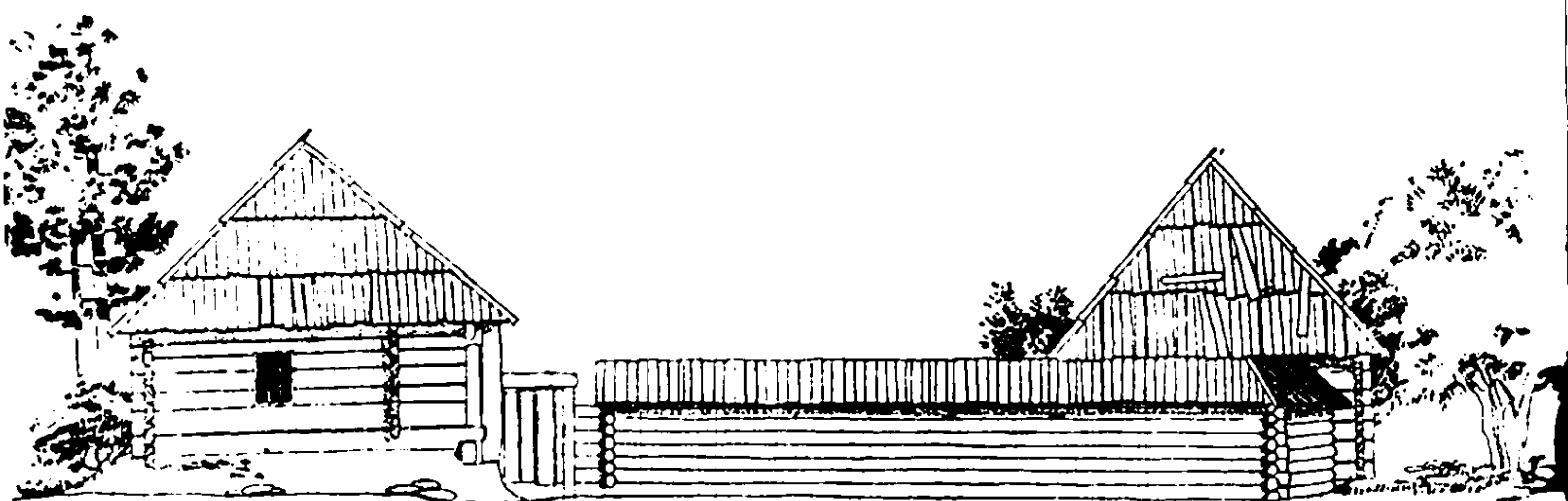
Forma închegată a tipului de gospodărie-ocolnic cu încăperi de locuit, anexe şi portice, dispuse cu oarecari preocupări de simetrie în jurul unei curţi închise de

65. Casa-ocolnic Gheorghe Andraş din satul Mocciul de sus-Făgăraş. Colţ din curtea interioară

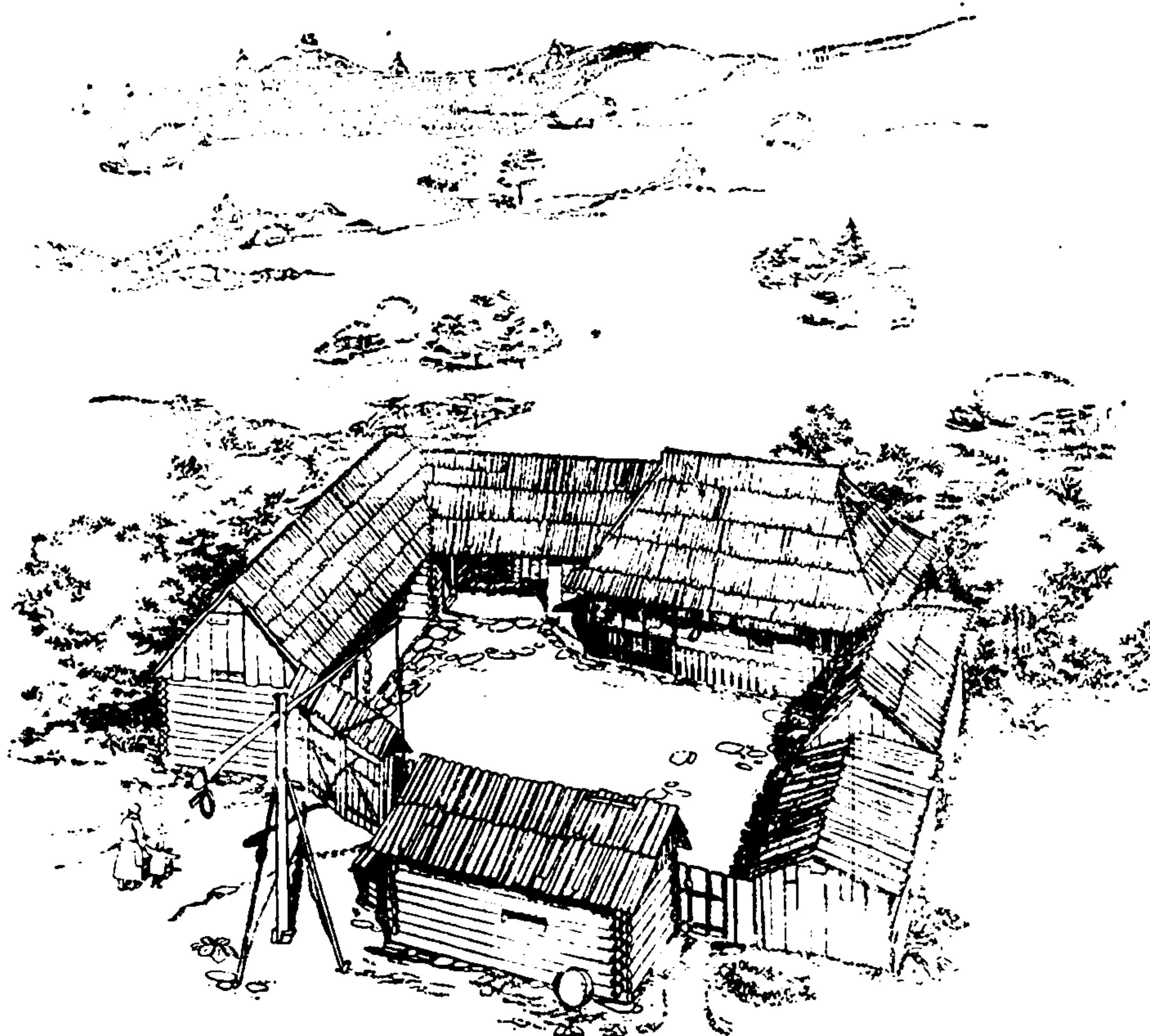

66. Casa-ocolnic Sanci Breben din satul Cimpu-lui-Neag, în regiunea Hunedoara. Vedere perspectivă

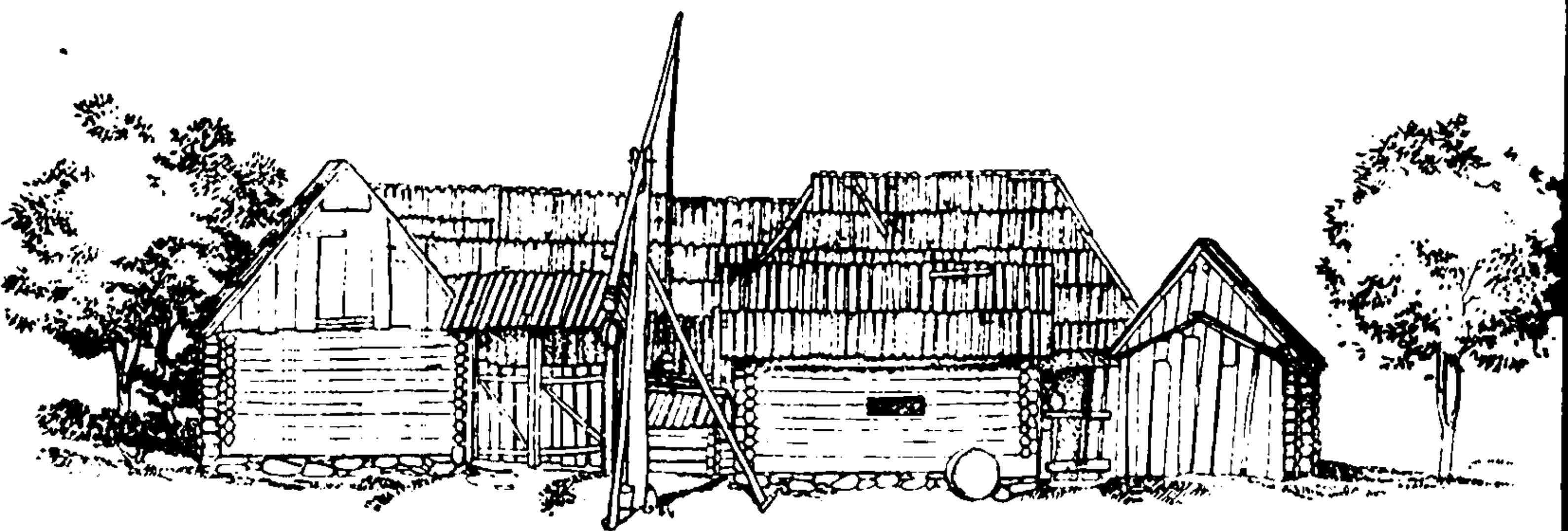

0 1 2 3 4 5

67. Casa-ocolnic Sanci Breben din satul Cimpu-lui-Neag, în regiunea Hunedoara. Faţadă şi plan

68. Casa-ocolnic Hamz Ion Tănase din satul Cimpu-lui-Neag, în regiunea Hunedoara.
Vedere perspectivă

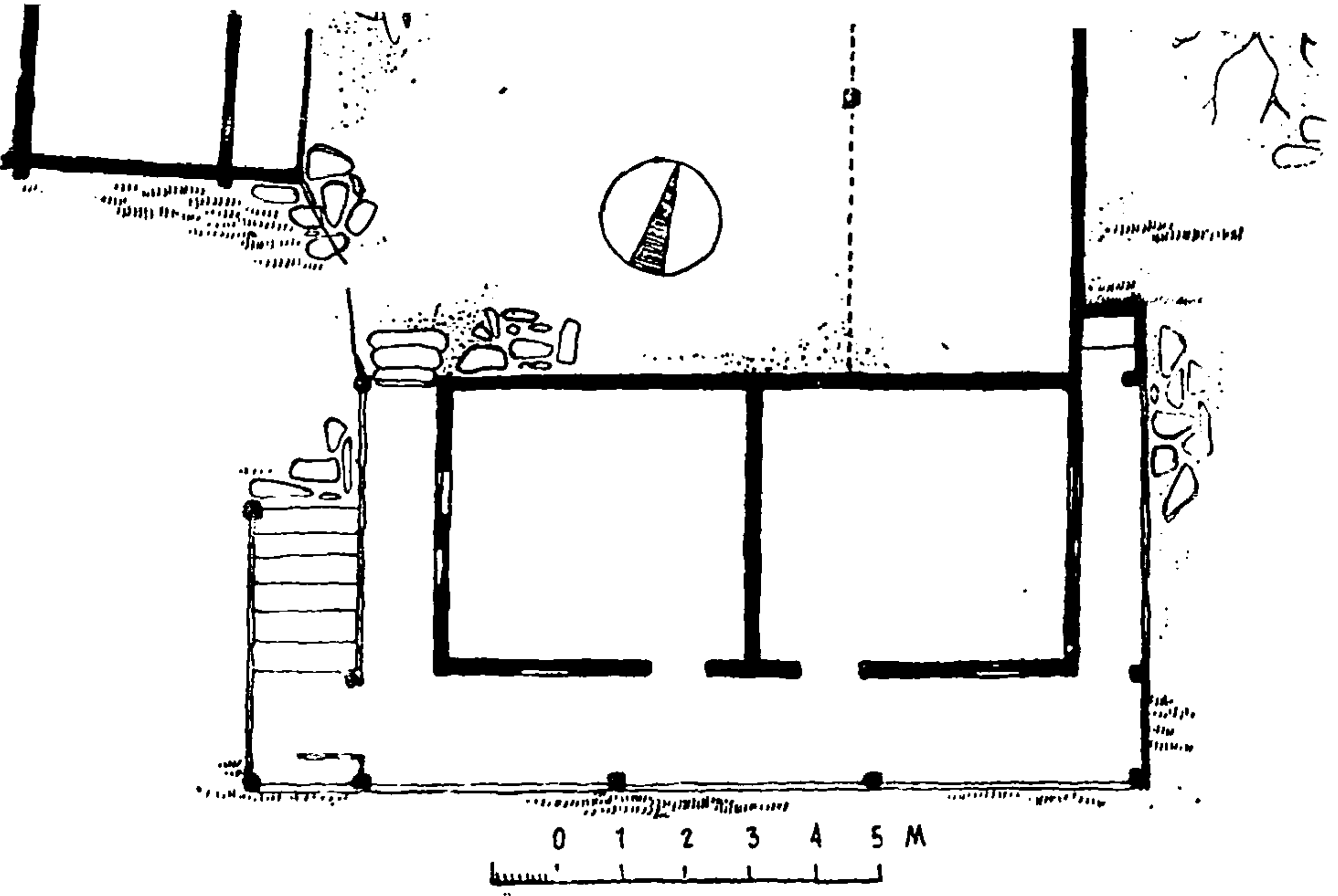

0 1 2 3 4 5 м

toate părţile, aminteşte de aproape forma cunoscută a vechii case greco-romane cu atrium. Pe baza acestei asemănări s-ar putea emite ipoteza, greu de demonstrat de altfel, că tipul acesta de gospodărie este o reminiscenţă a formei casei cu atrium, introdusă în părţile Transilvaniei de coloniştii romani, înainte sau în timpul stăpînirii romane. Cercetările specialiştilor arată însă prezenţa, deşi sporadică, a unor tipuri asemănătoare de case-gospodării în mai toate ţările Europei, de la Marea Nordului pînă pe malurile Mediteranei. Este vorba deci, la noi ca şi la celelalte popoare, de adaptarea unui fel de locuinţă străveche de caracter mai mult universal decît greco-roman, la nevoile specifice impuse de locul şi de ocupaţia oamenilor care îl folosesc. Gospodăria-ocolnic se mai găseşte azi în ţara noastră numai în citeva sate din ţinuturile muntoase cu climă aspră, in Transilvania şi în nordul Moldovei, iar locuitorii care o folosesc sînt în majoritatea lor păstori. O bună parte din timpul anului, ei stau departe de sat, plecaţi cu turma: primăvara şi toamna in sălaşele de cîmpie, vara în stînele de munte. Bunurile gospodăriei, strînse în clădirile grupate în jurul curţii închisă ca o cetate, sînt mai bine păstrate în absenţă contra intemperiilor şi a răufăcătorilor, decît într-o gospodărie deschisă, de tip împrăştiat. Curtea închisă şi adăpostită, casa şi şura cu polate pe lături şi acoperişuri scoborîte pînă aproape de pămînt, sînt pe de altă parte, locuinţe pentru oameni şi animale, mult mai corespunzătoare climatului aspru din timpul iernii.

Romînesc desigur, dar nu atît în sensul unei creaţii proprii, cît mai ales în sensul unei iscusite adaptări la nevoi de viaţă, azi mai puţin simţite, tipul de gospodărie-ocolnic, şi aşa destul de puţin răspîndit, a fost în vremea din urmă, şi chiar în satele unde avea exclusivitate, din ce în ce mai rar reeditat. În exemplarele mai noi care păstrează încă principiul grupării clădirilor gospodăriei în jurul unei curţi închise, casa de locuit îşi are totuşi faţada întoarsă spre exterior, către uliţă, avînd accesul la prispă de cele mai multe ori direct din afară (fig. 70).

69. Casa-ocolnic Hamz Ion Tănase din satul Cîmpu-lui-Neag, în regiunea Hunedoara. Faţadă şi plan

0 1 2 3 4 5 M

CLĂDIRI POPULARE CU CARACTER ECONOMICO-GOSPODĂRESC LEGATE DE VIAȚA COLECTIVITĂȚII

Datele succinte și imaginile înfățișate pînă aici pun destul de bine în evidență înrudirea care există, pe de o parte între feluritele tipuri și forme de locuință, pe de altă parte între acestea și celelalte clădiri care intră în componența oricărei unități economice țărănești care formează la un loc ceea ce se numește o gospodărie. Fără să vorbim de anume elemente și procedee constructive, asemănătoare prin natura însăși a meșteșugului și a materialelor folosite în construcție, formele casei de locuit apar reproduse, într-un fel sau altul, peste tot în cadrul ansamblului gospodăresc. Dar rolul acesta de model pe care l-a jucat locuința in elaborarea formelor de arhitectură ale celorlalte clădiri legate de ea, nu s-a oprit aici. Cu foarte rare excepții, casa a servit meșterilor populari ca punct de plecare, adesea chiar ca model și pentru toate celelalte clădiri ridicate în afara gospodăriilor țărănești, pentru nevoile vieții colectivității: mori, prăvălii, biserici etc.

În societatea formată din gospodării individuale, grupate în sate izolate, în care ocupația dominantă a locuitorilor era agricultura sau creșterea vitelor, întreaga activitate de prelucrare in vederea transformării materiilor prime în marfă bună pentru consum, se desfășura in cadrul fiecărei gospodării.

Apariția și dezvoltarea producției meșteșugărești ca ramură independentă a economiei a adus după sine specializarea: prelucrarea produselor s-a separat de agricultură și creșterea vitelor, devenind o ramură de producție de sine stătătoare.

În aceste condiții, necesitatea practicării feluritelor îndeletniciri a cerut amenajarea unor spații, care să adăpostească și să înlesnească totodată desfășurarea în bune condiții a operațiilor necesare prelucrărilor.

De fapt, la început, cînd producția de mărfuri rămînea în seama familiei meseriașului însuși, arareori lărgită cu cîțiva ucenici sau calfe, spațiile delimitate pentru desfășurarea activității de producție: atelierul, depozitele etc., au fost în mod firesc înglobate in propria casă de locuit a meseriașului.

---

70. Casa-ocolnic Niculae Șerban din satul Cimpu-lui-Neag, în regiunea Hunedoara. Fațada spre uliță și planul

Mai tîrziu, manufactura, formă evoluată de organizare a producției de mărfuri, bazată pe diviziunea muncii — formă care în țările romîne apare în veacul al XVII-lea[1] — a prilejuit, pe lingă unele modificări importante in structura socială — patroni, meșteșugari, muncitori etc. — și separarea locuinței de clădirea destinată producerii mărfurilor.

În domeniul arhitecturii cu caracter industrial, operele cele mai interesante și mai caracteristice create de meșterii populari, probabil și cele dintîi care s-au separat de locuință, sint morile.

Descoperind simple, dar ingenioase mijloace de captare și de folosire a surselor naturale de energie, romînii au construit din vechime două feluri de mori: unele de apă, altele de vînt.

În majoritatea satelor din regiunile deluroase și în cîmpie, morile sînt de apă. Ridicate pe malurile rîurilor, de obicei la marginea satului, construcția lor nu diferă prea mult de cea a caselor.

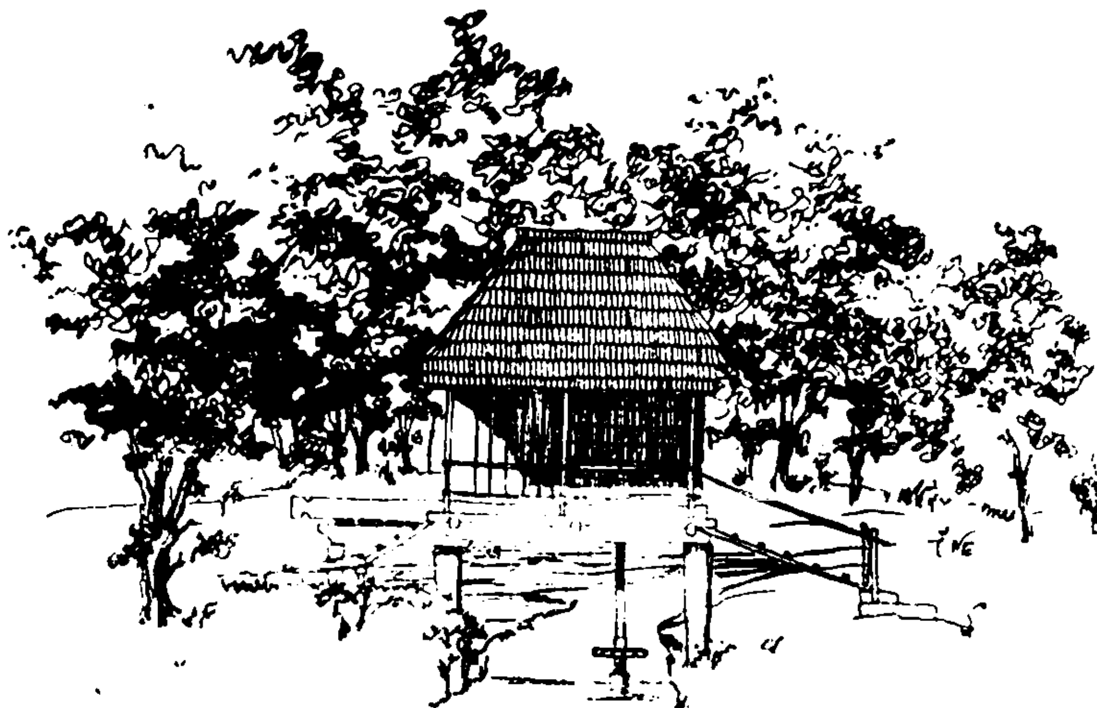
Iată ca exemplu moara din Bîrzoteni-Hurez, în regiunea Pitești — înfățișată în figura 71 — care este una dintre cele mai simple și totodată foarte instructive clădiri țărănești de acest fel. Construită din lemn pe piloți, deasupra apei, la confluența unui pîrău cu riul Luncavicior, ea cuprinde o singură încăpere precedată de o prispă, la care se poate ajunge de pe ambele maluri ale pîrăului prin două scări în pante dulci. Intrarea în moară se face de pe prispă. Interiorul este foarte simplu. Pe jumătatea din fund a încăperii, pardoseala este ridicată ca un podium. O parte a acesteia servește ca loc de depozit pentru sacii plini; cealaltă este ocupată de pietrele morii și de scocul prin care se scurge, de sub pietre, făina. Fusul pietrei mișcătoare, trecînd vertical prin pardoseală, este prins direct in « roata morii », dispusă orizontal și coborîtă pină aproape de pămînt. Apa « îngrădită » a pîrăului este condusă la roată printr-un scoc înclinat cu două brațe: unul, pe unde vine apa, cînd moara trebuie să meargă, îndreptat asupra spițelor cu căușe ale roții, pe care șuvoiul, izbindu-le, le face să se invirtească; celălalt, așezat pieziș, pe care apa este îndreptată direct în rîu, cînd moara stă.

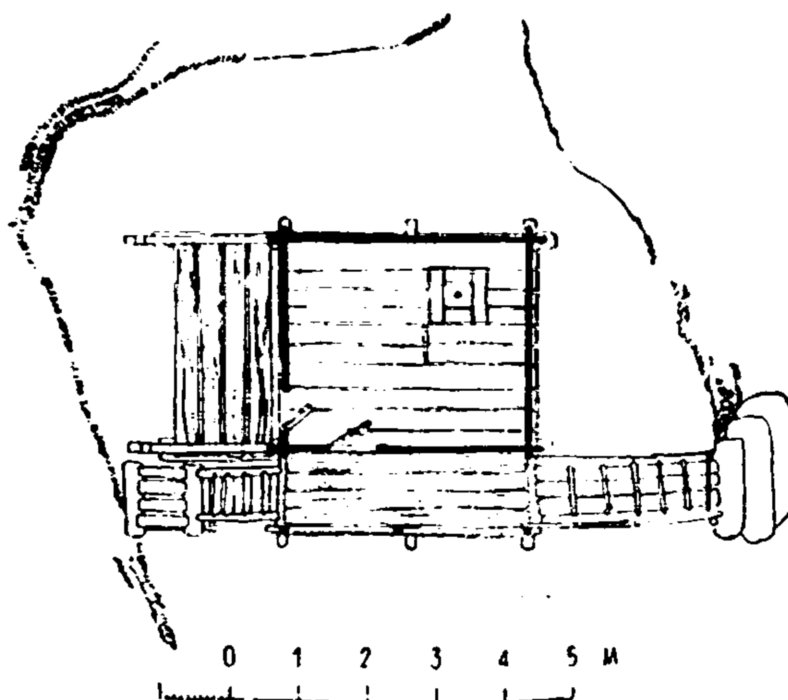
Clădirea, foarte simplă, crescută parcă din apă pe trunchiuri groase de copaci, se înscrie pitoresc în peisajul sălbatec al luncii înconjurătoare (fig. 72).

La fel de simplă și de mică, moara din satul moldovenesc Izvorul Muntelui-Bicaz, înfățișată în figurile 73 — 74, este legată, făcînd corp comun, cu casa cu o singură încăpere a morarului. Sensibil mărit prin aceasta, volumul construit este îmbogățit cu un element arhitectural nou, caracteristic: roata specifică cu căușe, este aici așezată vertical, alături de clădire.

Ca și în ce privește casele, mori prea vechi de lemn nu ni s-au păstrat. Au existat însă în trecut exemplare impresionante prin mărimea și frumusețea lor. Un străin

[1] Una din cele mai vechi intreprinderi manufacturiere cunoscute în Țara Romînească a fost fabrica (« moara ») de sticlă intemeiată de Matei Basarab.

71. Moara — de fapt *făcăul* — din satul Birzoteni-Hurez, în regiunea Piteşti. Faţadă şi plan

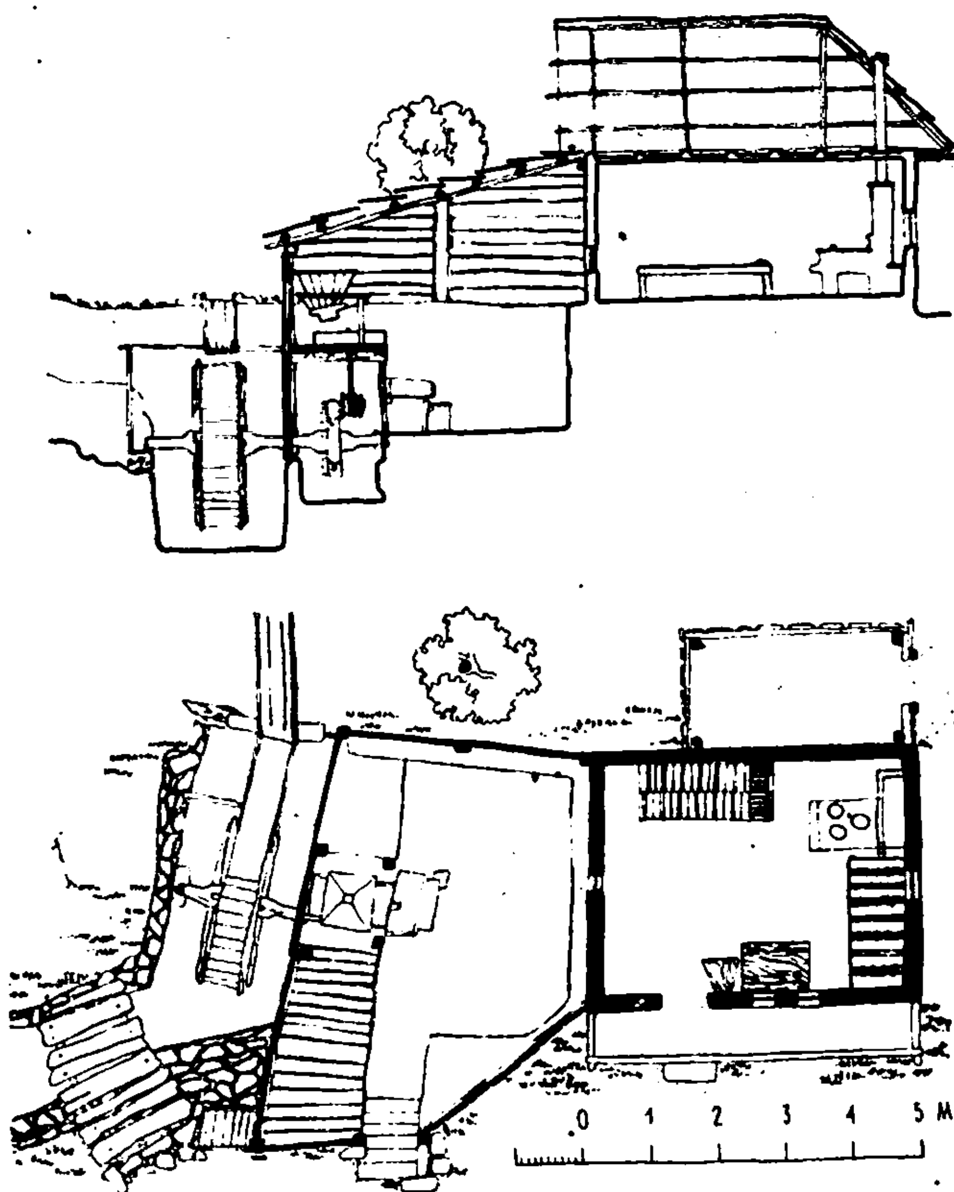
72. Moara din satul Bîrzoteni-Hurez, în regiunea Pitești. Vedere perspectivă

care ne-a vizitat îndelung țara la începutul celei de a doua jumătăți a veacului al XVII-lea, vorbește cu admirație în însemnările sale de călătorie de o astfel de moară țărănească, situată pe malul Argeșului, nu departe de satul Dobreni, locul de naștere al voievodului din acea vreme, Constantin Șerban Cîrnul. Frumoasă și mare, clădirea avea la exterior, după spusele sale, șase roți și înlăuntru șase pietre de moară, fiecare piatră fiind « închisă într-o cutie, ca un teasc ». Îl minunase mai ales « alcătuirea ingenioasă » a acestor pietre «așezate sus pe pardoseală » și din ale căror cutii, de fundul cărora erau prinși saci, făina și tărîțele cădeau separate de la sine [1].

În unele ținuturi de cîmpie și mai cu seamă în Dobrogea, unde apele lipsesc, iar regiunea este bîntuită de vînturi puternice, adesea năprasnice, înțelepciunea populară a folosit ca sursă de energie pentru punerea în mișcare a morilor, vîntul.

Desenele prezentate în figurile 75-76 — planul, secția și elevația unei mori din satul Bestepe din regiunea Galați — ne arată în linii generale caracteristicile tehnice, forma și arhitectura unei astfel de clădiri. Roțile cu căușe ale morilor de

[1] Cfr. Paul din Alep, *Călătoriile patriarhului Macarie al Antiohiei*, traducere Cioran, București, 1900, p. 209.

73. Moara din satul Izvorul Muntelui-Bicaz, în regiunea Bacău. Secţiune şi plan

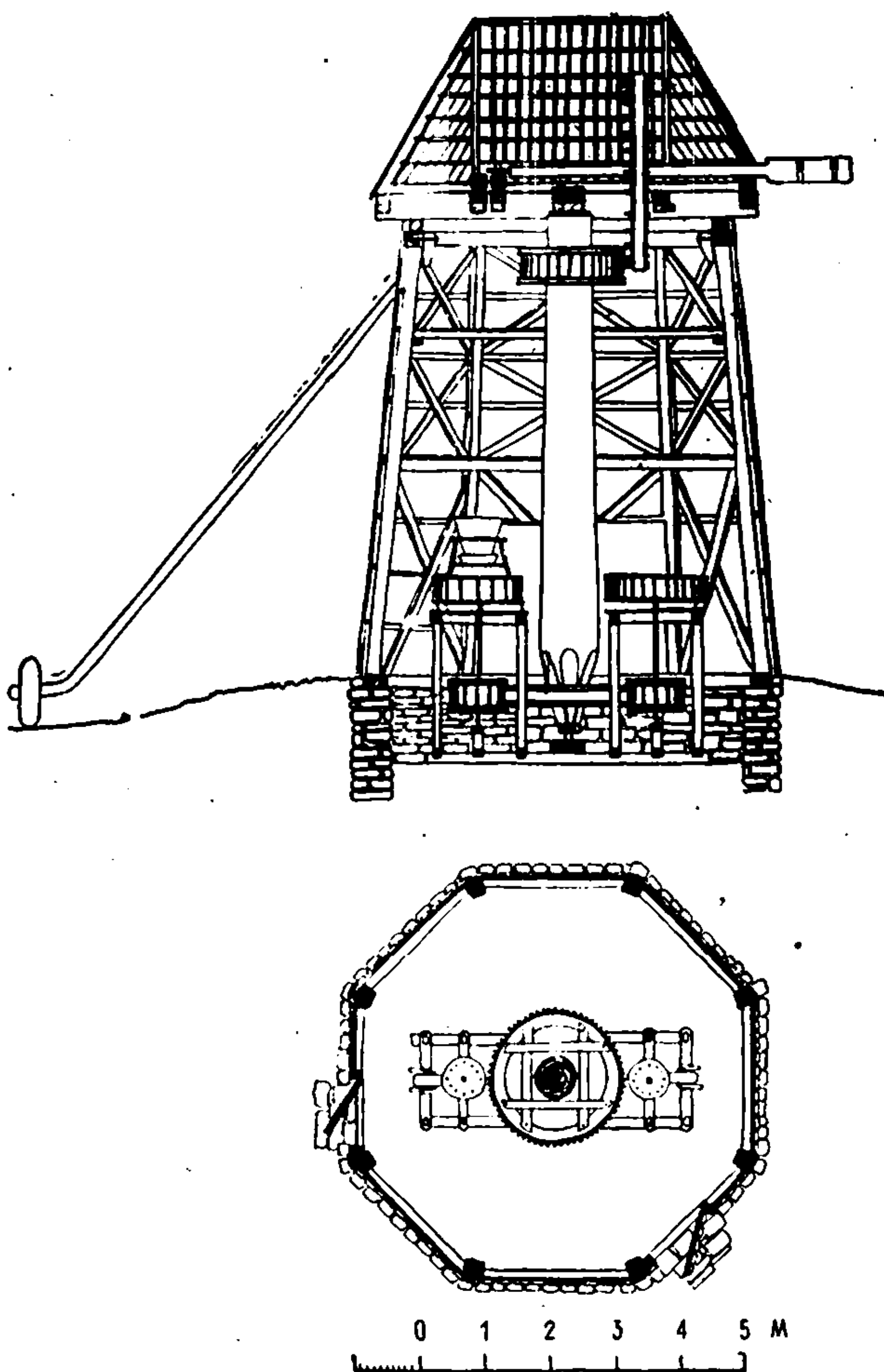

74. Moara din satul Izvorul Muntelui-Bicaz în regiunea Bacău

apă au fost aici înlocuite cu aripi colosale, făcute din scînduri reunite prin «chingi» și fixate prin «coluri» de un ax puternic numit «grindei». Transmisia pînă la piatra morii a mișcării de rotație imprimată de vînt aripilor se face printr-un sistem simplu de roți dințate. Construcția solidă, realizată din lemn sub forma unei prisme octogonale înalte, este așezată pe o fundație de piatră. Independentă de pereții pe care se sprijină prin intermediul unui cadran puternic de grinzi, șarpanta acoperișului, și o dată cu ea grindeiul și aripile, pot fi mișcate și fixate prin pîrghii, proptele și ancore în diferite poziții, după direcția din care bate vîntul.

Alteori, cum este cazul morii de același fel din satul Sarichioi, în regiunea Constanța, adusă și montată acum în Muzeul Satului din București (fig. 77), corpul masiv al construcției, așezat cu tălpile direct pe pămînt, este înfipt la mijloc într-un pivot solid, în jurul căruia clădirea întreagă poate fi învîrtită după vînt.

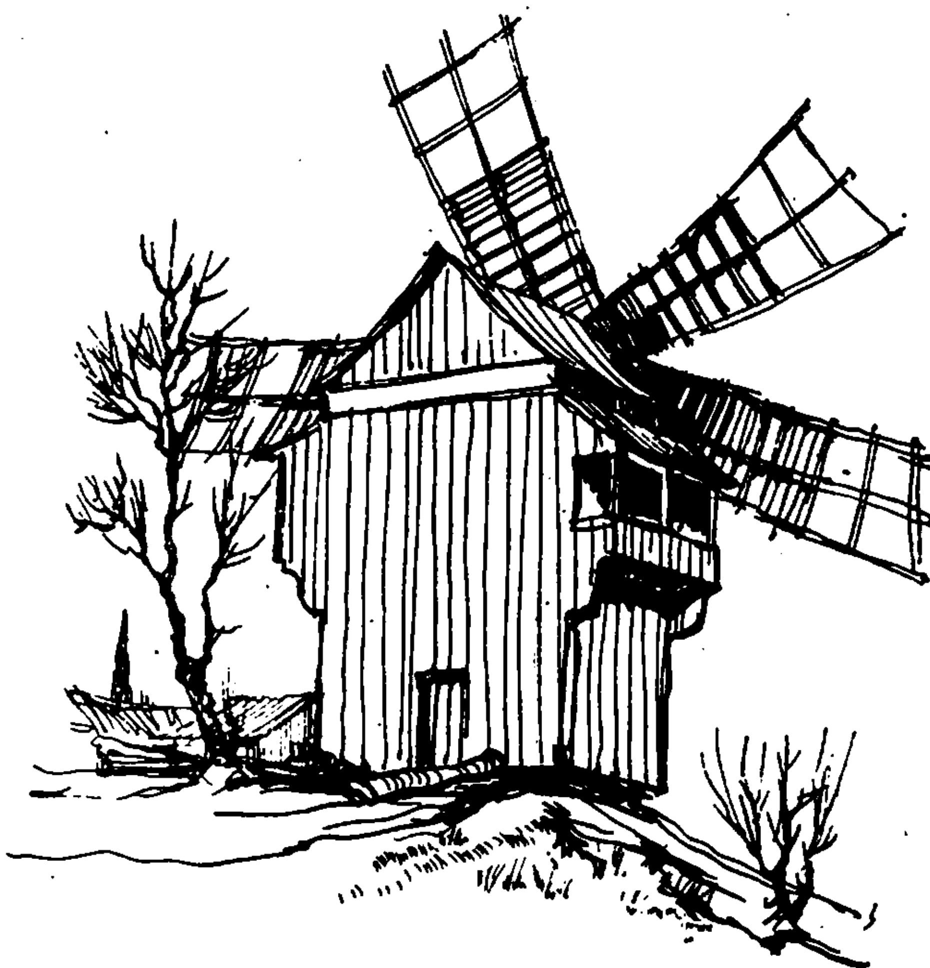
Forma specială de turn înalt, rezultată din nevoia de a ridica axul cu aripi, adică aparatul de captare a forței motrice, cît mai sus, în bătaia vîntului, imprimă arhitecturii morilor de vînt un caracter cu totul aparte. Foarte diferite prin aceasta de celelalte creații ale arhitecturii populare romînești, morile de vînt se aseamănă în schimb, foarte mult, cu clădirile de același fel construite în alte țări. Fără a trage

75. Moara de vînt din satul Bestepe, în regiunea Galaţi.
Secţiune şi plan

76. Moara de vînt din satul Bestepe, în regiunea Galați

77. Moara de vînt din satul Sarichiol, în regiunea Constanța — azi în Muzeul Satului din București

de aci concluzia că ne găsim în fața unei opere de împrumut, la născocirea căreia geniul popular romînesc n-ar avea nici o contribuție, faptul în sine dovedește numai că în acest caz, ca și în multe alte domenii, mai totdeauna, nevoi, idei și mijloace asemănătoare de realizare au dus peste tot, în mod firesc, la creații aproape identice.

În perioada de sfîrșit a feudalismului, pe măsura creșterii volumului bunurilor schimbate pe bază de monedă, s-a simțit nevoia creării unor locuri fixe, permanente, care, alături de foarte vechile tîrguri periodice, dar mai ales în intervalul de timp dintre acestea, să îngăduie populației o aprovizionare lesnicioasă, zilnică, cu felurite produse alimentare și mărfuri de larg consum.

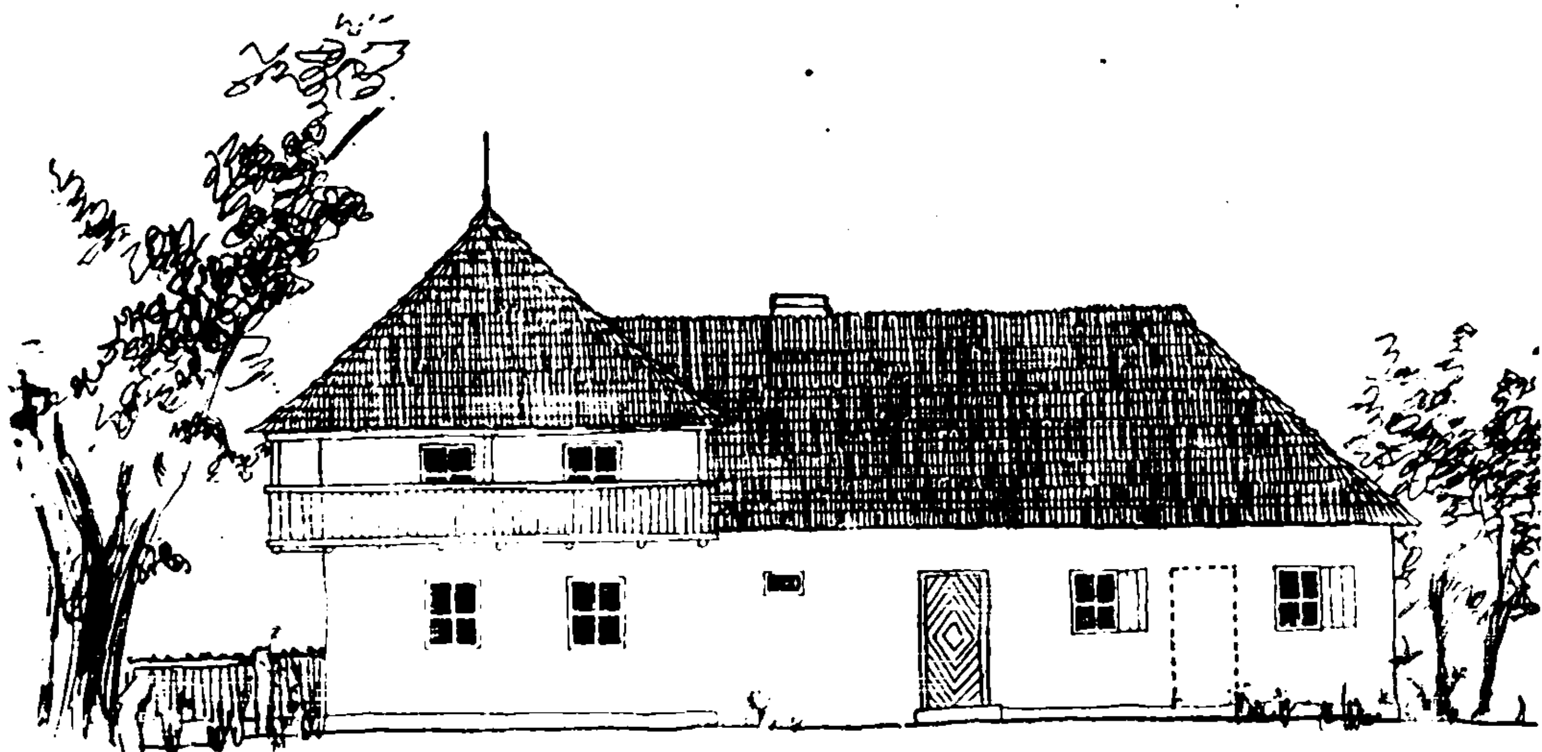
Ca și în cazul morilor de apă și al micilor ateliere meșteșugărești, modelul pentru această nouă clădire destinată negoțului a fost tot casa, cu care de altfel, mai totdeauna, a făcut corp comun.

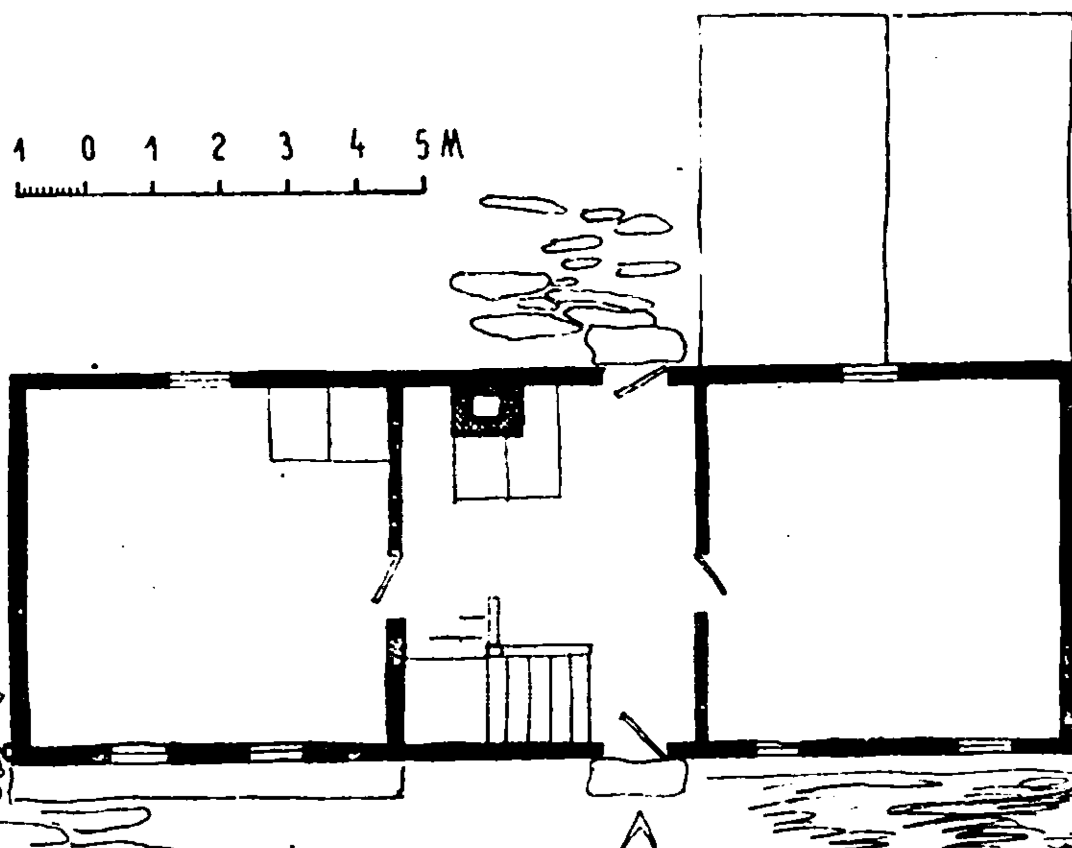
Privită în plan și elevație, clădirea înfățișată în figurile 78—79, care este o veche prăvălie populară dintr-un cartier mărginaș al orașului Bistrița, pare o casă țărănească, prevăzută la etaj cu un frumos și pitoresc foișor: de fapt, o prispă în consolă, desfășurată pe trei laturi ale unei încăperi amenajată peste parter la nivelul podului cu care face corp comun. Este vorba aici de o adaptare abilă și de o completare a unei locuințe chemată să servească totodată și negoțului de carne. Planul parterului nu diferă cu nimic de acela al unei case obișnuite cu tindă și două camere. Tinda, spațioasă, cu vatră mare, cazan și corlan, comunică direct cu strada, dar și cu ograda unde se găsea grajdul și locul de tăiere a vitelor. Camera din stînga celui ce intră din stradă era locuința. Încăperea din dreapta, comunicînd ca și cealaltă, cu tinda, dar avînd acces direct și din stradă, era prăvălia. Interesantă și pitorească, încăperea cu prispă pe trei laturi de la etaj, la care se ajunge pe o scară de lemn construită în tindă, era locul unde se zvîntau și se depozitau pieile de animale înainte de a fi trimise la tăbăcit[1].

Același aspect de locuință îl are și casa-prăvălie a Anei Tolomei din satul Răpciuni-Ceahlău, din nordul Moldovei, înfățișată în figura 80. Adaptată la panta terenului și dispusă cu fațada pe alinierea uliței, clădirea are la parter o încăpere spațioasă: prăvălia și, alături, un depozit. Complet izolată de prăvălie, avînd acces de pe dealul din spate, locuința, compusă din trei camere, se găsește la etaj. Zidurile masive și albe ale parterului, cuprins parțial în colină și fațada severă a prăvăliei, cu ușă largă în două canaturi de stejar și fereastră oblonită, contrastează cu volumul profilat pe cer și aerat al etajului cu prispă și stîlpi subțiri de lemn, care imprimă întregii clădiri un caracter particular, optimist, pitoresc și atrăgător.

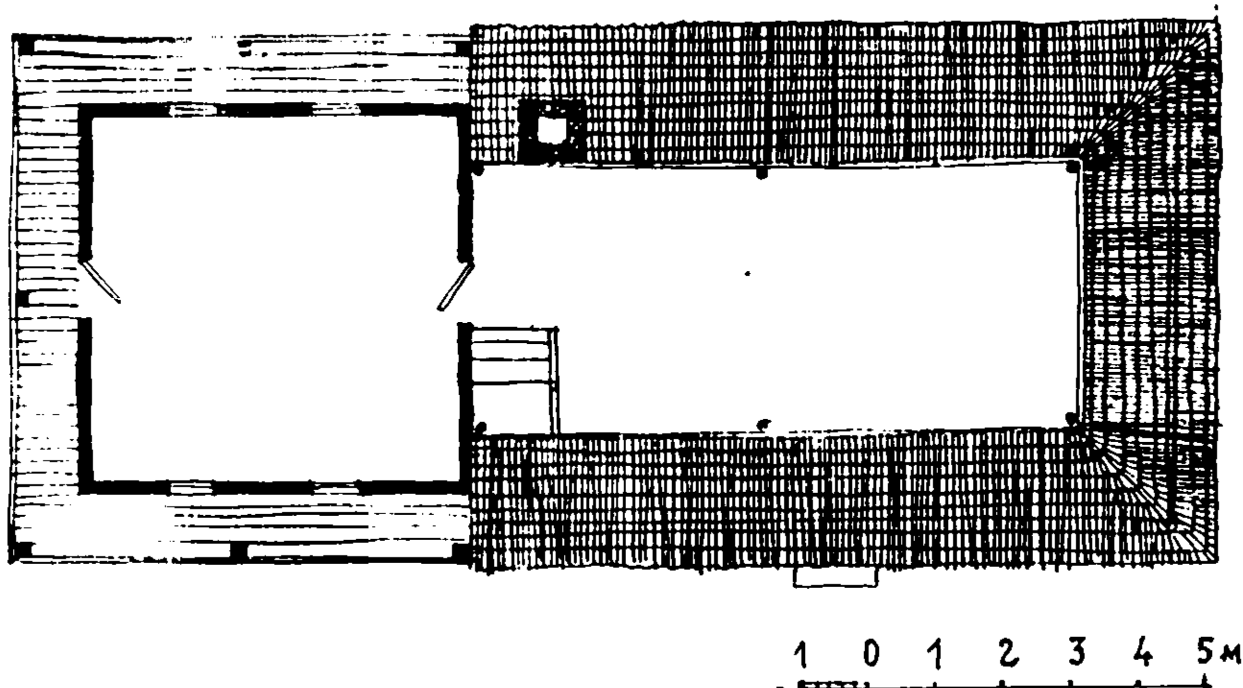
---

[1] Clădirea, dacă va mai fi existînd (în primăvara anului 1954 amenința cu ruina), servește azi numai ca locuință. Ușa care punea în comunicație directă prăvălia cu strada a fost astupată.

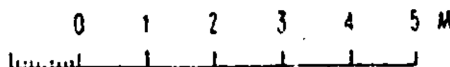

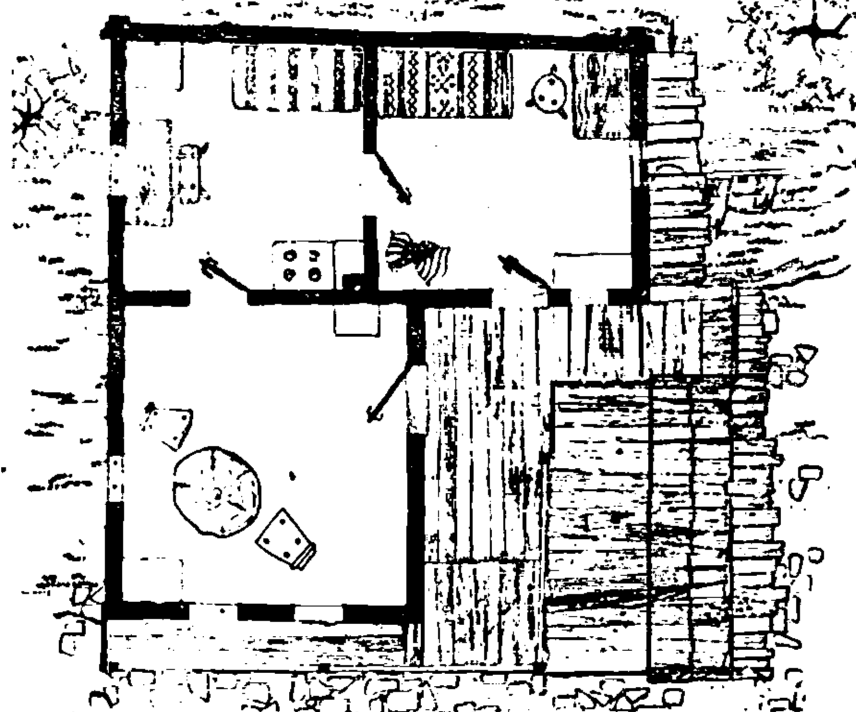
78. Casă-prăvălie dintr-un cartier mărginaş al oraşului Bistriţa. Faţadă şi plan

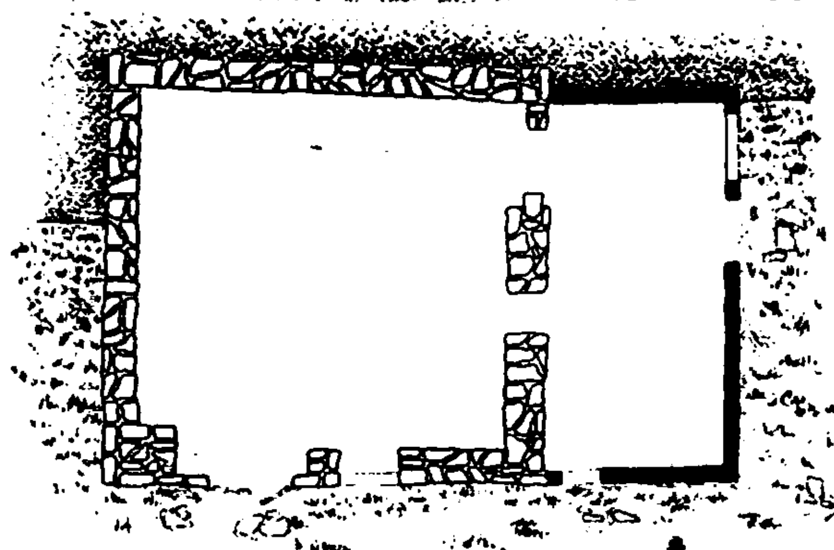

79. Casă-prăvălie dintr-un cartier mărginaș al orașului Bistrița, Vedere perspectivă și planul podului

80. Casa-prăvălie a Anei Tolomci din satul Răpciuni-Ceahlău, în regiunea Bacău

ASPECTE MONUMENTALE ÎN ARHITECTURA POPULARĂ

Creînd tipuri de locuinţe şi felurite alte clădiri de o surprinzătoare varietate, frumoase prin forme, proporţii şi decoraţie, arhitectura populară a putut să sugereze cîteodată, dar n-a ajuns nicăieri în cadrul propriilor ei programe domestice să realizeze monumentalul.

Un aport preţios şi un mare pas înainte a fost făcut în această direcţie de meşterii populari, atunci cînd au trecut din domeniul programelor domestice la rezolvarea problemelor puse de arhitectura religioasă.

Plecînd de la forma simplă a casei ţărăneşti, cu care se înrudeşte atît de mult în ce priveşte tehnica construcţiei, decoraţia şi adesea chiar şi forma, arhitectura bisericilor vechi, realizată dintru început, ca şi cea a locuinţelor aceloraşi vremuri, din lemn, a evoluat împrumutînd cîteodată elemente de plan şi de structură din arhitectura edificiilor de zid, paralel cu care s-a dezvoltat în tot lungul Evului Mediu.

Ca şi casele ţărăneşti, bisericile de lemn ne înfăţişează, în cadrul unităţii lor stilistice naţionale, şi unele trăsături particulare, caracteristice celor trei mari provincii: Transilvania, Ţara Romînească şi Moldova.

În Transilvania, unde meşterii populari au cultivat cu deosebită artă şi pe scară întinsă arhitectura de lemn, numeroasele biserici de sat ce ni s-au păstrat — unele datînd din veacul al XVII-lea — sînt de o remarcabilă ţinută şi reproduc în pitoreasca lor înfăţişare şi frumuseţe tipuri şi forme caracteristice, ale căror origini se pierd în negura veacurilor. Planul lor se compune dintr-o navă dreptunghiulară lungă, despărţită după cerinţele cultului în pronaos şi naos. În partea dinspre răsărit, această navă se termină totdeauna cu o absidă, de obicei mai îngustă, de formă poligonală sau, mai rar, semicirculară. Intrarea se găseşte pe faţada dinspre apus sau pe latura dinspre miazăzi a pronaosului, de cele mai multe ori precedată de un pridvor — exemplu: biserica din Remetea Chioarului, regiunea Baia Mare, prezentată în figurile 81-82.

În interior, pronaosul este acoperit de regulă cu un tavan drept, deasupra căruia, sprijinit pe grinzi solide de lemn şi construit dintr-un schelet puternic din acelaşi material, se înalţă turnul-clopotniţă. Tratate mai amplu, cu preocupări vădite de monumentalizare a spaţiului, naosul şi absida sînt boltite. Construite din

81. Biserica de lemn din satul Remetea Chioarului, în regiunea Baia Mare. Fațada principală

82. Biserica de lemn din satul Remetea Chioarului, în regiunea Baia Mare. Detaliu cu pridvor

scînduri groase, dispuse în lung şi întărite de cîte unul sau mai multe arc-dubIouri, cîteodată vizibile, alteori ascunse în pod, bolţile, ca şi baza turnului, sînt învăluite de un acoperiş de şindrilă fixat pe o şarpantă de lemn cu pante repezi şi streşini proeminente, coborîte în jurul pereţilor pînă aproape de pămînt.

Ca şi în cazul caselor de locuit, variantele diferitelor tipuri de biserici de lemn sînt extrem de numeroase, dovedind gustul pentru forme mereu înnoite, iscusinţa şi spiritul de inventivitate al meşterilor populari.

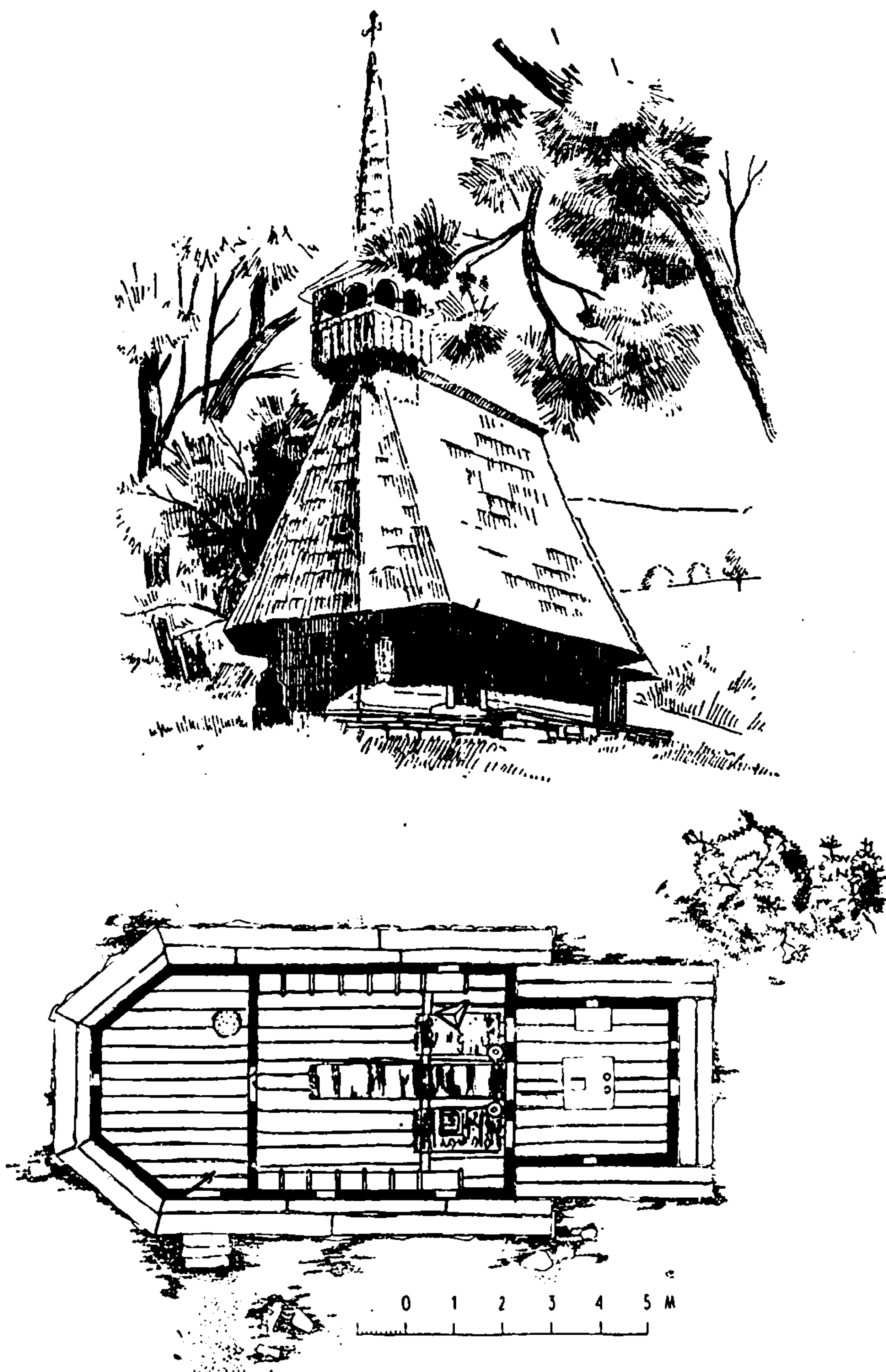
Desprindem mai întîi, dintre frumoasele exemplare ce ni s-au păstrat în acest domeniu, bisericuţa din Rebrişoara, în regiunea Baia Mare, pe care o înfăţişăm în figura 83. Aşezată pe o culme de deal prin intermediul unei fundaţii-platformă de piatră, bisericuţa aceasta are pronaosul poligonal şi absida, mai îngustă decît restul clădirii, pătrată. Ca în toate cazurile, pronaosul este acoperit în interior cu un tavan drept, iar naosul şi absida sînt boltite. Deasupra acoperişului, pe vîrf, în punctul de întîlnire al coamei cu muchiile repezi ale apelor pronaosului, este prins, ca un cuib de pasăre uriaşă, un turnuleţ pătrat de clopot, împodobit cu cîte două arcade pe fiecare faţă şi încoronat de un coif suleget cu săgeată. Pe suprafaţa simplă, colorată de vreme, a pereţilor construiţi din bîrne aparente de lemn se desprinde doar spre miazăzi, ca o chemare spre interior, rama lată, cu podoabe de flori săpate în lemn, a uşii.

Elementele esenţiale ce se remarcă în general în compoziţia arhitecturală a mai tuturor bisericilor transilvănene, acelea care determină caracterul lor specific, original şi pitoresc, sînt pridvorul şi turnul.

Pridvorul este aşezat de obicei pe faţada dinspre apus a edificiului, cu care face corp comun. El precede, apără şi pune în evidenţă totodată intrarea, avînd aceeaşi funcţie şi, în deobşte, aceleaşi forme ca şi tîrnaţul casei ţărăneşti. În părţile dinspre nord-est ale ţării, în Baia Mare şi Maramureş – exemplu, în figura 84, biserica din satul Onceşti – acest pitoresc element arhitectural are adesea un etaj, care, puţin mai îngust, este separat de arcadele parterului printr-o poală de acoperiş, care se continuă de jur împrejurul bisericii, marcînd o retragere generală a pereţilor acesteia la nivelul planului de naştere al bolţilor.

Turnul, tras către faţadă, răsare organic din acoperişul cu pante repezi şi se ridică semeţ către cer, terminîndu-se cu un balcon încoronat de un extrem de elegant coif piramidal cu săgeată.

De cîteva ori mai înalt decît trupul clădirii, turnul bisericilor de lemn din nordul Transilvaniei a avut fără îndoială la origine (alături de unele forme locale străvechi, caracteristice construcţiilor înalte de lemn), un model gotic. El este însă departe de a fi un simplu element de împrumut. Chemat să răspundă în primul rînd unei nevoi practice: adăpostirea într-un loc înalt a clopotului, astfel ca sunetul lui să se poată propaga prin văzduh pînă la cea din urmă casă a satului şi mai departe, turnul bisericii romîneşti răspunde totodată şi unei necesităţi estetice: sporirea înadins a pitorescului care stă la baza concepţiei operei întregi. Prin adaptarea la materialul din care este construit, la lemn, şi prin prelucrarea cu pricepere şi artă a modelului gotic,

83. Biserica de lemn din satul Rebrişoara, în regiunea Baia Mare. Vedere perspectivă şi plan

84. Biserica de lemn din satul Oncești-Maramureș

necesitatea aceasta din urmă a dus la închegarea, în opera meşterilor romîni, a unor forme de o prospeţime şi uşurinţă care nu-şi au echivalentul în arhitectura de piatră a goticului.

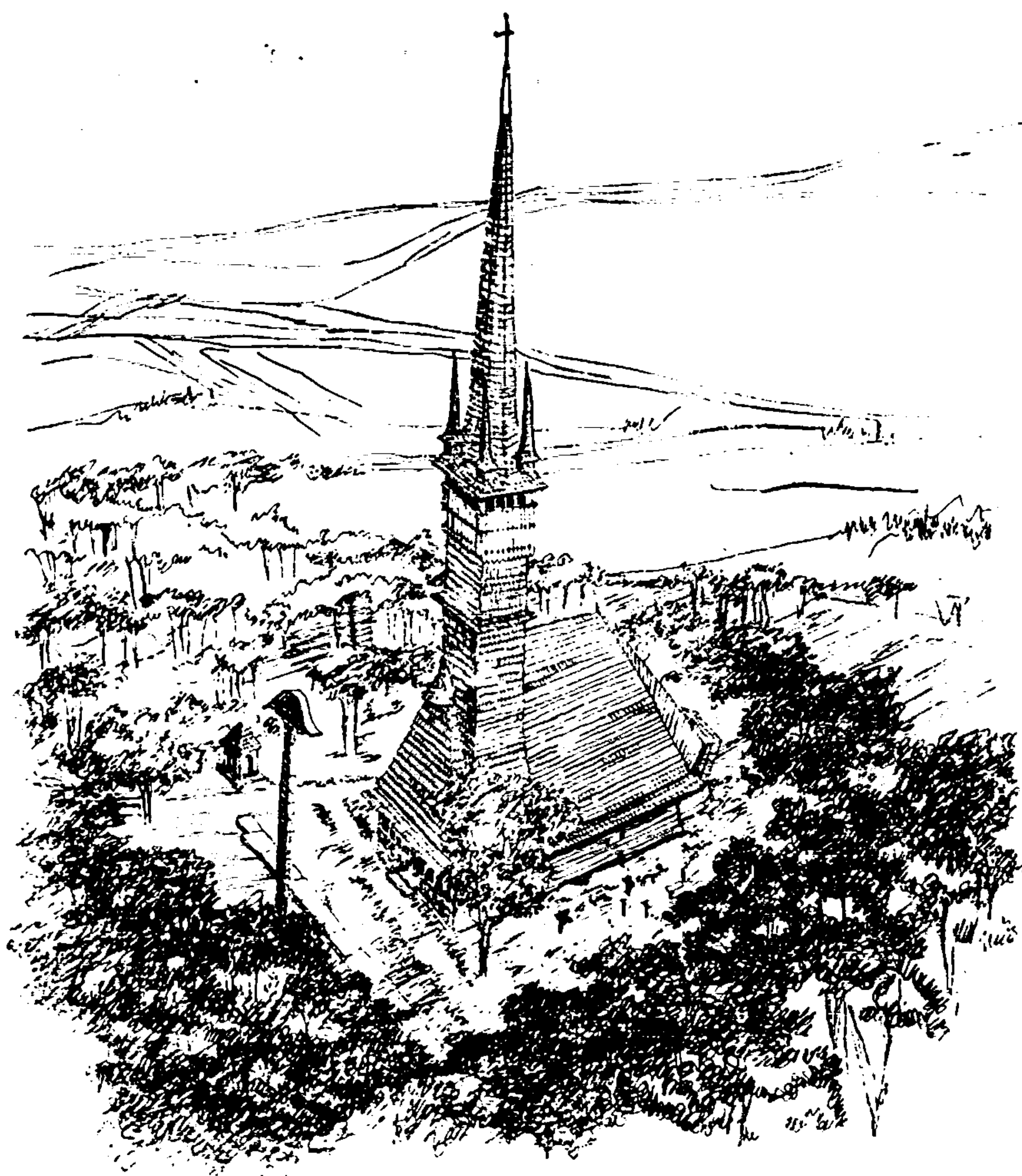
Pentru a pune şi mai bine în evidenţă excepţionalele calităţi ale arhitecturii religioase populare romîneşti din Transilvania, să zăbovim puţin în analiza şi ilustrarea uneia dintre cele mai strălucite realizări ale genului: biserica din Şurdeşti-Făureşti, în regiunea Baia Mare (fig. 85—88).

Satul în cadrul căruia a fost înălţată această biserică, în a doua jumătate a veacului al XVIII-lea, este răsfirat pe o colină întinsă, brăzdată de cîteva uşoare unduiri. Trasă spre margirea îngustă dinspre apus a unui platou din mijlocul satului, aproape de malul unui firav pîrău, biserica, adaptată şi cultului morţilor, are în juru-i o mare de morminte străjuite de cruci mici, unele strîmbe, cu braţele aplecate spre pămînt, ca nişte făpturi încremenite în durere. În faţa bisericii şi a mormintelor, aşezată pieziş faţă de linia faţadei, se întinde, lungă de 20 m şi lată de 1,30 m, masa praznicelor. Ridicată deasupra solului doar cu 20 cm, ea este făcută din 18 blocuri de piatră aşezate direct pe pămînt. În capătul dinspre miazănoapte al mesei, micuţ, cu un acoperămînt ca de fîntînă, străjuieşte un aghiazmatar. În spatele mesei, pe o fîşioară de pămînt, lată numai cît să cuprindă un rînd de meseni la praznic, printre cîteva morminte răzleţite, se înalţă, aşezată în axa bisericii, o troiţă sulegetă, pe braţele căreia sînt cioplite în lemn, naiv, scene biblice. De aci, terenul, umbrit de cîţiva nuci, coboară în pantă lină către apa pîrăului. În faţă, între masă şi biserică, în jurul bisericii şi mai departe, se întinde pajiştea verde a poienii, mărginită de pîlcuri, pe alocurea foarte compacte, de copaci. Urmează după aceea de o parte colina, din tufişurile căreia răsar, ici-colea, acoperişuri de case, iar de cealaltă parte valea. În fund, unduiri de dealuri împădurite, apoi, în zare, dunga dinţată şi cenuşie a unui munte stîncos, care se profilează pe albastrul nesfîrşit al cerului.

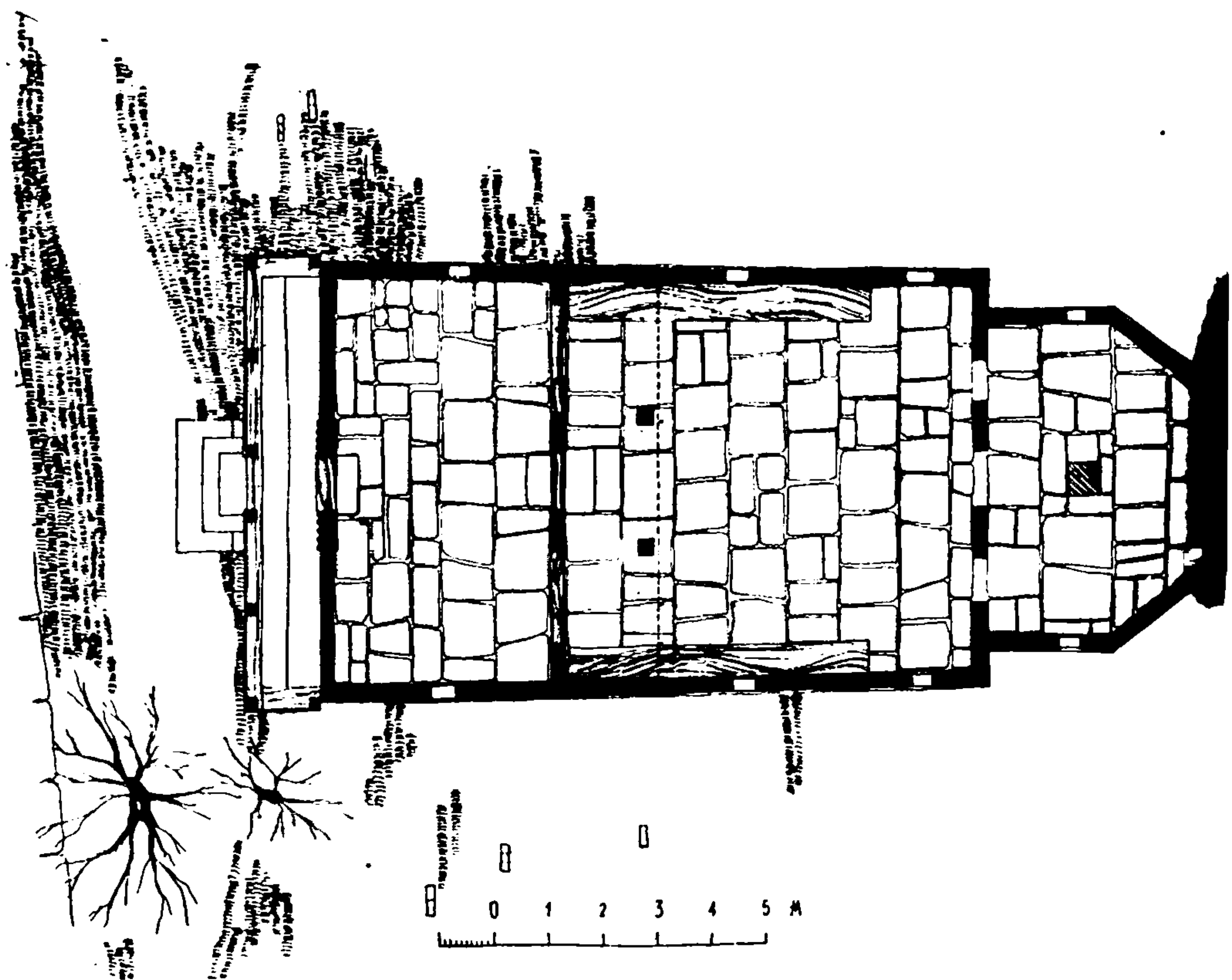
O mai fericită, surprinzătoare şi totodată armonioasă şi pitorească îmbinare între opera semeaţă, dar simplă şi senină ca un gînd curat, a omului şi natura colorată, sălbatecă şi vastă, nu cred să se poate găsi aiurea.

Biserica nu este prea mare: măsoară 18 m în lungime, 8 m în lăţime şi 12 m în înălţime, pînă la coama acoperişului, dar cuprinde, pe lîngă pridvor, toate cele trei încăperi — pronaos, naos şi absidă — cerute de nevoile cultului oficiat pentru un număr relativ însemnat de credincioşi. Frumoasă, pitorească, elegantă, ea se distinge nu atît prin arhitectura discretă, odihnitoare, a părţilor mai apropiate de scara şi ochiul omului, cît prin înfăţişarea mîndră şi formele meşteşugit monumentalizate ale turnului-clopotniţă, care-şi trimite cu semeţie în înaltul cerului săgeata nemăsurat de lungă a coifului său.

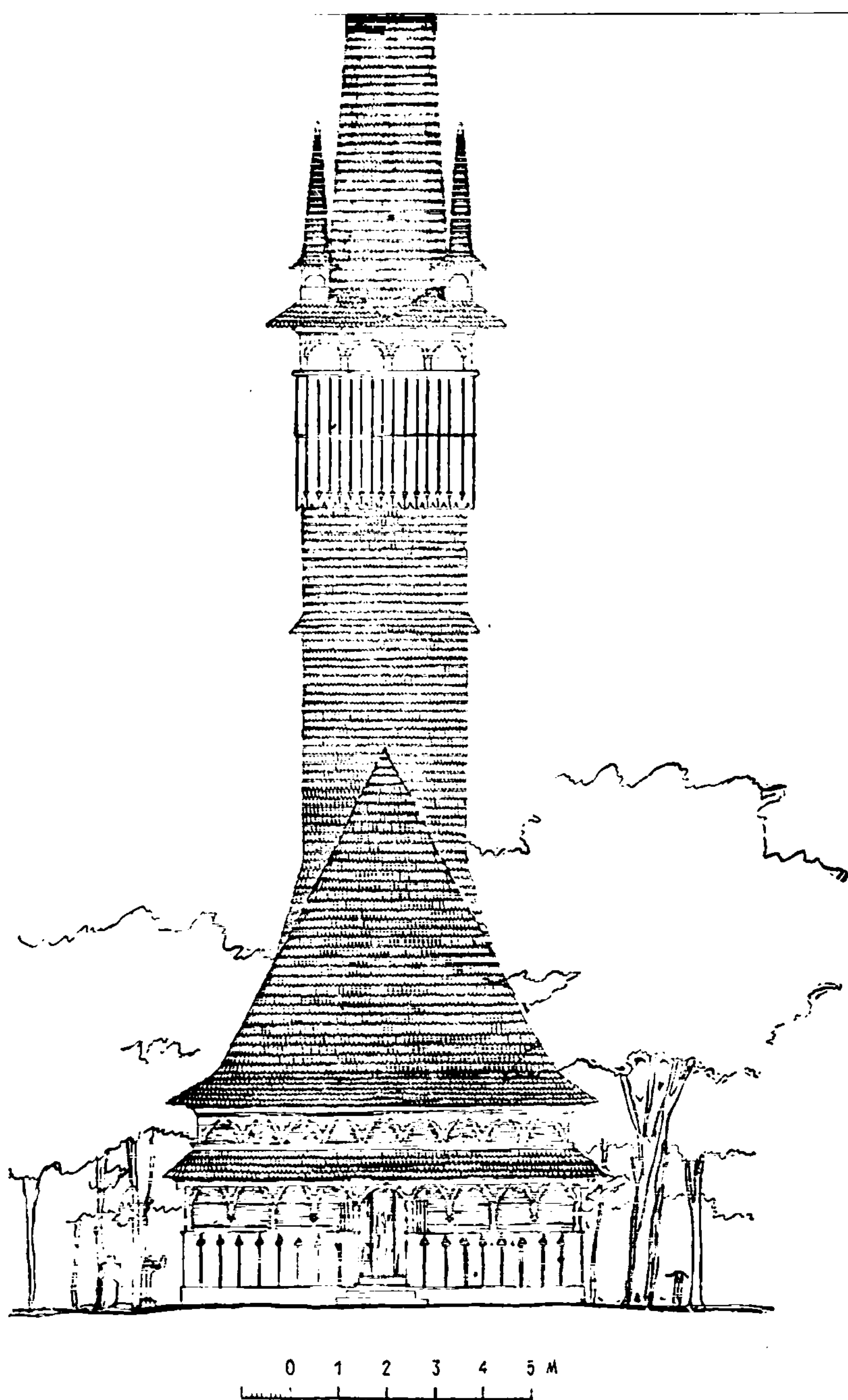
Pridvorul, foarte îngust, este de tipul cu etaj. Rolul lui în compoziţia structurală a bisericii nu diferă prea mult de rolul pe care-l joacă foişorul în compoziţia casei ţărăneşti. Împodobind faţada şi apărînd intrarea, prin ordonanţa ritmată a arcadelor lui, el leagă totodată în mod firesc, nesilit, trupul bisericii şi spaţiul ei ritual intern, monumentalizat, cu lumea din afară, cu pămîntul şi cu văzduhul.

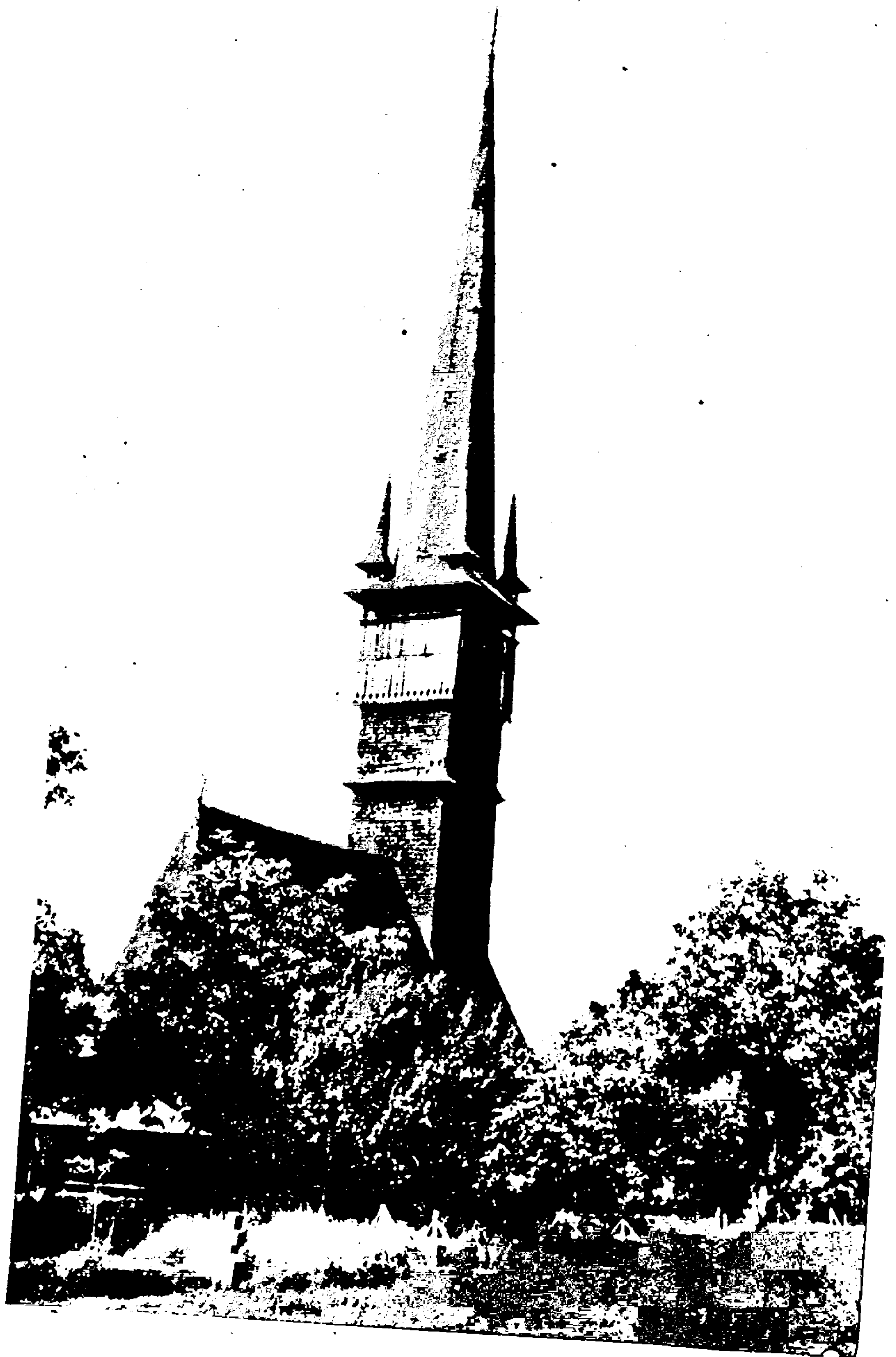
85. Biserica de lemn din satul Șurdești-Făurești, în regiunea Baia Mare. Vedere perspectivă

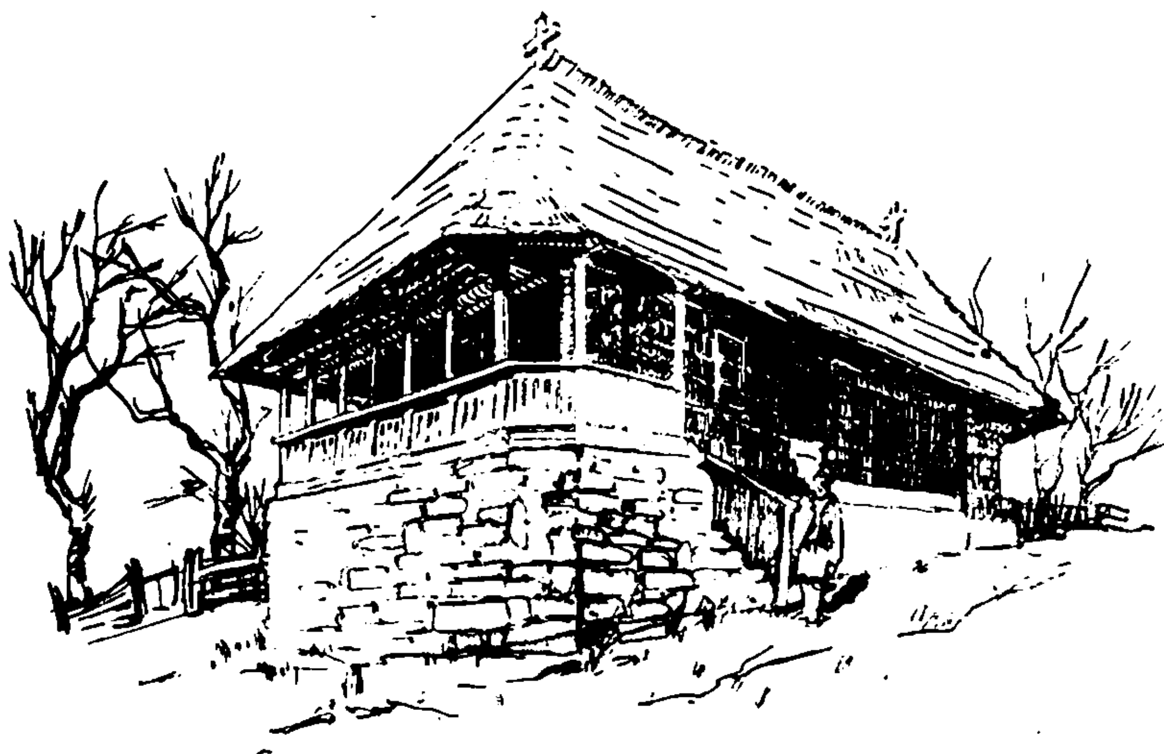

86. Biserica de lemn din satul Şurdeşti-Făureşti, în regiunea Baia Mare. Planul

87. Biserica de lemn din satul Şurdeşti-Făureşti, în regiunea Baia-Mare. Faţada principală

89. Biserica de lemn din satul Grămeşti-Costeşti, în regiunea Piteşti

În Ţara Romînească, bisericile de lemn, păstrate în regiunea deluroasă, mai cu seamă în părţile de nord-est ale Olteniei, au o înfăţişare ceva mai simplă şi mult mai apropiată de formele casei de locuit.

Una dintre cele mai vechi ce ni s-au păstrat, anume cea din satul Grămeşti-Costeşti, regiunea Piteşti (fig. 89), construită, cum ne adevereşte inscripţia săpată în bîrna de deasupra uşii «în zilele lui Grigorie (Ghica) voievod la leat 7173» (1664), nu are, în afară de forma poligonală a părţii dinspre răsărit, unde se află altarul, şi de crucile care marchează, în locul obişnuitelor «săgeţi», vîrfurile coamei învelitorii, nici un alt semn exterior care să o deosebească prea mult de o casă. Ridicată pe o fundaţie de piatră zidită cu mortar, prin intermediul căreia se face adaptarea firească a clădirii de lemn la terenul uşor accidentat, ea este precedată spre apus, unde se găseşte intrarea, de un pridvor la care se ajunge pe o scară lăturalnică. În contrast cu pridvorul, scund ca o prispă de casă, cele trei încăperi rituale, pronaosul, naosul şi absida, sînt monumentalizate prin acoperirea lor cu bolţi în leagăn, care totuşi abia ating o înălţime de 4,00 m la cheie.

Acelaşi aspect, de multe ori mai modest chiar, îl au în exterior şi bisericile mai noi de acest fel. Exemplarele încă numeroase, datînd din veacurile al XVIII-lea şi al XIX-lea, care ni s-au păstrat, mărturisesc toate această cumpătare în forme şi dimen-

siuni, care oglindește deopotrivă și modestia, dar și starea de mizerie și de sărăcie în care s-au zbătut veacuri de-a rîndul țăranii.

Desprindem, pentru a ilustra acest fapt, dar și pentru a pune în evidență priceperea deosebită în arta de a construi și pitorescul cu care țăranul a știut totdeuna să-și îmbrace mizeria, imaginile a două biserici oltenești, aflate acum în stare de părăsire și de avansată ruină.

Cea înfățișată în figura 90, aflătoare în satul Porceni-Tîrgu-Jiu, micuță și joasă, este construită din bîrne tăiate neted și îmbinate la capete, în «cheotorile» pereților, după o stereotomie care fără exagerare s-ar putea numi savantă. Acuratețea construcției este întregită de o tot atît de îngrijită limpezime a formelor arhitecturale, care nu sînt tulburate de nici o podoabă. Pridvorul, îngust și scund, este mărginit de stîlpi dreptunghiulari netezi. Încăperile toate sînt boltite cu scînduri. Clădirea întreagă, ca un chivot, este prinsă sub un singur acoperiș înalt de șindrilă, ale cărui streșini largi, proeminente, învăluie și protejează ca o umbrelă uriașă pereții. De remarcat în amenajarea interiorului, modul ingenios și simplu în care meșterul constructor a înțeles să realizeze în încăperea poligonală cu trei laturi, a absidei, cele două anexe rituale ale altarului: proscomidia și diaconiconul. Pentru a înțelege mai bine acest lucru, să disecăm puțin absida. O tăietură orizontală făcută la 25 cm deasupra nivelului pardoselii ne arată această încăpere tradițională, rezervată preoților, sub forma unei abside poligonale, cu cinci laturi, mai îngustă de cît naosul. O a doua tăietură, făcută de data aceasta mai sus, la nivelul ferestrelor, ne arată aceeași încăpere ca fiind așezată în prelungirea pereților naosului și numai cu trei laturi. În spațiul limitat de iconostas, de decroșul, vizibil numai din exterior, al părții de jos a absidei și de prelungirea pereților laterali deasupra acestui decroș, au fost amenajate, ca două lavițe încastrate în pereți, de o parte jertfelnicul (proscomidia), de cealaltă diaconiconul (fig. 91).

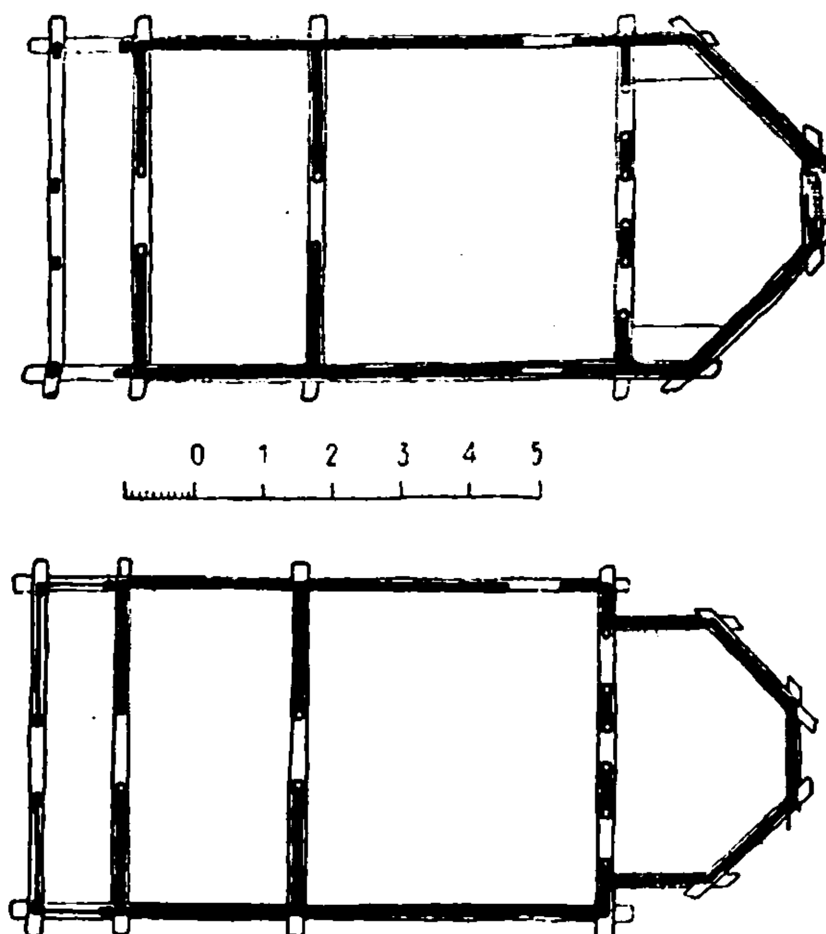
Nici turn, nici cruce deasupra acoperișului, ca și cînd casa aceasta de rugăciuni ar fi trebuit să fie tăinuită, cunoscută numai de inițiați.

Cea de a doua biserică, aflătoare în satul Bălești II-Tîrgu-Jiu (fig. 92), este concepută și construită într-un spirit ușor diferit, în care simplitatea și acuratețea lucrului cedează, în parte, locul gustului, nicăieri de altfel total înfrînat, pentru pitoresc și podoabă. Aici bîrnele au fost fasonate mai rustic; stîlpii pridvorului au fost îmbrăcați de sus pînă jos cu crestături; capetele grinzilor la îmbinări au fost astupate cu «ștenapi» împodobiți cu ornamente cioplite ca și stîlpii, iar deasupra pronaosului, a fost înălțat peste acoperiș un turn micuț de clopotniță care, deși foarte timid în comparație cu elegantele modele transilvănene, imprimă totuși edificiului un caracter religios mai pronunțat.

Mai puțin vechi — majoritatea datează din veacurile al XVIII-lea și al XIX-lea — bisericile de lemn ale Moldovei sînt diferite și de cele din Țara Romînească și de cele din Transilvania. Planul lor, care interpretează în mod vădit forme caracteristice arhitecturii de zid, este trilobat și foarte

90. Biserica de lemn din satul Porceni-Tîrgu-Jiu, în regiunea Craiova. Vedere dinspre răsărit

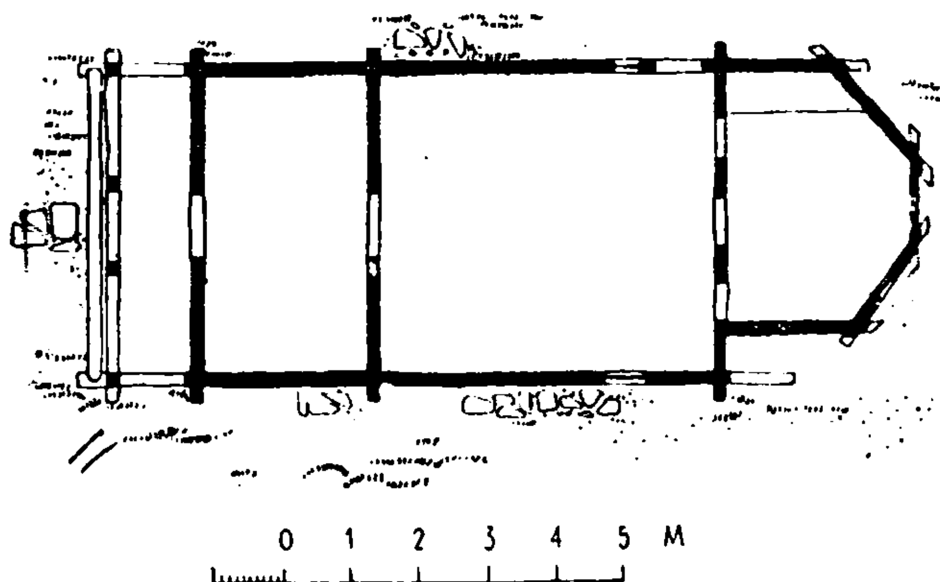

91 Biserica de lemn din satul Porceni-Tîrgu-Jiu. Planul: jos, la nivelul 25 cm deasupra pardoselii; sus, prin dreptul ferestrelor

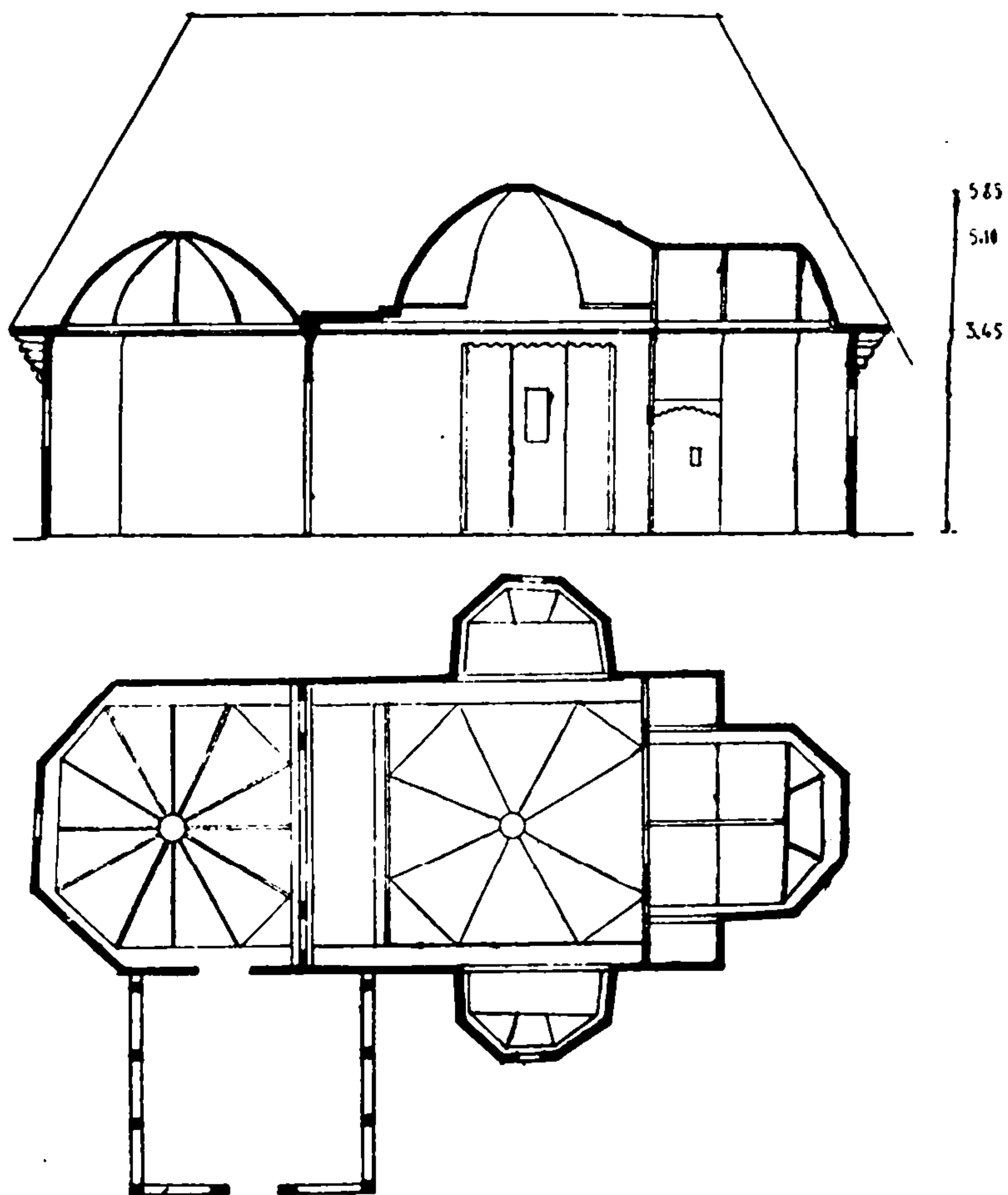
deseori partea dinspre apus este terminată, ca şi cea dinspre răsărit, cu o absidă poligonală.

Biserica de lemn din Răpciuni-Ceahlău, regiunea Bacău, înfăţişată în figurile 93—95 este, în această privinţă, un exemplu tipic. Planul ei cuprinde trei încăperi: un pronaos, cu partea dinspre apus poligonală, un naos şi o absidă pentru altar. Pronaosul este despărţit de naos printr-un perete de lemn cu deschideri largi, iar naosul de altar, prin nelipsitul iconostas, care este aşezat înaintea liniei de demarcaţie a absidei, aşa fel ca între el şi aceasta să se lase locul necesar amenajării celor două anexe: proscomidia şi diaconiconul.

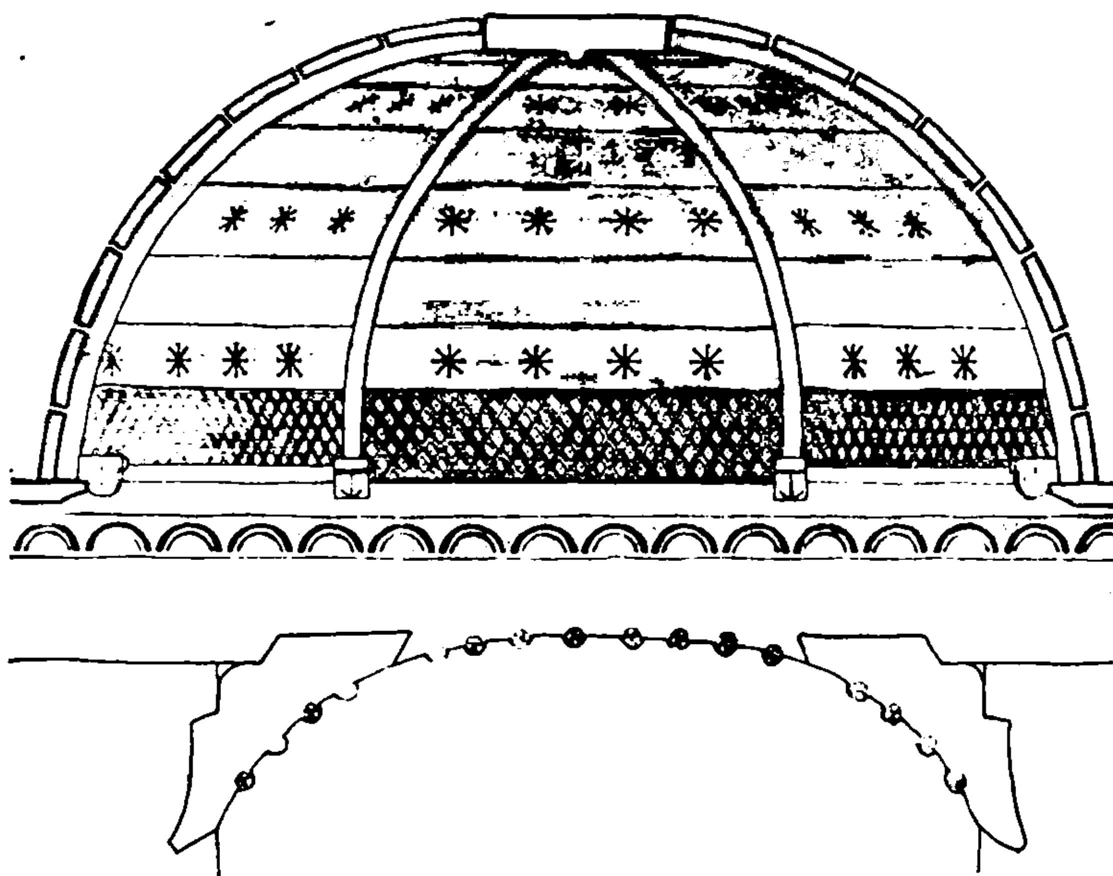
Intrarea în biserică, amenajată pe latura dinspre miazăzi a pronaosului, este precedată de un spaţios foişor de plan pătrat, în care stîlpii, consolele, grinzile, rama care încadrează şi pune în evidenţă intrarea în pridvor, ca şi rama uşii din peretele

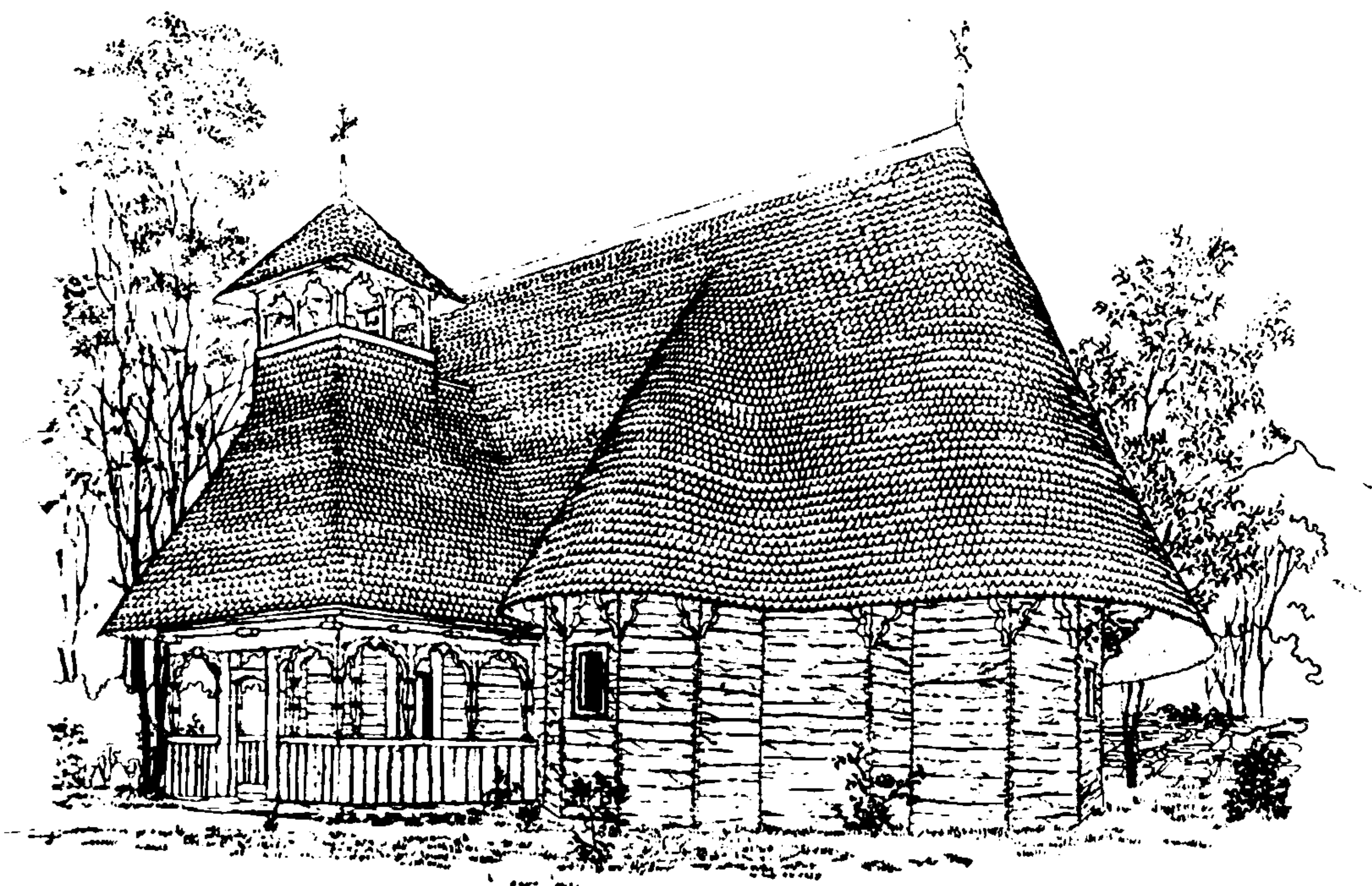
92. Biserica de lemn din satul Băleşti-Tirgu-Jiu, în regiunea Craiova.
Vedere perspectivă şi plan

93. Biserica de lemn din satul Răpciuni-Ceahlău, în regiunea Bacău. Secţiune şi plan

94. Biserica de lemn din satul Răpciuni-Ceahlău, in regiunea Bacău. Bolta naosului

95. Biserica de lemn din satul Răpciuni-Ceahlău, în regiunea Bacău

pronaosului, împodobite toate cu nespus de ingenioase şi de frumoase ornamente şi crestături, sînt construite solid din grinzi îmbinate şi întărite cu cuie de lemn.

Prin tehnica lucrului şi felul decoraţiei, ca şi prin elementele sale de bază, cum sînt foişorul, turnuleţul-clopotniţă de deasupra acestuia, acoperişul înalt, croit în patru ape cu pante repezi şi streaşină proeminentă, clădirea păstrează toate trăsăturile tradiţionale specifice arhitecturii populare de lemn.

Prin ideea acoperirii încăperilor cu bolţi şi mai ales prin felul însuşi al bolţilor, biserica din Răpciuni-Ceahlău, ca şi multe alte biserici moldoveneşti de lemn asemănătoare, prezintă în schimb particularitatea de a imita forme şi procedee constructive, caracteristice arhitecturii de zid. Este suficient, pentru a ne da seama de acest lucru, să ne uităm la forma rotunjită, improprie lemnului, a celor două cupole, ridicate una pe pronaos şi alta pe naos şi care sînt construite din scîndurele legate între ele cu lambă şi uluc, pe un schelet de nervuri curbe, constructive şi decorative în acelaşi timp, foarte asemănătoare ca concepţie şi înfăţişare cu cele care se văd la cupolele multor biserici de zid (de pildă la Dragomirna lingă Suceava, sau la Trei Ierarhi din Iaşi).

Mai mult decît în Transilvania şi Ţara Romînească, arhitectura de lemn a Moldovei, concretizată în bisericile veacurilor al XVIII-lea şi al XIX-lea dovedeşte astfel a fi folosit, prelucrîndu-le cu măiestrie şi combinîndu-le cu elementele tradiţionale, specifice lemnului, şi forme împrumutate din arhitectura monumentală de zid.

Exemple remarcabile de bună şi frumoasă arhitectură populară, bisericile de lemn ale Moldovei, alături de cele nu mai puţin valoroase ale Transilvaniei şi Olteniei, îmbogăţesc în mod considerabil patrimoniul artei naţionale romîneşti şi constituie totodată pentru arhitecţii şi constructorii zilelor noastre, un preţios şi nesecat izvor de învăţăminte.

MATERIALE ŞI PROCEDEE DE CONSTRUCŢIE

Ţăranul romîn, care în general este arhitectul şi constructorul propriei sale case şi al tuturor clădirilor anexe, legate de ea, a folosit de-a lungul veacurilor, ca materiale de bază pentru realizarea acestor construcţii, lemnul, piatra, pămîntul şi cărămida.

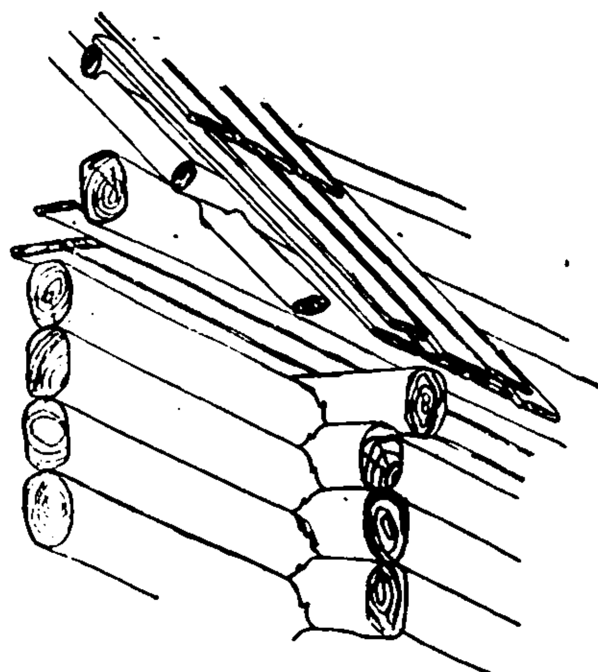
Lemnul a fost folosit sub toate formele: de la trunchiul de copac curăţit numai de ramuri, pînă la cele mai felurite grinzi ecarisate şi cele mai fine elemente cioplite şi fasonate. Principalele esenţe întrebuinţate în construcţie au fost stejarul şi bradul. Lemnul este unicul material care poate că a fost el singur folosit pentru realizarea în întregime a unei locuinţe: osatură — stîlpi de susţinere, pereţi exteriori şi interiori, grinzi — tavane, şarpante, balustrade, pardoseli, învelitori, uşi, ferestre şi aproape întregul mobilier sînt făcute în casele unor foarte întinse regiuni ale ţării exclusiv din lemn.

Piatra a fost utilizată în mod obişnuit sub forma de bolovani de rîu sau de cioplitură. În cazuri excepţionale, a fost folosită în unele părţi ale Tr. nsilvaniei (exemplu, întregul sat Dumitra din raionul Bistriţa) şi în Dobrogea, piatra şlefuită (lucrată cu feţele netede în unghi drept), numită îndeobşte, cu un termen nepotrivit în limba romînă, piatră «de talie».

Pămîntul, material ieftin, la îndemîna omului avut, ca şi a celui nevoiaş, a fost utilizat fie sub forma de *ciamur*: pastă clisoasă, făcută din lut amestecat cu apă, cu paie tocate sau cîlţi şi cu un adaos de materii organice (balegă de vită), fie sub forma de *chirpici*: cărămidă uscată la soare, făcută din pastă de ciamur presată în forme de circa 20 cm×20 cm×40 cm.

Cărămida, fabricată din pămînt galben special, presată şi arsă, este un material de construcţie pe care ţăranul romîn a început să-l folosească abia către începutul veacului al XX-lea şi atunci numai în anume regiuni, în special în satele apropiate de oraşe şi de centrele industriale.

Din punctul de vedere al modului de construcţie, problemele tehnice esenţiale, ridicate de orice clădire de tip popular, au fost două: aceea a elementelor principale de susţinere: pereţi, grinzi, stîlpi şi aceea a elementelor susţinute, formînd acoperămîntul edificiului: tavane, bolţi, streşini şi învelitori.

96. Sistem de îmbinare în «cheotoare rotundă». Exemplu desprins din casa-ocolnic Hamz Ion Tănase din satul Cîmpu-lui-Neag, in regiunea Hunedoara

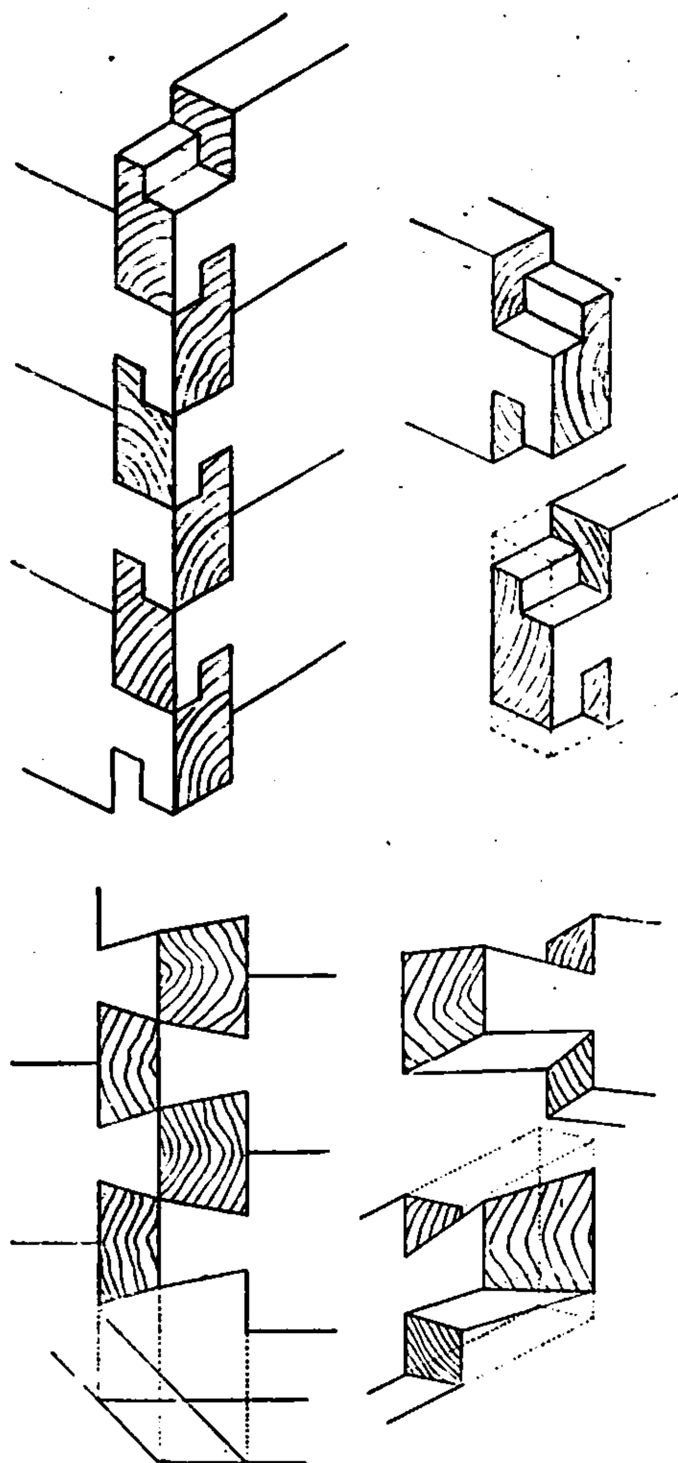
P e r e ț i i. Pe lîngă rolul lor de elemente esențiale de susținere a tavanului și a întregului acoperiș al edificiului, pereții îndeplinesc în construcție și funcția de a limita, de a separa și de a protegui contra intemperiilor un spațiu determinat, destinat să satisfacă anume cerințe ale unui program dinainte stabilit. Ei sînt făcuți fie dintr-un singur fel de materiale: lemn, pămînt, piatră sau cărămidă, fie din mai multe feluri de materiale combinate: lemn și pămînt, lemn și cărămidă, piatră și lemn etc.

P e r e ț i d e l e m n. Lemnul pentru confecționarea pereților se prezintă fie sub formă de bîrne groase, «druicți», adică trunchiuri de copac cojite dar nelucrate, fie sub formă de grinzi cioplite pe patru fețe «in patru dungi» de secțiune pătrată, sau blăni late numite «cioplitură», de secțiune dreptunghiulară. Legarea între ele, a lemnelor la colțurile clădirii sau la întîlnirea unui «primez» (perete despărțitor) cu pereții exteriori, se face prin îmbinarea după unul din cele două sisteme populare, numite: unul «în cheotori», altul «în cățci» sau «în chei».

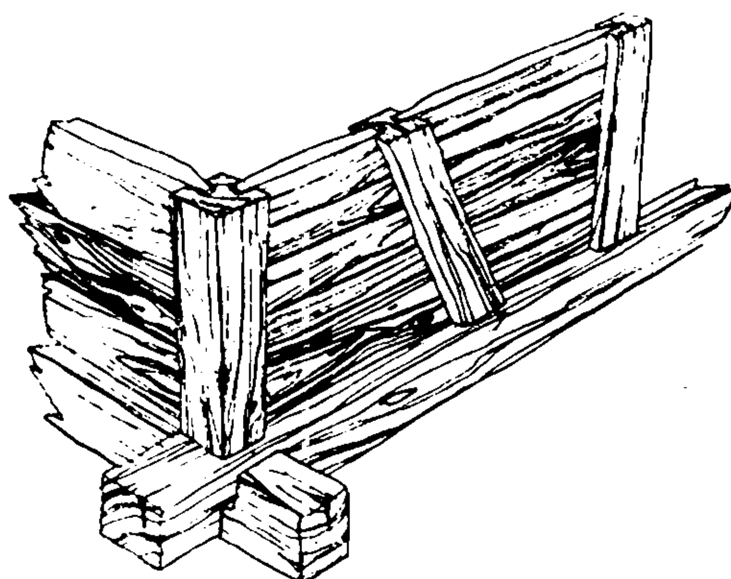
Sistemul «în cheotori» — diferențiat în cheotoare «rotundă» sau cheotoare «dreaptă», după cum îmbinarea se face între bîrne rotunde sau grinzi cu patru fețe netede — este o îmbinare la jumătate lemn, capetele bîrnelor fiind petrecute în afara liniei pereților cu 15—20 cm (fig. 96—97). În cazul lemnelor cioplite «în patru

97. Sistem de îmbinare în «cheotoare dreaptă» la o casă din Țara Hațegului

98. Sisteme de îmbinare a bîrnelor la colțurile pereților în unghi drept — « cheotoare » cu crestături multiple — și in unghi obtuz — « cheotoare în coadă de rîndunică ». Exemplu desprins din biserica de lemn din satul Zătreni-Oltețu, în regiunea Craiova

99. Sistem de îmbinare « în căţei ». Exemplu desprins dintr-o casă din satul Colţirea din regiunea Baia Mare

dungi », capetele sînt adesea tăiate la nivelul pereţilor, sistemul de îmbinare numindu-se atunci « în cheotoare nemţească », tehnică imitată probabil, în Transilvania, după cea practicată de meşterii saşi, de unde şi numele. Se întîlnesc adesea, mai cu seamă în construcţia pereţilor de biserici, îmbinări făcute după sistemul numit «în coadă de rîndunică», de trăinicie şi forme desăvîrşite. Exemplele înfăţişate în fig. 98, care provin de la biserica de lemn din satul Zătreni, în raionul Olteţu-Craiova, sînt în această privinţă suficient de lămuritoare şi ne scutesc de alte comentarii.

Sistemul de îmbinare « în căţei » (fig. 99), mai nou, este de fapt un mod de construcţie al pereţilor inventat din nevoia de a economisi lemnul. Aici, elementul de susţinere propriu zis este de fapt constituit dintr-o serie de stîlpi-montanţi, prinşi vertical, din 2 m in 2 m circa, prin îmbinare cu cep, într-o grindă de bază. Pereţii, care sînt mai mult o umplutură, sînt făcuţi din blăni subţiri, « despicături », îmbinate cu montanţii « în limbă şi uluc », ulucul fiind scobit în montanţi. Pereţii se încheie în partea de sus cu un rînd de grinzi groase, aşezate orizontal, care formează o ramă de legătură numită «cunună».

P e r e ţ i d e p ă m î n t - c i a m u r s a u d e c h i r p i c i. Construcţia pereţilor de pămînt-ciamur cere confecţionarea în prealabil a unor cofraje ajutătoare, provizorii (pereţi de scînduri subţiri aşezaţi vertical şi paralel, la o distanţă unul de altul egală cu grosimea pe care urmează să o aibă peretele de pămînt: 40—60 cm). Pasta de ciamur, bine frămîntată, se toarnă între cofraje în straturi succesive de

20—40 cm grosime, bătîndu-se bine cu maiul. Sub efectul soarelui şi al vîntului, ciamurul se întăreşte şi se usucă în cîteva zile, căpătînd o consistenţă desăvîrşită şi o rezistenţă apreciabilă.

Construcţia pereţilor cu chirpici se face prin zidirea succesivă în asize (paturi) suprapuse a blocurilor de chirpici. Asizele orizontale formează linii paralele continue; rosturile verticale (liniile de contact dintre două blocuri alăturate), sînt discontinue: «ţesute». Aderenţa între blocuri se face în timpul construcţiei, prin udarea acestora cu apă sau cu pastă moale de ciamur.

Pereţii construiţi din ciamur sau din chirpici, folosiţi pe scară întinsă în multe regiuni ale ţării, au dat din punctul de vedere al rezistenţei şi al izolării contra temperaturilor excesive, rezultate foarte bune.

Zidăria de piatră, folosită în mod curent la pivniţe, la temelii, la partea pereţilor interiori de care se alipeşte vatra cu coş şi mai rar la confecţionarea pereţilor exteriori, este de regulă făcută din bolovani de rîu sau din cioplitură. Legătura dintre pietre, care sînt dispuse cu rosturile ţesute, dar în formă neregulată, este făcută cu mortar de ciamur sau de var gras.

Pereţi de lemn şi pămînt. În foarte multe cazuri, lemnul în construcţia pereţilor este combinat cu ramuri subţiri sau tulpini de arbuşti, «nuiele», şi cu mortar de pămînt lutos. În acest caz, pereţii sînt formaţi din două elemente distincte: unul de susţinere, altul de umplutură. Elementul de susţinere se prezintă sub forma unui schelet construit din grinzi orizontale, unele aşezate jos în chip de tălpi, altele sus formînd «cununa», între care sînt fixaţi la colţuri şi în dreptul primezilor şi al golurilor de uşi şi ferestre stîlpi verticali. Elementul de umplutură este format dintr-o împletitură de nuiele, ţesută pe pari între grinzi şi stîlpi, peste care este întins un strat gros de mortar de pămînt lutos, amestecat cu paie tocate şi materii organice.

Pereţi de lemn şi cărămidă. Combinarea lemnului cu cărămida în arhitectura populară este de dată relativ recentă. Procedeul de construcţie, folosit în acest caz, numit «în paiante», este asemănător cu cel folosit la confecţionarea pereţilor din lemn şi pămînt. Deosebirea constă în înlocuirea elementului de umplutură făcut din împletitură de nuiele şi lipitură de lut, cu zidărie de cărămidă şi tencuială.

Casele, şi în general toate construcţiile cu pereţi de lemn făcuţi din bîrne sau din schelet de grinzi şi stîlpi cu panouri de umplutură confecţionate din împletitură de nuiele lipite cu lut, nu au, cel puţin în exemplarele vechi, fundaţii. Pereţii se ridică pe o ramă solidă de lemn, o «talpă», făcută din grinzi întregi, rotunde sau cioplite, numite «groşi», «bălvani» sau «urşi». Pe terenul dinainte netezit, talpa este aşezată fie direct pe pămînt, fie, de cele mai multe ori, spre a împiedica umezirea şi putrezirea lemnului, pe bolovani mari de piatră îngropaţi sub cele patru colţuri ale

ramei. În acest caz, spaţiul dintre teren şi grinzile tălpii se umple cu o zidărie de piatră uscată (fără mortar), iar cel dintre teren şi podea cu moloz şi pămînt bine bătut.

Cînd construcţia nu poate fi plasată pe teren orizontal, cum se întîmplă adesea în regiunile deluroase şi muntoase, talpa pereţilor este aşezată pe o fundaţie înaltă de piatră zidită. Adaptarea aceasta la teren îngăduie să se amenajeze sub casă, pe toată suprafaţa, sau numai pe o porţiune, după caz, pivniţe sau cămări şi depozite de ustensile.

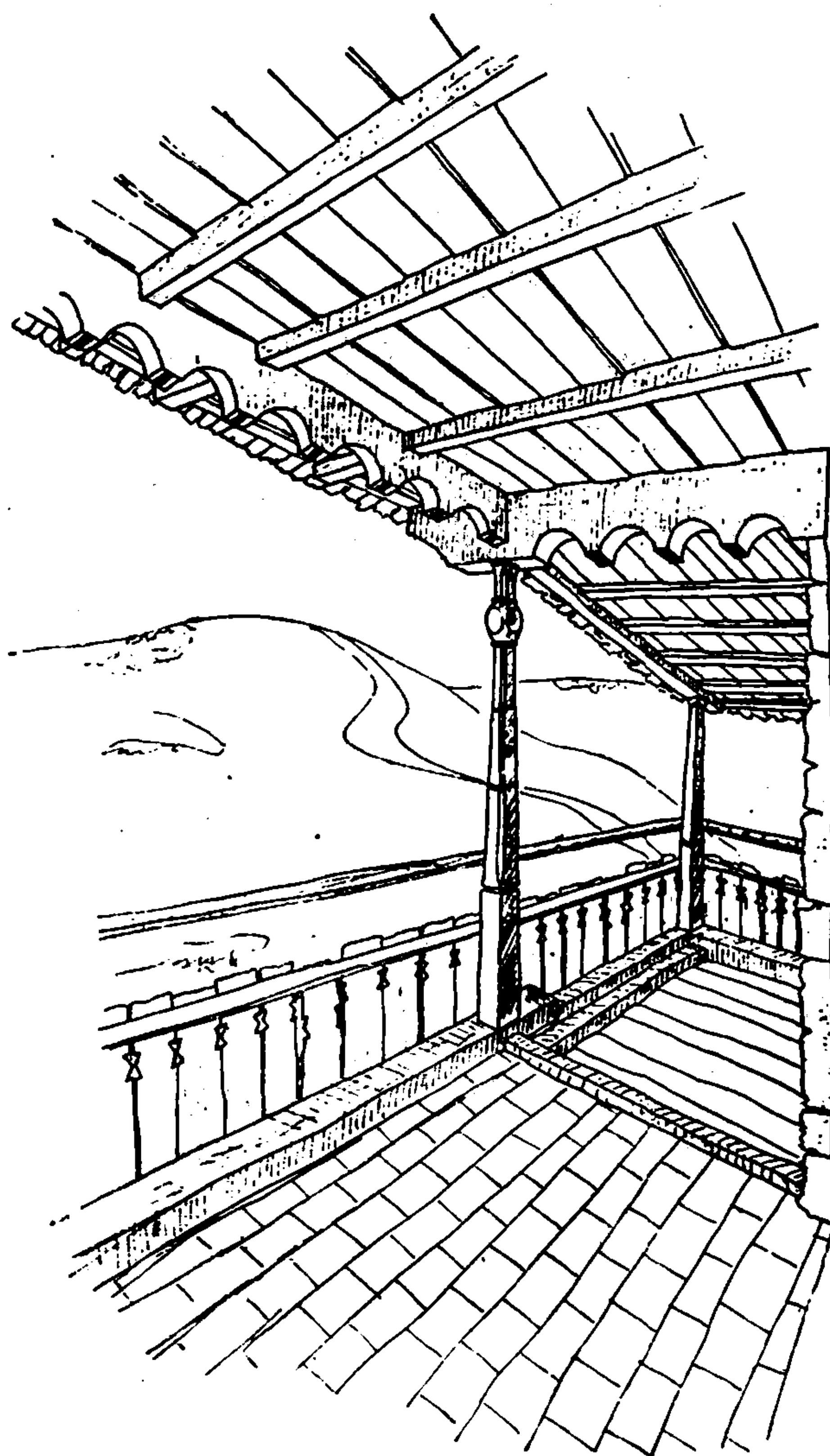
În părţile de nord-vest ale Transilvaniei s-a păstrat şi continuă să fie folosit şi azi, un procedeu străvechi de construcţie numit « în furci ». Casa nu are tălpi, nici fundaţii. Stîlpii, « furcile », care formează scheletul de susţinere, sînt înfipţi direct în pămînt, iar în partea de sus au o despicătură în formă de furcă pe care se sprijină « cununa ». Pereţii de umplutură sînt făcuţi din împletitură de nuiele sau de leţi şi lipitură de lut.

Grinzile. Pereţii se încheie şi se leagă între ei în partea de sus cu o serie de grinzi, unele principale, altele secundare. Se numesc principale, grinzile care formează « cununa » pereţilor exteriori şi cele care, legîndu-se cu aceasta, încheie pereţii transversali, interiori. Numărul grinzilor principale corespunde deci cu numărul pereţilor clădirii. Capetele lor, cioplite frumos sub formă de console, se prelungesc în afara pereţilor, pe ele sprijinindu-se streaşina, care adesea este foarte proeminentă. Între grinzile principale transversale şi paralel cu ele sînt aşezate, la distanţă de 0,80 m — 1,00 m una de alta, grinzile secundare, care sînt elemente susţinute, dar totodată şi susţinătoare, ele formînd osatura tavanelor şi a podelii podului.

Cînd casa are prispă, grinzile principale ca şi cele secundare ale tavanelor se prelungesc şi peste spaţiul limitat de aceasta. Spre a acoperi în condiţii mulţumitoare distanţa, adesea destul de mare, dintre peretele casei şi bordura prispei, sistemul acesta constructiv a fost întregit cu o grindă specială, numită, după poziţia şi importanţa pe care o are în compoziţia faţadei, «*fruntar*». Legat prin îmbinare dreaptă, la jumătate lemn, cu grinzile principale, pe capetele cărora se sprijină, fruntarul susţine la rîndu-i grinzile tavanului şi o parte din greutatea acoperişului. Desenul prezentat în figura 100, care ne înfăţişează un fragment din prispa de la etaj a casei Cumpănaşu din Bărbăteşti-Tîrgu-Jiu, dă un exemplu tipic al acestui sistem constructiv clar, simplu şi de foarte bun efect plastic.

Stîlpii şi colonetele. Dacă peretele unei construcţii este chemat să îndeplinească numai funcţia de suport, nu şi pe aceea de a închide un spaţiu, el poate fi înlocuit cu o serie de puncte izolate de sprijin, stîlpi sau colonete, legate între ele în partea de sus printr-o grindă sau prin arce, iar în partea de jos, dacă soliditatea clădirii o cere, printr-o fundaţie sau talpă comună.

Confecţionaţi din lemn, stîlpii, care pot avea forme şi secţiuni foarte variate, sînt de regulă subţiri şi tăiaţi totdeauna dintr-o singură bucată de lemn, de obicei de esenţă tare: stejar, frasin, păr, nuc; bradul este mai rar folosit. În compoziţia

100. Fragment din prispa de la etaj a casei Ion Cumpănaşu din satul Bărbăteşti, în regiunea Craiova

prispelor, unde joacă şi un rol decorativ deosebit, ei sprijină în mod obişnuit capetele prelungite ale grinzilor principale, in care se îmbină cu cep. Adesea însă, c'nd distanţa dintre pereţii transversali ai casei (deci şi dintre grinzile principale) este prea mare, ordinea stîlpilor intermediari se schimbă, adăugîndu-se alţii suplimentari, care sint chemaţi să sprijine de data aceasta *fruntarul*, în care se îmbină direct. — Vezi faţada principală a casei Cumpănaşu din satul Bărbăteşti-Tîrgu-Jiu, fig. 38.

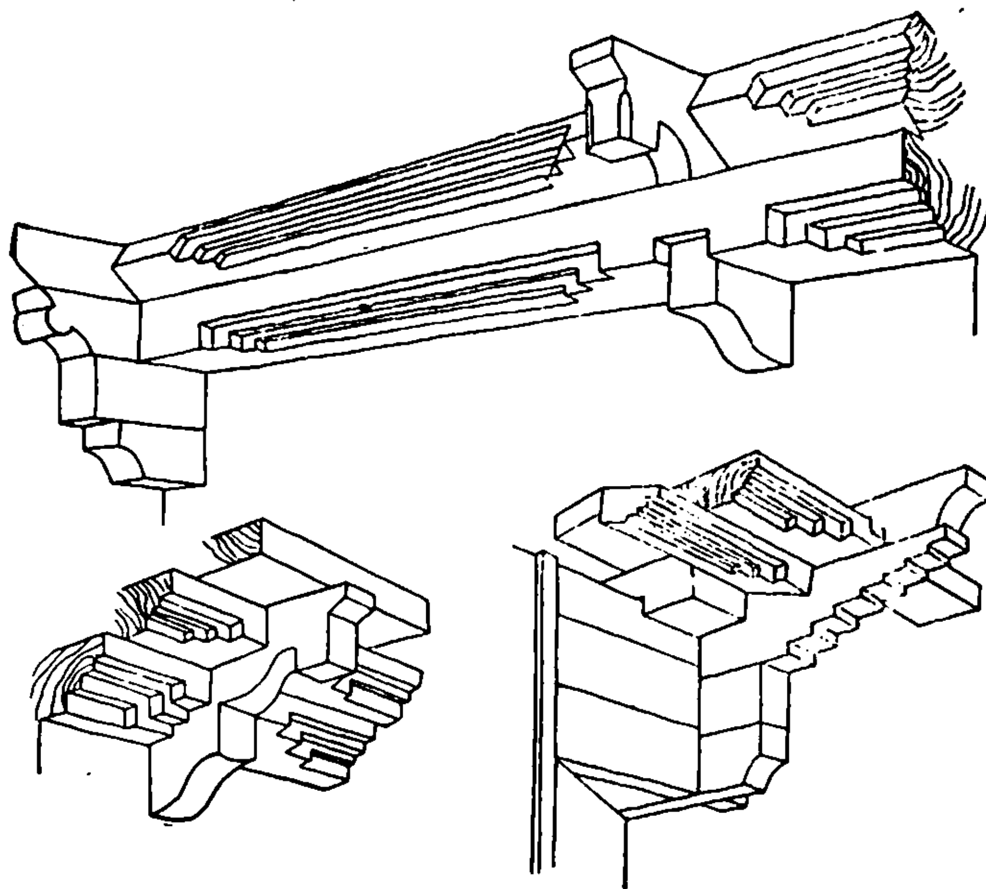
La casele boiereşti mai vechi, care sînt opere tot de arhitectură populară, precum şi la unele case ţărăneşti construite în prima jumătate a veacului nostru, pe măsura răspîndirii cărămizii ca material principal de construcţie, au apărut în compoziţia foişoarelor şi a prispelor şi stilpi de zidărie. Scunzi, de secţiune pătrată sau circulară, stilpii de cărămidă sînt legaţi între ei fie prin grinzi drepte, *temeie* — aşa cum este cazul îndeobşte la parterul caselor cu două caturi, cu prispă de lemn la etaj — fie prin arcade in plin cintru sau polilobate, soluţie adoptată in general la foişoarele caselor boiereşti mai vechi şi la prispele caselor ţărăneşti de dată mai recentă.

T a v a n u l ş i b o l t a. Pentru a acoperi şi a limita în înălţime spaţiul unei încăperi, arhitectura populară a folosit cele două sisteme clasice, cunoscute în toate arhitecturile: tavanul şi bolta.

Tavanul este constituit dintr-o serie de grinzi aşezate paralel la distanţa de 0,80 m — 1,00 m unele de altele şi sprijinite pe pereţii lungi ai încăperii. Peste aceste grinzi transversale sînt bătute în sens invers scînduri groase, îmbinate între ele in sensul lungimii, de regulă prin tăieturi la jumătate lemn, fiecare scîndură avînd două « increstături »: una pe faţa inferioară, alta pe faţa superioară. Există, mai cu seamă în casele mai noi, şi tavane înfundate (netede), construite prin fixarea pe feţele inferioare ale grinzilor a unei reţele de şipci şi trestie, peste care este întins un strat subţire de tencuială de pămînt lutos, de ipsos etc.

Bolţile, folosite de regulă la acoperirea încăperilor de biserici mai mult cu scopul de a monumentaliza spaţiul, sint construite din material lemnos, corzi şi scînduri, potrivit tehnicii de lucru a lemnului, dar după forme care în deobşte sînt caracteristice bolţilor realizate din zidărie de cărămidă sau piatră. Se întîlnesc astfel in arhitectura bisericilor de lemn bolţi semicilindrice, bolţi constituite din panouri curbe şi chiar cupole pe nervuri. Exemplele înfăţişate în figurile 93—94, provenind de la biserica de lemn din satul Răpciuni, în regiunea Bacău, sint suficient de edificatoare in această privinţă.

S t r e a ş i n a. Elementul constructiv desemnat in arhitectura populară cu numele de streaşină, care are menirea să apere casa contra umezelii, îndepărtînd apele provenite din ploi şi zăpezi, este compus din capetele grinzilor principale, prelungite în afara liniei pereţilor — capete numite « cosoroabe » sau « costoroabe » — şi dintr-o serie de 3—4 blăni de lemn late, aşezate în lung pe aceste capete şi îmbinate între ele la jumătate lemn sau suprapuse.

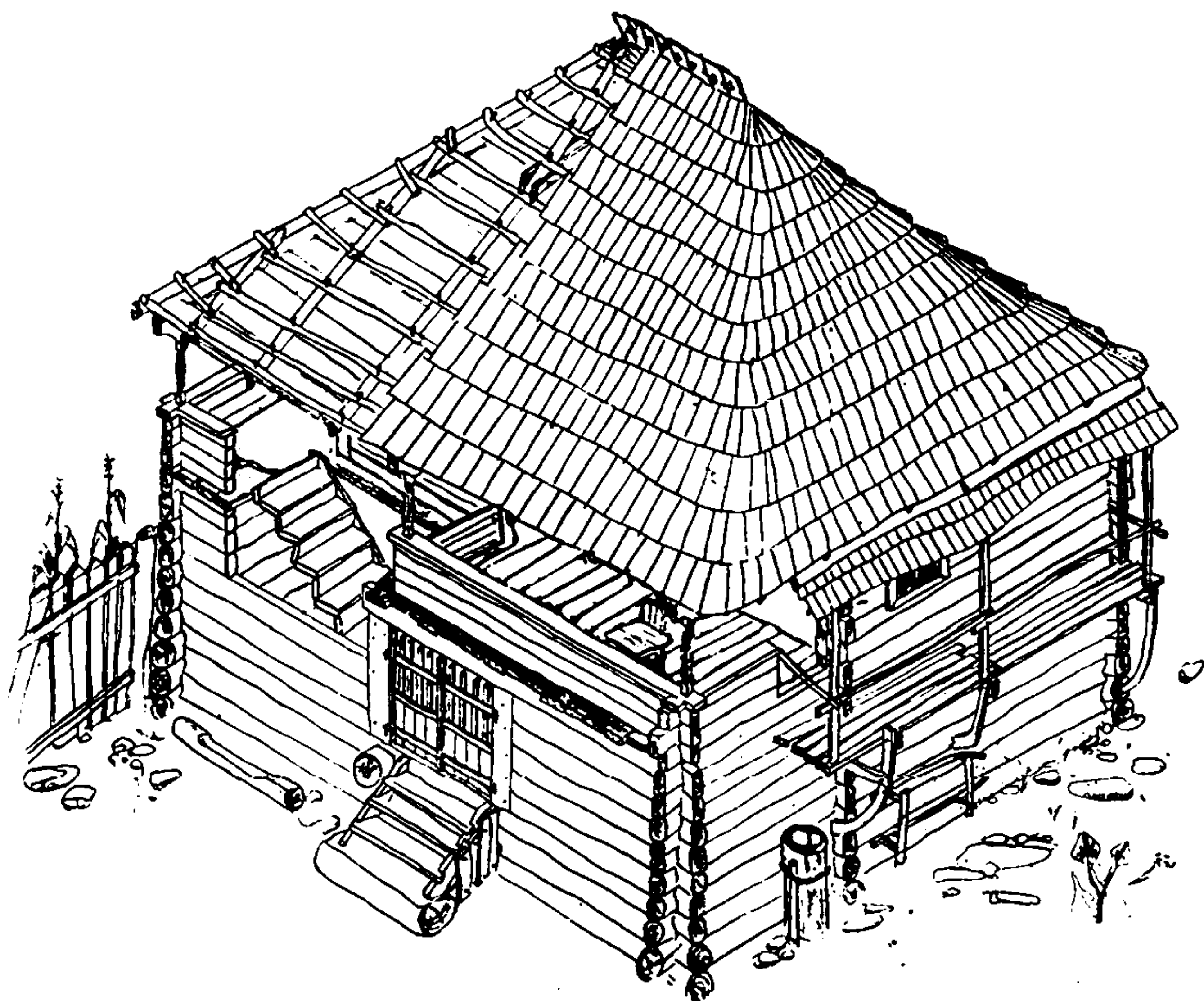

101. Fragmente de streaşină de la biserica de lemn Sfinţii Petru şi Pavel din satul Cîrlibaba, în regiunea Suceava

Adesea, blana care încheie streaşina spre exterior are marginea profilată. Practica aceasta, născută din dorinţa de înfrumuseţare a elementului constructiv, este extinsă în cazul unor clădiri de importanţă mai mare, cum sînt îndeobşte bisericile de lemn, la toate blănile menite să apere şi totodată să constituie un coronament de efect al pereţilor. Profilatura, o succesiune de încrestături care uşurează şi în acelaşi timp subţiază treptat blana către margine, are aci şi rolul de a deplasa spre perete, care este punctul principal de susţinere, centrul de greutate al grinzilor, asigurîndu-le în felul acesta o mai mare şi mai temeinică stabilitate.

Desenele înfăţişate în figura 101, provenind de la biserica de lemn Sf-ţii Petru şi Pavel din Cîrlibaba, în regiunea Suceava, pun foarte bine în evidenţă însuşirile particulare ale acestei profilaturi care, continuată de la o blană la alta, imprimă streaşinei aspectul unei frumoase şi bogate cornişe.

A c o p e r i ş u l. Nici tavanul, nici streaşina, nici bolta nu pot ele singure să proteguiască edificiul contra intemperiilor. Toate aceste elemente constructive de

102. Casa Ofiţă din satul Ţicleni, în regiunea Craiova. Perspectivă în care se arată materialele şi modurile de construcţie

limitare şi acoperire a unui spaţiu au ele însele nevoie de a fi proteguite. Funcţia aceasta o îndeplineşte acoperişul.

Forma obişnuită a acestui important element constructiv, care joacă un rol de seamă în determinarea fizionomiei întregului edificiu, este aceea pe care meşterii populari o numesc «in patru ape». Ea sugerează imaginea unei prisme drepte, triunghiulare, culcată orizontal pe una din feţe şi tăiată la capete cu două plane înclinate invers, sub acelaşi unghi. Este vorba deci, în realitate, de un prismatoid rezultat din intersecţia a patru plane înclinate sub acelaşi unghi, care, intersectîndu-se, dau două suprafeţe triunghiulare, corespunzătoare celor două laturi înguste ale clădirii, şi două trapezoidale, corespunzătoare laturilor lungi. Există în Transilvania exemple în care apele triunghiulare sînt înclinate sub unghiuri mai deschise decît cele ale apelor trapezoidale (vezi fig. 33). Există de asemenea în regiunile din centru şi dinspre granița de apus a ţării — Timişoara, Cluj — precum şi în unele sate de pescari din Dobrogea, acoperişuri de case romîneşti, construite sub inrîurirea formei obişnuite, numai cu două feţe, pe care o au învelitorile clădirilor realizate de meşterii minorităţilor naţionale: saşi, şvabi, lipoveni. Forma aceasta, numită «în două ape», este mai simplă, mai puţin atrăgătoare, dar mai uşor de construit. În locul celor două «ape» triunghiulare înclinate, pereţii înguşti ai clădirii sînt înălţaţi vertical şi pînă la ei sînt prelungite de asemenea şi «apele» corespunzătoare pereţilor lungi. În felul acesta, acoperişul, de forma unei prisme drepte triunghiulare, culcată orizontal pe una din feţe, este format din două suprafeţe dreptunghiulare înclinate, care încadrează, de o parte şi de alta a laturilor înguste a clădirii, doi pereţi drepţi, ca două frontoane triunghiulare.

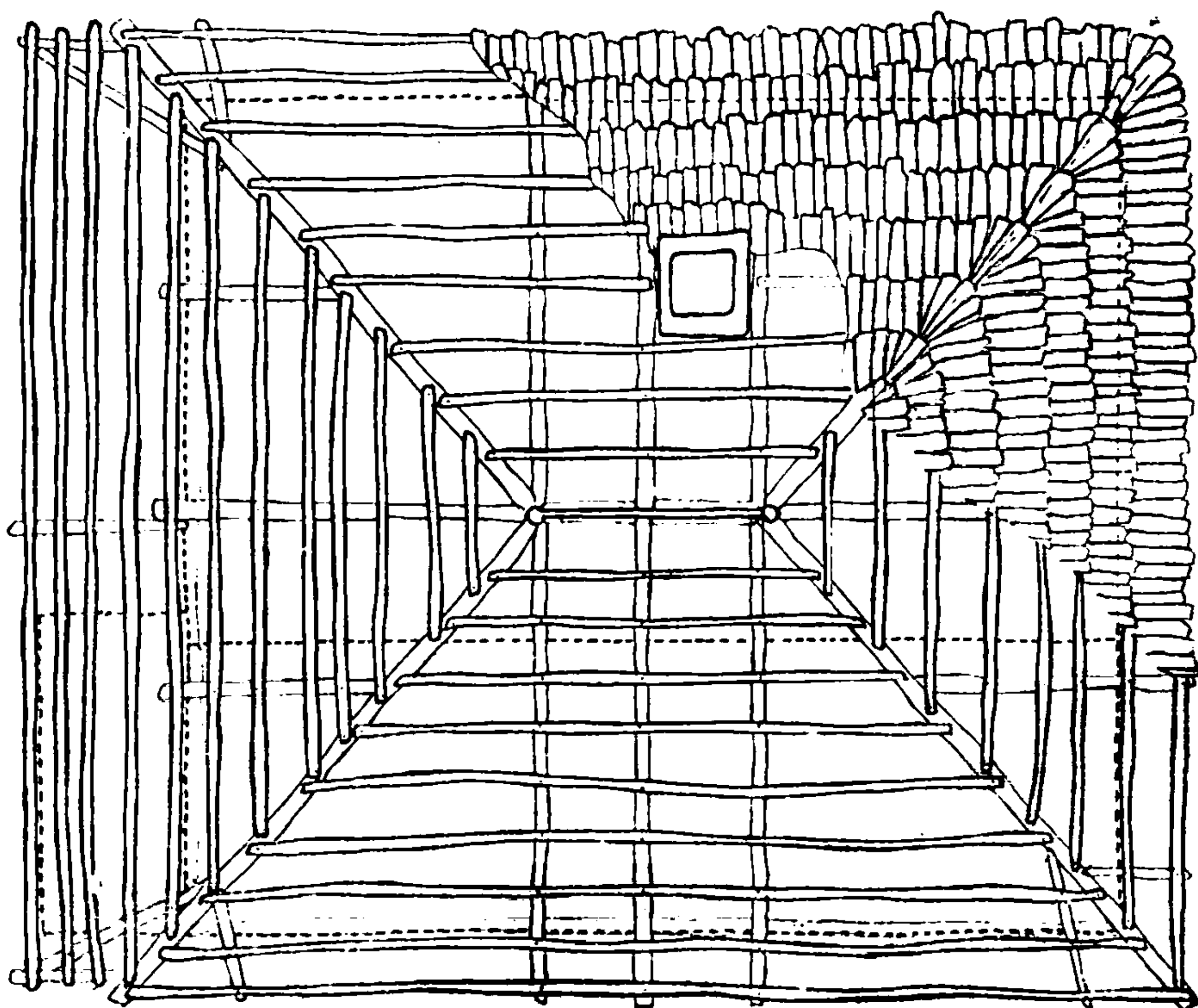
Structural, acoperişul este format dintr-un schelet de lemn, «căprioreală», şi din «leţi», peste care este fixat materialul propriu zis de învelitoare: şindrila, paiele, trestia, olanele sau, pentru vremurile mai apropiate de noi, ţiglele şi tabla.

«Căprioreala», aşa cum o arată numele însuşi, este constituită dintr-o serie de lemne subţiri, de regulă rotunde, «căpriori», sprijinite sus pe o coamă, «leaţ de creastă», susţinută de doi stîlpi verticali, «popi», iar jos pe cosoroabe şi pe blana extremă a streşinii. (În construcţiile simple, fără streaşină orizontală, căpriorii, ale căror capete prelungite formează, împreună cu învelitoarea respectivă, o poală protectoare a clădirii, se sprijină direct pe «cunună».) «Leţii» sau «lenteţii» — lemne subţiri despicate — sînt bătuţi pe căpriori orizontal, în coroane paralele succesive, la distanţe mai mari sau mai mici, după dimensiunile şi cerinţele materialelor folosite la învelitoare.

Ilustrăm, prin figura 103, modul acesta popular, foarte instructiv, de construcţie, cu un exemplu tipic: scheletul acoperişului casei Ion Cumpănaşu din satul Bărbăteşti-Tîrgu-Jiu.

*

Cercetarea materialelor de construcţie folosite de meşterii populari de-a lungul veacurilor lămureşte şi problema legăturii dintre clădire şi locul în care a fost ea

103. Scheletul acoperişului casei Ion Cumpănaşu din satul Bărbăteşti, în regiunea Craiova

ridicată. Astfel, o simplă așezare pe o hartă a diferitelor tipuri de construcții realizate din diferitele feluri de materiale pe care le-a folosit arhitectura populară de-a lungul veacurilor, ne arată că, spre deosebire de clădirile importante orășenești și de edificiile monumentale ale arhitecturii religioase și civile, care, în majoritatea lor, vădesc o accentuată independență față de materialele locale, construcțiile populare ori care ar fi importanța lor, sînt totdeauna strîns legate de mediul geografic înconjurător.

Casa cu pereții construiți din bîrne de lemn domină toată regiunea muntoasă și deluroasă a țării, unde pădurile se țin lanț; în Oltenia, Muntenia și Moldova ea ocupă întreaga fîșie muntoasă și deluroasă de la poalele Carpaților, iar în Transilvania, cu excepția Banatului și a îngustei cîmpii din lungul graniței de apus, întreaga regiune, din Maramureș pînă în munții Apuseni și Carpații meridionali și orientali, amestecîndu-se pe alocurea cu casa construită din alte materiale locale, mai ieftine.

Casa cu schelet de lemn și pereți de umplutură construiți din împletitură de nuiele și lipitură de pămînt lutos, amestecat cu paie tocate și materii organice, este răspîndită in mai toate regiunile de cîmpie și de-a lungul văilor mari de rîuri: Mureș, Tîrnave, Olt, Ialomița, Siret, unde pădurile sînt mai rare și nu în proprietatea țăranilor (lemnul este scump), dar unde se găsesc totuși lunci cu arbuști care dau ramuri flexibile mult mai ușor de procurat.

Casa cu pereții construiți din pămînt bătut (ciamur) și din chirpici este răspîndită în cîmpiile bogate în pămînt lutos, în Banat, pe fîșia de teritoriu din lungul graniței de apus, în cîmpia Dunării și in Dobrogea.

Același lucru se constată și pentru materialele folosite ca învelitori: *șindrila* sau *dranița* (scîndurele subțiri și scurte de lemn de esență moale), sau *șița* (un fel de șindrilă lungă), sînt folosite in ținuturile muntoase și deluroase; paiele, în regiunile agricole; trestia și papura, in satele din preajma lacurilor sau a bălților Dunării.

METODE FOLOSITE LA REALIZAREA FRUMOSULUI ÎN ARHITECTURA POPULARĂ

Oricare au fost materialele de construcţie folosite şi modul de execuţie aplicat în scopul realizării feluritelor clădiri pe care le-au conceput, sînt rare cazurile în care meşterii populari s-au mulţumit numai cu simpla satisfacere a nevoilor materiale impuse de un anumit program.

Principiul, formulat de teoreticienii arhitecturii monumentale, potrivit căruia o adevărată operă arhitecturală trebuie să aibă un dublu scop: *a)* să răspundă în mod perfect nevoilor pentru care a fost făcută; *b)* să insufle plăcere şi satisfacţie ochilor şi spiritului, — a fost observat şi de meşterii populari.

Formulat pe scurt, scopul urmărit de meşterii populari, ca şi de arhitecţii instruiţi ai trecutului, a fost deci acelaşi: realizarea utilului şi îmbinarea lui cu frumosul.

Frumosul în arhitectura populară este legat în primul rînd de modul de aşezare a casei (şi în general a întregii gospodării) şi de încadrarea ei în peisajul înconjurător; în al doilea rînd, de satisfacerea unor anume condiţii în stabilirea raporturilor de mărime dintre diferitele părţi componente ale construcţiei şi de înfrumuseţarea, prin modul de proporţionare, de fasonare şi de împodobire cu anume decoraţii a acestor părţi, precum şi a diferitelor elemente constructive.

Obţinerea frumosului prin respectarea condiţiilor care duc la realizarea lui nu sînt, la meşterul popular, o chestiune de cunoaştere prealabilă şi de aplicare strictă a unor anume principii de compoziţie, ci mai mult rezultatul intuirii unor anume legi matematice şi fiziologice.

Elementele de bază pe care trebuie să le avem în vedere atunci cînd voim să desprindem secretul frumosului din arhitectura populară sînt deci: modul de aşezare şi de încadrare a construcţiei în peisajul înconjurător; simetria sau asimetria; proporţia şi decorul.

A ş e z a r e a. În cadrul satelor de tip împrăştiat şi răsfirat, pe lingă alegerea locului celui mai potrivit, care îngăduie locuinţei să se integreze, dacă nu chiar să se identifice, cu peisajul înconjurător, preocuparea de seamă este aceea a aşezării casei cu faţada principală, de obicei cea lungă, spre soare, spre miazăzi. În felul acesta sînt satisfăcute în acelaşi timp o nevoie practică: iluminarea în cele mai bune condiţii a încăperilor şi o necesitate de înfrumuseţare: accentuarea jocului de umbră

şi lumină, mai cu seamă în cazul, care este foarte frecvent, al prezenţei în faţa casei a unei prispe sau foişor.

În satele de tip adunat, sau chiar în cele răsfirate, prin care trece un drum principal, acesta a atras casele către el. În majoritatea cazurilor, în această situaţie, locuinţa este aşezată cu una din laturi paralelă cu linia drumului şi de multe ori, pe una din laturi, cînd drumul are direcţia răsărit-apus, se sacrifică chiar avantajul soarelui, prin dispoziţia faţadei principale spre miazănoapte. Aşezarea aceasta îngăduie, pe lîngă o circulaţie lesnicioasă între casă şi uliţă, şi o punere în evidenţă a faţadelor în cadrul întregului sat.

S i m e t r i e   ş i   p r o p o r ţ i i. Observarea de către meşterii populari a unor anume feluri de a combina şi ordona diferitele părţi componente ale unei clădiri poate fi desprinsă atît din analiza planului, cît şi din studierea faţadelor şi a volumelor construite.

Analiza planului ne îngăduie în primul rînd să determinăm nu numai vechimea aproximativă şi regiunea căreia aparţine clădirea, dar chiar şi naţionalitatea meşterului sau a celui pentru care ea a fost făcută. Aşa cum s-a putut uşor deduce din prezentarea, într-un capitol anterior al studiului de faţă, a feluritelor tipuri de clădiri, casa din ţinuturile muntoase şi deluroase ale Olteniei este altfel compusă în plan decît casa regiunilor asemănătoare din punct de vedere geografic din Transilvania sau din Muntenia. De asemenea, casa ţăranilor romîni din Transilvania este supusă altor reguli tradiţionale de compoziţie decît casa construită de meşterii minorităţilor naţionale pentru nevoile de viaţă ale acestora.

În general vorbind, planul caselor vechi, chiar şi al acelora care au faţada precedată de o prispă dreaptă, vădeşte o preferinţă accentuată către forme asimetrice. Asimetria, care rezultă din dimensionarea îndeobşte diferită a încăperilor componente — în tipul cu două camere tinda este mai mică, iar în tipul cu tindă şi două camere, una din camere este aproape totdeauna mai mare — este acuzată fie prin adăugirea, pe una din părţile înguste, a unei cămări, de cele mai multe ori sub panta prelungită a acoperişului, fie prin prezenţa unui foişor, aşezat totdeauna lăturalnic. În schimb, locuinţele mai puţin vechi, îndeobşte cele construite după 1900, marchează o tendinţă netă către simetrie: foişorul, care şi-a pierdut vechea lui funcţie, devenind element de apărare şi de evidenţiere a intrării, este aşezat in mijocul faţadei (vezi fig. 56).

Dar gustul pentru compoziţia asimetrică, mai potrivită cu aplecarea firească a ţăranului romîn către pitoresc, se constată totdeauna în cadrul gospodăriilor. Chiar tipul «ocolnic», atunci cînd are o formă geometrică regulată, nu ne înfăţişează o simetrie perfectă nici ca traseu în plan, nici ca volume construite, dispuse de o parte şi de alta a axei de compoziţie (vezi fig. 64). Cu atît mai puţin putem vorbi de o simetrie în compunerea planurilor gospodăriilor obişnuite, în cadrul cărora, dacă se observă adesea o dispoziţie regulată a clădirilor — laturile unora fiind în prelungire, perpendiculare sau paralele cu laturile celorlalte — nu poate fi vorba însă niciodată

de o grupare făcută după o ordine prestabilită, abstractă. De altfel, mai totdeauna, fiecare generație adaugă gospodăriei moștenite un acaret, înlocuiește pe altul și adesea își mărește locuința modificînd-o într-un sens sau altul, după propriile nevoi, adesea în schimbare ele însele. Dacă din toate cele arătate pînă aci se pot trage unele reguli de compoziție, dintre acestea una se desprinde cu cea mai mare claritate: adaptarea și subordonarea arhitecturii la nevoile reale ale omului. Varietatea, asimetria și gustul pentru pitoresc apar astfel în opera meșterilor populari ca o expresie a vieții însăși.

Tendința aceasta spre asimetrie și pitoresc se desprinde nu numai din modul cum sînt distribuite încăperile unei clădiri și clădirile in cadrul unui ansamblu, ci și din felul cum sînt compuse fațadele. În primul rînd, repartiția golurilor este făcută nu după anume principii de simetrie, ci după funcția încăperilor și nevoile reale de iluminare și acces: într-o parte, la camera de locuit, o fereastră mare sau două grupate; de cealaltă parte, la o încăpere mai mică sau la o cămară de provizii, o fereastră mică; cîteodată o singură ușă, alteori două sau trei. Același lucru se poate spune și despre dispoziția stîlpilor care intră în compoziția prispelor. De regulă, stîlpii corespund grinzilor principale. Acestea, la rîndul lor, corespund pereților transversali ai casei și cum pereții in majoritatea cazurilor nu sînt dispuși la distanțe egale (planul nu este simetric), la fel și stîlpii (vezi fig. 17). Aceasta nu înseamnă însă că folosirea unei ordonanțe simetrice este exclusă. Cînd distanțele dintre grinzile principale sînt prea mari și pentru susținerea «fruntarului» numărul stîlpilor se înmulțește, dispoziția acestora tinde totuși să respecte un ritm uniform, care dă impresia, dacă nu duce chiar la simetrie. Un exemplu intre atîtea de acest fel este casa Cumpănașu din satul Bărbătești, înfățișată în figura 38. Alteori, dispoziția simetrică a stîlpilor prispei este căutată, chiar dacă planul nu este perfect simetric, cum este cazul caselor construite pe soclu înalt de zidărie din regiunile deluroase ale Munteniei. (Planșa VI) Tratarea simetrică a fațadei principale este însă o regulă generală pentru casele cu plan simetric de tip nou (vezi fig. 56).

În modul de tratare a fațadelor putem deci desprinde ca trăsături generale: pe de o parte tendința către o dispoziție asimetrică, mai pitorească, în clădirile vechi și, invers, un gust accentuat pentru o simetrie, adesea rece, caracteristică locuințelor mai noi; pe de altă parte, un simț deosebit al echilibrului, concretizat in două formule aplicate deopotrivă și clădirilor vechi și celor noi.

În prima din aceste formule, care este cea mai răspîndită, ideea echilibrului se bazează pe accentuarea legăturii clădirii cu natura înconjurătoare. Elementul care acuză această legătură și sugerează totodată faptul că ne găsim la nivelul solului și în plină natură, este prispa.

În a doua formulă, se folosește principiul trecerii gradate, de jos în sus, de la greu la ușor, de la solid la forme deschise, aeriene. În acest caz, ideea echilibrului tinde să fie exprimată în primul rînd prin legătura clădirii cu solul pe care se ridică și numai în al doilea rînd cu natura înconjurătoare. Exemple numeroase de felul acesta intîlnim în regiunile deluroase ale Munteniei, unde locuințele sînt ridicate

pe un soclu puternic de zidărie masivă, înalt adesea cît un adevărat parter, cum este de pildă casa din satul Coseşti pe Valea Doamnei, în regiunea Piteşti (fig. 50), sau cea din satul Izvoarele, regiunea Ploieşti (fig. 57).

Formula aceasta, susceptibilă să creeze şi remarcabile efecte de contrast, este folosită aproape cu exclusivitate de casele boiereşti ale Olteniei, Munteniei şi Moldovei, opere, cum vom încerca să arătăm mai departe, tot de arhitectură populară.

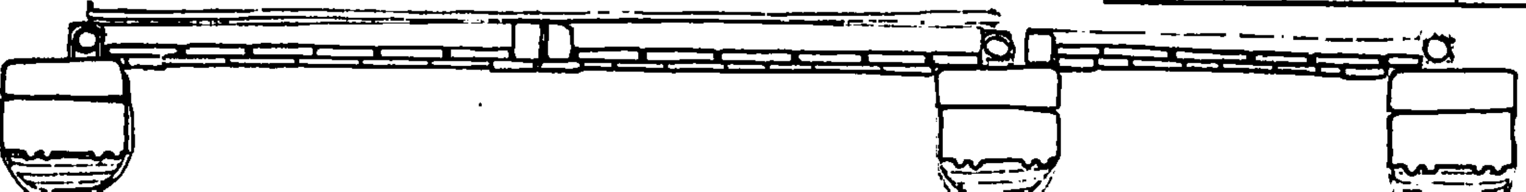
În sfîrşit, o altă problemă care se poate pune în legătură cu frumosul şi cu atracţia pe care o exercită asupra ochiului nostru formele arhitecturii populare, este aceea a rapoartelor şi a proporţiilor. Fără îndoială că din acest punct de vedere nu pot fi căutate în concepţiile meşterilor populari rafinamente de gîndire de genul celor recomandate arhitecţilor instruiţi de către esteticienii şi teoreticienii de artă: anume, determinarea cu ajutorul numerelor sau prin aplicarea unor anume formule geometrice, a rapoartelor armonioase dintre dimensiuni, capabile să ducă la o bună proporţionare a clădirilor proiectate de ei. Cu toate acestea, operele arhitecturii populare, în marea lor majoritate, nu sînt lipsite de calităţi în ceea ce priveşte echilibrarea armonioasă a diferitelor părţi din care sînt compuse. Astfel, comparînd între ele clădirile vechi cu cele realizate în vremuri mai apropiate de noi, constatăm că cele dintîi apar ochiului mai frumoase şi mai atrăgătoare. Modul şi natura decoraţiei, de care vom vorbi îndată, contribuie de bună seamă în mare măsură la sporirea acestui efect, dar faptul se datoreşte în primul rînd dimensiunilor pe care clădirea le are în plan şi elevaţie şi raportului care există între aceste dimensiuni. Astfel, în plan, raportul dintre lăţime şi lungime este mult mai mare în casele vechi decît în cele noi: în casele vechi 1/1 (raport care se păstrează în general la casele semi-boiereşti), 3/4 şi 2/3, iar în casele noi 1/2 şi chiar mai mic. În elevaţie, acoperişul, care determină în cel mai mare grad fizionomia construcţiei, este la casele vechi mult mai înalt (are o pantă mult mai repede decît la cele noi). Raportul dintre înălţimea lui şi cea a pereţilor este, la casele vechi cu parter, de 2/1, mergînd în regiunile muntoase şi mai cu seamă acolo unde învelitoarea se face din paie, pînă la 3/1, pe cînd la casele noi el scade la 1/1 şi chiar mai jos.

D e c o r a ţ i a . Alături de încadrarea în peisaj şi de respectarea unor principii estetice în arhitectura propriu zisă a clădirilor: simetrie, rapoarte, proporţii etc., a căror realizare ţine mai mult de intuiţia meşterilor populari decît de raţionament, decoraţia este aceea care, în mod permanent şi înadins a fost folosită la înfrumuseţarea arhitecturii.

În afară de coliba temporară a păstorului şi de bordeiul săracului, sînt rare casele şi anexele gospodăreşti ale căror părţi componente şi elemente constructive să nu fie măiestrit fasonate şi frumos împodobite cu ornamente.

---

104. Poarta unei case din Curtişoara — azi în Muzeul Satului din Bucureşti

0
50
100
150 cm

Mai întîi, la împrejmuirea curţii, lemnul, folosit sub formă de uluci aşezate în construcţie vertical, este aproape totdeauna lucrat cu deosebită grijă şi artă. Scîndurile sînt tăiate după desenuri variate, care redau, stilizate, aspecte din flora ţinutului. În numeroase sate din Oltenia, ca şi în unele regiuni din Ardeal, atenţia cioplitorului în lemn se îndreaptă în mod special asupra porţii, care, despărţită in poartă pentru care şi portiţă pentru oameni, este prinsă la partea superioară sub un acoperiş unitar, întreaga construcţie luînd aspectul unui adevărat arc de triumf rustic.

Exemplare ca acelea din Curtişoara (fig. 104) şi din Tălpăşeşti, in regiunea Craiova (fig. 105) sau din Ieud în Maramureş (fig. 106), construite din lemn masiv de gorun, pun în evidenţă nu numai concepţia clară a formelor, atît de potrivite scopului şi atît de atrăgătoare, dar şi varietatea modelelor ornamentale, precum şi măiestria cu care sînt realizate.

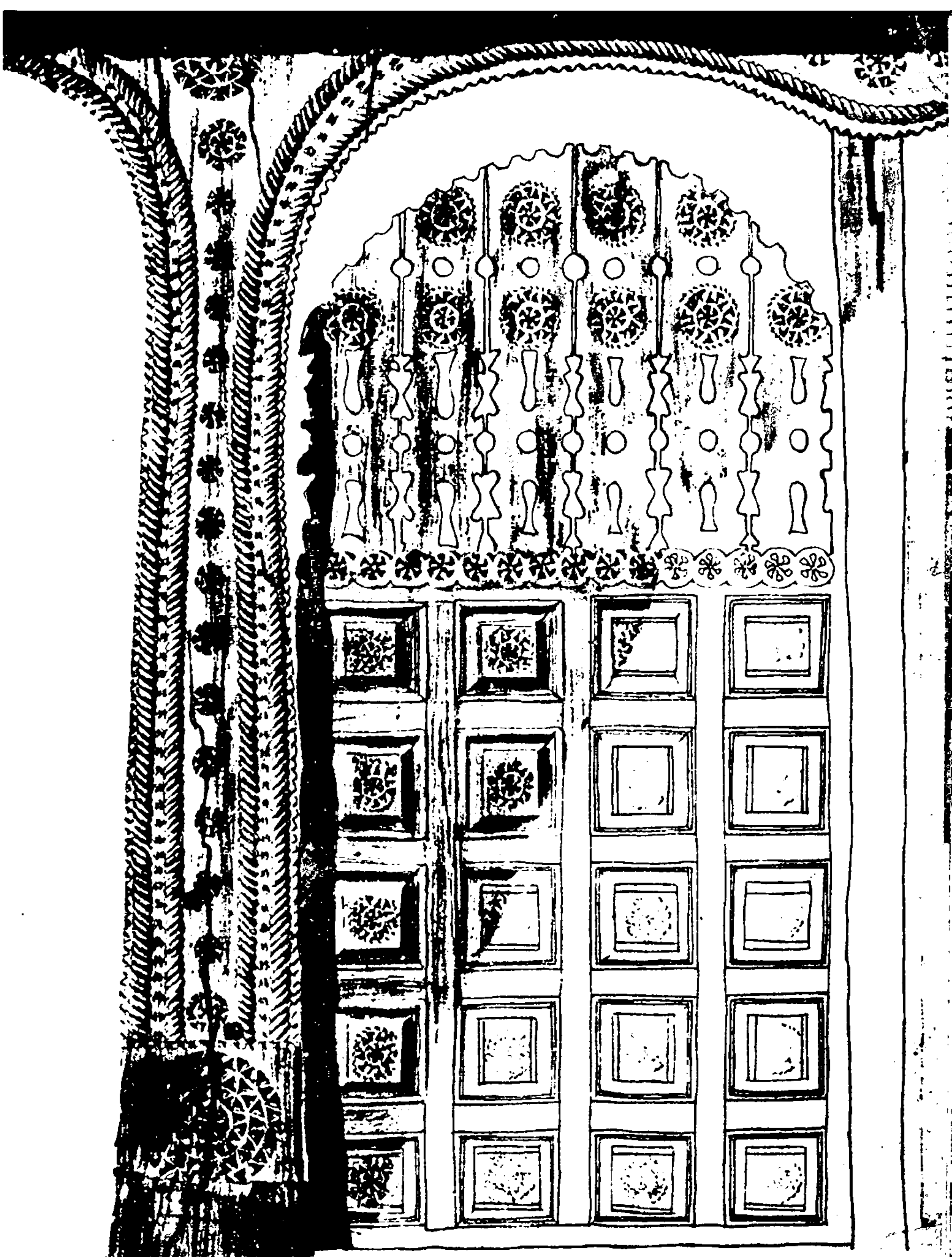
În acest domeniu, ca şi în acela al locuinţelor, folosirea experienţei acumulate în arhitectura minorităţilor naţionale a dat în realizările unor meşteri romîni din Transilvania sinteze de o frumuseţe şi bogăţie surprinzătoare, cum sînt, de pildă poarta unei gospodării dintr-un sat de lîngă Odorhei (fig. 107), sau portiţa unei case din satul Tilişca-Sibiu (fig. 108), în formele şi decoraţia cărora, alături de trăsăturile tradiţionale, caracteristice artei populare locale, descoperim şi pătrunderea a numeroase elemente de origine cultă, proprii barocului.

O atenţie asemănătoare acordă ţăranul lemnului ori unde intră în construcţie şi este lăsat aparent. Parmaclicul scărilor şi al prispei, stîlpii, grinzile, ieşiturile streşinii, anumite părţi din acoperişul de şindrilă, într-un cuvînt toate elementele şi suprafeţele susceptibile să primească o formă deosebită şi un decor, sînt din belşug fasonate şi împodobite cu cele mai variate modele de crestături.

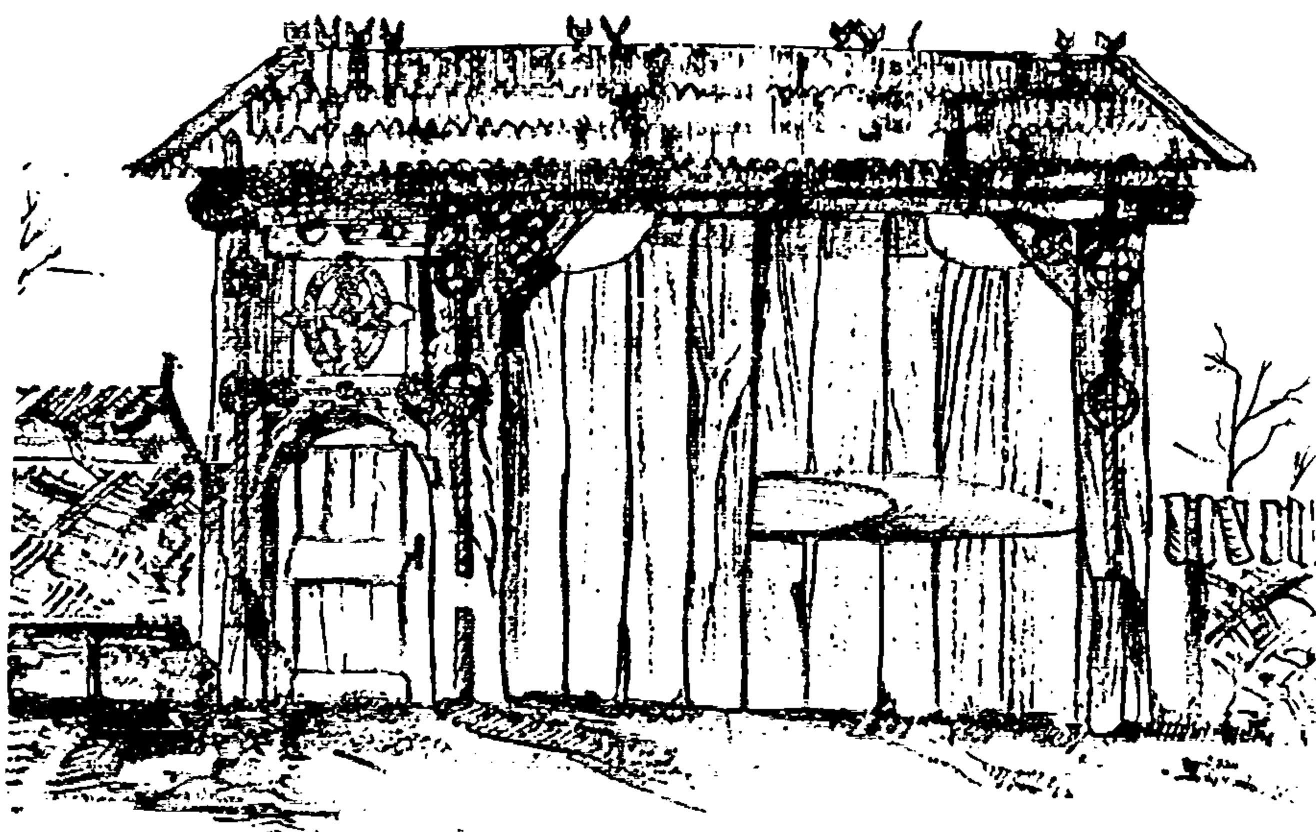
Pentru o mai bună înţelegere a valorii formelor pe care meşterii populari le-au dat elementelor constructive — respectiv şi celor de umplutură — şi pentru precizarea rolului pe care îl joacă aceste forme şi ornamentele care le însoţesc, în completarea frumuseţii specifice operelor de arhitectură, să cercetăm sumar, din acest punct de vedere, cîteva din trăsăturile particulare ale celor mai de seamă părţi din care se compune o clădire.

A c o p e r i ş u l. Forme graţioase sint date în special părţii care determină în mare fizionomia generală a întregului edificiu, acoperişului, atunci cînd se foloseşte ca material de învelitoare şindrila. Se remarcă în acest caz rotunjirea măiestrită a colţurilor — muchii şi dolii. Este vorba aci, în primul rind, de o necesitate constructivă, dictată de forma şi natura materialului, care nu îngăduie intersecţii de planuri după linii drepte. Dificultatea, înlăturată cu măiestrie, a dus la obţinerea unui efect estetic. Felul cum este rezolvată rotunjirea colţurilor, însoţită adesea de o frîngere

105. Fragment din poarta unei case din satul Tălpăşeşti, în regiunea Cr

0
50
100cm

106. Poartă de la o casă din satul Ieud în Maramureş

a pantei, printr-o îndulcire gradată a ei către streaşină, denotă o îndemînare şi un simţ artistic deosebit.

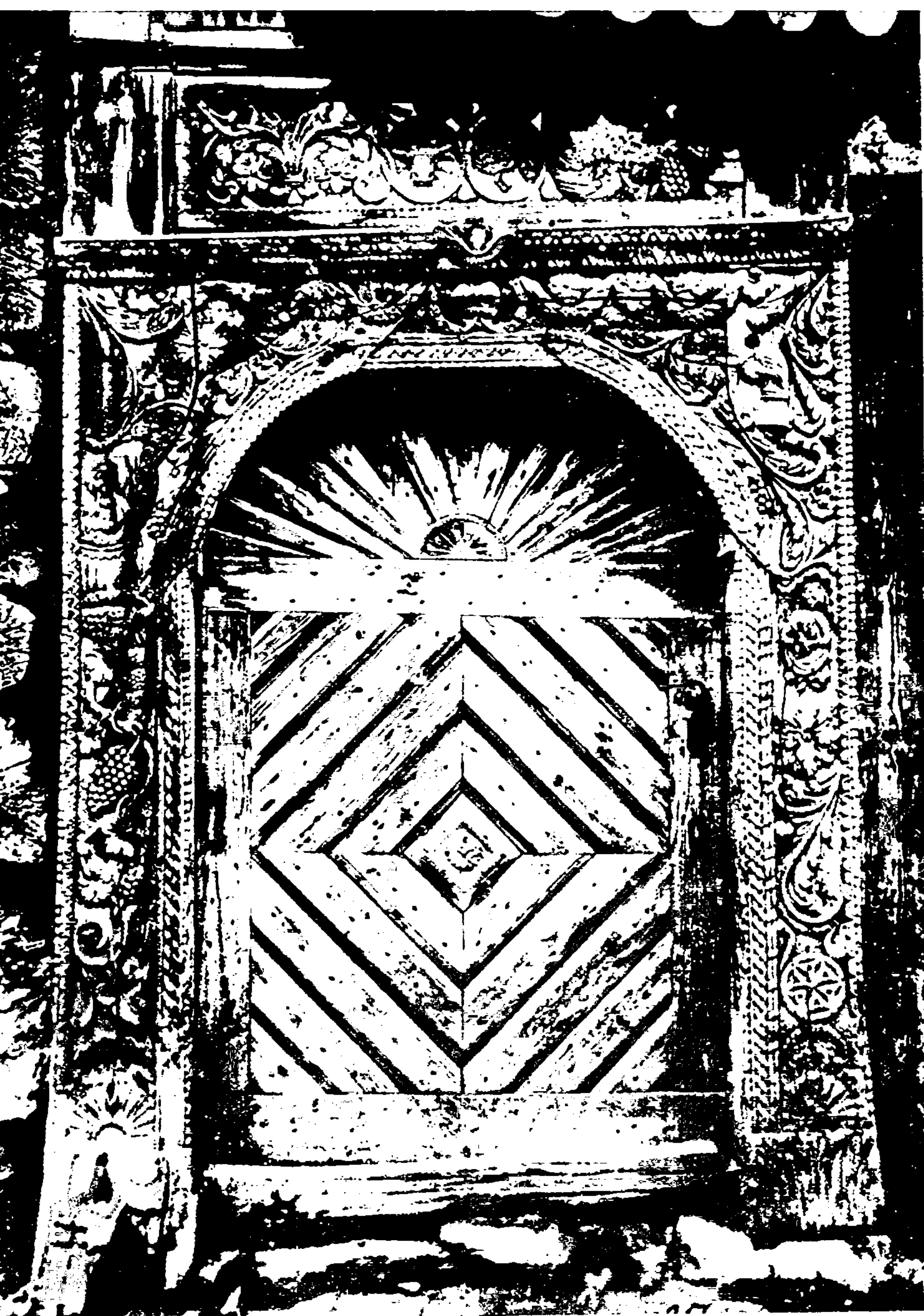
Frumoasă prin formă, învelitoarea este şi mai mult înfrumuseţată prin crestarea după diferite modele a capetelor vizibile ale şindrilelor, prin modul lor de aşezare şi prin punerea în evidenţă — lucrul acesta se întîmpla cel puţin în casele vechi — a cuielor, de lemn sau de fier, « ţigăneşti », folosite la fixarea şindrilelor. Cuiele de lemn în special, care se foloseau în trecut, aveau capul fasonat în chipul unei prisme de 4-5 cm înălţime şi formau pe acoperiş o serie de coroane succesive, de un remarcabil efect decorativ.

Elementul de încoronare a acoperişului, « coama », se bucură în unele cazuri, mai cu seamă în satele din partea de mijloc şi de miazănoapte a regiunii Craiova, de o atenţie cu totul deosebită. În contrast cu muchiile şi doliile, care sînt totdeauna moi (rotunjite), coama este ascuţită şi pusă în evidenţă de un şir de şindrile ridicate peste nivelul acoperişului. Şi aci o formă constructivă este speculată cu artă în favoarea unei înfăţişări graţioase.

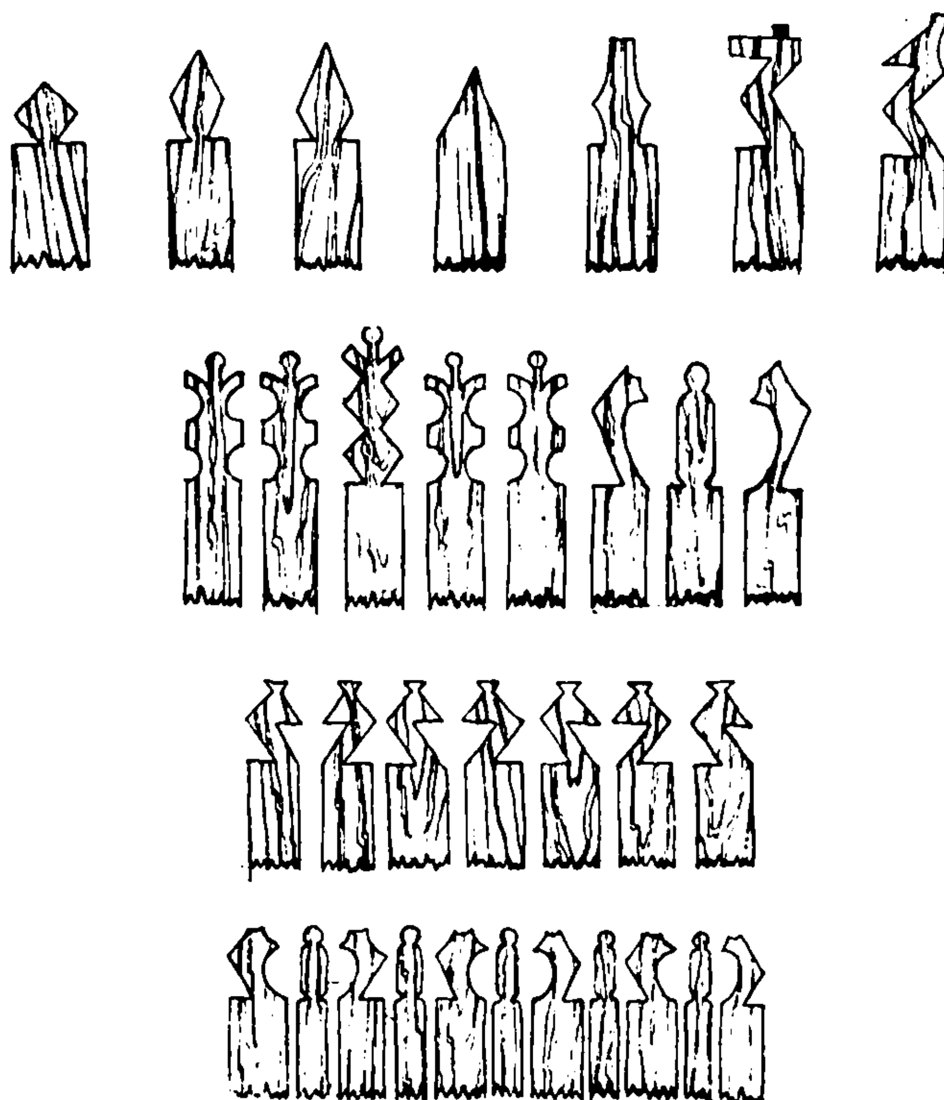
În adevăr, şirul de şindrile care formează o creastă ridicată peste coamă se găseşte aşezat totdeauna pe versantul acoperişului îndreptat spre partea de unde bat

107. Poarta unei case dintr-un sat de lingă Odorhei

108. Portiţa unei case din satul Tilişca-Sibiu

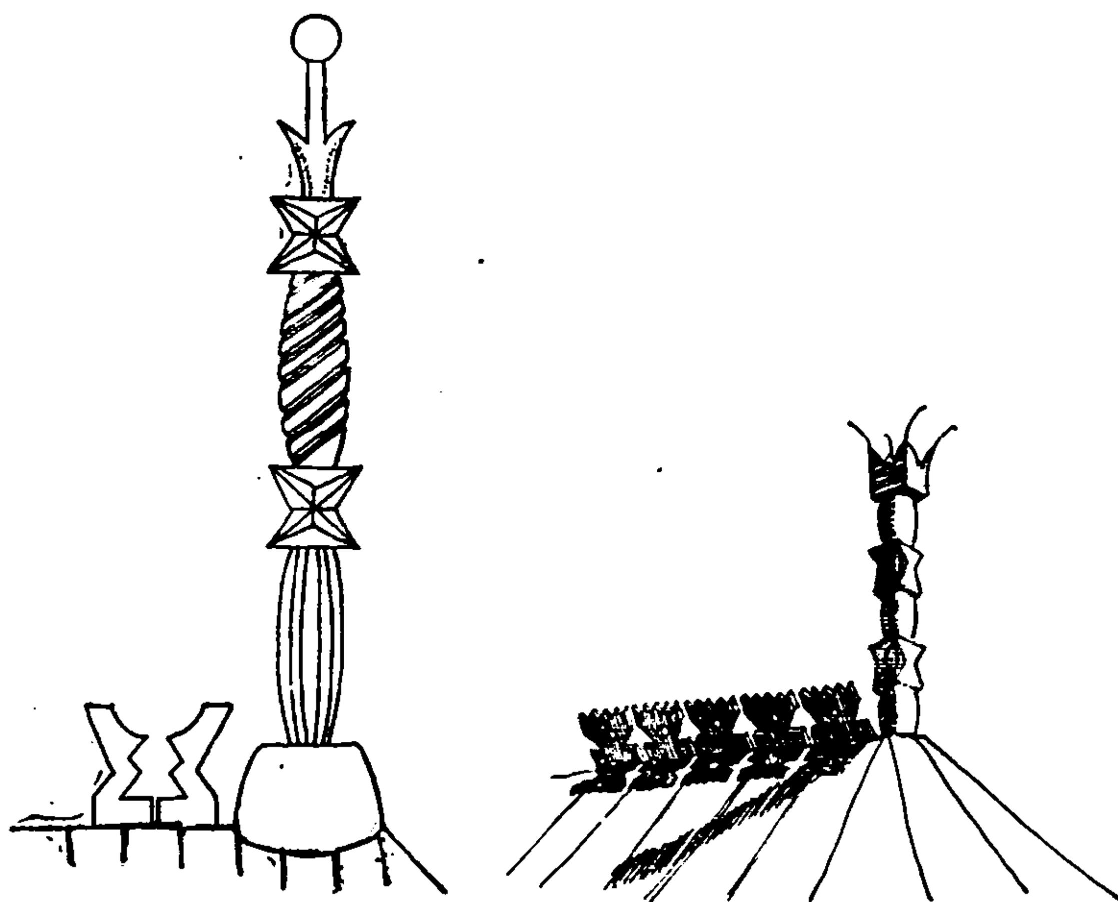
109. Modele felurite de ciocîrlani

vînturile dominante. În felul acesta ploaia şi zăpada spulberate de vînt nu pot pătrunde sub acoperiş. Dar pentru ca prin acest procedeu constructiv să se obţină o încoronare de efect a clădirii, partea superioară a şindrilelor ce depăşesc coama este decupată în chip de ornamente, majoritatea sub forma unor păsări stilizate (ţăranii numesc chiar aceste şindrile « ciocîrlani » sau « cîrstei »). Ciocîrlanii — expresie care nu se referă numai la un anume fel de şindrilă, ci la toate acelea care compun creasta — prezintă forme foarte variate, care vor să reprezinte, cînd nu sînt simple tăieturi geometrice (pătrate, romburi, triunghiuri), figuri stilizate de păsări (ciocîrlani, cocoşi, gîşte, vrăbii), de animale (cap de cal, cap de urs sau cap de şarpe), de oameni, flori sau felurite obiecte simbolice — cruci, pistornice etc. (fig. 109).

Remarcăm, în așezarea acestor elemente decorative pe creasta acoperișului, respectarea în general a principiilor pe care se bazează distribuirea, într-o compoziție de tip popular, a elementelor decorative: simetrie, repetare a motivului și alternanță. Ciocîrlanii sînt orînduiți pe creastă în unități decorative, alcătuite fiecare din trei sau cinci exemplare, din care două — respectiv patru — sînt de același fel și unul de alt fel. Unitatea decorativă se compune simetric, luîndu-se ca axă de simetrie exemplarul deosebit, care are el însuși o formă simetrică, așa cum se arată în figura 109. Adesea, aceste grupuri de unități sînt așezate la rîndul lor simetric față de o formă sau de un element central, plasat la mijlocul coamei.

Punctele de întîlnire a coamei cu vîrfurile acoperișului sînt puse în evidență de un element special: lemnul vertical în jurul căruia se încheie căpriorii apelor înguste, numit, după forma care i se dă, *bold*, *săgeată*, *cui*, *suliță* sau *țeapă*.

Înalt — în unele cazuri ajunge la 2,00 m — boldul, convertit și în obiect de podoabă, capătă înfățișări felurite — de genul celor deja semnalate — și este în general decorat cu crestături pe toate fețele (fig. 110). În clădirile mai recente, sub

110. Modele de « bolduri » decorative înălțate pe creasta acoperișului caselor, grajdurilor, porților etc.

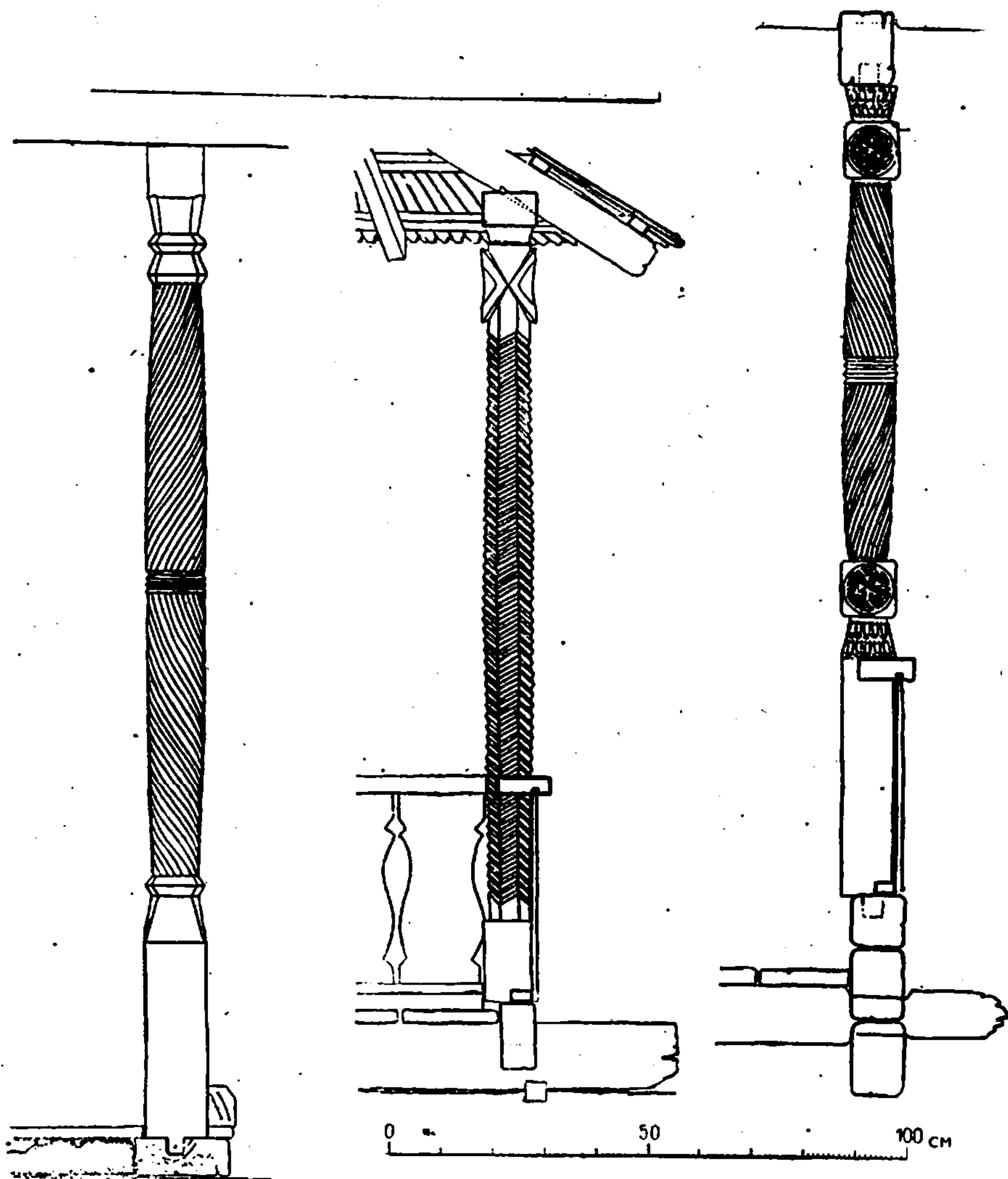
inrîurirea noului material de acoperire, mai practic dar mai urît, tabla, pe unele acoperişuri, chiar de şindrilă, apar în locul boldurilor de lemn baloane de tinichea completate cu pĭsări şi drapele decupate din acelaşi material, pe care sînt însemnate iniţiale sau anul cînd s-a construit casa.

Marea măiestrie a meşterilor populari şi măsura deosebitului lor simţ estetic se afirmă în mod special în arhitectura celor două esenţiale elemente de podoabă a faţadelor: prispa şi foişorul şi în dispoziţia şi decoraţia cu cioplituri şi înflorituri a pieselor de lemn aparent care compun aceste elemente: stîlpi, colonete, grinzi, parmaclîcuri etc., care, prin formele lor şi prin motivele decorative care le împodobesc, imprimă casei caracterul ei specific regional.

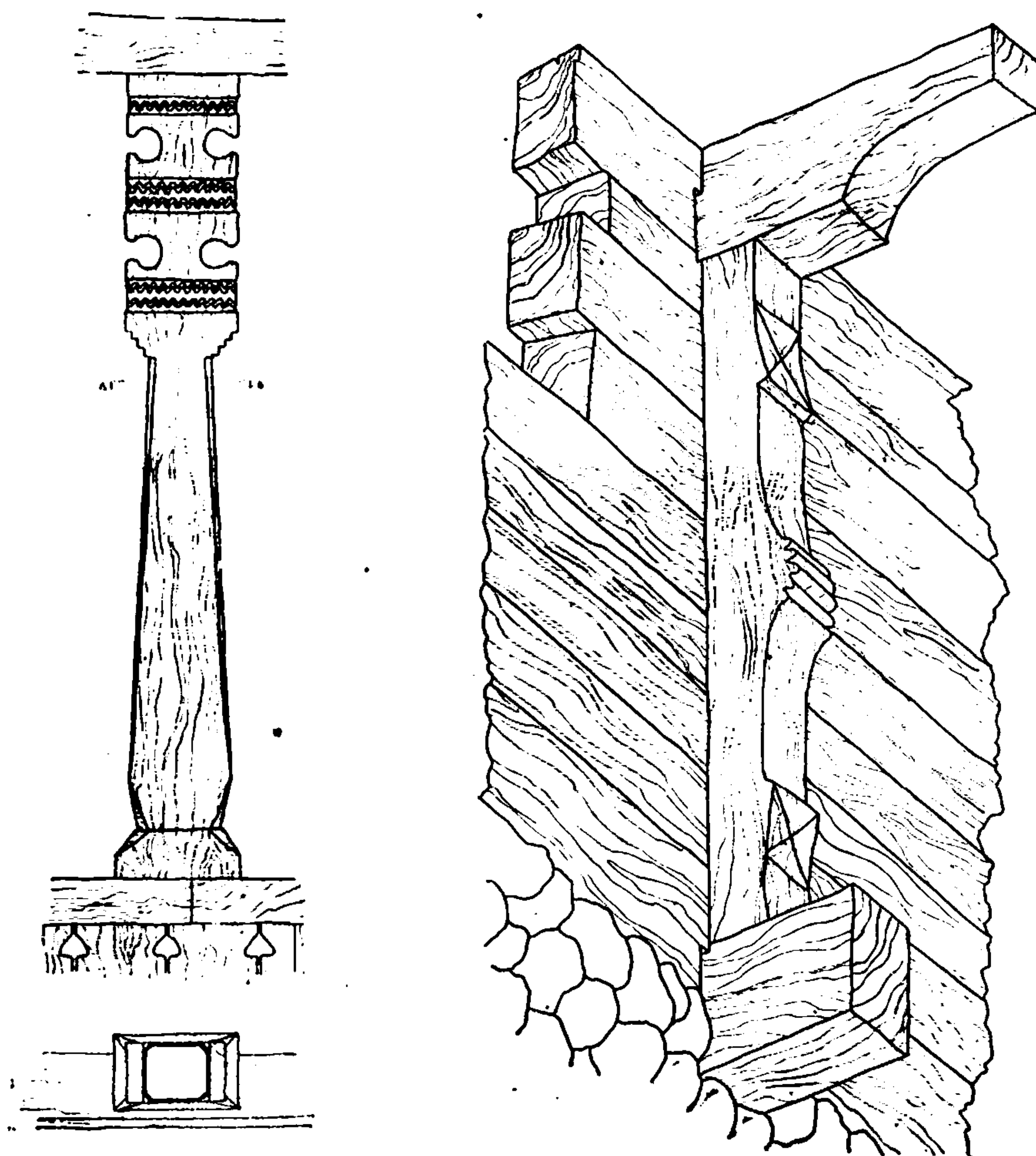
Stîlpul şi coloneta. Piesele esenţiale ale prispei, respectiv foişorului, acelea care contribuie la sporirea gingăşiei şi a efectului estetic al acestor părţi de podoabă a casei şi dau, mai bine ca orice, măsura artei de a împodobi cu crestături şi cu sculpturi lemnul, sînt stîlpii şi colonetele. În factura lor arhaică, stîlpii, tăiaţi totdeauna dintr-o singură bucată, prezintă forme şi ornamentaţii nesfîrşit de variate. În privinţa formelor, distingem, în mare, două categorii: una foarte simplă, în care lemnul sugerează fie înfăţişarea unui trunchi de arbore tînăr, cilindric sau uşor tronconic, fie pe aceea a unei grinzi cu patru feţe netede, aşezată în picioare; alta, în care lemnul este bogat prelucrat « în dungi », cu numeroase feţe, sau rotunjit. În a doua categorie, stîlpul, mai exact coloneta, prezintă distinct, fasonate din daltă, cele trei părţi esenţiale ale unei coloane: capitelul, fusul şi baza. Aceasta din urmă se prelungeşte mai totdeauna cu un piedestal. Crestăturile, ca şi celelalte motive ornamentale care le împodobesc, sînt adaptate cu grijă la feluritele forme pe care le capătă fiecare din aceste părţi. În majoritatea cazurilor, capitelul are înfăţişarea unei prisme drepte, de cele mai multe ori cu vîrfurile teşite, sau a unui trunchi de piramidă cu feţele plane sau uşor curbate, netede sau împodobite cu crestături. Adesea, sub o formă stilizată, el schiţează imaginea unui boboc de floare. Forme mai mult sau mai puţin asemănătoare capătă şi baza. Fusul poate fi drept sau galbat şi subliniat de o serie continuă de crestături paralele in zigzag, « în scara pisicii », sau sub formă de spirală, « în şurub ». Adesea însă el este fragmentat in două sau mai multe părţi separate, fie prin brăţări de cercuri orizontale, fie prin mănunchiuri de profile variate, fie, în sfîrşit, prin poliedre cu feţele netede sau decorate cu rozete, cruci sau roţi.

Prezentăm în figurile 111, 112, 113 şi 114 cîteva din exemplele cele mai frumoase şi mai reprezentative ale genului, luate de la case şi biserici din toate provinciile ţării.

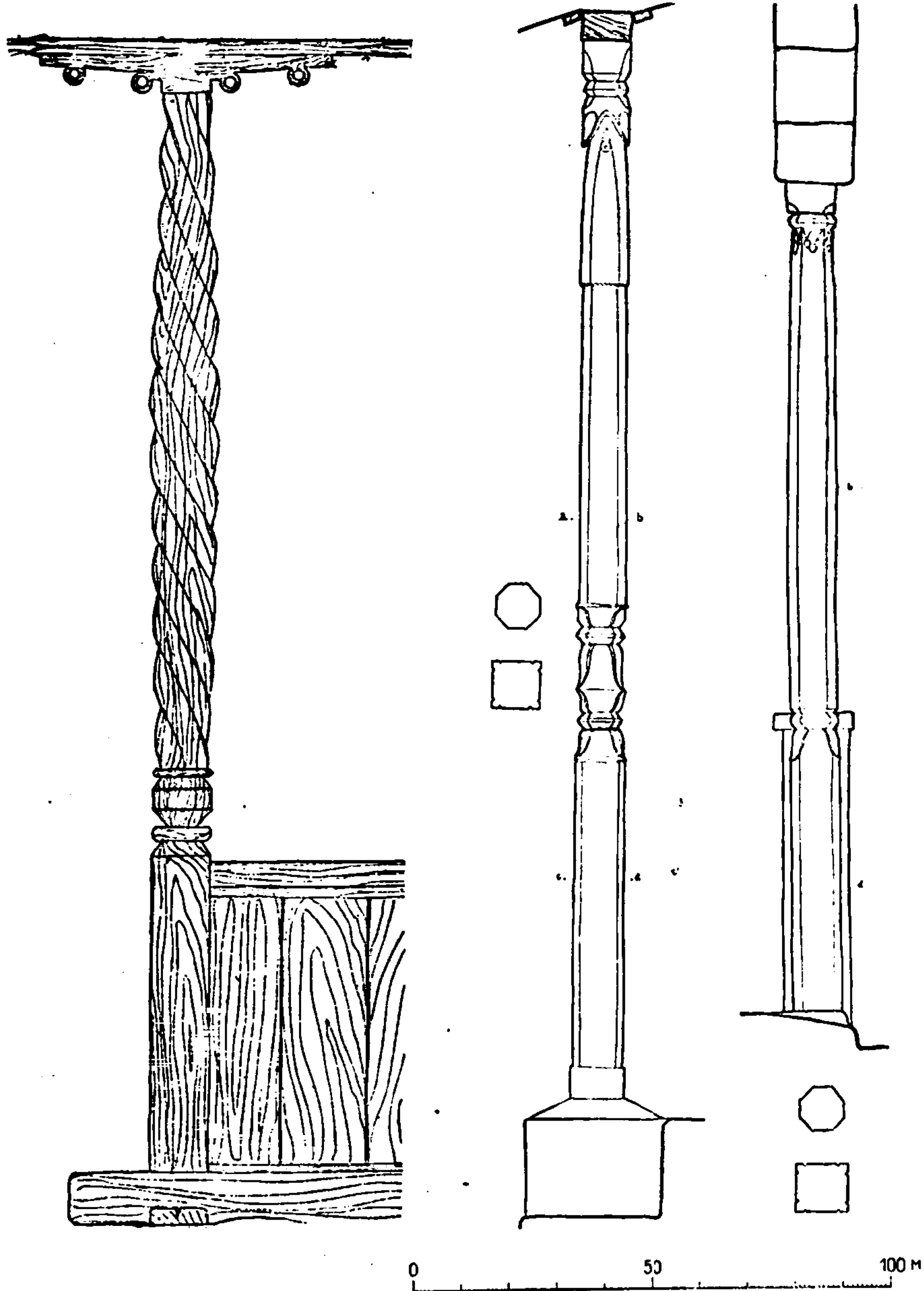
O înfăţişare asemănătoare cu aceea a colonetelor au aşa numitele *undrele*, *babe* sau *stenapi*, elemente cu caracter strict decorativ, menite să acopere, la construcţiile cu pereţi de lemn, capetele, « cheotorile » bîrnelor de la colţuri sau din dreptul primezilor (fig. 115 şi 116). Cînd fac parte din compoziţia unui pridvor (fig. 116: fragment din pridvorul bisericii Sf. Ion Botezătorul din satul Băleşti-Tîrgul-Jiu),

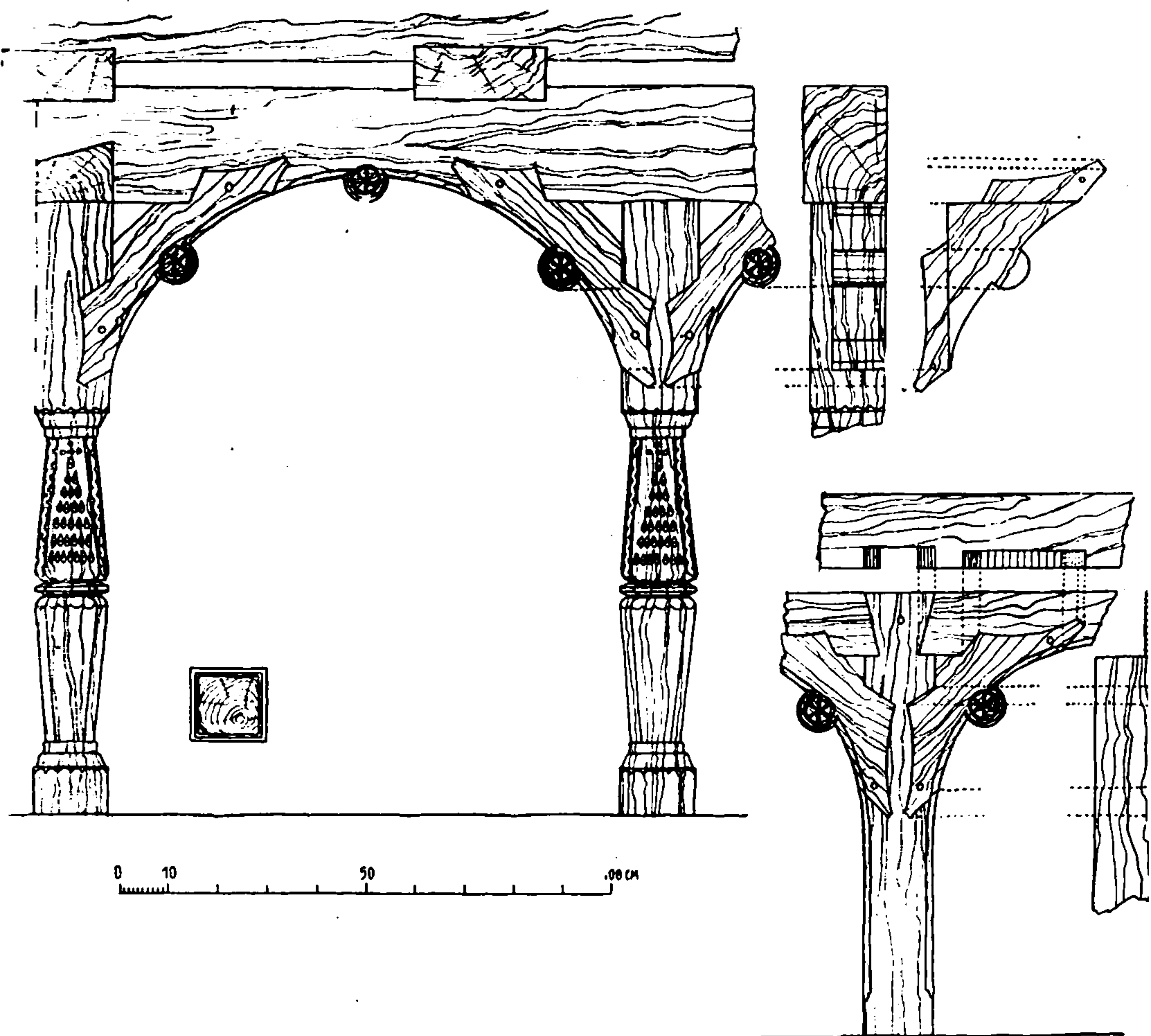
111. Colonete de lemn de la o casă din satul Curtişoara, în regiunea Craiova

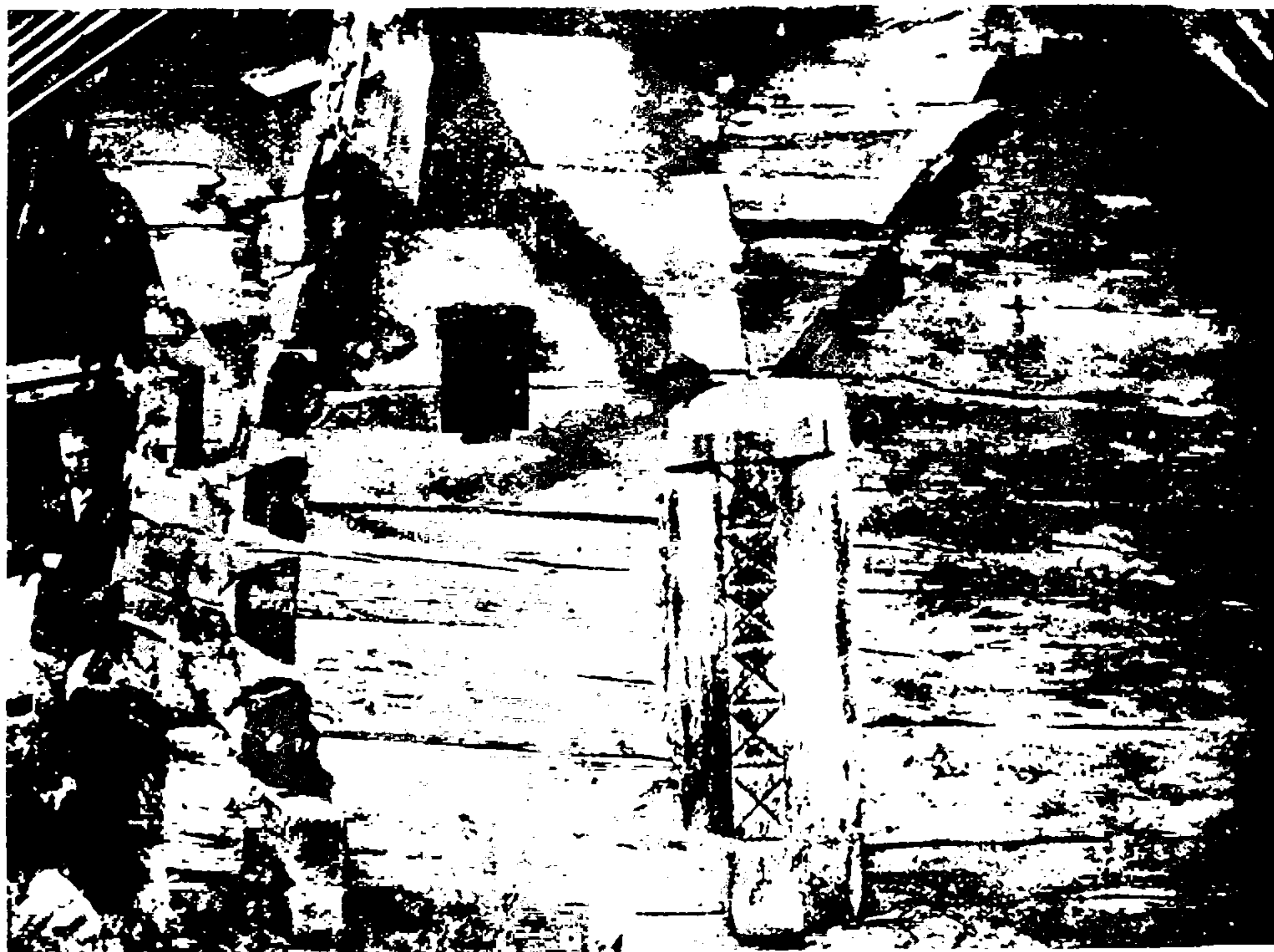
112. Stilp şi ştenap de la o casă din satul Ţicleni, în regiunea Craiova

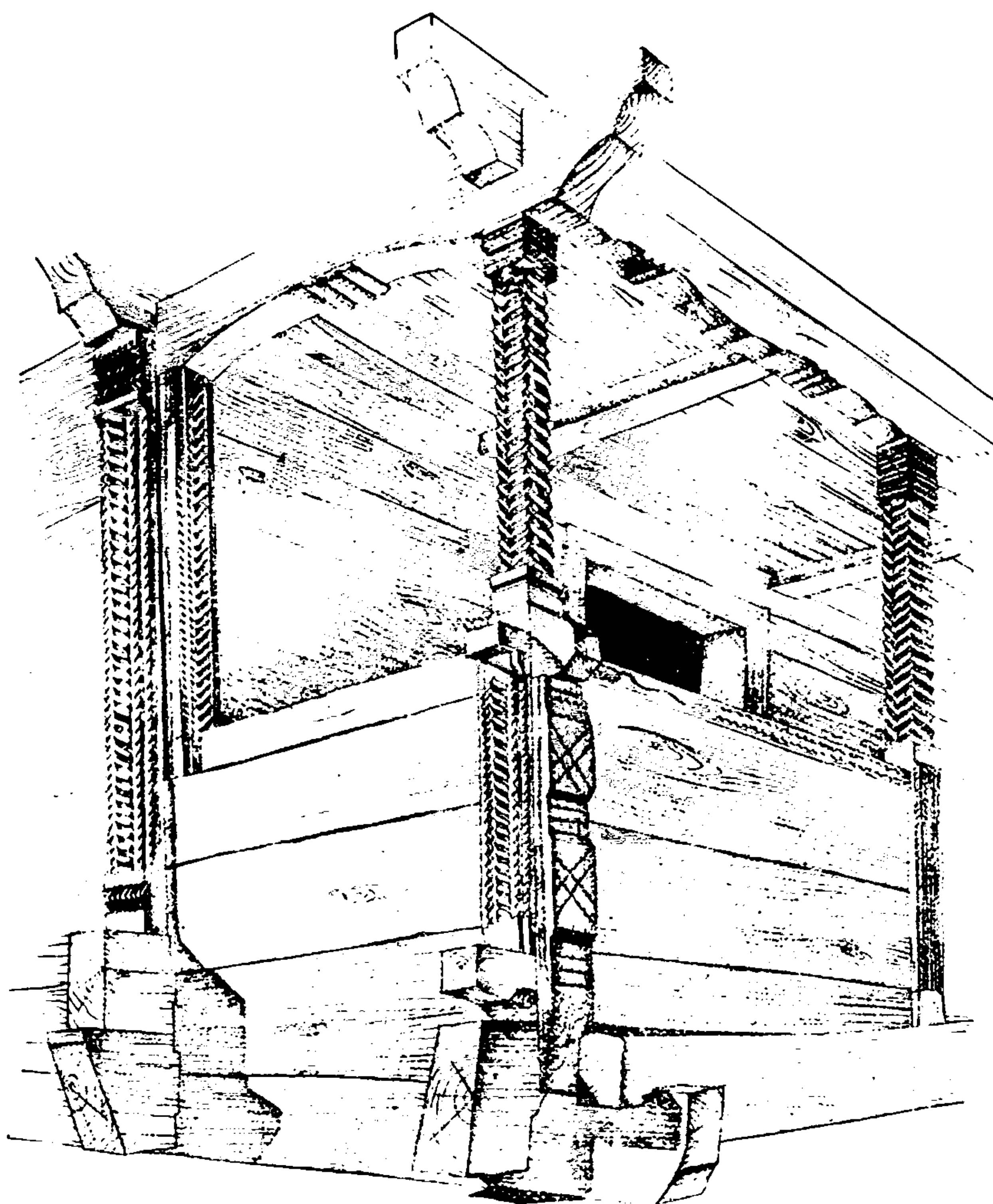
113. Colonete de la o casă veche din Tirgovişte şi de la o casă nouă din satul Căiuţi, în regunea Bacău

114. Colonete de la pridvorul bisericii din satul Răpciuni-Ceahlău, în regiunea Bacău

115. Fragment din fațada laterală a bisericii din satul Bălești II, în regiunea Craiova

116. Fragment din pridvorul bisericii de lemn din satul Bălești II, în regiunea Craiova

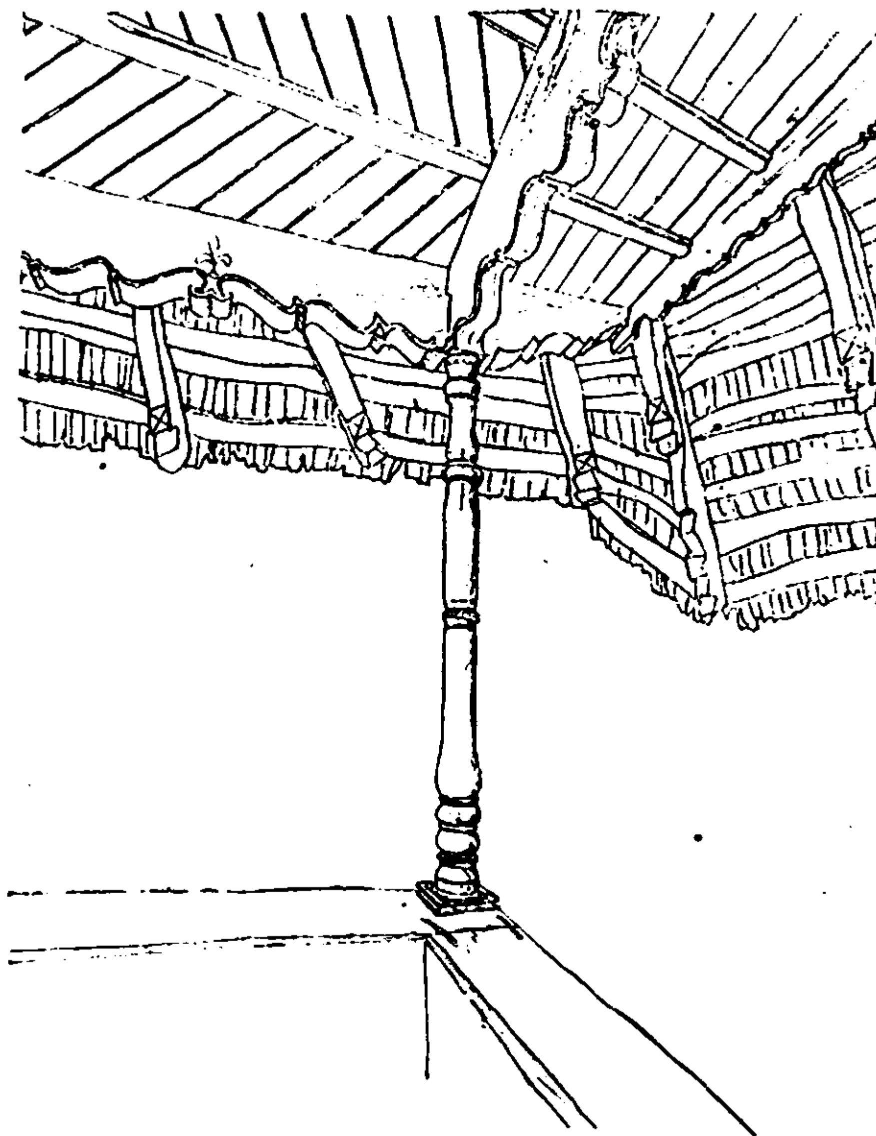
117. Fragment din fruntarul casei Ion Cumpănaşu din satul Bărbăteşti, în regiunea Craiova

undrelele capătă forme şi podoabe foarte apropiate de acelea ale colonetelor în dreptul cărora sînt aşezate şi faţă de care joacă rolul unor adevăraţi pilaştri.

G r i n z i l e. În majoritatea cazurilor, capetele aparente ale grinzilor au partea inferioară cioplită după profiluri variate, iar vîrful, subţiat, capătă forme foarte graţios rotunjite, adesea schiţînd imaginea stilizată a unui cap de cal.

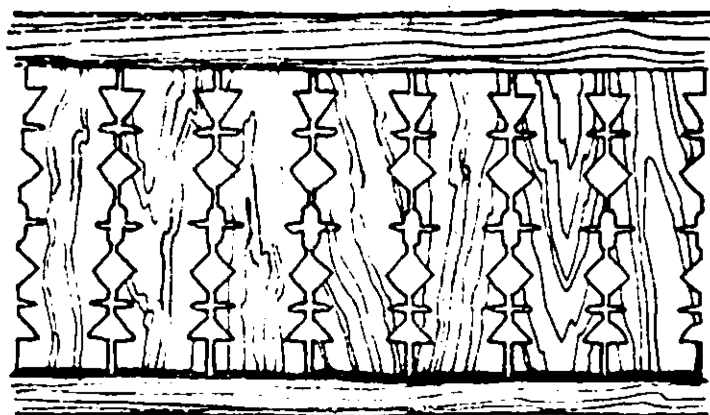
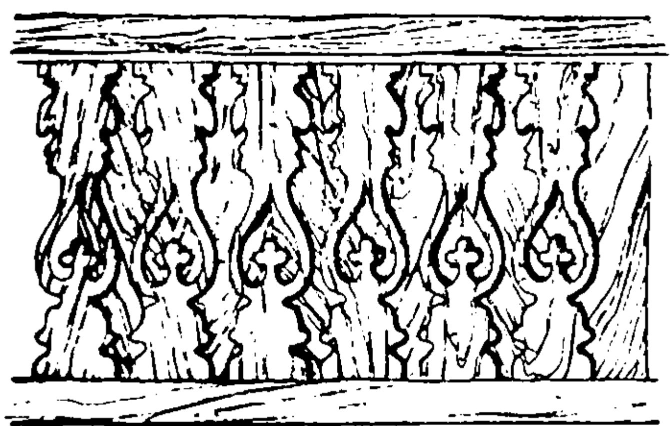
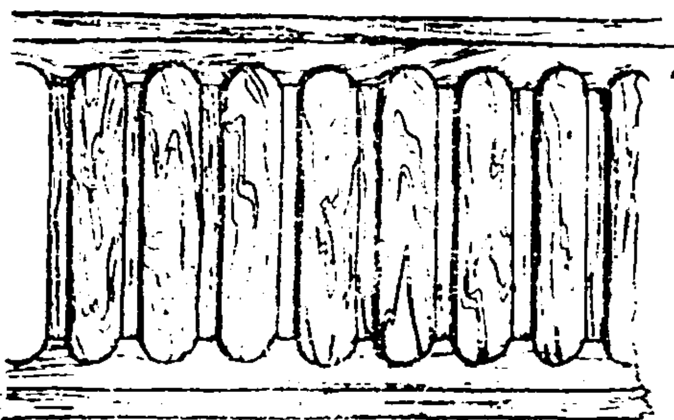
În limbajul popular, grinzile principale poartă chiar numele de *cai*, dar nu atît pentru forma, care poate fi şi de altă natură, cît pentru funcţia lor în construcţie: încalecă pe ele bîrna specială numită *fruntar*. Acesta din urmă, adesea foarte înalt (ajunge cîteodată pînă la 60 cm), are partea inferioară bogat profilată, iar profilul, adesea şi faţa, sînt împodobite cu crestături şi felurite ornamente de factură geometrică (fig. 117 şi 118).

În arhitectura populară de dată mai recentă, — construcţii realizate după 1890, — apare ca element nou de încoronare a pereţilor casei, *războiul*: un zid de cărămidă scund, înălţat cu 50—60 cm peste nivelul grinzilor tavanului, ca un antablament. Pe acest zid şi pe o ramă verticală de lemn fixată de grinzile casei spre interior, se aşază o serie de console pe capetele cărora, spre exterior, se sprijină căpriorii acoperişului. Zidul acesta, consolele şi rama de lemn care formează în pod o « legătură

118. Fragment din foişorul casei Olănescu din Olăneşti

roată» de jur împrejurul învelitorii, sugerează forma schematică a unui război de ţesut, de unde şi numele pe care-l poartă întregul element. Destul de răspîndit şi tratat in felurite chipuri — cu consolele aparente determinînd între ele panouri dreptunghiulare egale, decorate cu stucaturi sau picturi; cu consolele înzidite şi întreaga suprafaţă formind o friză continuă, subliniată de o decoraţie măruntă de stuc sau zugrăveală etc. — războiul este un element de origine orăşenească, a cărui integrare în formele arhitecturii săteşti s-a făcut mai peste tot în dauna frumuseţii liniilor şi a bunelor proporţii caracteristice acesteia.

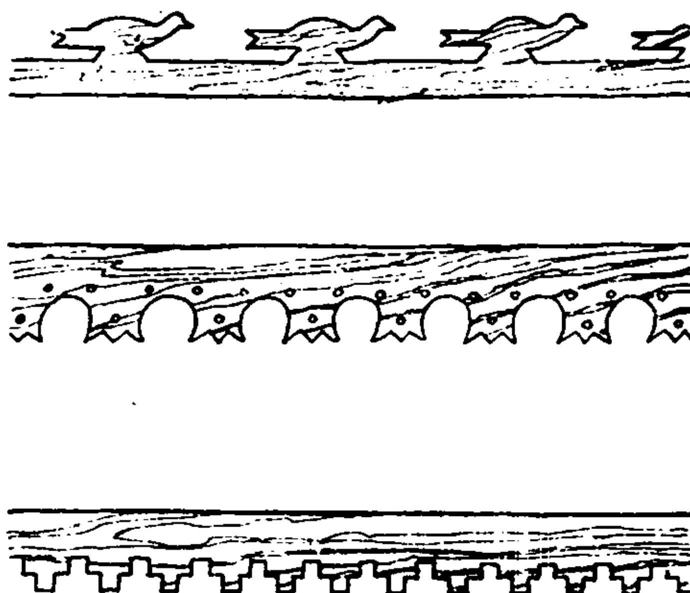

119. Modele felurite de pălimar

P a r m a c l î c u l s a u p ă l i m a r u l. Prispa şi foişorul sînt mărginite pe linia stîlpilor de o construcţie uşoară, *pălimar* sau *parmaclîc*, făcută fie, mai rar, din blăni subţiri, aşezate orizontal, fie din scînduri scurte, dispuse vertical şi îmbinate, « ulucite », în două grinzi orizontale: una jos, prinsă de talpa casei, alta sus, de o factură mai delicată, fixată de stîlpi. În majoritatea cazurilor, scîndurile verticale ale pălimarului au marginile profilate. Formele care se obţin prin această iscusită prelucrare a lemnului sînt nespus de variate. Perfect simetrice, ele urmăresc fie să reprezinte anume figuri geometrice: triunghiuri, romburi, cercuri etc., fie să dea reprezentări stilizate de flori, de păsări etc. Imaginea căutată de artist poate fi redată de scîndura însăşi, care apare in compoziţia prispei ca element plin, luminat, sau de golul umbrit, limitat de profilurile a două scînduri alăturate. În construcţiile noi — şi mai cu seamă în satele apropiate de tîrguri sau de unele centre industriale — pălimarul este făcut din scînduri *traforate*, tăiate mărunt, in diverse forme, cu ferăstrăul. Un tip deosebit în cadrul acestei ultime formule îl constituie pălimarul plin, format dintr-un perete de scînduri drepte, aşezate strîns unele lingă altele, peste care

sînt fixate alte scînduri, bogat şi mărunt traforate. Adesea rosturile dintre scîndurile peretelui plin sînt astupate de stinghioare sau semicoloniţe, care se îmbină sus, cîteodată şi jos, cu o scîndură orizontală de aceeaşi grosime, în care au fost decupate semicercuri. Decorul balustradei apare în acest caz ca fiind format dintr-un lanţ de ocniţe. Înfăţişăm în imaginile din figura 119 cîteva modele luate la întîmplare din nesfîrşit de bogatul vocabular decorativ de acest gen.

La casele cu parmaclîc traforat, se foloseşte în mod curent şi *pazia*: o scîndură subţire, traforată sub formă de zimţi, de pătrate, de ciucuri, de păsări etc., care îmbracă marginea exterioară a streşinilor (fig. 120).

Prispa şi elementele ei constructive şi decorative sînt făcute din lemn aparent, chiar cînd pereţii casei sînt construiţi dintr-un alt material şi tencuiţi. Contrastul

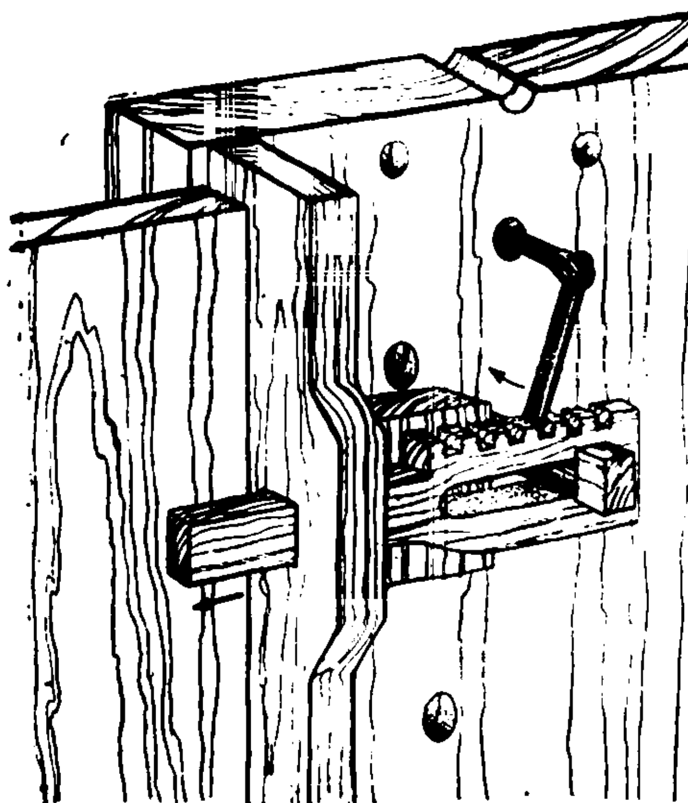

120. Modele de pazii decupate in scînduri subţiri

dintre aceste două feluri de materiale este oarecum căutat, el contribuind în mod simţitor la mărirea efectului estetic al clădirii.

Uşile şi ferestrele. În cadrul aceloraşi preocupări de a da elementelor utile din compoziţia arhitecturală a clădirilor forme frumoase şi podoabe atrăgătoare, uşile şi ferestrele s-au bucurat adesea de atenţia deosebită a meşterilor populari.

La casele foarte vechi, uşile sînt scunde (sub statul omului) şi construite mai totdeauna dintr-o singură bucată de lemn, o blană de 10 —12 cm grosime, fără balamale metalice, articulată în praguri prin intermediul a două scurte axe de rotaţie cioplite pe una din margini, sus şi jos, în aceeaşi bucată de lemn din care este făcută

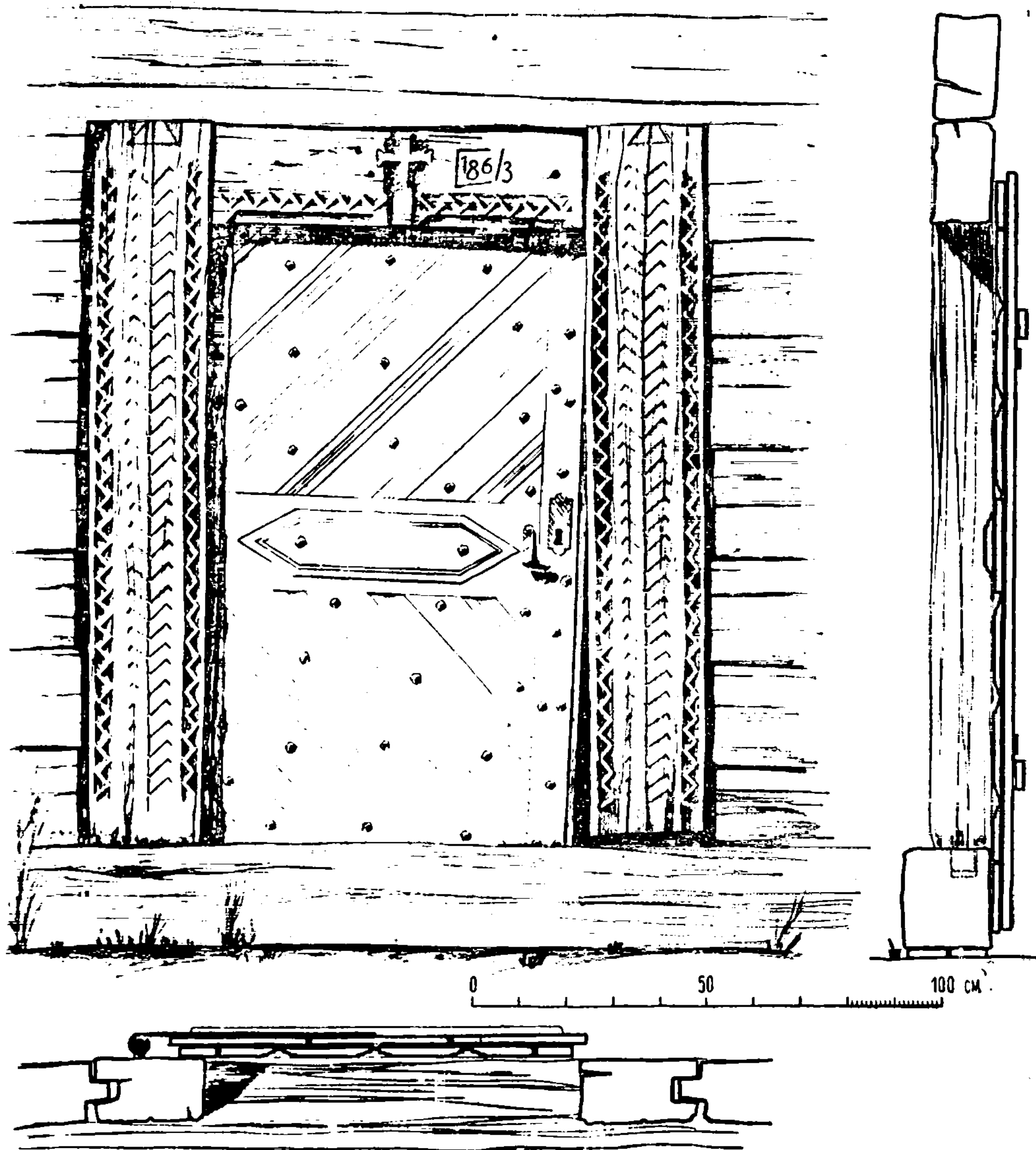
121. Încuietoare de lemn de la casa Ion Cobuț din satul Moișeni, în regiunea Baia Mare — azi în Muzeul Satului din București

și ușa. Mînerul și încuietorile, ingenioase dar simple (fig. 121), sînt construite tot din lemn.

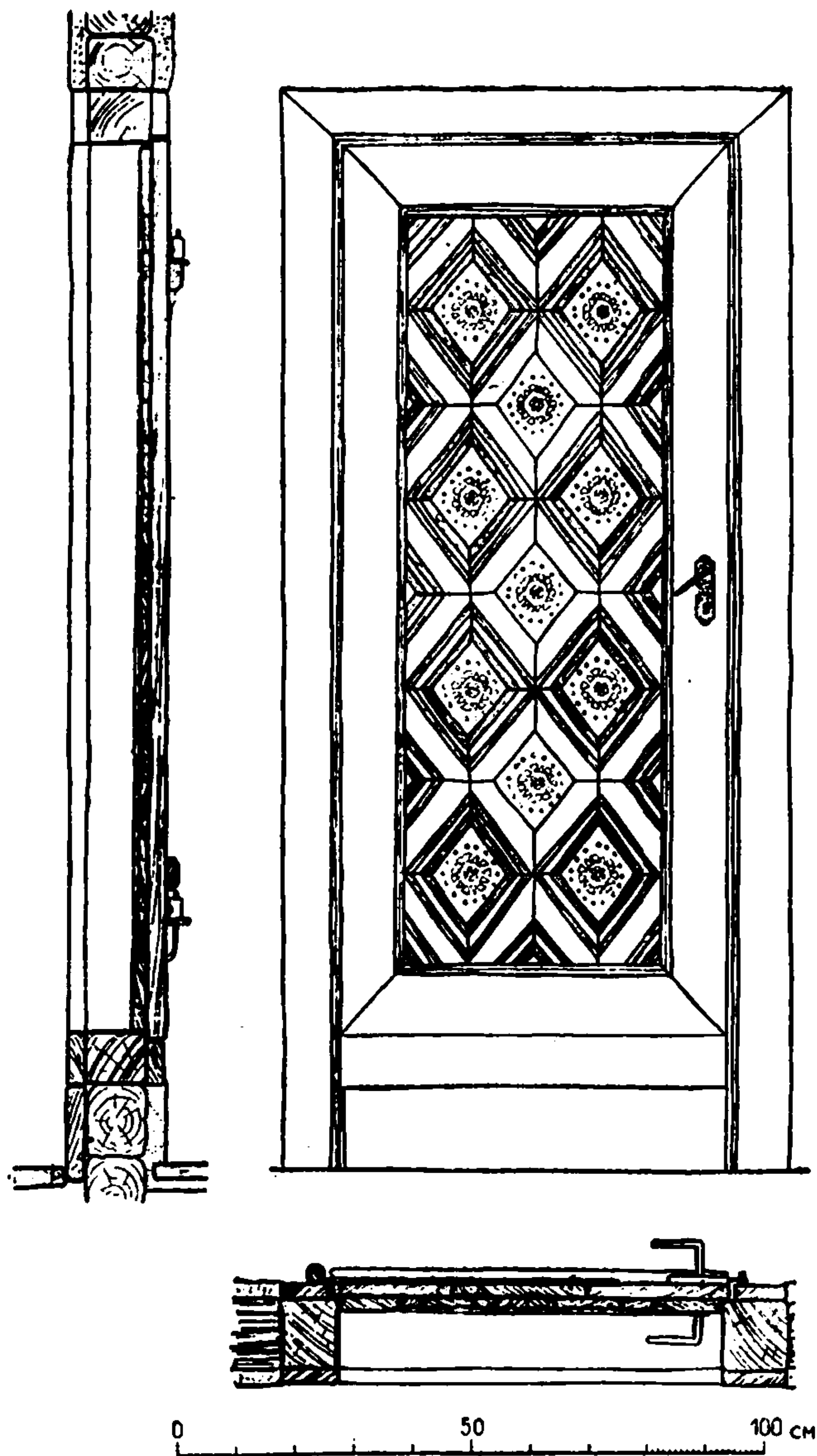
Alteori însă, foaia ușii este construită din mai multe bucăți de scînduri, cîteodată chiar de esențe diferite, dispuse distinct în două straturi și legate solid între ele prin chingi, îmbinări și cuie. În acest caz, fața principală, cea care se vede din exterior, este alcătuită din scîndurele mărunte, fasonate și îmbinate între ele după modele felurite, cu scopul de a produce anume efecte decorative.

Aparținînd acestei categorii, ușa înfățișată în figura 122, provenind de la grajdul fostei gospodării Ion Cobuț din satul Moișeni-Baia Mare (azi în Muzeul Satului din București), este făcută dintr-un schelet de trei scînduri groase, așezate vertical una lîngă alta și legate solid cu două chingi tot de lemn, orizontale, una sus, alta jos. Peste aceste scînduri, pe fața principală, încadrate de o ramă lată în două panouri — ca două tăblii — sînt bătute scîndurele dispuse oblic, într-un sens în panoul de sus, în alt sens în cel de jos. Marginile scîndurelelor sînt ușor profilate.

În exemplarul înfățișat în figura 123, simplitatea aceluiași mod de construcție se îmbină cu o decorație ceva mai bogată, mai plină de gingășie. Ușa, care aparține casei

122. Uşa grajdului din gospodăria Ion Cobuţ din satul Moişeni, in regiunea Baia Mare — azi in Muzeul Satului din Bucureşti

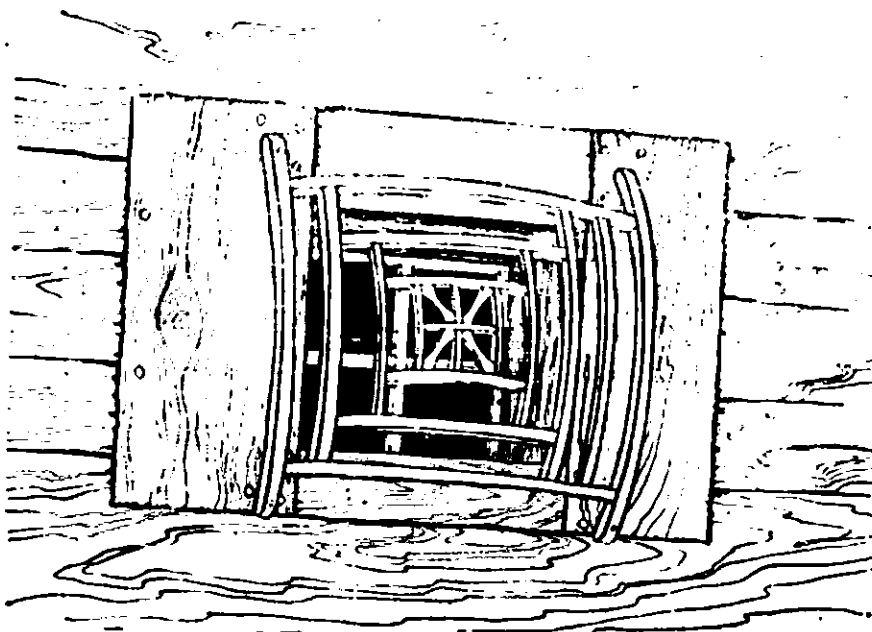
123. Uşa casei Beuran din satul Curtişoara-Craiova — azi în Muzeul Satului din Bucureşti

124. Fereastra casei Ion Cobuț din satul Moișeni, în regiunea Baia Mare — azi în Muzeul Satului din București

Beuran din Curtişoara (vezi şi figurile 40 şi 41), prezintă pe faţa principală o singură tăblie încadrată de o ramă lată, în cîmpul căreia scîndurelele, înguste şi scurte, sînt aşezate aşa fel ca să formeze un desen de romburi înlănţuite. Marginile fiecărui romb sînt puse în evidenţă de mici profile cioplite, iar centrul este decorat cu cîte o rozetă făcută din crestături.

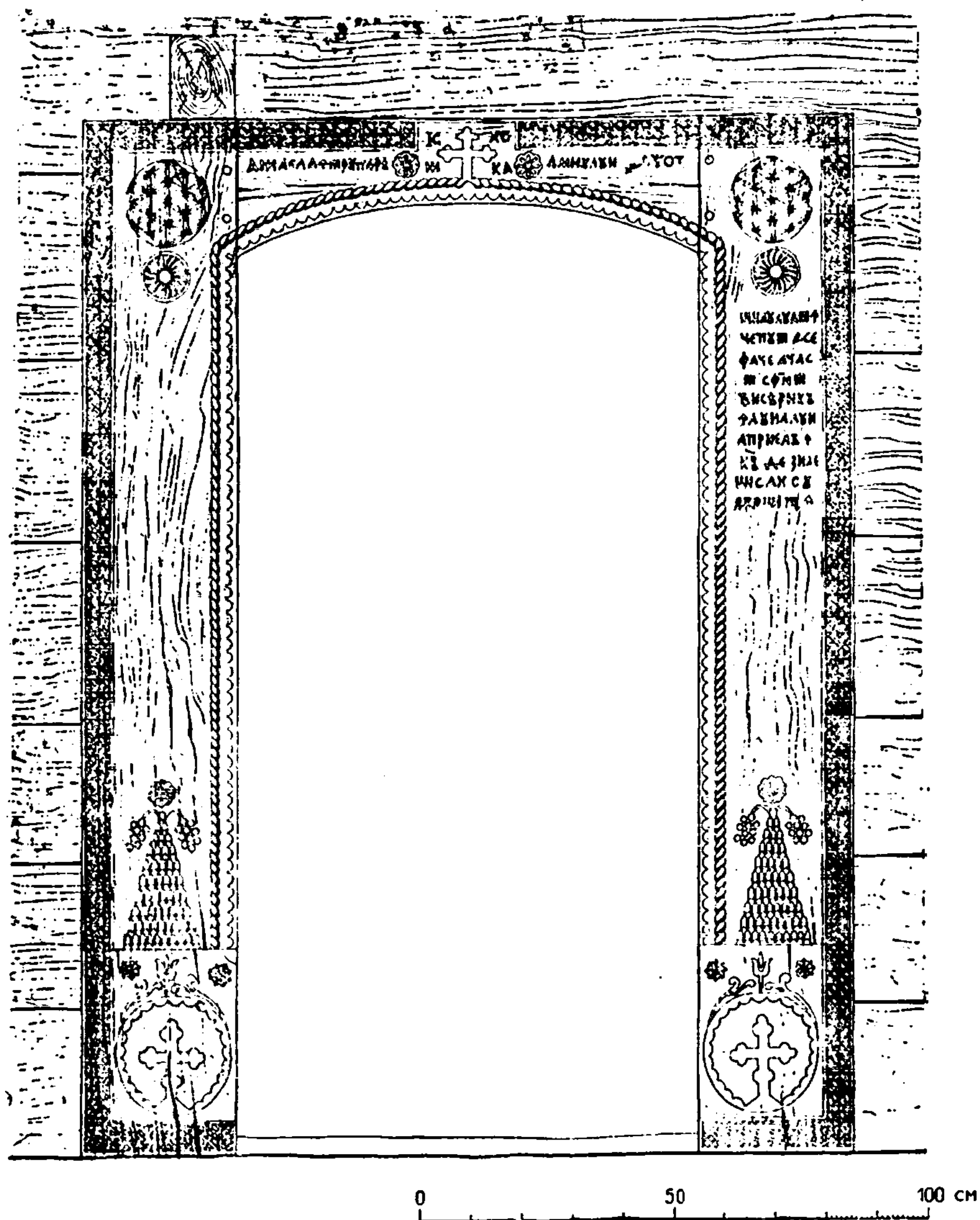
Mult mai simple ca mod de construcţie şi podoabă sînt ferestrele caselor vechi, din care înfăţişăm ca exemplu două modele aflătoare azi în Muzeul Satului din Bucureşti: unul, cel din figura 124, luat de la casa Ion Cobuţ din satul Moişeni-Baia-Mare (sfîrşitul veacului al XVIII-lea), în care rama este formată din doi montanţi drepţi cu crestături şi două grinzişoare orizontale cu profile ascuţite, proemi-

125. Fereastră la casa Ion Buta din satul Sălcuia-Turda — azi în Muzeul Satului din Bucureşti

nente; celălalt, din figura 125, luat de la modesta locuinţă Ion Buta din satul Sălcuia de Jos-Turda (jumătatea veacului al XIX-lea), în care fereastra, încadrată de o ramă dreaptă, simplă, este prevăzută cu zăbrele subţiri profilate.

Mult mai căutate şi mai bogate sînt formele şi decoraţia acestor elemente de detaliu ale arhitecturii populare, atunci cînd ele sînt menite să înfrumuseţeze o biserică. Motivele decorative cele mai des folosite în acest caz în Ţara Romînească şi Moldova, concentrate mai ales pe ramele foarte late care încadrează uşile şi ferestrele, sînt de factură geometrică. În figura 126 se înfăţişează un astfel de exemplu, oferit de biserica de lemn din satul Răpciuni, pe valea Bistriţei, în regiunea Bacău.

126. Rama de lemn a uşii bisericii din satul Răpiceni-Ceahlău, în regiunea Bacău

În Transilvania, sub înrîurirea ornamenticei de origine occidentală a meșterilor minorităților naționale, motivele geometrice tradiționale, caracteristice artei populare locale, sînt combinate adesea cu o subtilă decorație florală. În figura 127 este prezentat un exemplu interesant de acest fel: rama ușii bisericii din satul Albac-Abrud[1]. Și mai caracteristică apare în Transilvania înlocuirea liniei drepte a părții superioare a cadrului ușii și a ușii însăși, cu arcul în plin cintru sau eliptic.

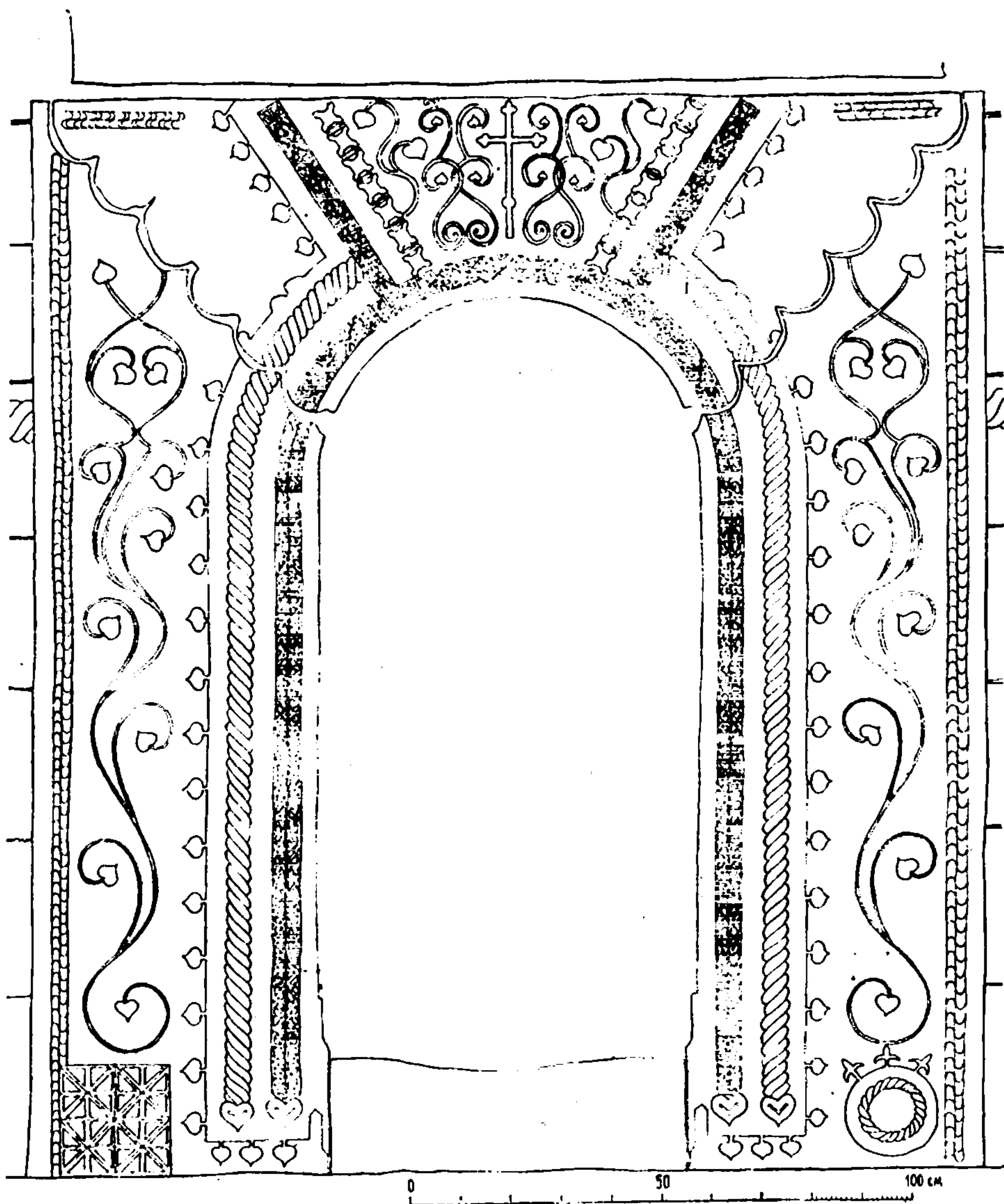
D e c o r a ț i a f a ț a d e l o r. Extins la fațade, cînd acestea nu sînt de lemn aparent, gustul pentru înfrumusețarea casei a împins pe țăranul artist să sape în masa de tencuială a pereților, în jurul ferestrelor și ușii, la colțurile clădirii, în lungul parapetelor zidite ale prispei, sau adesea chiar pe cîmpul zidurilor, ornamente din cele mai variate. Motivele decorative, realizate din stuc alb sau colorat, sînt dispuse în benzi late și sînt formate din combinații foarte variate de figuri geometrice — linii drepte sau curbe, pătrate, romburi, triunghiuri, cercuri, stele, roți etc. — sau imagini stilizate de plante, flori sau păsări. Specimene interesante de acest fel de decor, din care dăm cîteva exemple în figurile 128—130, se găsesc pe fațadele unor case din regiunile Pitești, București, Ploiești, precum și în unele ținuturi din Transilvania (unde domină motivele florale).

În dorința de a obține în fațade forme decorative cît mai variate, la casele cu pereții tencuiți, meșterii populari au înlocuit de cele mai multe ori linia dreaptă a grinzilor care unesc între ei stîlpii de lemn ai prispelor și foișoarelor cu felurite combinații de linii frînte și curbe, realizate din construcții ușoare de paiantă. Formele astfel obținute capătă adesea înfățișarea unor adevărate arcade (fig. 131).

★

În ansambul ei, arta decorativă legată de arhitectura populară are un caracter unitar. Ea este, ca și vechea artă a populației care a locuit în vechime pe teritoriul de azi al țării, predominant geometrică. Linia dreaptă sau curbă, care formează elementul de bază al tuturor combinațiilor ornamentale ale acestei arte nu este însă de rigiditatea liniei definite de geometrie. Trasată de mîna artistului popular, ea prezintă totdeauna anume iregularități care, departe de a-i scădea valoarea, imprimă motivului astfel realizat un caracter însuflețit. Dar arta decorativă a țăranului romîn nu a folosit numai motive geometrice, ci și o bogată ornamentație inspirată din natură. Motivele împrumutate din mediul înconjurător au fost însă totdeauna stilizate, operație care s-a făcut consecvent tot în spiritul geometrismului. Toate reprezentările care pretind să figureze anume obiecte, frunze, flori, păsări sau animale, sînt stilizate, reduse adesea la cele mai simple forme liniare. În arta fasonării șindrilelor de coamă, a ciocîrlanilor, a scîndurelelor parmaclîclului, a paziilor, sau în arta țesutului în care, mai mult decît în decorul arhitectural, combinațiile de forme și culori întrec orice închipuire, imboldul stilizării care stă la baza concepției artei decorative țărănești, a dus nu

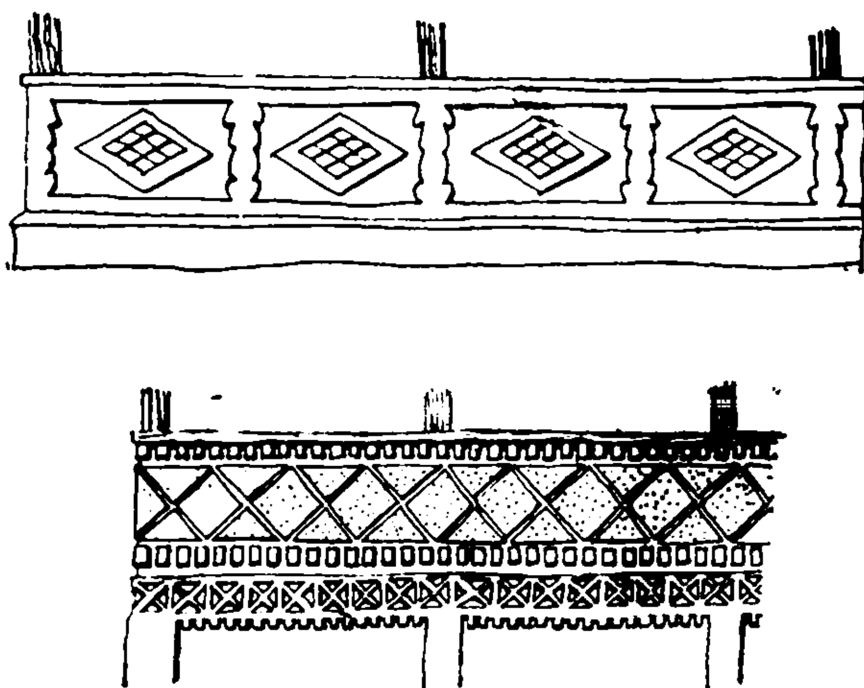
[1] Biserica, construită în anul 1746, a fost mutată în 1920 la Florica lingă Pitești. Recent a fost luată și de aici și remontată in localitatea Olănești-Băi.

127. Rama de lemn a ușii bisericii din satul Albac-Abrud — azi în localitatea Olănești-Băi

128. Casă veche de tip « muscelean », exemplar excepţional de valoros atît ca forme de arhitectură, cît şi ca elemente decorative de stuc

129. Decorație de stuc pe parapetele prispelor unor case din satul Davidești, în regiunea Pitești

numai la stabilirea unor anume motive tematice, ci și la crearea unui adevărat vocabular de termeni artistici potrivit căruia se dau acestor motive numele, adesea poetizat, al modelului pe care vor să-l reproducă: ciocîrlan, cîrstei, scara pisicii, picior de capră, dinte de lup, cruce, garofiță, frunză de cireș, aripă de vultur, drumul pierdut, cîrja popii, calul dracului etc.

Dar din toate aceste motive decorative pe care le întîlnim în arta populară romînească, puține sînt acelea care pot fi arătate ca aparținînd cu exclusivitate poporului romîn. Multe din ele se găsesc aidoma în arta popoarelor din peninsula balcanică, iar altele pot fi urmărite în regiunile dinspre miazănoapte pînă în Suedia și Norvegia. Problema determinării originii acestor motive comune și altor popoare este dificilă. Studiile de pînă acum nu ne îngăduie să arătăm cu riguroasă precizie ce datorăm geto-dacilor, ce ne vine de la slavi, ce este luat din arta vecinilor sau ce este creație proprie a țăranului romîn.

Dar, indiferent de originea elementelor ei componente, care pot să fie găsite în artele decorative ale multor neamuri, ornamentica populară romînească constituie în întregul ei — prin natura sintezelor sale, prin măsura și ritmul echilibrat cu care sînt amestecate și distribuite în compoziții motivele decorative geometrice și cele naturale stilizate, prin nuanțarea discretă și armonizarea culorilor — un complex unitar cu trăsături particulare, care îi asigură o incontestabilă și uimitoare originalitate.

130. Fragment din fațada unei case de tip popular din orașul Ploiești

131. Casă de tip popular cu arcade « în paiantă » pe stîlpi de lemn, din orașul Ploiești

MEŞTERII POPULARI ŞI ARHITECTURA REALIZATĂ PENTRU NEVOILE ŞI SCOPURILE CLASELOR DOMINANTE

Caracterizîndu-se printr-o varietate surprinzătoare de tipuri şi forme de înaltă valoare artistică, prin soluţii şi procedee constructive clare şi logice, printr-o distribuţie raţională şi funcţională a planurilor, printr-o adaptare firească la natură şi peisajul înconjurător, în sfîrşit printr-o înaltă măiestrie în potrivirea proporţiilor, în dozarea decoraţiilor, în armonizarea culorilor, creaţiile arhitecturii populare au fost realizate în decursul veacurilor într-un cadru anume, care şi-a avut limitele lui: unele teritoriale, altele sociale, altele etnice, toate mai mult sau mai puţin schimbătoare. Cadrul acesta, în care factorul esenţial a fost constituit mai totdeauna de condiţiile vieţii materiale, a imprimat operelor artei populare forma şi caracterul lor specific.

Lucrul acesta se poate spune, desigur, şi despre operele artei culte, numai că acestea, avînd la bază alte concepţii şi alte mijloace de realizare, sînt, în multe privinţe, deosebite de operele artei populare.

Nu este cazul să analizăm aci, în cadrul acestei expuneri care priveşte în mod special arhitectura, toate aspectele specifice ale artei populare. Ne vom opri totuşi puţin asupra cîtorva date esenţiale.

Mai întîi, arta populară, reflectînd situaţia socială, năzuinţele spre mai bine, ideile despre frumos şi optimismul poporului, are un conţinut de idei diferit de cel al artei culte care, în general, oglindeşte şi serveşte interesele clasei dominante.

În al doilea rînd, formele în arta decorativă populară sînt concepute, îndeobşte, din memorie. Realitatea, care nu este absentă, este reprezentată totuşi, nu aşa cum o vede ochiul, ci cum o transformă mintea, anume, în trăsături schematice şi în simboluri. Variatele combinaţii realizate cu aceste scheme şi simboluri trădează intervenţia puternică a raţiunii şi a sentimentului de ordine al artistului popular. De aceea el foloseşte pe o scară întinsă, alături de imaginea stilizată a realităţii: obiecte, plante, animale, oameni, foarte multe motive decorative regulate şi simetrice: spirale, rozete stele, împletituri. Din acest punct de vedere, artistul popular se leagă, prin firul lung al tradiţiei, de artistul îndepărtatei epoci a neoliticului, folosind chiar un număr relativ mare de motive decorative caracteristice artelor primitive, transmise din generaţie în generaţie.

În sfîrşit, în ce priveşte modul de compunere, arta populară îşi are metodele ei proprii. Artistul popular creează operele sale în mod cu totul deosebit de artistul instruit. Acesta din urmă are cunoştinţe teoretice, stăpîneşte anumite legi ale compoziţiei, are o concepţie mai mult sau mai puţin clară despre conţinutul pe care urmăreşte să-l exprime. El studiază şi pregăteşte realizarea operei sale analizînd-o, plecînd de la ansamblu la detalii. Artistul popular procedează în mod deosebit de artistul instruit: el nu are cunoştinţe teoretice şi lucrează, în general, pe baza tradiţiei; el pleacă de la detaliu ca să ajungă la ansamblu, juxtapunînd scheme, simboluri, elemente.

Artistul popular construieşte astfel în mod empiric, prelucrînd direct materia, fără reveniri posibile. Aşa îşi ţese covorul, aşa îşi împodobeşte stîlpul de la pridvorul casei şi furca de tors, aşa îşi construieşte casa însăşi.

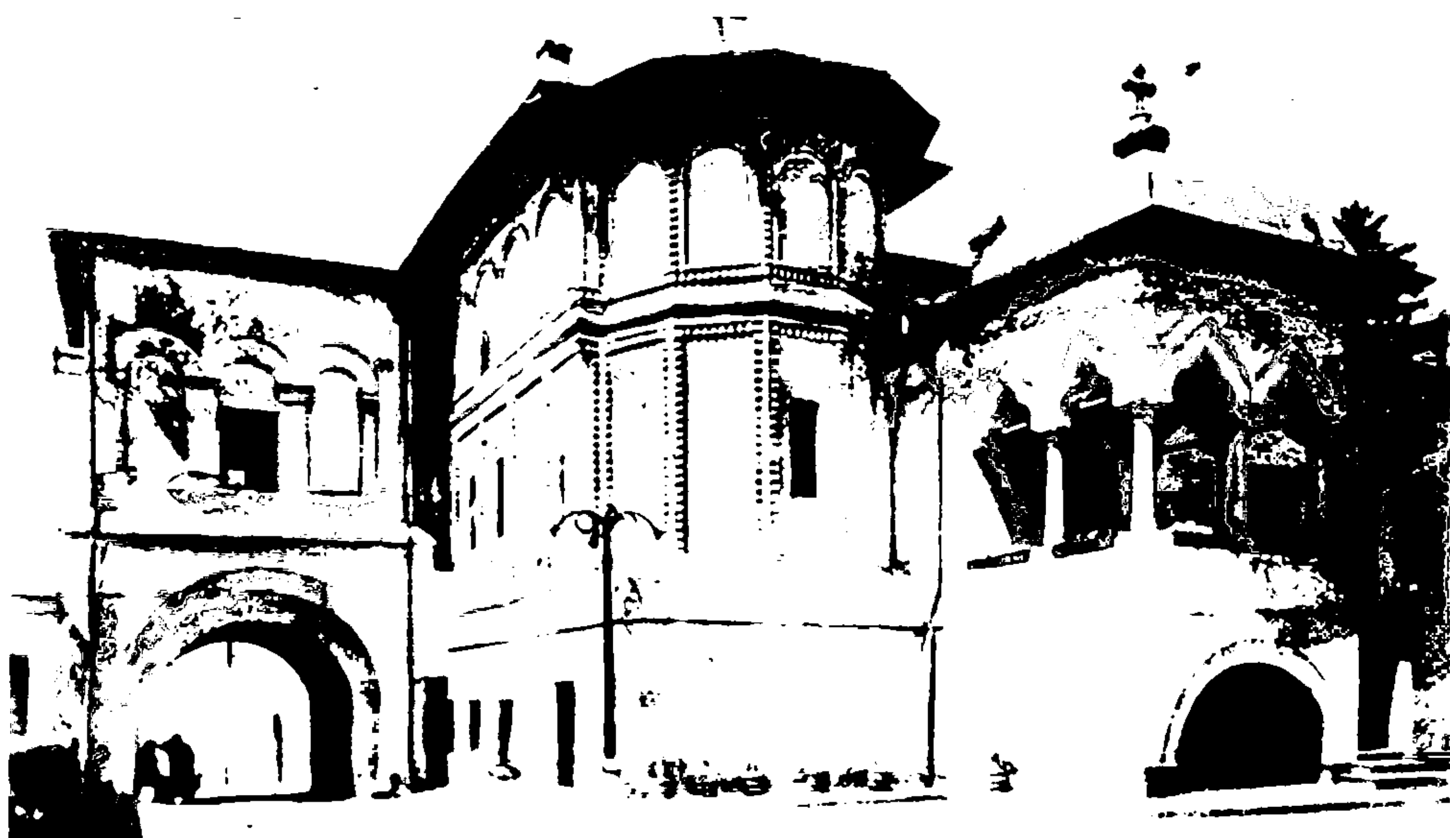
Legată prin definiţie de tradiţie şi de colectivitate, arhitectura populară, la fel ca întreaga artă populară, se deosebeşte în general de arhitectura care este rezultatul concepţiei unui artist individual. De aici nu rezultă totuşi că în domeniul artei populare nu există creaţii artistice individuale, nici că bariera dintre cele două arte n-a îngăduit de-a lungul veacurilor schimburi de influenţe. Atîta vreme cît creaţia unui artist individual se integrează tradiţiei veşnic împrospătate şi opera ieşită din mîinile lui răspunde, atît prin forma generală şi elementele ei componente, cît şi prin conţinut, sentimentului general popular, creaţia sa intră în domeniul artei populare. Exemple de genul acesta pot fi citate multe. Ne mulţumim să amintim două: casa meşterului Antonie Mogoş, construită între 1871—1875 în satul Ciauru din regiunea Craiova, care se află azi în Muzeul Satului din Bucureşti şi covorul Smarandei (datat 1861) din colecţia Muzeului de artă populară.

Cît priveşte schimbul de influenţe, precizăm că aşa cum graniţele sociale în cadrul cărora s-au dezvoltat cele două arte au fost, cu tot caracterul lor închis, penetrabile, în acelaşi fel, şi într-o măsură mult mai mare, cu toate deosebirile lor de concepţii şi de metode, arta păturilor de sus ale societăţii şi arta populară au fost deschise una alteia şi s-au influenţat reciproc. Prin infiltraţii lente, in mod aproape permanent, elemente caracteristice uneia au fost împrumutate şi prelucrate în spiritul şi potrivit cerinţelor şi concepţiilor celeilalte.

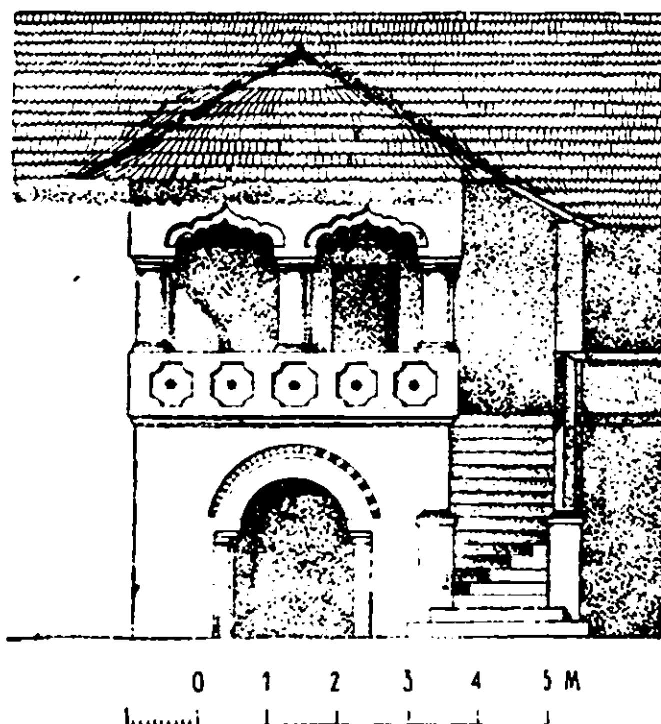
Astfel, în urma acestui neîncetat schimb de influenţe şi de experienţe, operele monumentale ale arhitecturii romîneşti vechi — în speţă unele biserici şi o bună parte din clădirile mănăstireşti — şi-au însuşit o seamă de formule plastice, precum şi unul din elementele cele mai specifice şi mai expresive ale arhitecturii populare: foişorul.

Pentru ilustrarea acestui adevăr desprindem din numeroasele exemple ce ne stau la îndemînă, cîteva imagini:

În figura 132, foişorul vechii reşedinţe a mitropoliţilor din Bucureşti, înglobat azi în clădirea nouă a palatului patriarhal. Construit curînd după 1668, în timpul mitropolitului Teodosie, şi restaurat în 1723, acest preţios element de arhitectură de tip popular ne înfăţişează şase arcade polilobate, cîte două pe fiecare faţă liberă,

132. Foişorul vechiului palat al mitropoliţilor din Bucureşti

133. Foişorul caselor egumeneşti de la mănăstirea Cozia

134. Pridvorul bisericii mănăstirii Cozia

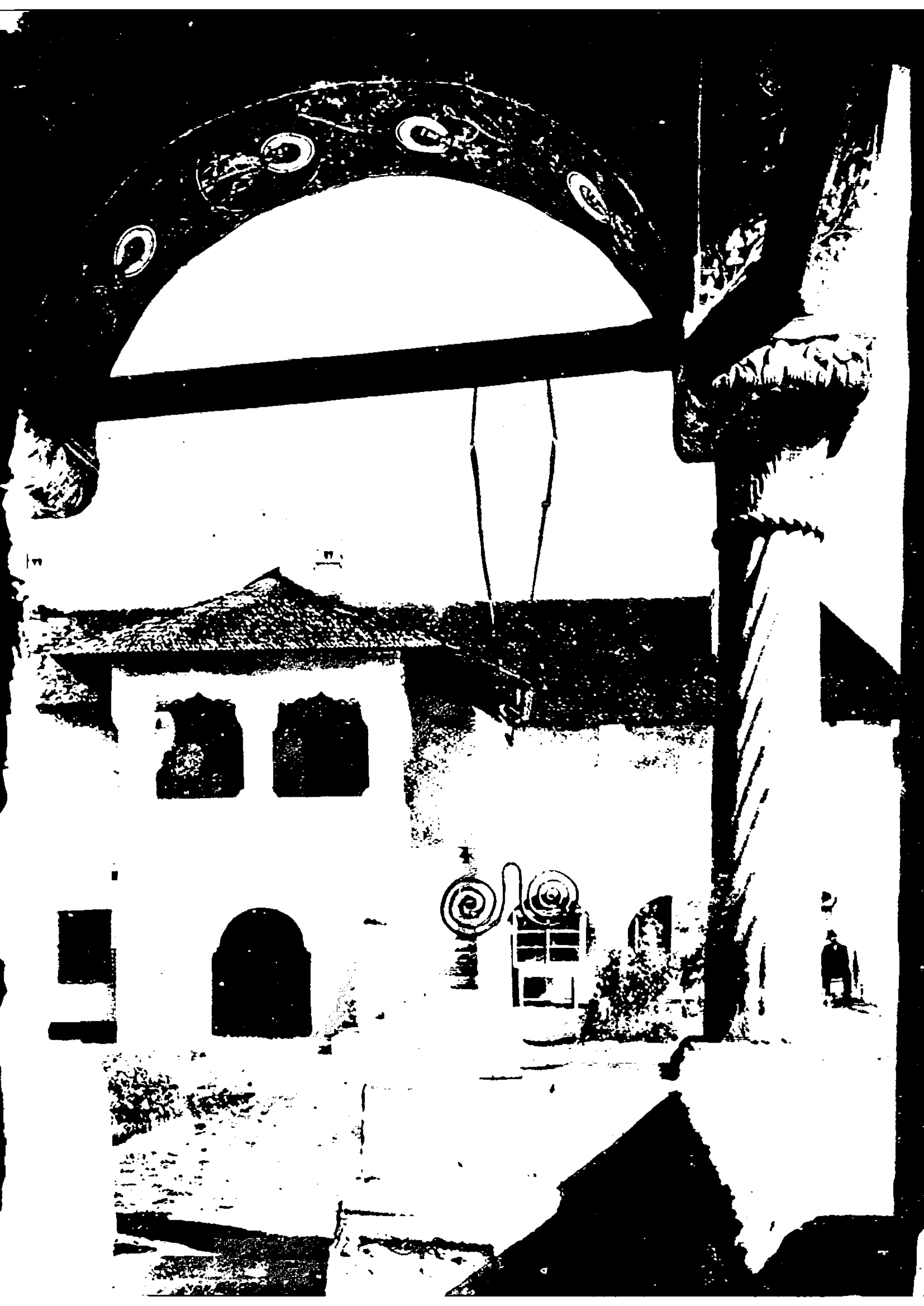
construite din zidărie şi sprijinite pe colonete de piatră cu fusul canelat în torsadă şi capitelul format din foi stilizate de acantă. În partea de jos, pe zidăria plină a soclului înalt, se detaşează, în faţă, golul arcuit care marchează, ca şi la casele ţărăneşti, intrarea la pivniţă; alături, scara de acces la nivelul încăperilor de locuit. În complexul clădirii de care este legat, foişorul aduce pe lîngă formele elementului original popular, şi concepţia unei asimetrii voite, menită să imprime ansamblului acel caracter pitoresc aproape nelipsit în operele arihtecturii populare.

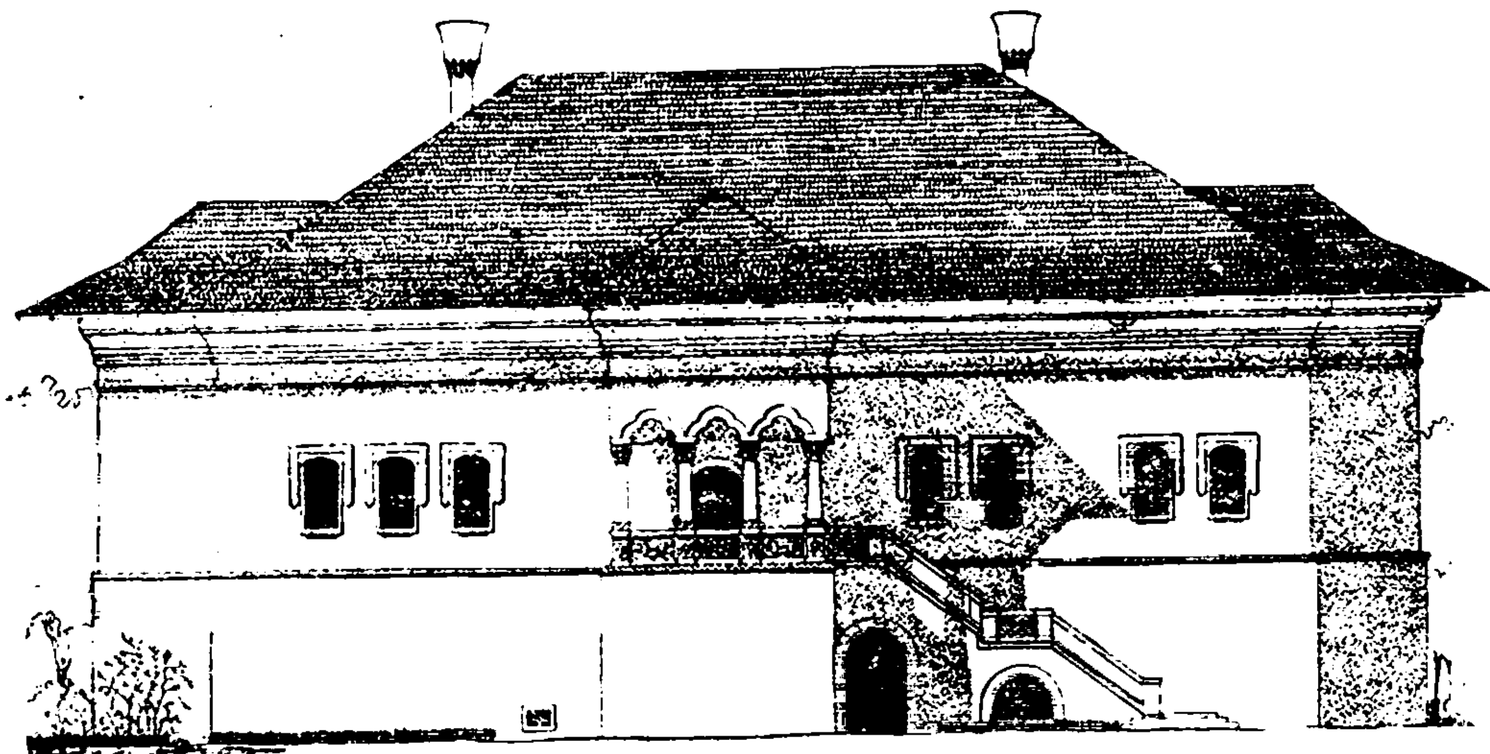
În figura 134, pridvorul adăugit între 1705—1706 bisericii mănăstirii Cozia, care nu-i altceva decît o transpunere în piatră şi cărămidă a unei prispe de casă ţărănească.

În sfîrşit, în figurile 133 şi 135 este prezentat foişorul caselor egumeneşti de pe aripa dinspre miazăzi a mănăstirii Cozia, construit din nou (sau poate numai refăcut pe ziduri mai vechi), către sfîrşitul veacului al XVIII-lea.

---

135. Foişorul caselor egumeneşti de la mănăstirea Cozia

136. Fațada cu intrarea (restituită) și planul etajului palatului brîncovenesc de la Mogoșoaia, lingă București. Scara reproducerii: 1/2 din scara celorlalte desene

În domeniul mult mai întins al arhitecturii civile, folosirea experienţei acumulate de arta populară a jucat un rol hotărîtor.

Tipul modestei locuinţe ţărăneşti, reeditat cu nesfîrşite variaţii, a stat la baza *alcătuirii mai tuturor locuinţelor: de la clădirile mănăstireşti şi casele boiereşti,* pînă la palatele domneşti.

Legate de formele tipice care le caracterizează şi de gradul de înrudire cu operele artei populare, se deosebesc în acest domeniu două categorii de monumente.

O primă categorie o formează locuinţele mari, puţine la număr, ridicate pe măsura vieţii pretenţioase a unor boieri latifundiari, cum au fost, ca să ne referim la un singur exemplu, palatele cunoscutului principe Constantin Brîncoveanu. Croite pe planuri vaste şi în forme de arhitectură în care se reflectă, alături de influenţele curţii sultanilor de la Constantinopol, şi ceva din arta Italiei de nord, palatele acestea — din care ni se păstrează un exemplar la Mogoşoaia, lîngă Bucureşti şi altul la Potlogi, în regiunea Bucureşti — cuprind în compoziţia lor şi o seamă de elemente constructive şi decorative populare, tradiţionale. Astfel, partea din planul etajului, cu elegantul foişor de pe faţada principală (fig. 136), nu-i de fapt decît o dezvoltare la scară mare, a tipului casei ţărăneşti cu sală, două camere şi foişor în faţa intrării.

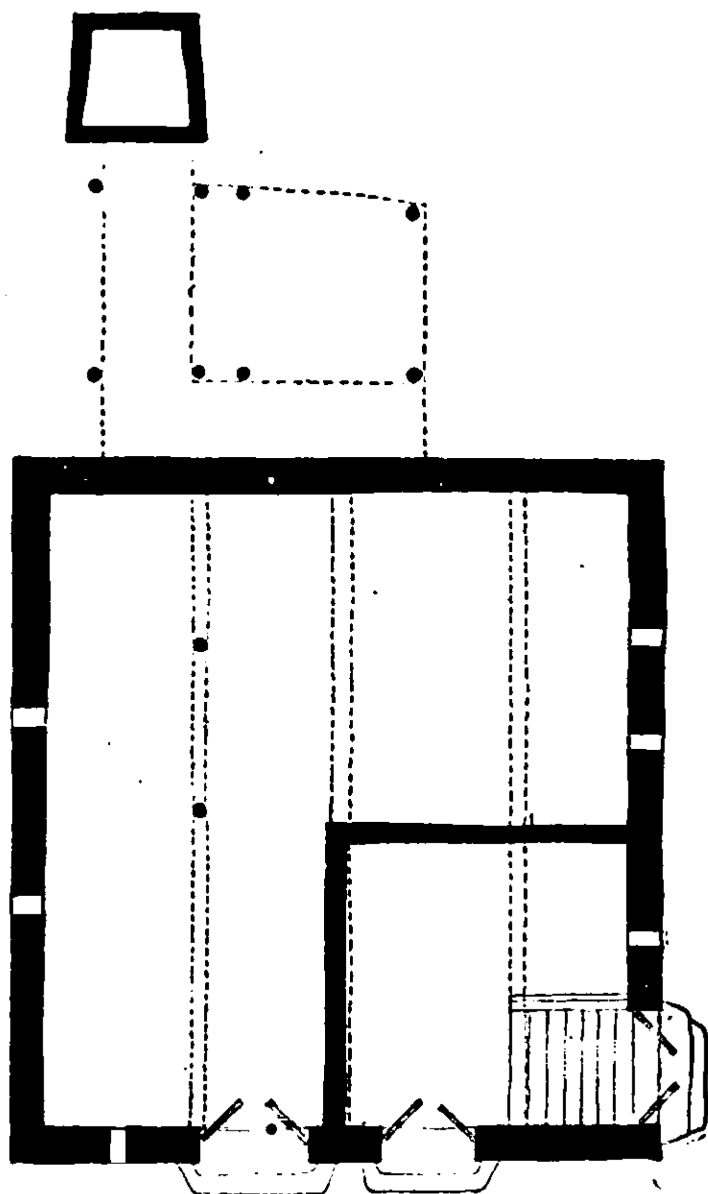
O a doua categorie de monumente, care au luat naştere şi s-au dezvoltat nu numai sub înrîurirea arhitecturii ţărăneşti, dar chiar prin munca directă a meşterilor populari, o formează casele boiereşti şi negustoreşti, ridicate pînă către jumătatea veacului al XIX-lea în cadrul conacelor, la ţară, sau în oraşe. Casele acestea, construite din zidărie de cărămidă şi piatră, adesea parţial şi din schelet de lemn cu umplutură «în paiantă», reprezintă, în esenţă, o formă evoluată a locuinţei ţărăneşti. Trecerea de la casa ţărănească de tipul dezvoltat la formele adesea impunătoare ale caselor boiereşti pe care le întîlnim de la sfîrşitul veacului al XVII-lea încoace, s-a făcut cu încetul, în timp foarte îndelungat.

Forma intermediară între casa ţărănească şi casa boierească propriu zisă ne este înfăţişată de locuinţele cîtorva proprietari de pămînt, răzeşi sau boieri mai mici, care ni s-au păstrat în regiunile deluroase ale Olteniei şi Munteniei.

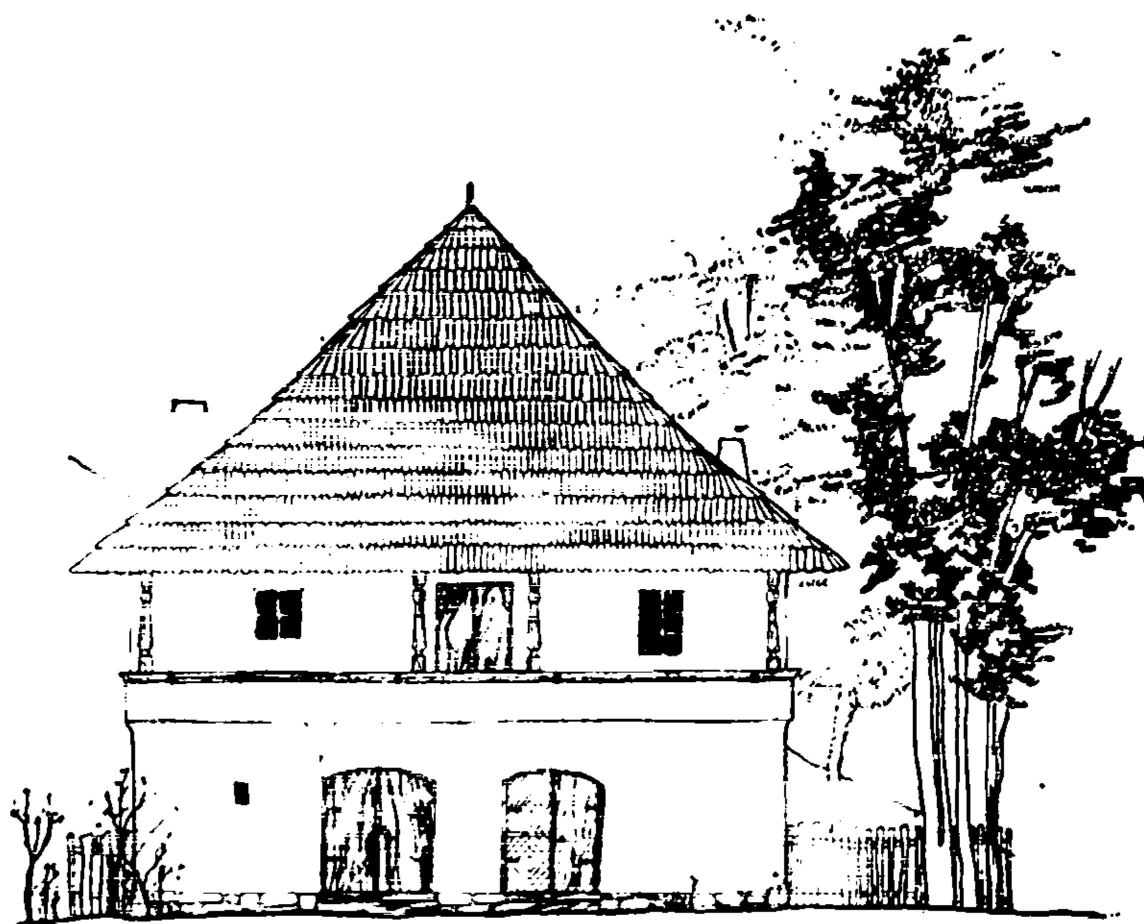
Prezentăm în figurile 137—140 un exemplar tipic de acest fel de locuinţă: casa Const. Bărbătescu, din satul Bărbăteşti, în regiunea Craiova. Situată în mijlocul unei mari curţi, înconjurată de arbori şi verdeaţă, casa aceasta, de frumoasă înfăţişare şi bune proporţii, cuprinde două caturi: un parter şi un etaj. Catul de jos, situat la nivelul solului, este destinat, ca şi în casa ţărănească cu parter şi etaj, a fi pivniţă şi loc de depozit. Catul superior cuprinde locuinţa propriu zisă, compusă dintr-o încăpere centrală, lungă şi relativ îngustă — o sală — şi trei camere de locuit, una de o parte şi două de alta a acestei săli. Accesul la etaj se face printr-o scară exterioară, acoperită şi ascunsă vederii, care dă la etaj într-un balcon deschis, întins pe toată faţada principală. Balconul acesta, căruia i se dă adesea şi numele turcesc de «cerdac», este de fapt o prispă mărginită de stilpi de lemn frumos fasonaţi şi împodobiţi cu crestături. La întocmirea planului acestui tip de locuinţă, s-a făcut un pas înainte

şi spre sporirea cît de cît a confortului: amenajarea, într-un turnuleţ izolat, legat de casă printr-o galerie deschisă dar acoperită, a unui rudimentar, însă uşor de întreţinut, cabinet de toaletă.

Casa boierească evoluată, operă a aceloraşi meşteri populari, diferă de tipul intermediar, prezentat mai sus, prin dimensiuni şi prin înfăţişarea faţadelor. Parterul, mult mai bine pus în evidenţă, cuprinde, pe lîngă cele cîteva încăperi cu ieşiri directe în curte, care servesc de obicei ca depozite de unelte şi alimente sau, cîteodată,

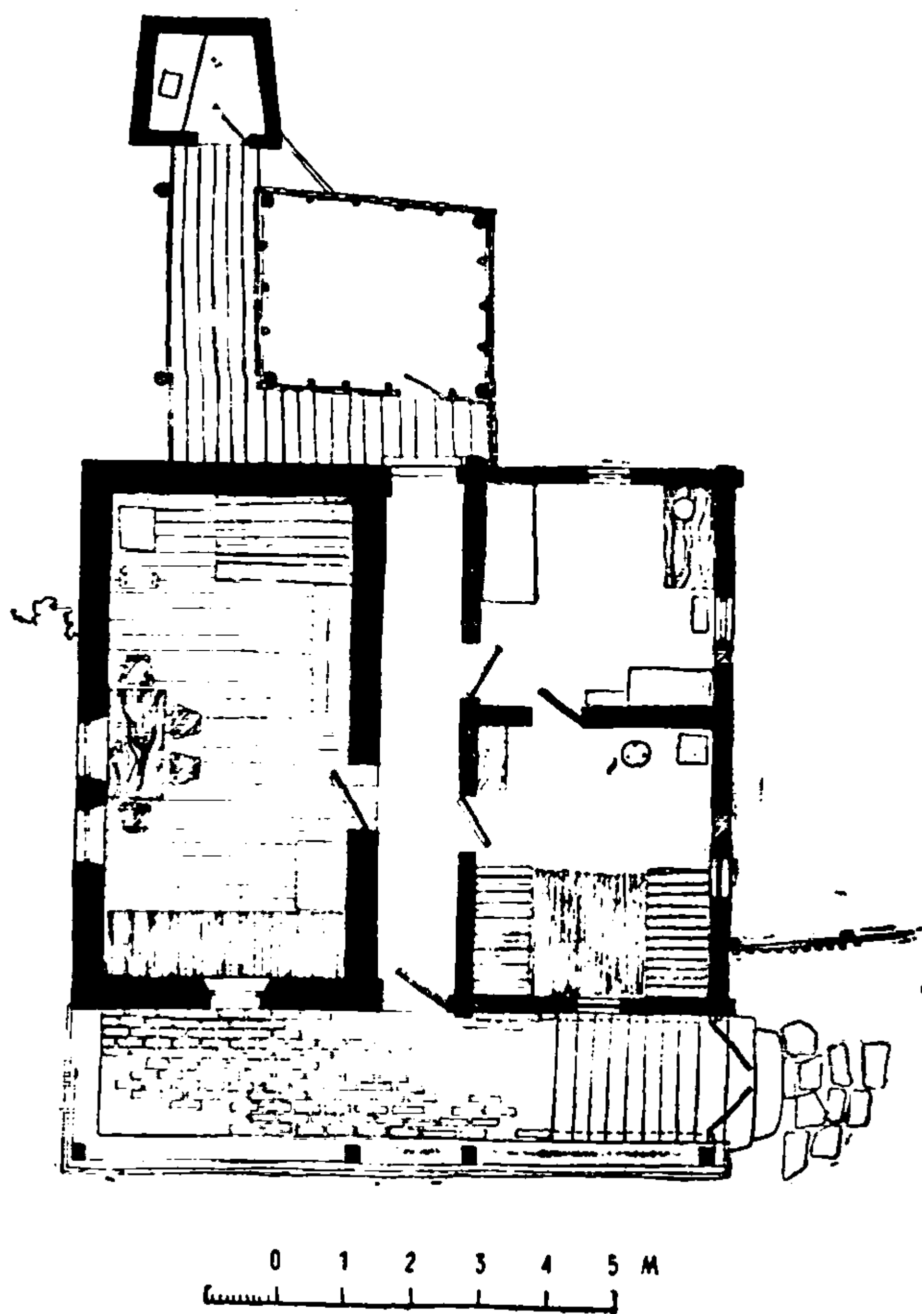
137. Casa Constantin Bărbătescu din satul Bărbăteşti, în regiunea Craiova. Planul parterului

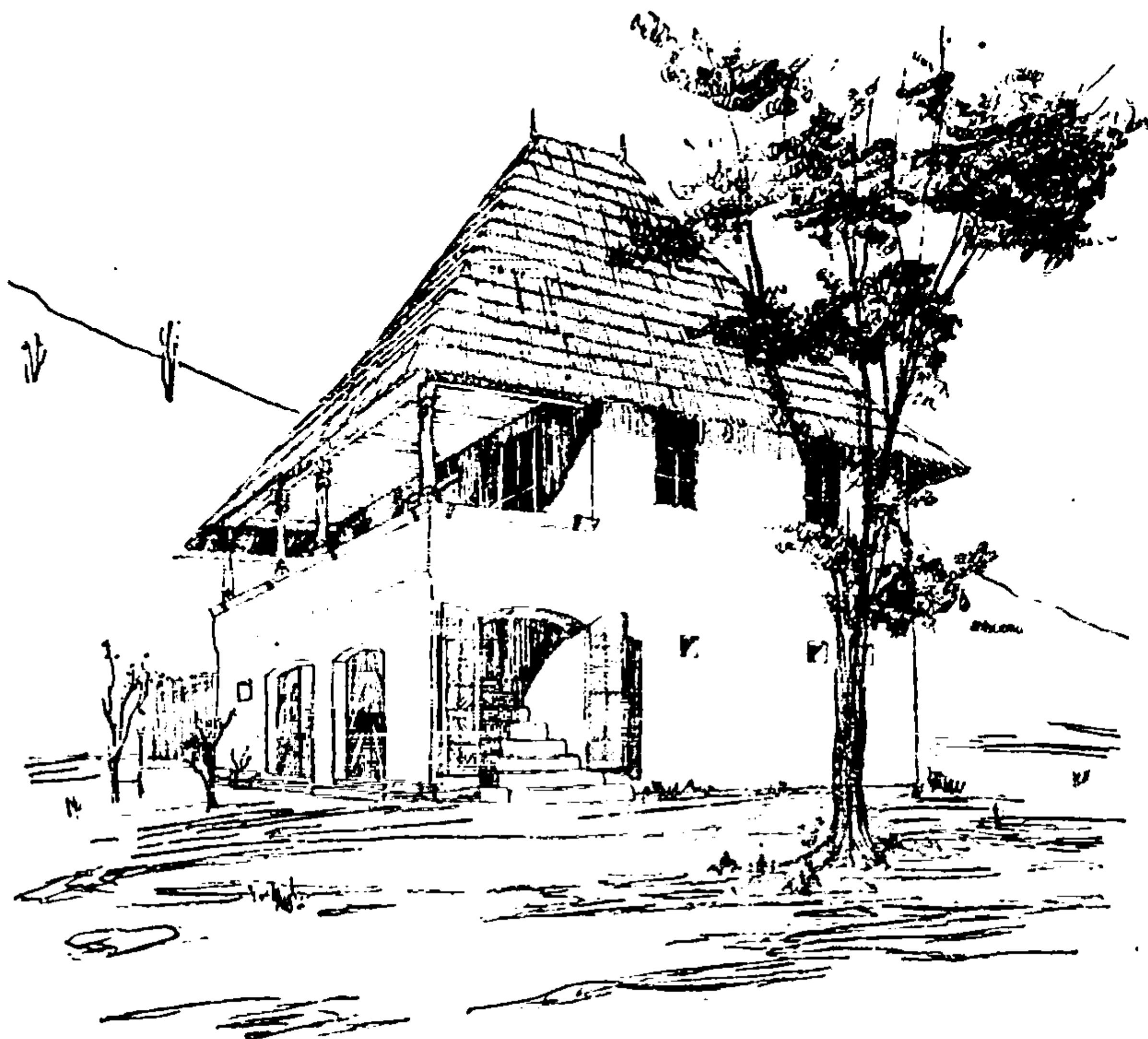

138. Casa Constantin Bărbătescu din satul Bărbătești, în regiunea Craiova. Fațada principală

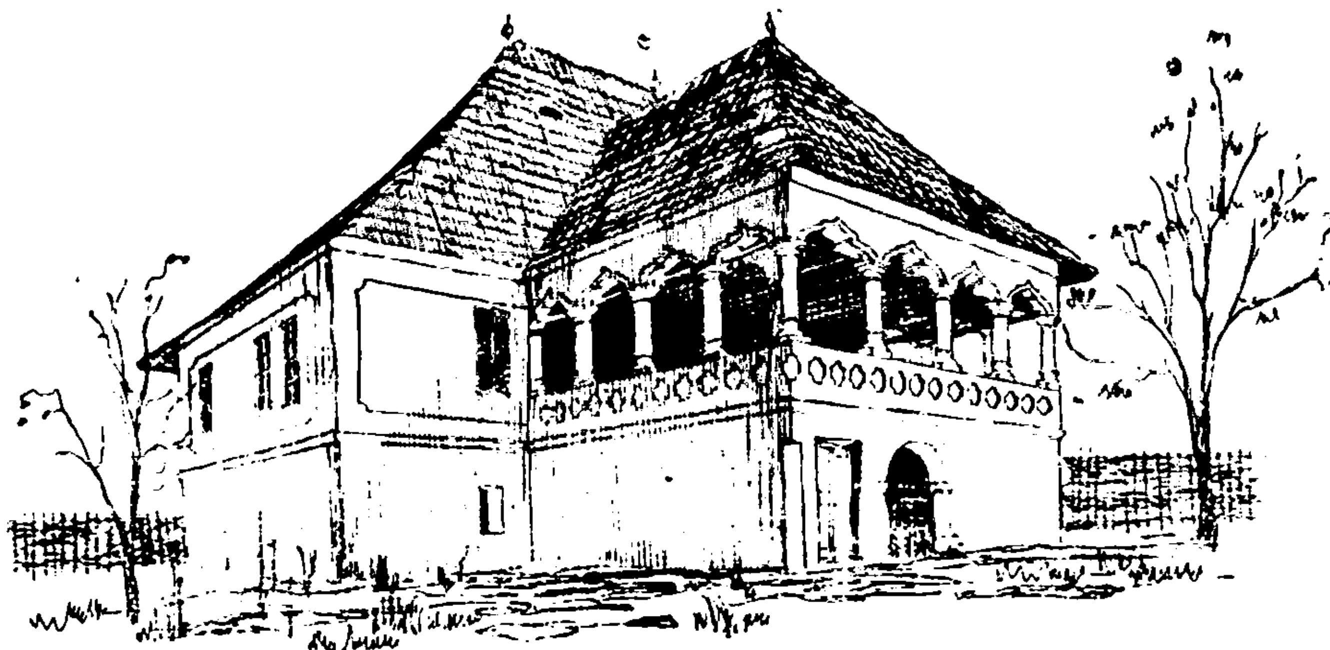
şi ca locuinţe pentru unii oameni ai curţii, şi o spaţioasă pivniţă, adesea acoperită cu bolţi. La etaj, sala mijlocie, de o parte şi de alta căreia se găsesc camerele de locuit, este precedată pe faţada principală de un spaţios foişor. Adesea un foişor asemănător, mai totdeauna însă închis, se găseşte în prelungirea aceleiaşi săli, pe

139. Casa Constantin Bărbătescu din satul Bărbăteşti, în regiunea Craiova. Planul etajului

140. Casa Constantin Bărbătescu din satul Bărbătești, în regiunea Craiova

141. Casă boierească din Oltenia — azi dispărută

fațada opusă. Scara de acces la etaj este așezată pe fațada principală, fie lipită de foișor, fie sub acesta.

Piesa cea mai caracteristică a acestui tip de casă boierească este foișorul de pe fațada principală, locul predilect în care se întîlneau membrii familiei și mosafirii în timpul verii și în zilele însorite de toamnă. În același scop era folosit foișorul închis de pe fațada posterioară, în timpul iernii. Toată arta construcției și a ornamentației se desfășoară în mod special în jurul foișorului deschis, care este delimitat fie de o serie de armonioase arcade în plin cintru sau, mai des, polilobate sprijinite pe coloane robuste de zidărie — așa cum avea casa oltenească, acum dispărută, înfățișată în figura 141 — fie de o ordonanță de grațioase colonete și grinzi de lemn, cum se vede la casa Glogoveanu din satul Glogova, în regiunea Craiova, prezentată în figura 142.

Construită în tîrgurile de seamă ale țării, casa boierească a vremurilor trecute nu se deosebea întru nimic de casa ridicată pentru reprezentanții aceleiași clase dominante la sate.

Situate totdeauna în mijlocul unor curți vaste și retrase mult de la strada care arareori era croită după o linie dreaptă, avînd fiecare în jur bucătării, grajduri, felurite alte anexe și o nelipsită grădină cu pomi fructiferi, casele acestea imprimau orașelor romînești ale veacurilor al XVII-lea și al XVIII-lea un caracter original și pitoresc, cu totul diferit de ceea ce se putea vedea în aceeași vreme în centrele urbane ale majorității țărilor europene. Lucrul acesta este consemnat în mai toate notele de călătorie ale străinilor, care au avut atunci ocazia să ne viziteze țara. Dar

142. Casa Glogoveanu din satul Glogova, în regiunea Craiova

143. Casa slujerului Barbu Gănescu din Tîrgu-Jiu, înainte de restaurarea care i-a schimbat total aspectul original

dacă în înfățișarea generală a unor tîrguri vechi, cum ar fi Rîmnicul-Vîlcii, Iașii, Botoșanii și altele, putem să mai desprindem încă și azi ceva din pitorescul de altădată al așezărilor, in schimb nici o casă boierească veche, din cele mari, croite în spiritul frumoaselor forme populare tradiționale, nu ni s-a păstrat.

Pînă curînd după primul război mondial exista încă, in formele ei originale, în orășelul Tîrgu-Jiu, o astfel de casă, fostă a slugerului Barbu Gănescu. Construită către sfîrșitul veacului al XVIII-lea, ea ne înfățișa pe fațada principală—așa cum se vede din figura 143, un frumos foișor cu coloane de zid și arcade în acoladă. Adăugirile și transformările care i-au fost aduse ulterior de un arhitect modern, cu un gust nu tot atît de rafinat ca acela al meșterului popular din trecut, i-au schimbat toate trăsăturile caracteristice, făcind-o de nerecunoscut.

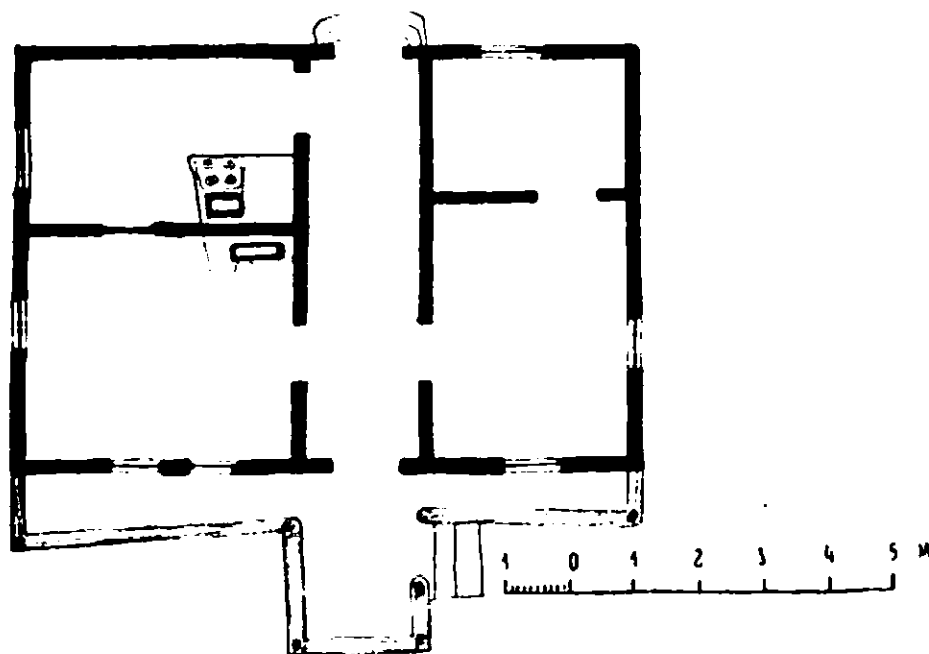
La fel, în decursul ultimului sfert al veacului al XVIII-lea și în prima jumătate a veacului al XIX-lea, casele clădite în mai toate tîrgurile țării pentru negustori și tîrgoveți, reprezentanți ai proaspetei burghezii romînești, case cum se mai văd cîteva, păstrate din întîmplare, în orașele Suceava, Botoșani, Rîmnicul-Vîlcii, București, ne înfățișează forme prețioase de pronunțat caracter tradițional popular, realizate prin prelucrarea acelorași elemente ale vechii case țărănești.

Primele două exemplare de acest fel, înfățișate în figurile 144 și 147, sînt din orașul Suceava și datează din ultimii ani ai veacului al XVIII-lea. Amîndouă aceste case își dezvoltă planul pe un singur nivel, respectînd același principiu simplu de compoziție simetrică: patru camere dispuse cîte două de o parte și de alta a unei săli centrale. Asemănătoare ca plan, ele sînt însă foarte deosebite ca fațade. Una, cea prezentată în figurile 144—146, joasă, este tratată pe orizontală și are în față o prispă îngustă care, în dreptul intrării, se mărește cu un pitoresc foișor. Ca și la casele țărănești de acest gen, elementele principale de înfrumusețare a fațadei — prispa și foișorul — sînt puse în evidență de o serie de grațioase colonete de lemn și de grinzile aparente și frumos profilate ale tavanelor și streșinii. (Planșa VIII).

Celălalt exemplu de casă suceveană, prezentată în figura 147, ne sugerează imaginea locuințelor populare de tip înalt din regiunile deluroase ale țării, în care soclul masiv de zidărie plină și corpul proeminent al gîrliciului pivniței contrastează plăcut cu partea superioară a clădirii, punctată de golurile relativ mari ale ferestrelor, alături de care, dominant, se detașează în axa fațadei principale, foișorul cu largi deschideri polilobate.

Nu mai puțin sugestive pentru formele acestei arhitecturi de esență populară sînt și celelalte cîteva case ce se mai păstrează, cu greu, în centrele orășenești amintite.

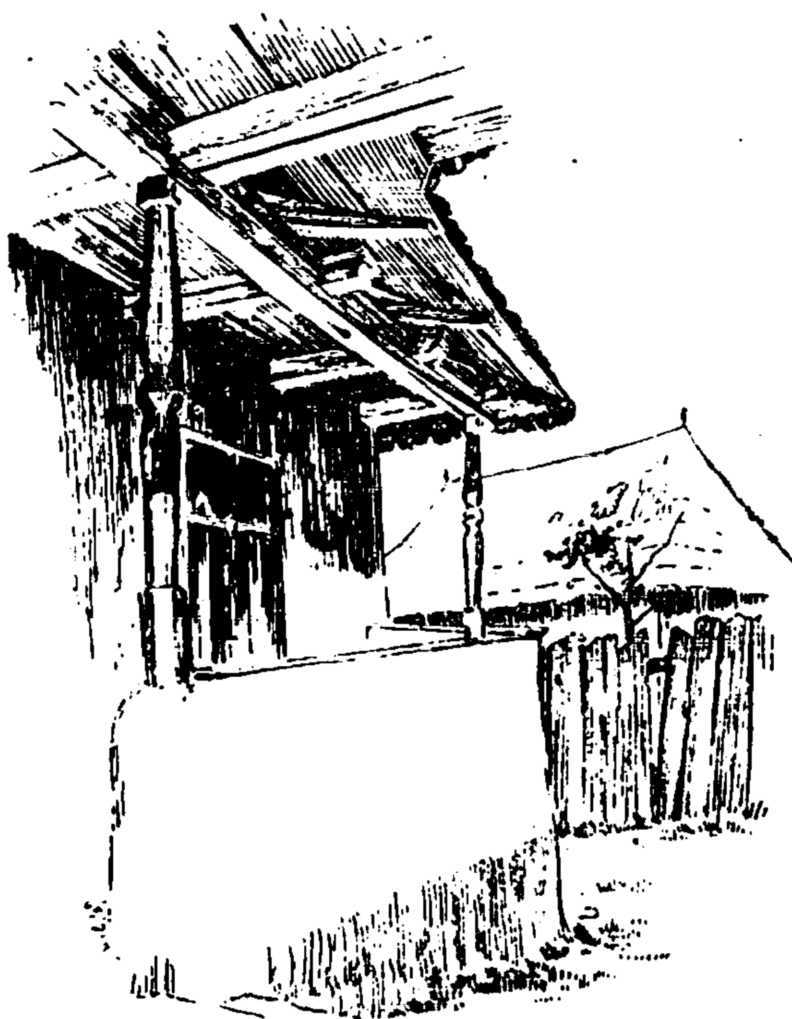
Astfel, casa Goilav de pe strada Mioriței din orașul Botoșani, prezentată în figura 148, ne înfățișează unul din tipurile curente de modestă locuință burgheză de oraș, caracteristică primei jumătăți a veacului al XIX-lea. Ridicată pe un soclu de înălțime mijlocie, casa era înconjurată de o mică grădină cu pomi fructiferi, continuată spre fațada posterioară cu o curte de serviciu, unde se găseau diferite anexe gospodărești: grajduri, șuri, magazii etc. Acoperișul înalt de șiță (azi înlocuit

144. Casă de tirgoveţ din oraşul Succava. Faţada principală şi planul

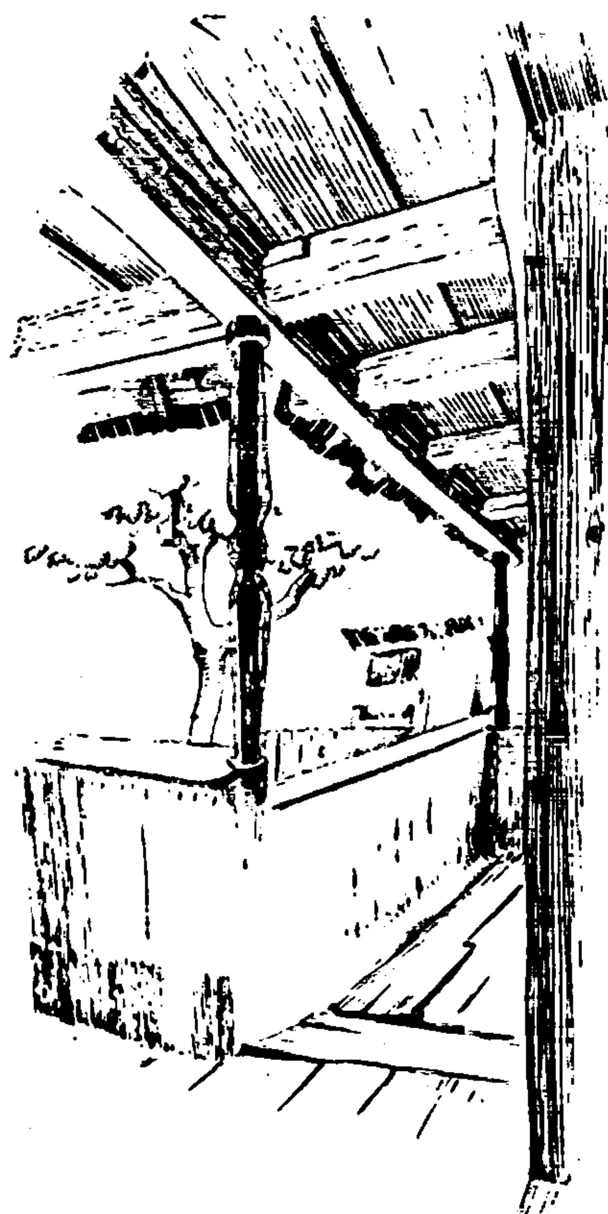
CASĂ PE STRADA PUŞKIN ÎN ORAŞUL SUCEAVA

145. Fragment din prispa casei de tîrgoveț din orașul Suceava, prezentată în fig. 144

cu tablă), streașina proeminentă (iese din linia fațadei cu 1,30 m), precum și foișorul care pune în evidență intrarea, imprimă clădirii un pronunțat caracter pitoresc. Se distinge în mod deosebit arhitectura îngrijită a acestui din urmă element de înfrumusețare a fațadei: colonetele împodobite cu sculpturi, grinzile late, cu profilul subliniat de semicercuri și acolade, care leagă colonetele între ele ca niște arcade, și banca joasă care înconjură, spre interior, parapetul, toate construite cu măiestrie, din lemn (fig. 149).

Casele de pe strada Mircea Vodă 51 și calea Șerban Vodă 33 din București, exemplarele cele mai frumoase dintre puținele de acest fel pe care le mai păstrează capitala și pe care le înfățișăm în figurile 150 și 151, reproduc, la o scară mărită, același tip vechi de locuință populară romînească. Ridicate pe socluri înalte de

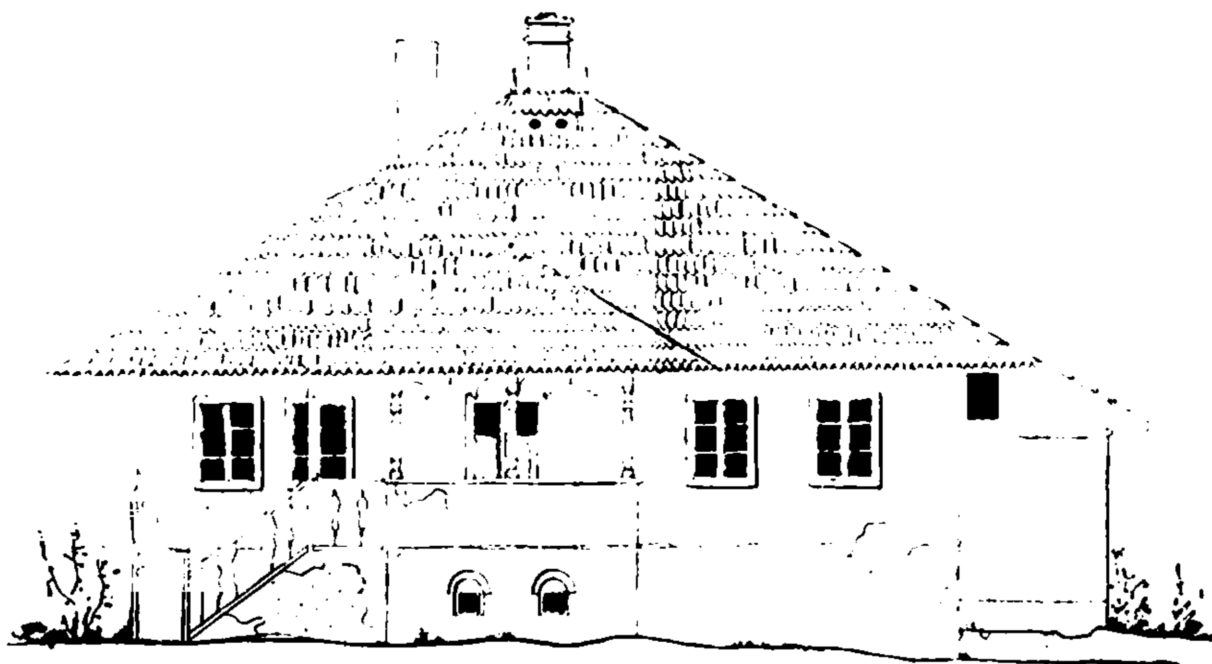
146. Fragment din foişorul şi prispa casei de tirgoveţ din oraşul Suceava, prezentat în fig. 144

zidărie, cu pivniţă, amîndouă respectă, în ceea ce priveşte partea principală a planului, principiul unei dispoziţii simetrice: patru camere de locuit dispuse în jurul unei înguste săli centrale.

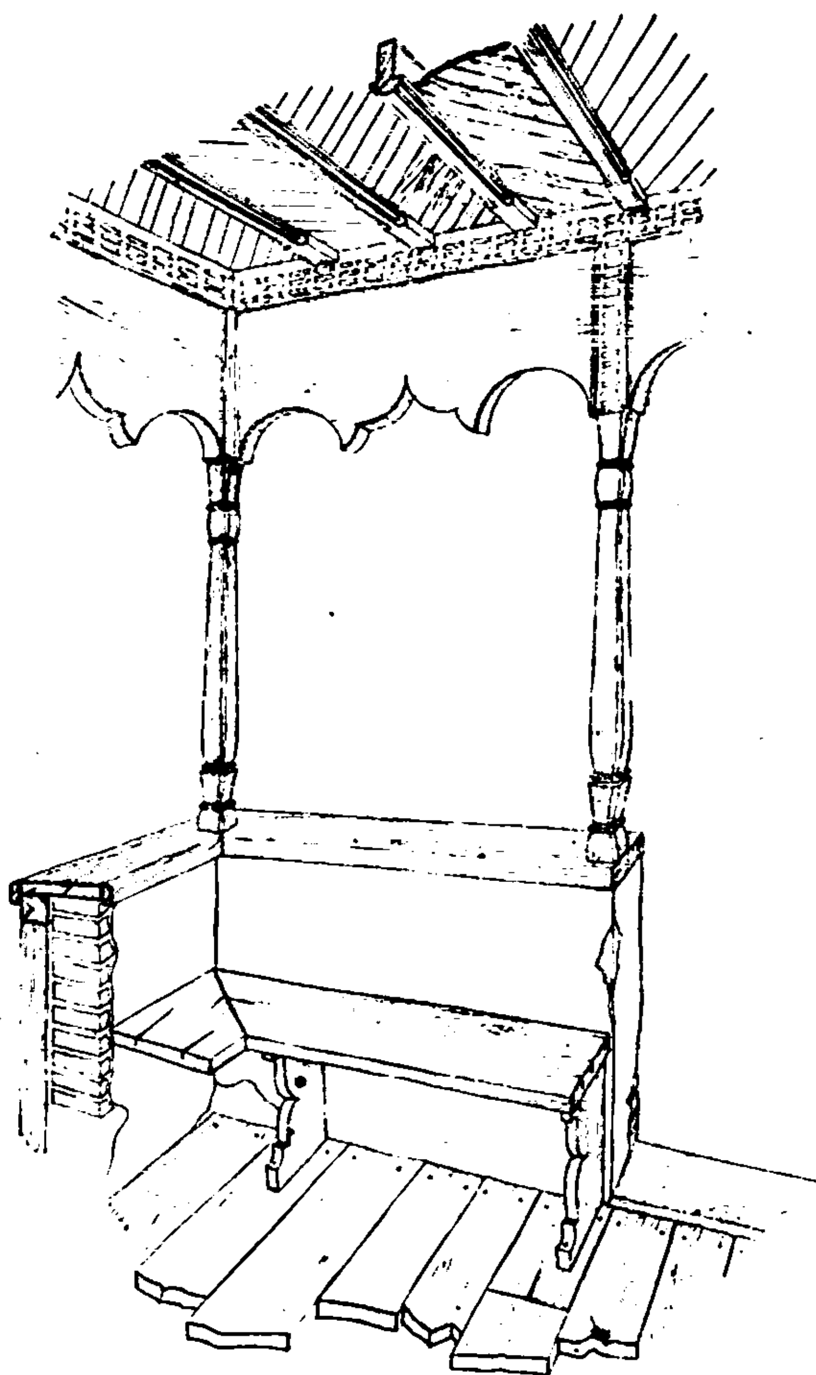
La casa din strada Mircea Vodă (fig. 150), simetria planului este transpusă şi în faţada principală, care este precedată de o prispă largă, mărită în dreptul intrării cu un foişor. Ambele aceste elemente, care dau caracter clădirii, sînt delimitate

147. Casă de tîrgoveţ din oraşul Suceava

148. Casa Goilav din orașul Botoșani — pe strada Mioriței. Fațada principală și planul

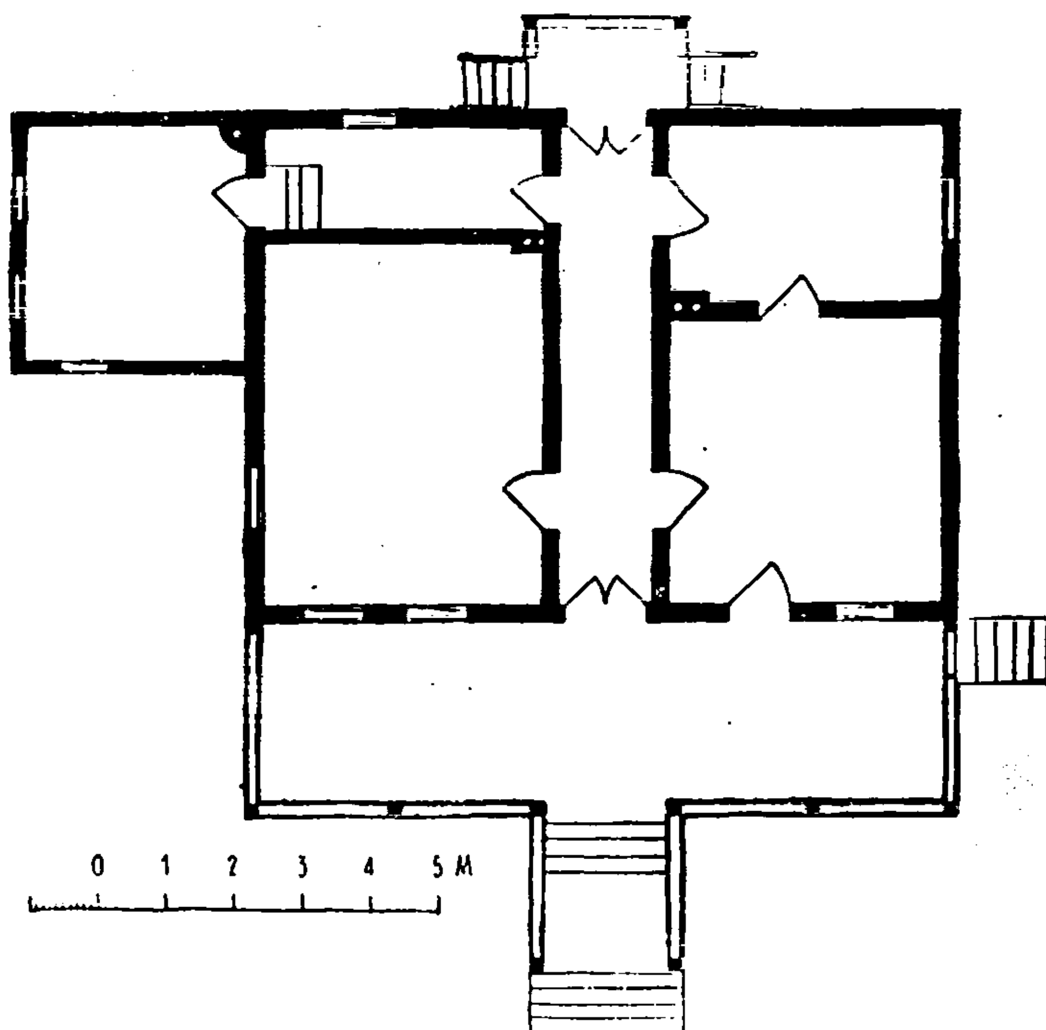

149. Fragment din foișorul casei Goilav din Botoșani, văzut din interior

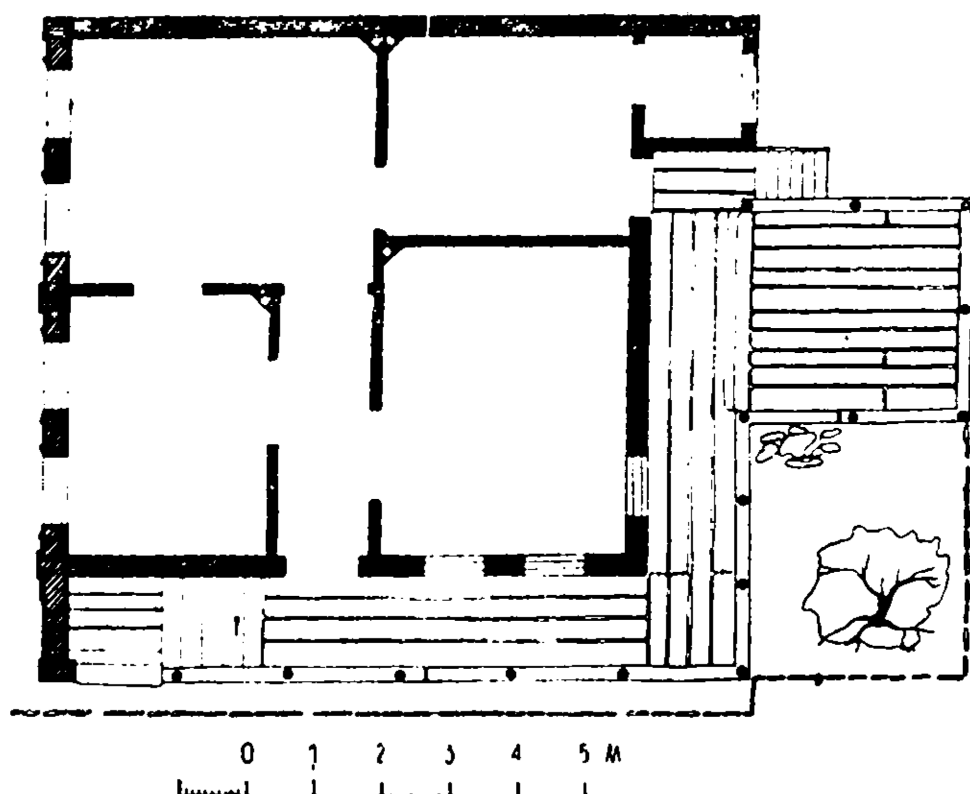
de o serie de largi arcade polilobate, sprijinite pe colonete de lemn cu capiteluri compuse din motive florale și volute.

Casa din Calea Șerban Vodă are o înfățișare exterioară ceva mai deosebită. Lăsind de o parte arhitectura fațadei așezate in bordura străzii, care a fost complet refăcută (ferestrele, mărite, sînt încadrate cu rame de factură neoclasică și un atic

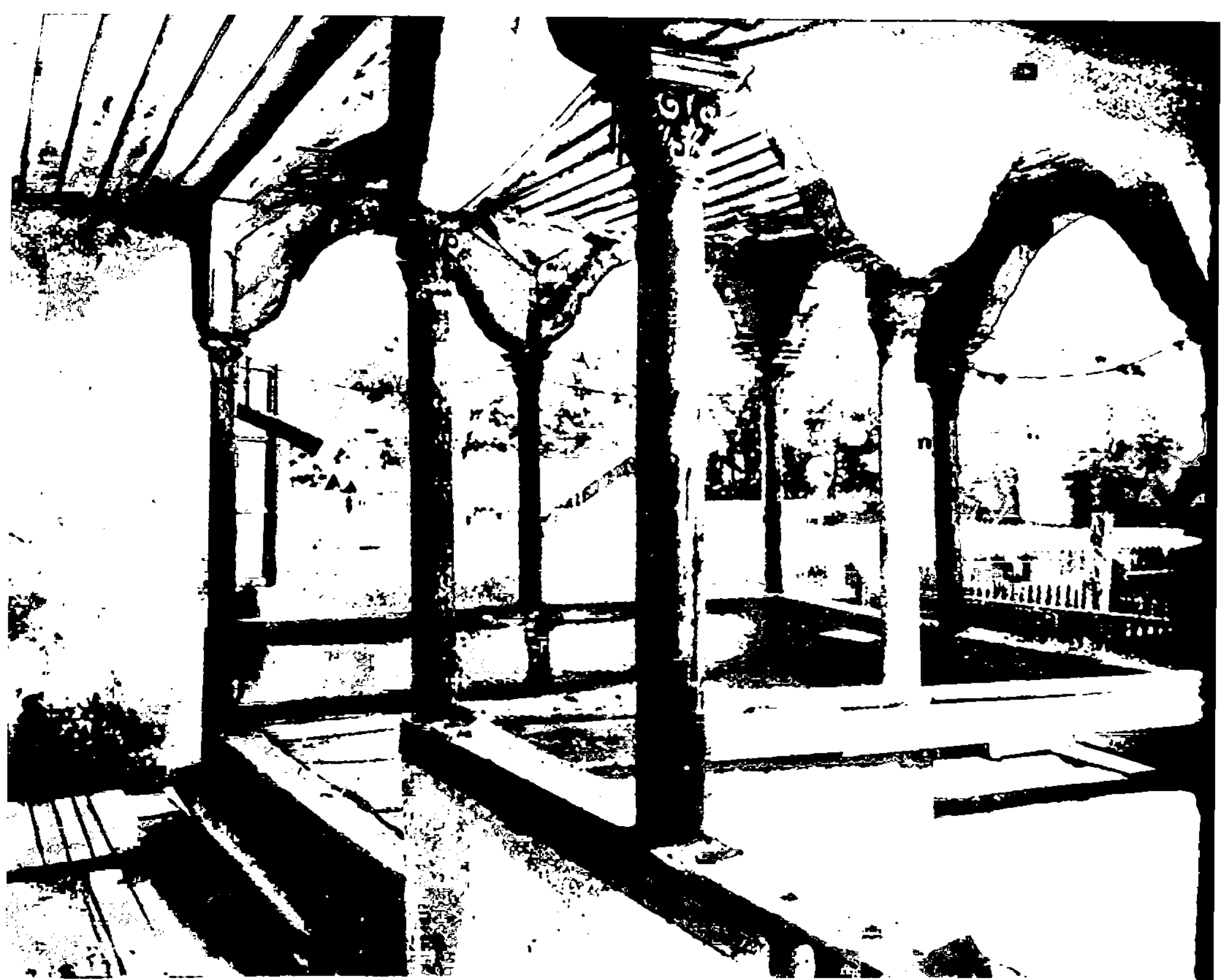

150. Casa de pe strada Mircea Vodă 51 din Bucureşti. Faţada principală şi planul

151. Casa de pe Calea Şerban Vodă 33 din Bucureşti. Faţadă şi plan

152. Foişorul casei de pe Calea Şerban Vodă 33 din Bucureşti

înalt ascunde acoperişul), faţada lungă, spre curte, este precedată de o prispă mărginită de graţioase colonete de lemn şi arcade trilobate, al căror ritm uniform, odihnitor, se continuă pe faţada dinspre grădină, deschizîndu-se într-un spaţios şi pitoresc foişor (fig. 152).

Dar în compoziţia unora din aceste modeste locuinţe de tîrgoveţi şi negustori apar adesea, alături de elementele tradiţionale de bază, forme şi decoraţii străine artei populare romîneşti. Dintre acestea menţionăm: *sacnasiul*, încăpere destinată siestei, care înlocuieşte pridvorul închis de pe faţada posterioară a casei boiereşti tradiţionale; ieşitura sub formă de *muşarabie*, care sublinia, spre stradă, etajul unor case din Bucureşti (remarcabilă din acest punct de vedere era casa, azi dispărută, înfăţişată în figura 153); ornamentele de stuc reprezentînd flori, păsări sau animale fantastice, care decorau ramele uşilor, ale ferestrelor sau chiar cîmpul pereţilor; în sfîrşit, numeroasele piese străine de mobilier: mescioare joase, colţuroase sau rotunde, incrustate cu sidef, divanuri, covoare orientale etc., care, toate, oglindeau tendinţele şi moravurile păturii de suprafaţă a societăţii romîneşti a acelor vremuri, boieri, tîrgoveţi şi negustori, crescuţi sub înrîurirea aceloraşi idei şi gusturi orientale, venite din centrul de stăpînire care era Constantinopolul turcesc.

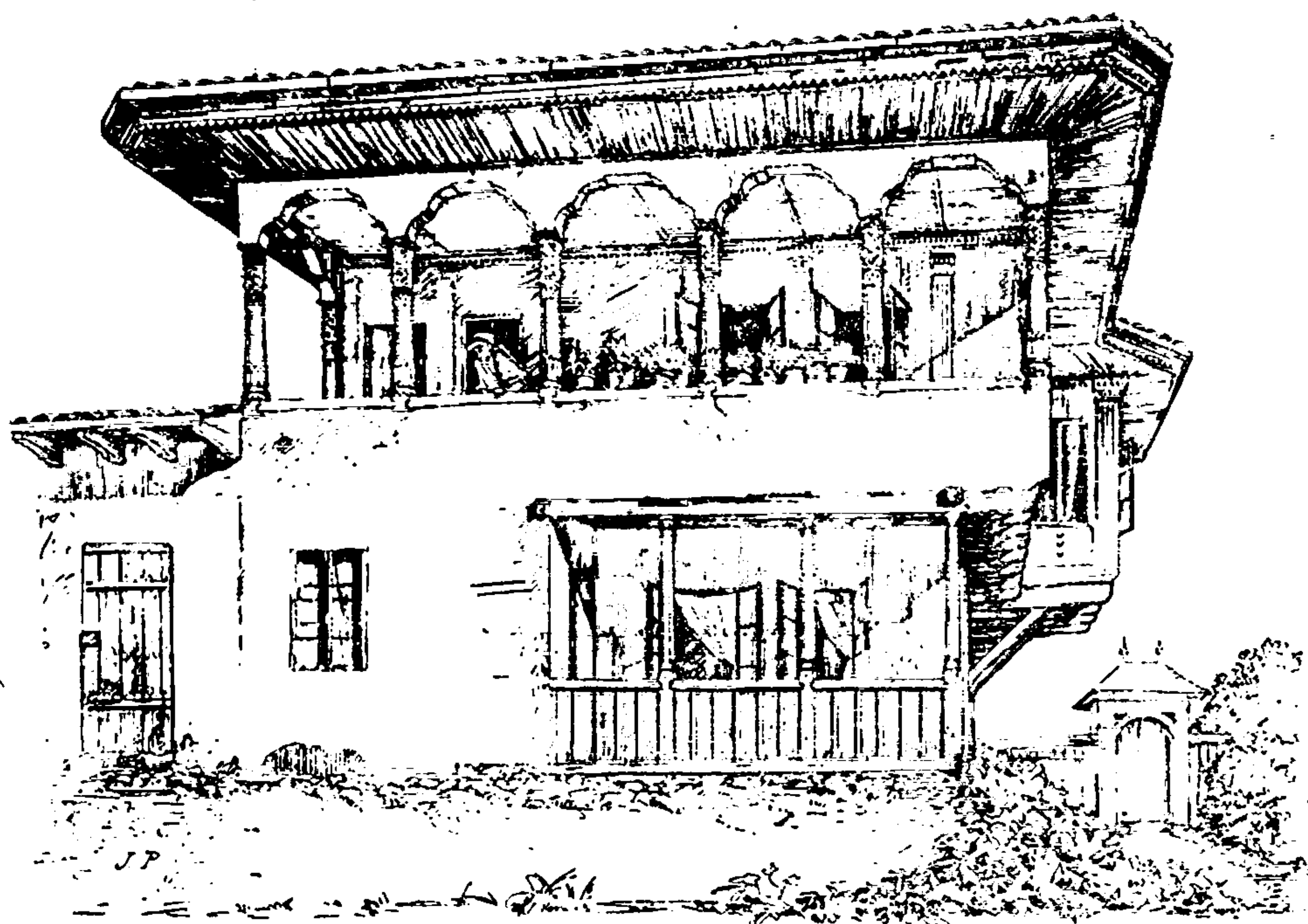
Este interesant, spre a desprinde caracterul acestei înrîuriri şi farmecul exotic al cadrului în care se desfăşura viaţa de familie a proaspetei burghezii romîneşti de la sfîrşitul veacului al XVIII-lea şi începutul veacului al XIX-lea, să ne oprim puţin asupra casei fostă a negustorului Hagi Prodan din Ploeşti, exemplar foarte preţios şi rar, dacă nu chiar unicul care ni s-a păstrat, de astfel de arhitectură civilă orăşenească (fig. 154—156).

Planul clădirii, a cărei dată de construcţie se aşază în jurul anului 1785, ne înfăţişează un tip evoluat şi mărit de casă ţărănească. Sub toată locuinţa, care nu are decît parter, acesta fiind însă înălţat mult deasupra nivelului solului, se găsesc două pivniţe cu accese separate, din curte. Parterul cuprinde în faţă o prispă largă, în mijlocul căreia iese mult în afară, fiind construit deasupra gîrliciului pivniţei mari, un foişor. Încăperile de locuit sînt în număr de patru, aşezate cîte două de o parte şi de alta a unei săli centrale. Partea cea mai sugestivă a planului o constituie încăperea în formă de absidă poligonală cu cinci laturi şi patru ferestre, care iese pe faţada posterioară, în prelungirea sălii centrale.

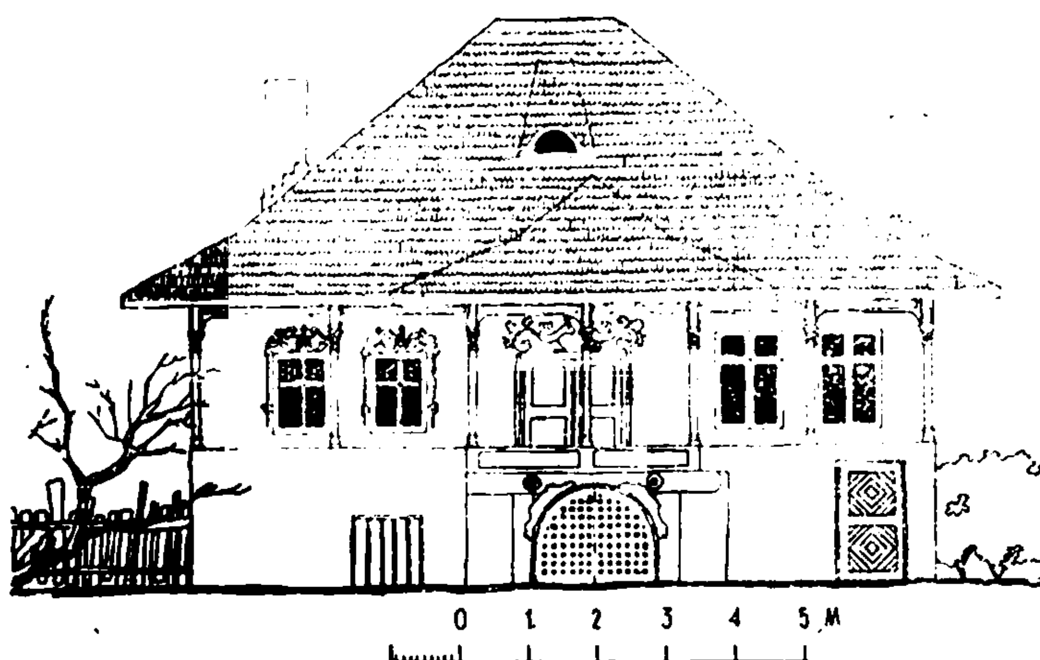
Sub nivelul ferestrelor şi ocupînd toată această încăpere, care aminteşte foişorul închis tradiţional, dar căruia i se spune acum cu nume turcesc *sacnasiu*, se găsea sofaua turcească de siestă şi taifas.

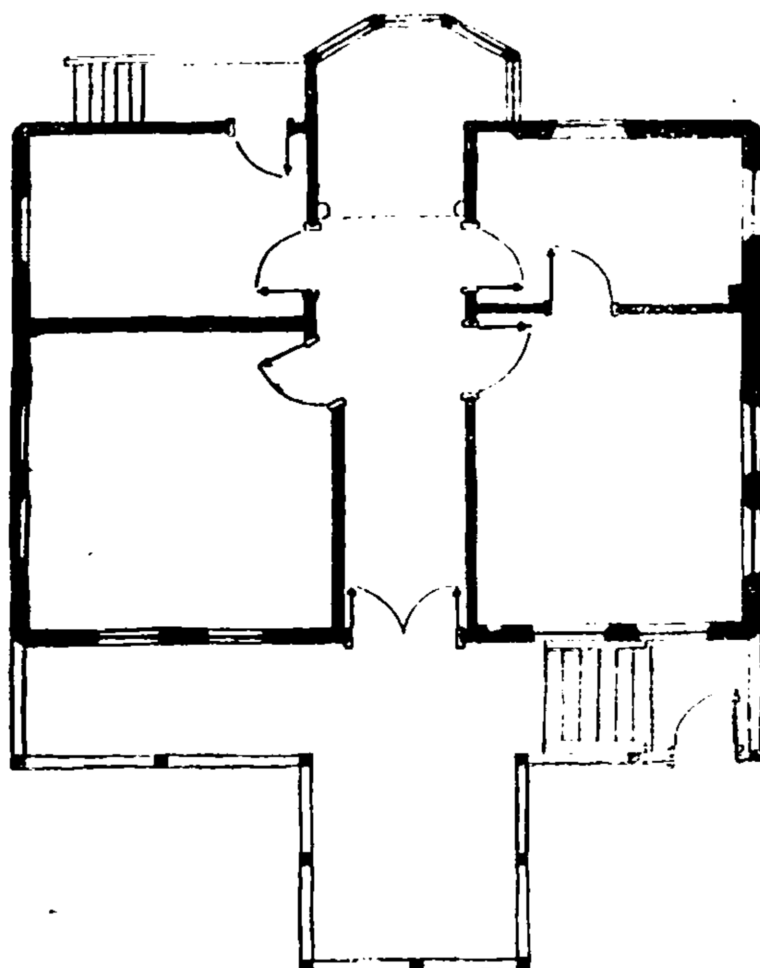
Gustul pentru împodobirea pereţilor cu ornamente exotice se învederează atît în interior — ramele uşilor şi ale ferestrelor, mai cu seamă la *sacnasiu*, sînt împodobite cu motive florale de factură orientală, realizate din stuc — cît şi în exterior, unde se remarcă mai ales cei doi grifoni stilizaţi, aşezaţi unul în faţa altuia, deasupra uşii principale.

Măiestria în arta tradiţională a prelucrării şi împodobirii cu ornamente şi crestături a părţilor de lemn lăsate aparente în construcţie este pusă în evidenţă

153. Casă de tîrgoveț din București, azi dispărută

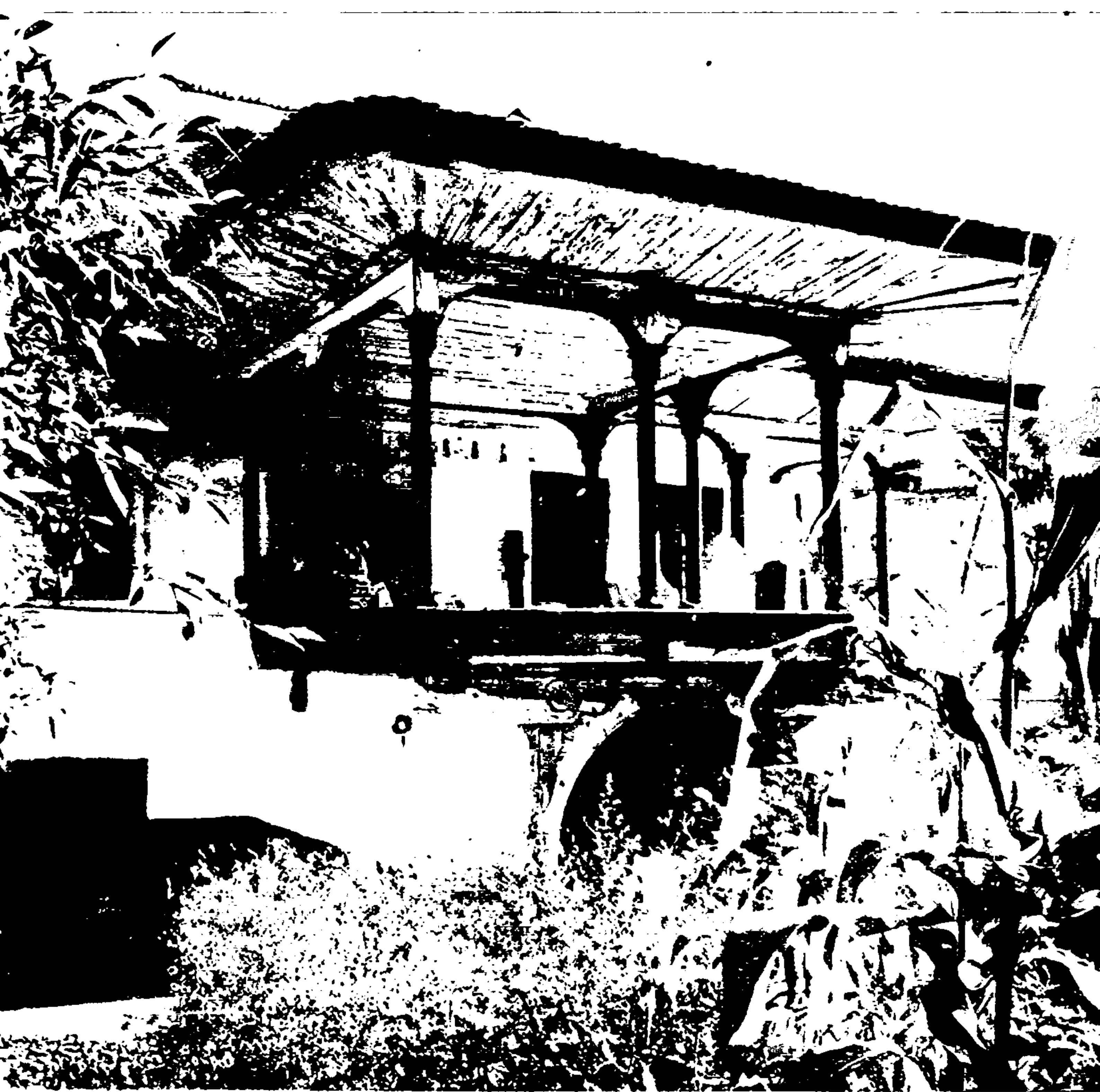

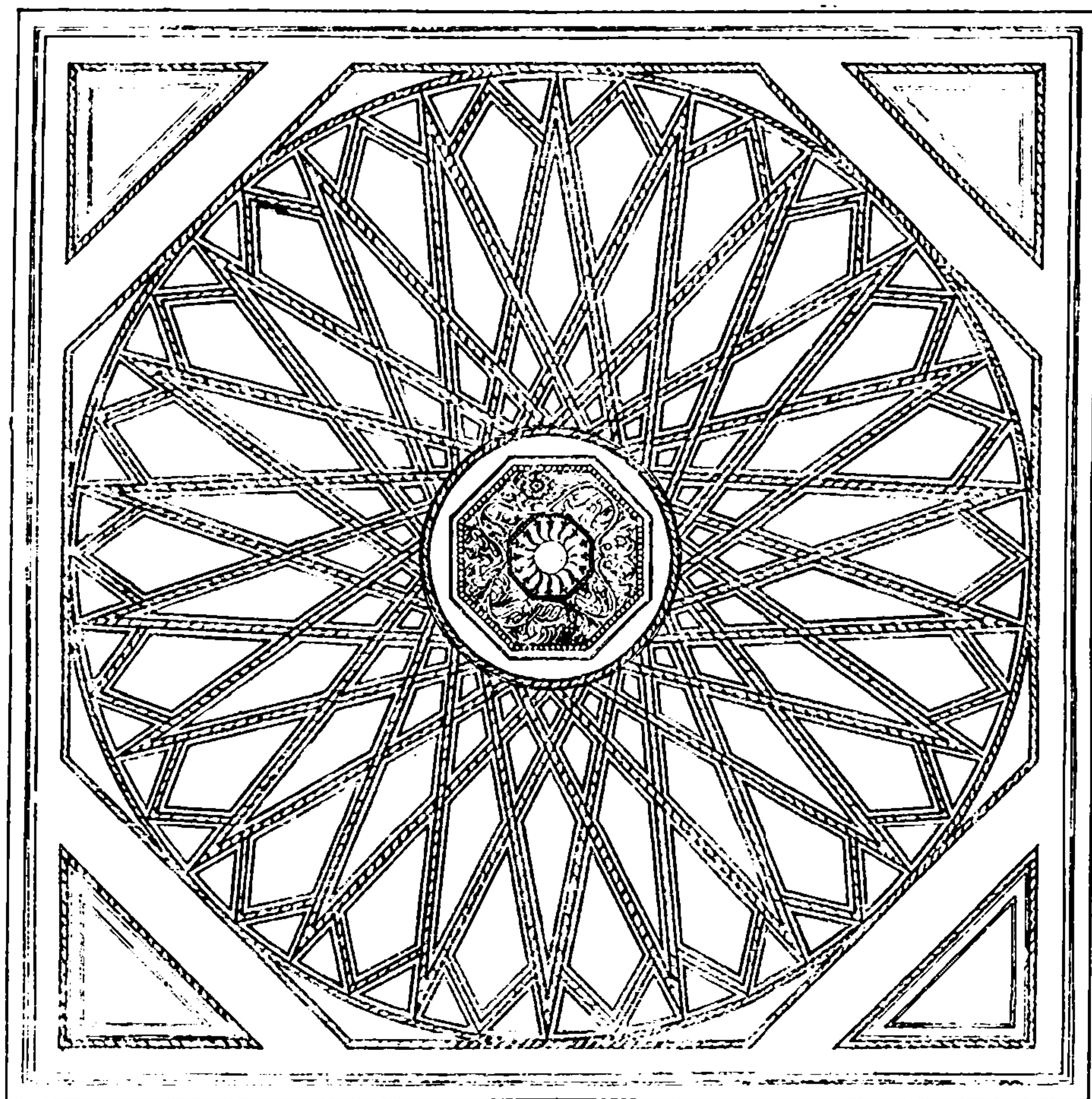
154. Casa Hagi Prodan din Ploiești. Fațada principală și planul

155. Casa Hagi Prodan din Ploieşti, văzută din faţă

156. Foişorul casei Hagi Prodan din Ploieşti

157. Plafonul de lemn al sălii de mincare a casei Hagi Prodan din Ploiești

de colonetele de stejar cu frumoase capitele florale de la prispă și foișor; de rama arcuită cu console și împodobită cu rozete și decorații de crestături de la gîrliciul pivniței; de streașină largă, rotunjită la colțuri și înfundată cu scîndurile profilate; în sfîrșit, și mai ales, în interior, de tavanele *sacnasiului* — împărțit în mici pătrate decorative făcute din scîndurele și șipculițe și al sălii de mîncare — a cărui decorație principală este formată dintr-o întretăiere de numeroase spițe sculptate, dispuse pe o largă coroană înscrisă într-un octogon cu centrul marcat de o rozetă metalică (fig. 157).

Nu mai puțin interesantă din punctul de vedere al amestecului de forme pămîntene și elemente de origine turcească este fosta locuință a negustorului Mehmet Hagi Smail din orașul Mangalia, înfățișată în figura 158. Lipsită de orice podoabă, casa aceasta, larg dimensionată în plan, dar scundă (încăperile au o înălțime variind între 2,35 și 2,10 m), cuprindea la origine două apartamente distincte: unul la parter, destinat stăpînului și altul la etaj, unde se găsea locuința femeilor, precedată de o prispă cu foișor. Apartamentul de la parter, cu intrarea pe sub foișor, este compus dintr-o spațioasă piesă centrală cu cămin și două camere mărginașe, una din ele cu baie turcească. Etajul este divizat în două părți egale, după moda caselor duble dobrogene. Simetria perfectă a planului nu mai este însă transpusă în fațadă, cum se întîmplă la casele de acest gen destinate să servească la adăpostirea a două familii deosebite; foișorul este dispus lăturalnic, ca la casele romînești de tip vechi. Prispa, croită în chip de «loggia», formează împreună cu foișorul o piesă unică, închisă între stîlpi cu o rețea măruntă de șipci, ca niște «jaluzele», din dosul cărora femeile puteau privi în afară fără să fie văzute de ochi indiscreți. De pe prispă (la început din camera centrală), printr-un chepeng și o scară de lemn cu pantă repede, se putea scobori în piesa din mijloc a apartamentului de la parter.

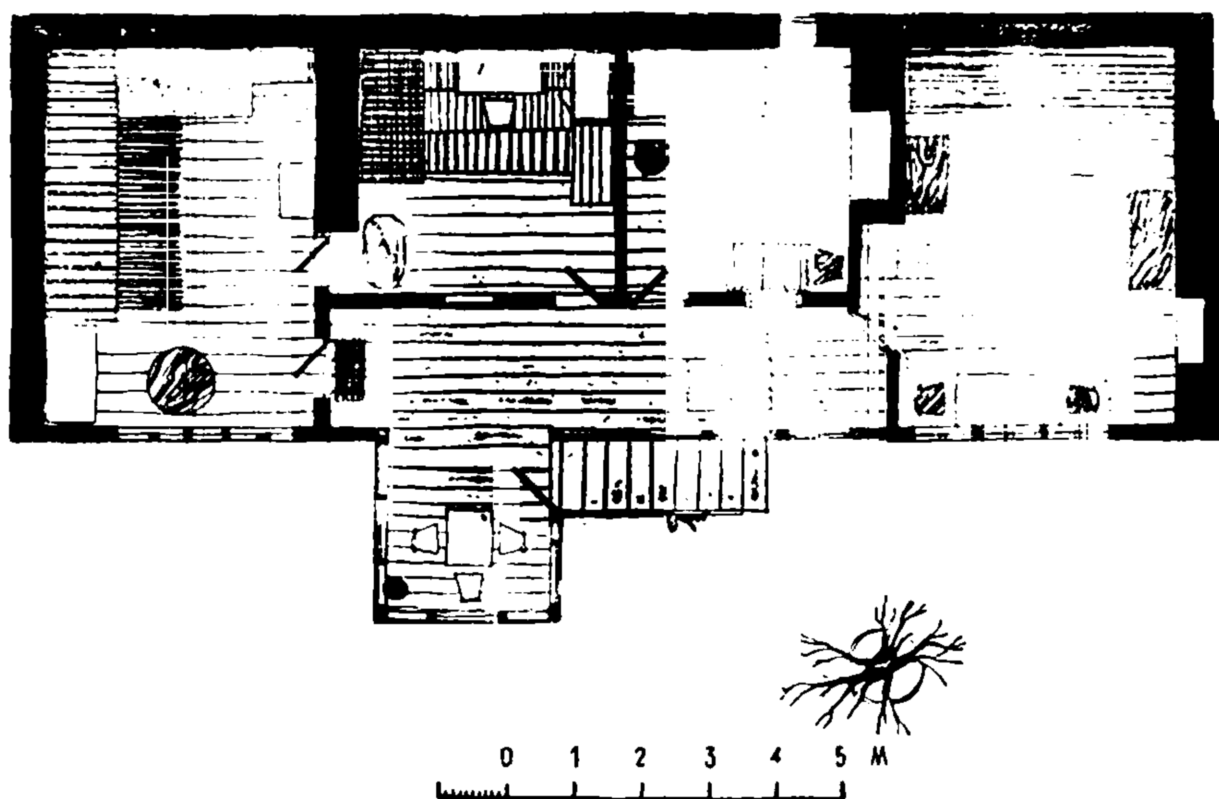
★

Atingînd în expunerea noastră de pînă acum nu numai chestiunea înfățișării generale a clădirilor realizate direct de meșteri populari pentru uzul reprezentanților claselor dominante, ci și problema trăsăturilor specifice locale și a caracterului original pe care operele arhitecturii civile romînești in general le datoresc folosirii, într-un chip sau altul, a experienței acumulate a artei populare, nu putem, încheind acest capitol, să trecem cu vederea nici casa boierească întărită, caracteristică Olteniei: cula.

Aparținînd genului de locuință-citadelă, a cărei origine îndepărtată trebuie căutată în Persia și Asia Mică, înrudită cu casa întărită, răspîndită în timpul stăpînirii turcești in țările balcanice (Macedonia, Bulgaria, Serbia), cula romînească evoluată este foarte originală și are un pronunțat caracter autohton, tocmai grație împrumutului pe care l-a făcut din arhitectura populară.

In adevăr, tipul cel mai vechi de culă, care își merită pe drept numele său turcesc insemnînd «turn», ne înfățișează o clădire prismatică de plan aproape pătrat, cu mai multe caturi (exemplu: cula, azi dispărută, din Pojogeni, fig 159).

158. Casa Mehmet Hagi Smail din Mangalia. Faţada principală şi planul etajului

159. Cula, azi dispărută, din Pojogeni. Prispa de lemn cu etaj fusese adăugată ulterior

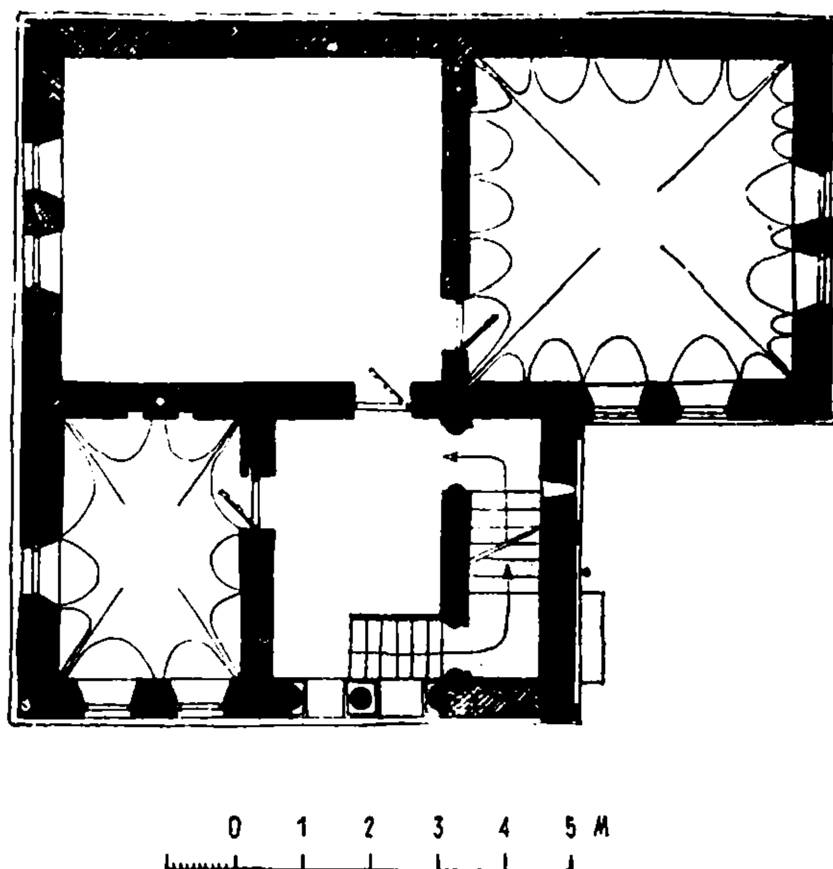

160. Cula din Groşerea, în regiunea Craiova

În continuare, formele evoluează: apare la ultimul etaj cerdacul inspirat de prispa casei țărănești, care atenuează mult aspectul de cetățuie al clădirii, cum se poate vedea, de pildă, la cula din Groșerea (fig. 160).

Alteori, deși păstrează unele elemente caracteristice tipului fortificat, aspectul general al clădirii se apropie foarte mult de acela al unei case în care domină, cel puțin pe fațada principală, formele aerate, concepute și decorate în spiritul artei populare — exemple: cula din Măldărești, în regiunea Pitești (fig. 161 — 162) și cea din Broșteni, în regiunea Craiova (fig. 163).

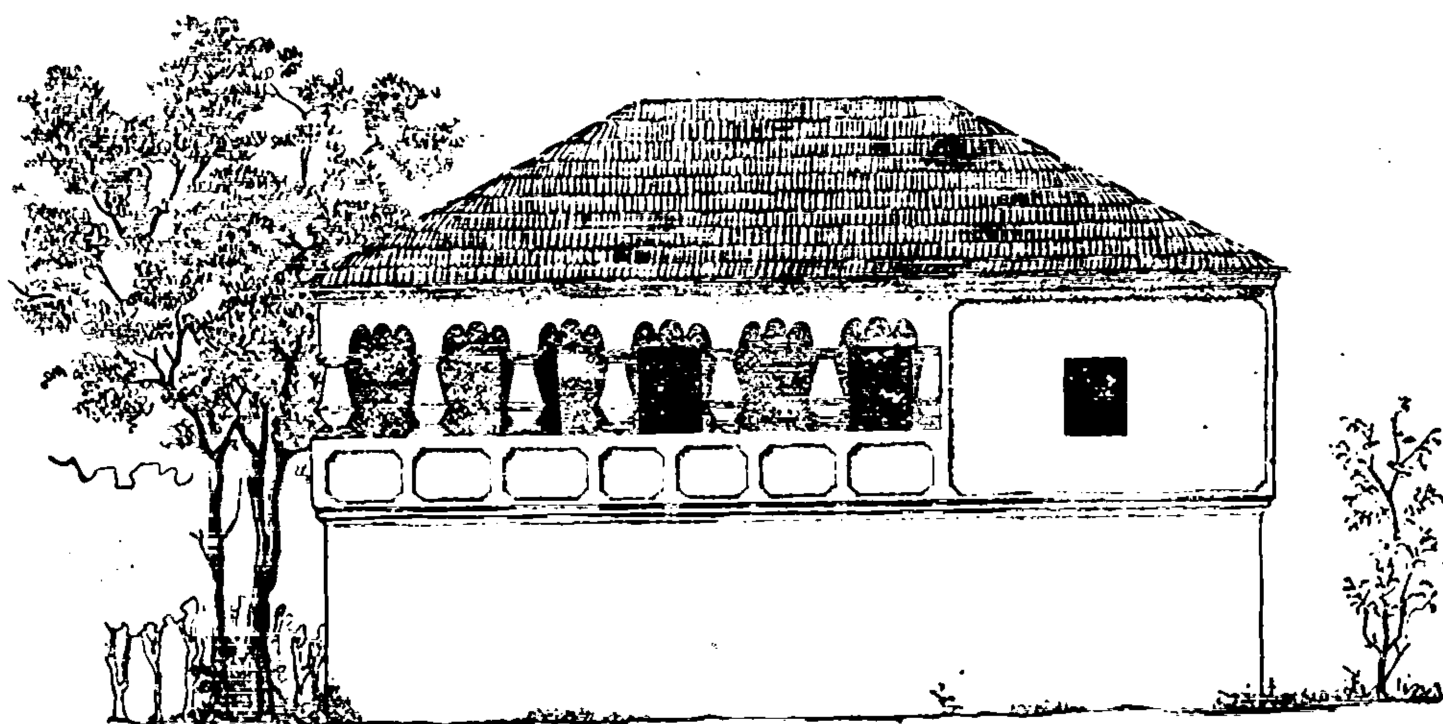
În cele din urmă, împămîntenindu-se ca locuință de moșneni și boiernași, casa de tip culă pierde cu totul aspectul de construcție fortificată și capătă, sub mîna abilă a meșterilor locali, o înfățișare de caracter specific național. Planul robust, de formă pătrată, cu ziduri groase, cuprinzînd încăperi luminoase, cu ferestre largi și uși mari, se înconjură cu prispe, cu scări exterioare și balcoane, dînd naștere unei foarte interesante sinteze, în care sînt contopite cele trei forme de locuință caracteristice Olteniei: cula, casa boierească și casa țărănească.

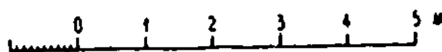

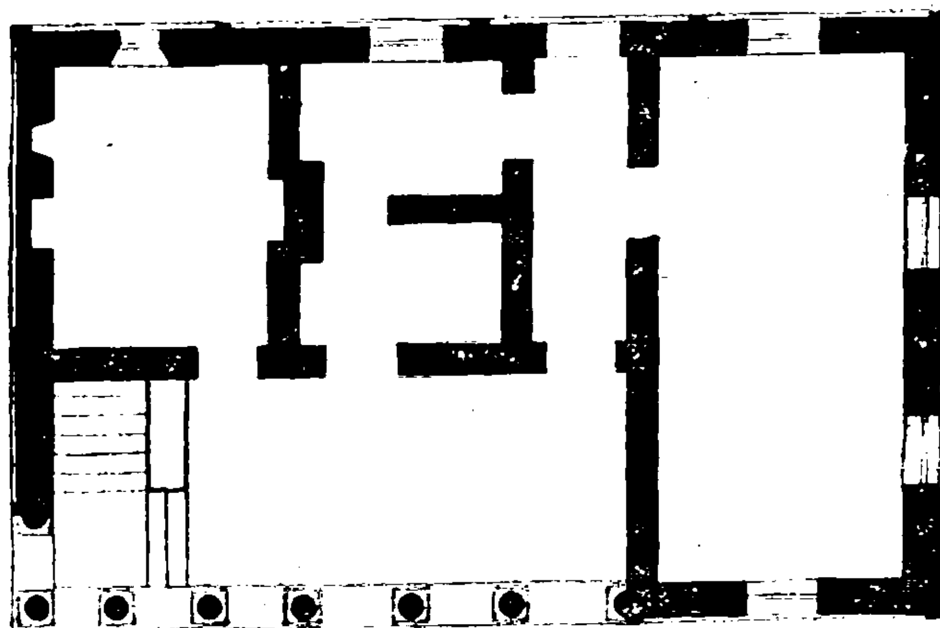
161. Cula veche din Măldărești, în regiunea Pitești.
Planul etajului I

162. Cula Veche din Măldărești, în regiunea Pitești.

163. Cula din Broşteni, în regiunea Craiova. Faţada principală şi planul

Una din aceste locuințe, interesantă, originală și plină de pitoresc, se păstrează încă în satul Cartiu, nu departe de orașul Tîrgu-Jiu: casa Cartianu, înfățișată în figurile 164 — 166.

Clădirea, care ocupă o poziție pitorească pe malul unui rîu, se desfășoară în înălțime pe trei nivele. Parterul, care este ușor scoborît sub nivelul solului, cuprinde pivnița și cîteva mici depozite. Cele trei camere de la etajul I, înscrise într-un pătrat, au în față o prispă continuă care pe latura dinspre rîu este mărginită de un perete de zid străpuns de trei arcade în plin cintru. La etajul II, împărțit în același fel ca și primul, prispa este delimitată numai cu stîlpi de lemn. La ea conduc două scări, ambele exterioare: una, de aspect pitoresc și monumental totodată, alipită fațadei laterale, unde se găsește intrarea principală, apărată de ploi prin acoperișul casei însăși, care se prelungește deasupră-i sprijinindu-se pe un înalt stîlp de lemn; alta pe fațada opusă, prinsă între prispe și încadrată discret în arhitectura acestora.

•

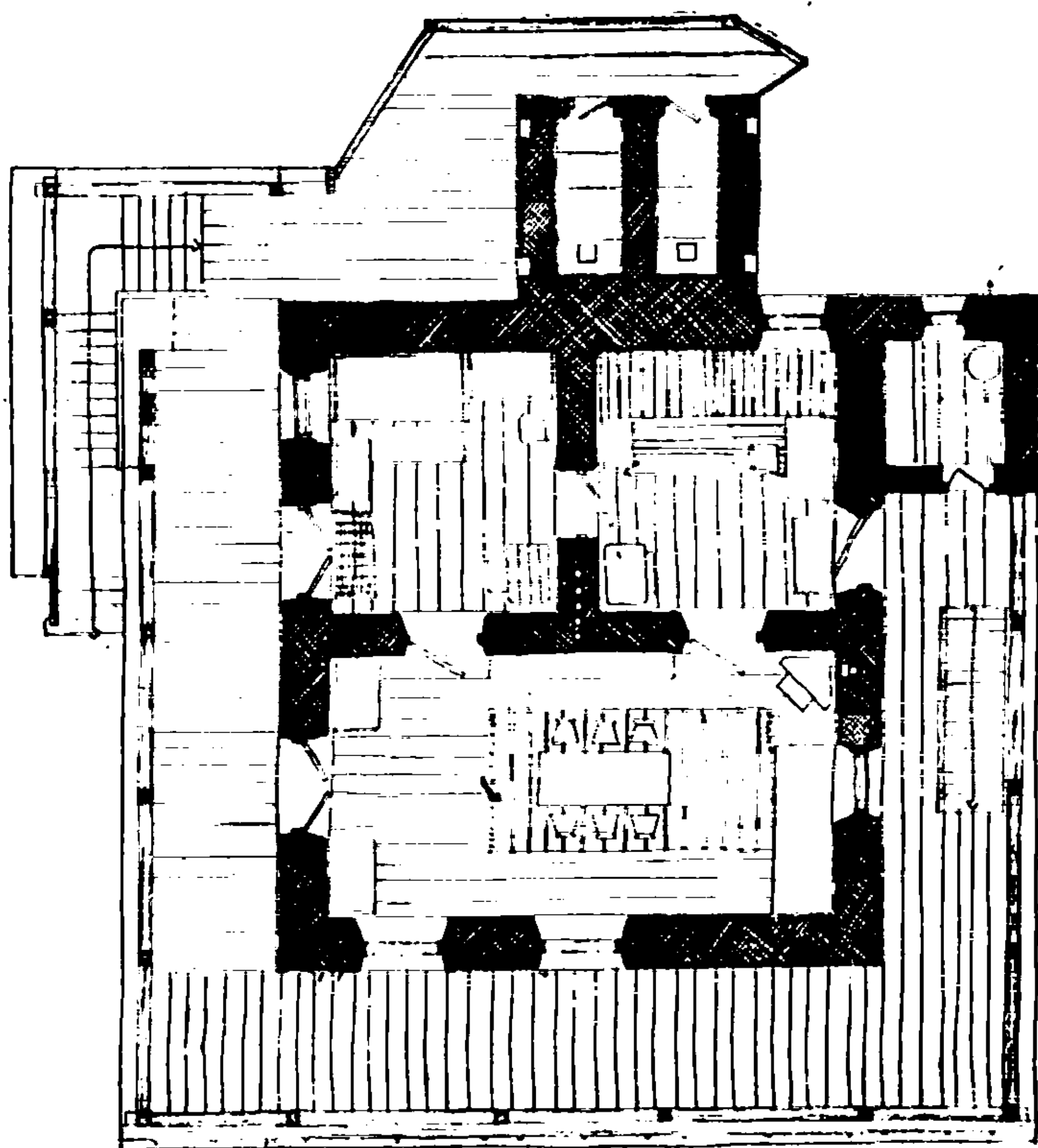
Dacă, din cele expuse pînă aci, putem conchide că în cursul întregii sale evoluții, arhitectura feudală romînească a continuat să-și îmbogățească repertoriul său de forme și decorații, împrumutînd datele și formulele care i-au asigurat păstrarea caracterului său propriu autohton, din experiența acumulată, mereu sporită, a artei populare, trebuie să amintim totodată și faptul că împrumutul acesta n-a rămas fără recompensă. Meșterii populari la rîndul lor, folosind experiența arhitecturii majore, au creat, alături de realizările monumentale ale acesteia, o arhitectură — și legată de aceasta o artă decorativă — care, chiar cînd este impunătoare, are un caracter mai puțin distant: materialele folosite în construcție sînt mai puțin luxoase, tehnica lucrului este mai puțin savantă, iar stilul care o caracterizează este mai realist, mai impregnat de tradiții populare, mai pitoresc.

Fruct al unei lungi strădanii colective, forma definitivă a acestei arhitecturi, națională și populară totodată, concretizată în sute și mii de exemplare de biserici cu pridvorul mărginit de coloane, uneori simple, alteori înflorate și cu pereții împodobiți cu bogate picturi, fermecătoare prin prospețimea coloritului și realismul temelor, s-a răspîndit în cursul veacurilor al XVII-lea, al XVIII-lea și în primii ani ai veacului al XIX-lea, pînă în cel din urmă cătun.

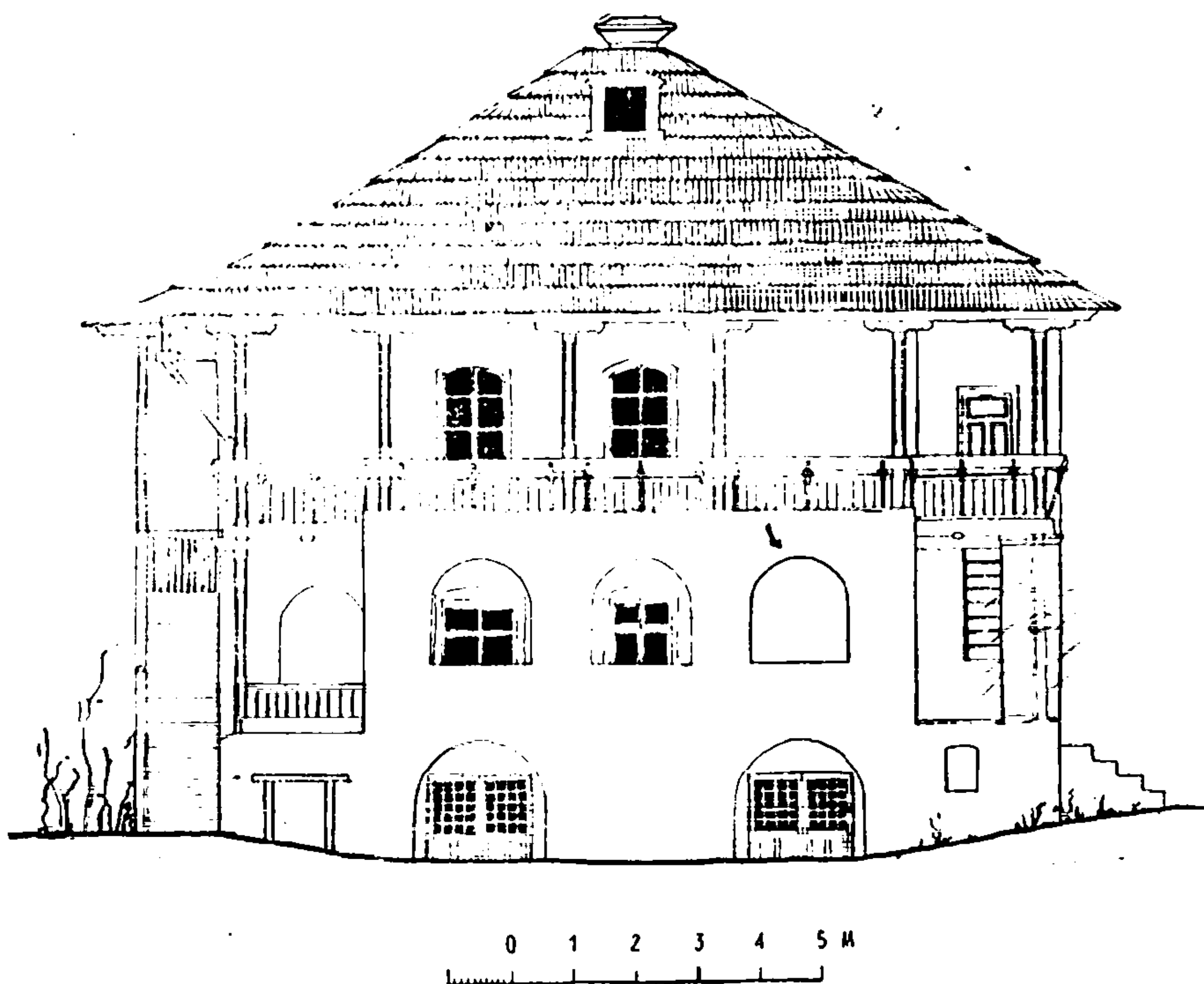
Originală prin caracterul nou al trăsăturilor sale, opera aceasta, pe care ne fiind cazul s-o analizăm în cadrul acestei lucrări o amintim numai prin cîteva imagini (fig. 167—171), constituie una din cele mai prețioase contribuții la îmbogățirea patrimoniului arhitecturii naționale, ale meșterilor ridicați din mijlocul poporului, din mijlocul acelor « mase din care pornise, în adîncurile istoriei romînești, cea dintîi inițiativă de artă și care, în forme simple, îi menținea cu gelozie tradiția cea mai pură » [1].

---

[1] N. Iorga, *Arta populară și arta istorică a Romînilor*, în « Artă și Tehnică Grafică », caietul special 4—5, București, 1938.

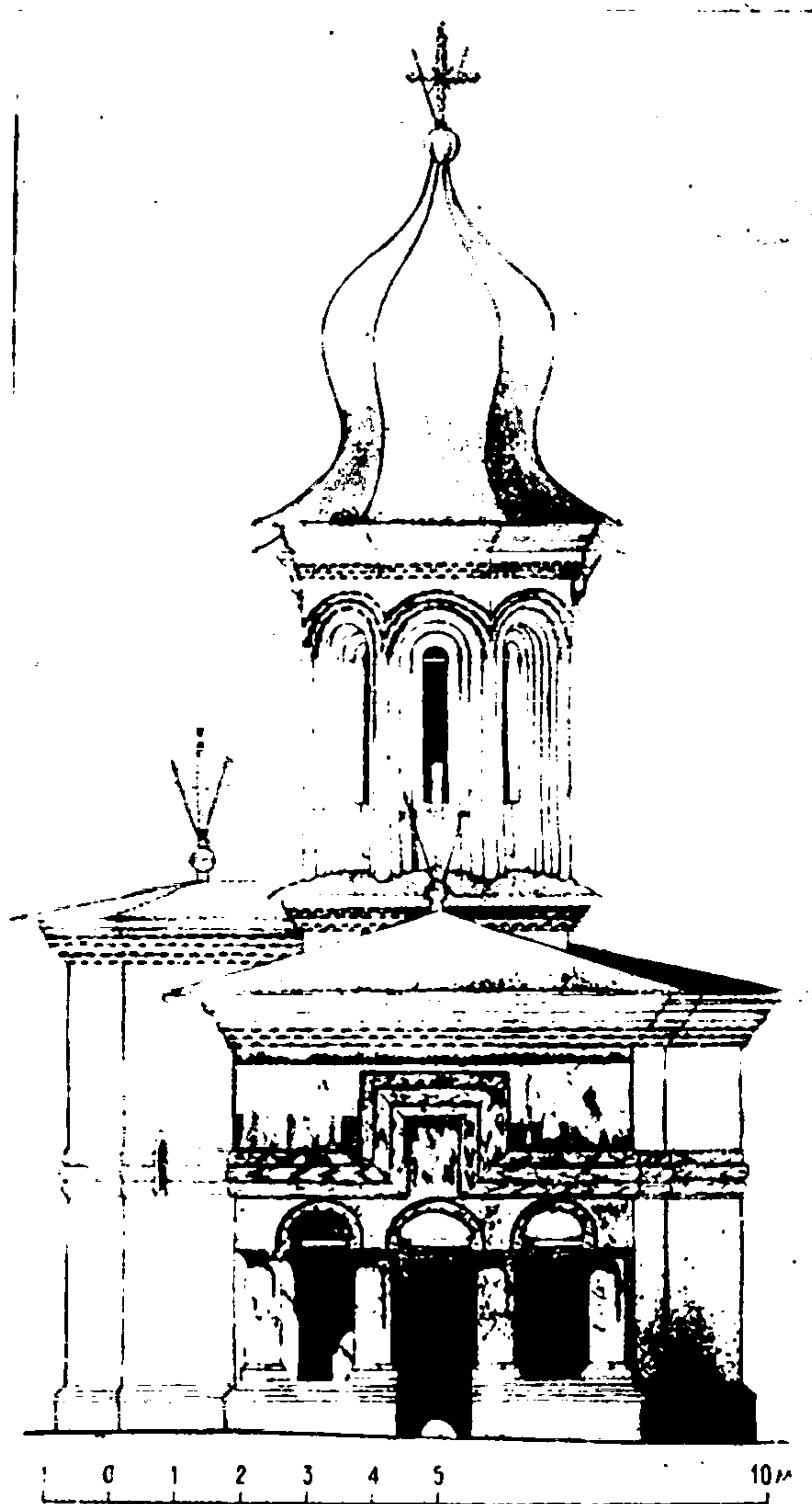
164. Casa Cartianu din satul Cartiu-Tirgu-Jiu. Planul etajului I

165. Casa Cartianu din satul Cartiu-Tirgu-Jiu. Fațada dinspre rîu

166. Casa Cartianu din satul Cartiu-Tîrgu-Jiu. Fațada dinspre rîu

167. Biserica Subeşti din oraşul Cîmpulung, în regiunea Piteşti

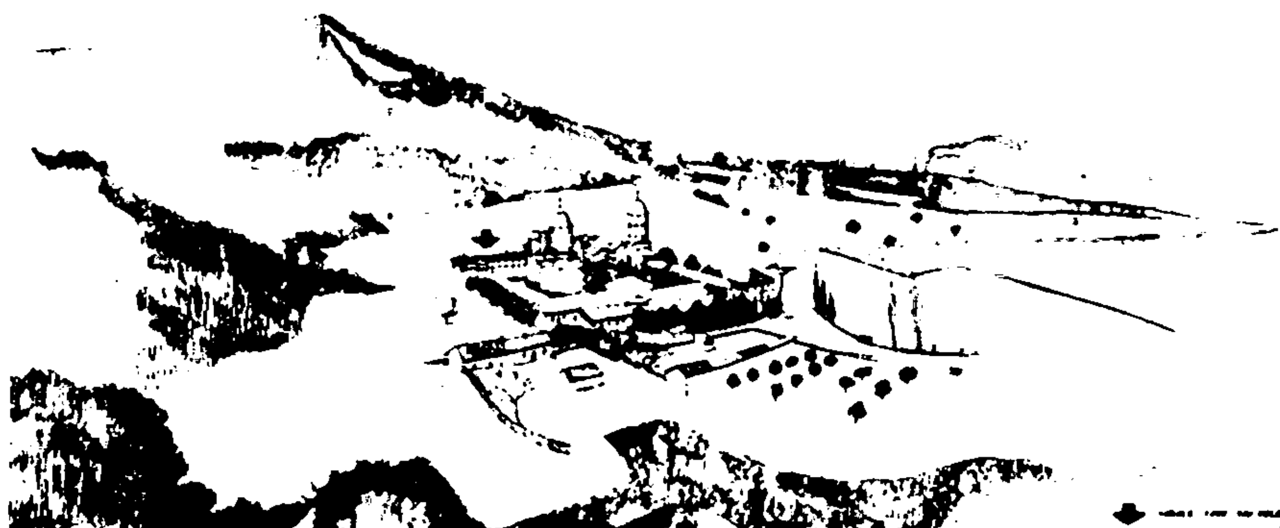
168. Fragment din pridvorul pictat al bisericii Subeşti din oraşul Cimpulung, în regiunea Piteşti

169. Biserica din satul Istria, în regiunea Constanța. Veacul al XVIII-lea

170. Biserica din satul Scăueni-Berislăvești, în regiunea Pitești. Începutul veacului al XIX-lea

171. Mănăstirea Cocoş Raionul Isaccea, Dobrogea. Păstrează din complexul clădirilor construite la începutul veacului al XIX-lea, un exemplar foarte interesant şi instructiv de arhitectură populară tratată în spirit monumental: aripa dinspre apus a chiliilor. Dezvoltată pe parter şi etaj, clădirea, formată din unităţi de cîte patru chilii grupate în jurul unei săli, este înconjurată pe toate părţile cu o largă prispă. Accesul la etaj se face prin două scări dispuse în două foişoare simetrice pe faţada răsăriteană a clădirii

CREAȚIA MEȘTERILOR POPULARI, SURSĂ DE INSPIRAȚIE PENTRU ARHITECTURA CONTEMPORANĂ

De-a lungul întregului Ev Mediu, arhitectura și arta populară în general au constituit pentru meșterii instruiți ai artelor majore sursa principală de inspirație și chezășia însăși a originalității specifice a operelor lor. Ridicați din mijlocul poporului și instruiți, prin lungi ucenicii, în atelierele meșteșugărești organizate ale tîrgurilor sau pe șantierele lucrărilor de construcții cerute de nevoile claselor dominante, meșterii locali au întreținut neccurmate legături cu satul, cu manifestările artistice ale acestuia.

Schimbul de influențe și de experiențe dintre arta tîrgului și arta satului, prilejuit de aceste legături, a fost nespus de folositor și de rodnic, mai cu seamă pentru arta meșterilor instruiți. Am putea merge chiar pînă la a spune că legătura strînsă dintre tîrg și sat a fost una din condițiile propășirii artei noastre naționale, fiindcă nu este greu de constatat că atîta vreme cît legătura aceasta solidă și firească a existat, atîta vreme cît, bazîndu-se pe un fond autohton autentic, sătesc, puterea de sinteză a meșterilor locali a putut să domine mulțimea influențelor venite din afară și a știut să aleagă elementele străine pe care și le-a însușit prelucrîndu-le, adaptîndu-le și identificîndu-le stilului nostru național, atîta vreme arhitectura romînească de frumoase tradiții populare a progresat.

Dar la un moment dat, moment care se așază prin anii de la începutul veacului trecut, legătura aceasta străveche dintre tîrg și sat s-a rupt. Tîrgul, orașul cum i se va spune de aci înainte, s-a înstrăinat, iar satul și-a continuat viața lui proprie.

Sub impulsul noilor relații economice, caracteristice orînduirii capitaliste, arta, fenomen al suprastructurii, s-a transformat treptat, o dată cu societatea, sfîrșind în cele din urmă prin a deveni cosmopolită, lipsită de calitățile esențiale ale creațiilor care pot fi înțelese de oricine.

Împotriva acestei stări de lucruri s-au ridicat glasurile autorizate ale cîtorva cărturari și artiști progresiști care, crescuți în spiritul ideilor democratice ale revoluției din 1848, recomandau atenției creatorilor de artă valorile artistice și culturale ale poporului, formulînd principiul afirmării specificului național în artă, pe care îl opuneau tendințelor cosmopolite ale unor artiști pentru care, cum spunea Alex. Odobescu, simțimîntul estetic era « un ce fără patrie ». « Nici o artă — preciza acest

172. Bufetul de la Şoseaua Kisseleff din Bucureşti

173. Şcoala Centrală, azi Liceul de Fete nr. 1 din Bucureşti. Curtea interioară

neobosit cercetător şi propovăduitor al valorificării tezaurului bogat al artei noastre pămîntene — nu poate să prezinte mai multă adimenire ochilor romîneşti, ... nici o producţie estetică nu va face să bată mai cu mîndrie inima romînului, decît acelea care se vor inspira din norocitele instincte ale poporului, din cele mai glorioase tradiţiuni străbuneşti» [1].

Arhitectul Ion Mincu la rîndu-i, revoltat de tăcerea cu care oficialitatea şi pătura de suprafaţă a societăţii burgheze a vremii sale înconjurau manifestările artiştilor progresişti romîni, s-a ridicat cu vehemenţă împotriva «pedantismului, a ignoranţei şi a cosmopolitismului de modă», care «stingînd orice sentiment de dragoste şi mîndrie naţională» duceau la o admiraţie «exclusivă şi nediscutată» a tot ce ne venea de peste hotare. Dar, convins de dreptatea cauzei pentru care lupta, afirma cu tărie că priceperea şi munca stăruitoare a artiştilor şi constructorilor romîni aveau să izbutească, făcînd «cunoscută o *arhitectură romînească*, după cum silinţele vrednice de admiraţie ale vecinilor noştri ne-au făcut astăzi să recunoaştem o *arhitectură rusă*» [2].

Astfel, alături de lupta dusă pe tărîm politic şi social pentru scuturarea jugului stăpînirii străine şi eliberarea ţăranilor de sub exploatarea marilor boieri latifundiari — luptă ale cărei prime roade au fost unirea Principatelor în 1859, împroprietărirea ţăranilor în 1864 şi cîştigarea independenţei în 1877 — a luat fiinţă către sfîrşitul veacului al XIX-lea şi o puternică mişcare culturală şi artistică de pronunţat caracter naţional. Experienţa acumulată şi valoroasele creaţii ale artei noastre vechi au fecundat in aceasă epocă operele realiste ale celor mai de seamă poeţi, scriitori şi artişti ai neamului: Vasile Alecsandri, Mihail Eminescu, Ion Creangă, Theodor Aman, Ion Andreescu, Niculae Grigorescu.

Înnoirile în domeniul arhitecturii, ceva mai întîrziate, au fost precedate de un interes vădit şi crescînd pentru cunoaşterea monumentelor vechi, expresie grăitoare a puterii de creaţie a meşterilor pămînteni şi a vitalităţii poporului romîn.

Astfel, în haosul multiplelor şi feluritelor curente care au dominat arhitectura ultimei jumătăţi a veacului al XIX-lea şi a primelor decenii ale veacului al XX-lea, s-a evidenţiat activitatea unui grup restrins de arhitecţi care, propovăduind valorificarea formelor vechii noastre arhitecturi pămîntene, s-au străduit să cunoască şi în practică au căutat să aplice, în operele pe care le-au putut realiza, îmvăţămintele scoase din experienţa acumulată a meşterilor trecutului.

Legînd astfel, într-o formă nouă, firul rupt al tradiţiei, arhitecţii aceştia, în fruntea cărora au stat Ion Mincu şi Petre Antonescu, au construit o seamă de clădiri de locuit şi chiar edificii monumentale în compoziţia cărora sînt prelucrate cu pricepere şi gust elemente caracteristice arhitecturii pămîntene.

Dintre realizările cele mai valoroase ale arhitecţilor care au aderat la curentul arhitecturii de forme naţionale, menţionăm cîteva clădiri din Bucureşti: Bufetul de

---

[1] Alex. Odobescu, *Opere, II.* p. 82, Editura de Stat pentru literatură şi artă, Bucureşti, 1955.
[2] Cfr. Ion Mincu, *Expoziţia artiştilor în viaţă*, în rev. «Literatura şi Arta romînă», 1897 şi Expoziţia arhitect P. Antonescu, ibid. 1900—1901.

174. Palatul Ministerului Construcţiilor şi Materialelor de Construcţii din Bucureşti

175. Palatul Băncii de Credit şi Investiţii R.P.R. fostă Banca Marmorosch Blank

la Șoseaua Kisseleff (fig. 172) și Școala Centrală de fete, azi Liceul nr. 1 (fig. 173) opere ale lui Ion Mincu; palatul Ministerului Construcțiilor (fig. 174), palatul Băncii Marmorosch-Blank, azi Banca de Investiții, (fig. 175) și casa Oprea Soare (fig. 176), opere ale lui Petre Antonescu; palatul Muzeului de artă națională, azi Muzeul Lenin (fig. 177), construit după planurile arhitectului N. Ghika-Budești; palatul Institutului de Arhitectură (fig. 178), realizat după planurile inginerului-arhitect Grigore Cerchez; Casa Corpului Didactic (fig. 179), operă a arhitectului Const. Iotzu și, în sfîrșit, ca să ne limităm numai la cîteva exemple, Vila Minovici (fig. 180), operă a arhitectului Cristofi Cerchez.

Dar, cu toată activitatea intensă a acestor arhitecți patrioți și cu toată persistența curentului artistic de justă orientare creat de ei, în perioada dintre cele două războaie mondiale s-a adîncit și mai mult prăpastia dintre arta națională a satului și arta orașului nou. O arhitectură nouă, cosmopolită, de largă răspîndire, urmărea parcă ruperea tuturor legăturilor cu moștenirea trecutului, cu tradițiile artei naționale.

În condițiile regimului de democrație populară, arhitecții romîni, conștienți de funcția socială a artei, s-au călăuzit în căutarea formulelor noi, menite să le caracterizeze opera, de adevărul tezei leniniste, potrivit căreia « arta nouă, creată pentru popor, trebuie să pătrundă cu rădăcinile ei în adîncul maselor largi ale celor ce muncesc; trebuie să fie pe înțelesul acestor mase; să fie iubită de ele » [1]. Concluzia la care s-a ajuns a fost aceea că idealul frumosului în arhitectură nu poate fi decît un ideal propriu poporului pentru care ei sînt chemați să lucreze, un ideal național, popular. Astfel, studiind și prelucrînd în operele lor elementele, principiile și metodele de compoziție cu ajutorul cărora meșterii trecutului ridicaseră de atîtea ori clădiri atrăgătoare ca proporții, armonioase și pline de expresivitate, arhitecții epocii noastre au proiectat și realizat în cadrul vastei campanii de construcții din ultimii zece ani, numeroase edificii importante: clădiri de locuit, cum sînt în special cele din centrele industriale ale țării: Hunedoara, Reșița, Valea Jiului; case pentru îngrijirea sănătății, cum sînt Preventoriul de copii din Poiana-Șanțuri, regiunea Stalin sau Casa de odihnă de la Olănești, regiunea Pitești, precum și multe alte edificii monumentale, dintre care ne limităm să amintim doar Casa Scînteii și Teatrul de operă și balet din București.

Căutind să imprime operelor lor un caracter național, să le dea forme și să le îmbrace într-un decor care să răspundă cerințelor și sentimentului general popular, arhitecții acestor noi clădiri au făcut ceva mai mult decît să folosească tradiția populară: ei s-au străduit să recheme la viață întregul patrimoniu artistic al trecutului.

Și dacă, uneori, au uitat că arhitectura și arta trecutului constituie pentru artistul zilelor noastre o școală și nu o carieră din care se poate lua, pe de-a gata, elementele pe care fiecare le socoate potrivite gustului și nevoilor sale; dacă formele noi, concepute în spiritul artei locale tradiționale, n-au fost totdeauna

---

[1] Cfr. *Lenin despre literatură și artă*, în K. Zetkin, *Despre Lenin*, ed. P.M.R. 1949, p. 249.

176. Casa Oprea Soare — Str. Apolodor — din București

177. Palatul Muzeului de Artă Națională — azi Muzeul Lenin — din București

corespunzătoare ideilor și țelurilor ce trebuiau exprimate; dacă, în sfîrșit, măiestria unora n-a fost în toate cazurile la înălțimea temei și a sarcinilor asumate, în schimb efortul conjugat al tuturora, respingînd pastișa arheologică, a tins în mod constant către interpretarea variată a numai ceea ce era viabil din arta trecutului și, mai ales, a tinereții perpetue a artei populare.

Ce s-a făcut pînă acum în acest domeniu este desigur foarte puțin. Sîntem, de altfel, la început. Drumul pe care s-a pornit însă, și felul cum a fost pusă problema, constituie o chezășie și un imbold pentru rîvna și truda generațiilor tinere, cărora le revine sarcina de a asigura fazei noi a dezvoltării arhitecturii romînești împlinirea unui viitor luminos.

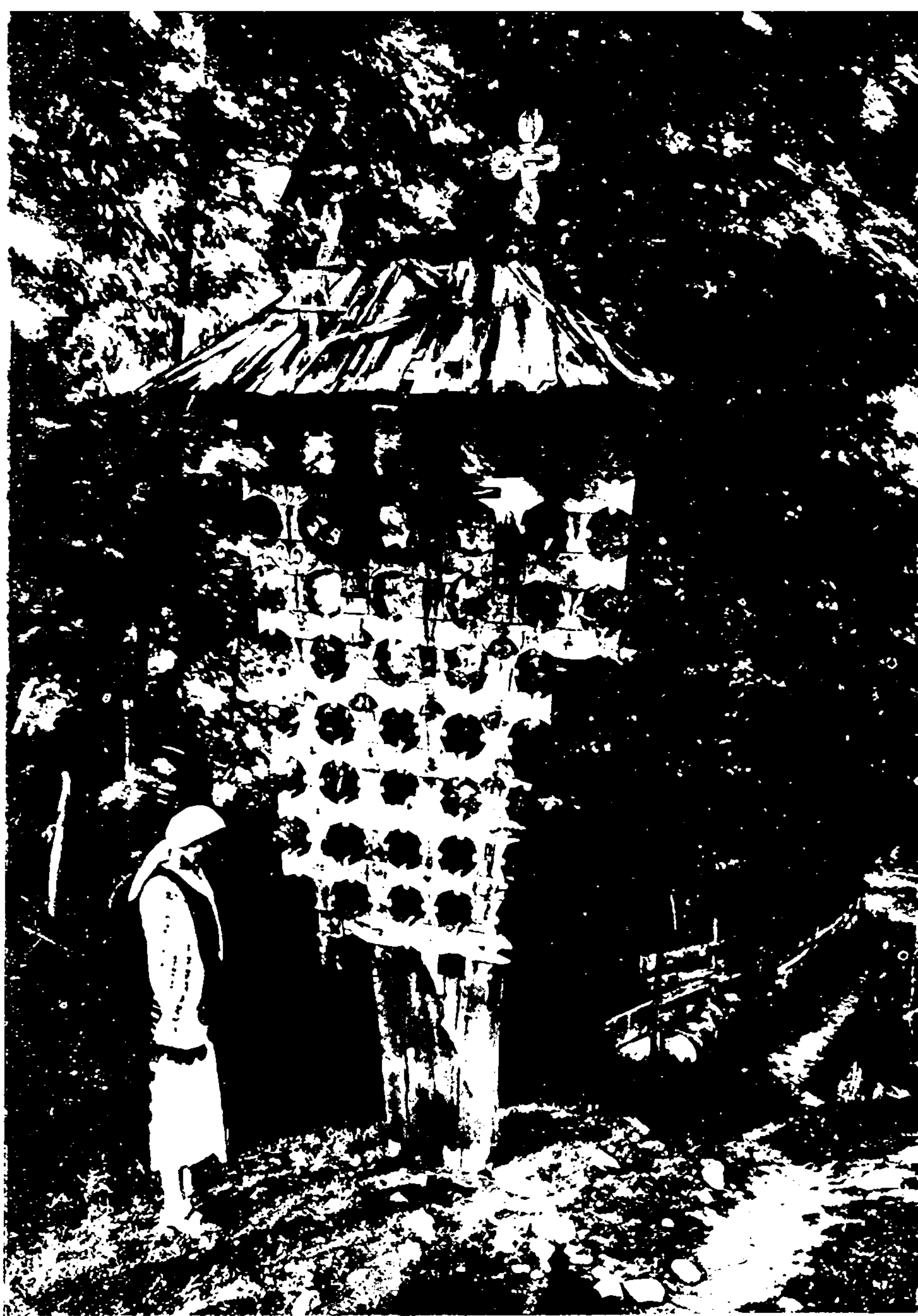
178. Palatul Institutului de Arhitectură din Bucureşti

179. Casa Corpului Didactic din București

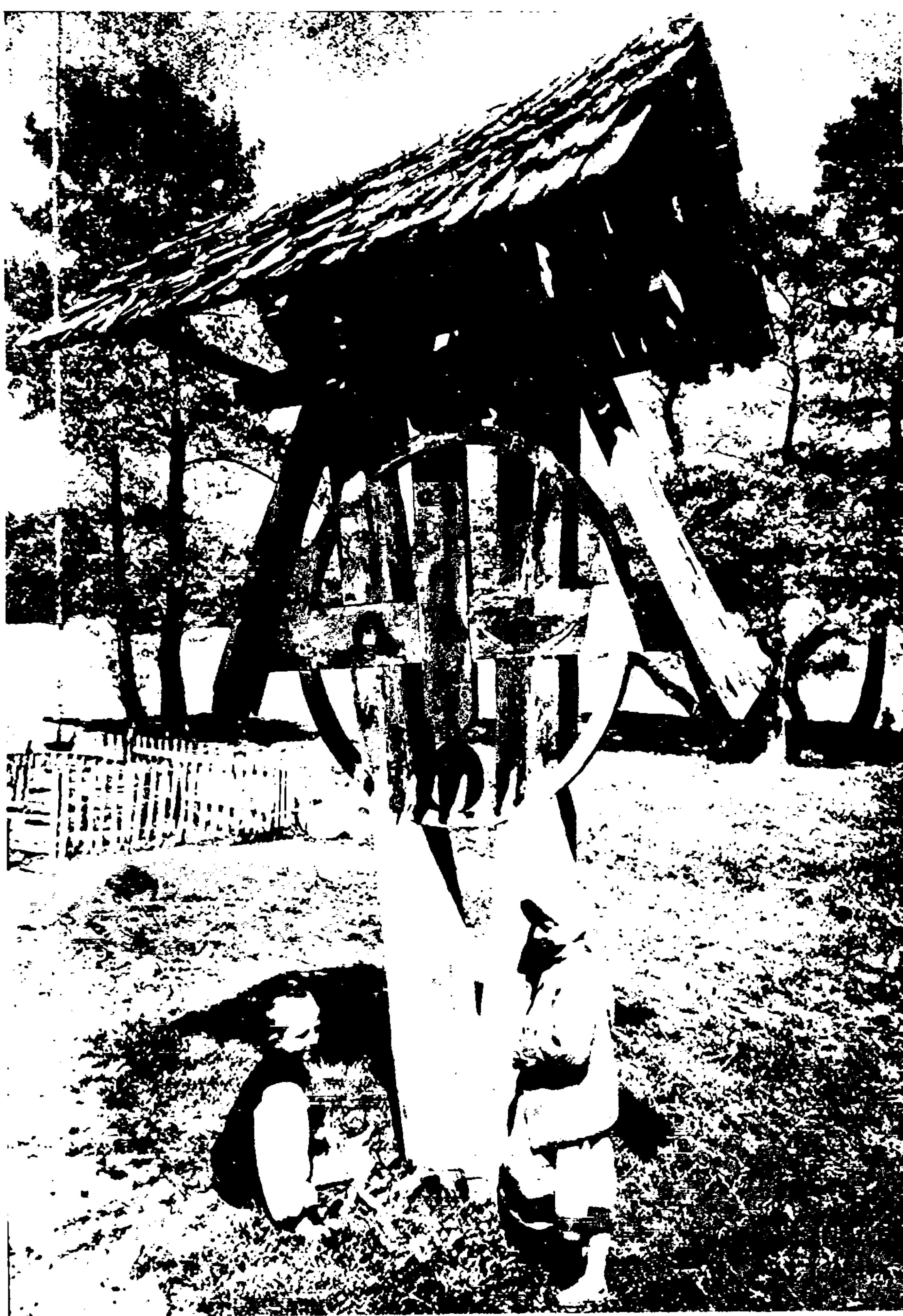
180. Vila Minovici — azi Muzeul Minovici — din Bucureşti

181. Troiţă din regiunea Craiova

182. Troiţă din regiunea Ploieşti

183. Troiţă din regiunea Piteşti

INDICE DE FIGURI

Introducere

Aşezările săteşti

Locuinţa şi anexele ei

Pag.

Clădiri populare cu caracter economico-gospodăresc

Aspecte monumentale în arhitectura populară

Materiale şi procedee de construcţie

Metode folosite la realizarea frumosului în arhitectura populară

Meșterii populari și arhitectura realizată pentru nevoile și scopurile claselor dominante

Creaţia meşterilor populari, sursă de inspiraţie pentru arhitectura contemporană

INDICE DE LOCALITĂȚI ȘI MONUMENTE

INDICE-GLOSAR DE TERMENI TEHNICI

BIBLIOGRAFIE

Art Populaire. Travaux artistiques et scientifiques du I-er Congrès international des arts populaires, Prague, MDCCCCXXVIII, Paris, 1931.

I. Conea, *Așezările omenești în depresiunea subcarpatică a Olteniei*, în Bul. Soc. Reg. Rom. de Geografie, București, 1931

I. Conea, *Geografia satului romîn*, în Bul. Soc. Reg. Rom. de Geografie, București, 1937.

Jovan Cvijic, *La Péninsule Balcanique*, Paris, 1918.

R. Ficheux, *Villages de France et de Roumanie*, în Bul. Soc. Reg. Rom. de Geografie, București, 1929.

Gheorghe Focșa, *Elemente decorative în arhitectura populară din zona etnografică a Jiului de Sus*, în « Studii și Cercetări de Istoria Artei », 3—4, București, 1954.

Adrian Gheorghiu și Paul Petrescu, *Arhitectura populară în bazinul superior al Argeșului*, în « Arhitectura R.P.R. », 8, 1954.

Adrian Gheorghiu, Paul Petrescu și Paul Stahl, *Ornamentația în arhitectura populară din bazinul superior al Argeșului*, în « Arhitectura R.P.R. », 1, 1955.

Grigore Ionescu, *Relatare asupra Istoriei Arhitecturii Romînești*, București, 1954.

Grigore Ionescu, *Contribuția meșterilor populari la arhitectura romînească*, în « Arhitectura R.P.R. », 5, 1955.

Nicolae Iorga, *L'arte popolare in Romania*, Roma, 1930.

Nicolae Iorga, *Arta populară și arta istorică a Romînilor*, în « Arta și Tehnica grafică », iunie-septembrie 1938, caietul special 4—5, București, 1938.

P. G. Iurcenco, *Dereveane Zodcestvo Ucraini*, (XVIII—XIX st), Kiev, 1949.

Wilhelm Janecke, *Das Rumänische Bauern- und Bojarenhaus*, București, 1918.

Vintilă Mihăilescu, *L'évolution de l'habitat rural dans les collines de la Valachie entre 1790—1900*, extras din Comptes rendus du Congrès International de géographie, Varsovie, 1934.

Vintilă Mihăilescu, *Une carte de l'habitat rural en Roumanie*, in Bul. Soc. Reg. Rom. de Geografie, București, 1934.

S. Opreanu, *Ținutul Săcuilor*, in Lucrările Inst. de Geografie, Cluj, III, 1926—1927.

G. Oprescu, *Arta țărănească la Romîni*, București, 1923.

P. N. Panaitescu, *Satul Bătrînesc*, extras din « Transilvania », 75, nr. 1, Sibiu, 1944.

Tache Papahagi, *Images d'éthnographie roumaine*, Tome I-er, București, 1928; Tome II-e, București, 1930; Tome III-e, București, 1934.

N. Plopșor, *Bordeiul în Oltenia*, în Bul. Soc. Reg. Rom. de Geografie, București, 1922.

Nicu M. A. Popp, *Valea Prahovei între Predeal și Florești*, în Bul. Soc. Reg. Rom. de Geografie, București, 1929.

F. Răsmeriță și Tiring, *Locuința rurală romînească*, în Revista de Igienă Socială, anul X, 1—6, 1940.

Prof. I. Simionescu, *Țara noastră, oameni, locuri, lucruri*, ed. II, București, 1938.

Paul Stahl și Paul Petrescu, *Elemente de înfrumusețare a locuințelor țărănești de pe Valea Bistriței*, în « Studii și cercetări de Istoria Artei », 1—2, București, 1955.

Al. Tzigara-Samurcaș, *Izvoade de crestături ale țăranului romîn*, București, 1928.

Romulus Vuia, *Le village roumain de Transylvanie et du Banat*, București, 1937.

S. Zabello, V. Ivanov, P. Maximov, *Russkoe Dereveannoe Zodcestvo*, Moscova, 1942.

TABLA DE MATERII

ERATĂ

Pag.	Rîndul	În loc de	Se va citi
101	(legenda fig. 77)	Sarichiol	Sarichioi
125	9 sus	poate că	poate fi şi
167	(legenda fig. 126)	Răpiceni	Răpciuni
237	18 sus	Moeciul din Sus	Moeciul de Sus
242	30 jos	(fig. 35)	(fig. 25)